

നാടകരൂപം

കെ. എം. പണിക്കർ.

നാടകരൂപം

ഗ്രന്ഥകർത്താ:

കെ. എം. പണിക്കർ

PUBLISHERS :
THE MANGALODAYAM LIMITED
TRICHUR

1951/1127

രണ്ടാം തിപ്പ്:

കോപ്പി 1000

വില: 3ക.

നാടകങ്ങൾ

1. ഭിഷ്കർ 1—98
2. മണ്ഡാലി 99—214
3. യുവസ്വാമിനി 215—312

അവാതാരിക

ഉത്തമകൃതികളെക്കൊണ്ടു സഹൃദയലോകത്തിൽ ചിരപ്രതിഷ്ഠ ലഭിച്ചിട്ടുള്ള പ്രസ്തുതഗ്രന്ഥകാരന്റെ ഒരു കൃതിക്ക് ഇനിയും രചനാതാരിക ആവശ്യമുണ്ടെന്നു ഞാൻ കരുതുന്നില്ല. അതിനാൽ ഭീഷ്മർ എന്ന പ്രസ്തുതനാടകം വായിച്ചപ്പോൾ എന്നിങ്ങനെയ ചില അഭിപ്രായശകലങ്ങൾ മാത്രമാണ് അവതാരികയെന്ന പേരിൽ ഇവിടെ പ്രസ്താവിക്കുന്നത്.

നമ്മുടെ ഇതിഹാസനായകന്മാരിൽ ശ്രീരാമൻ, ഭീഷ്മർ മുതലായ ചിലരുടെ ഗുണവിശേഷാംശങ്ങളിൽ ഓരോന്നിനെപ്പറ്റിയും എത്ര മഹാഗ്രന്ഥങ്ങൾ നിർമ്മിച്ചാലും അതിലുൾപ്പെടാതെ സമുദ്രജലംപോലെ പിന്നേയും അത്രയ്ക്കുതന്നെ അവശിഷ്ടമുണ്ടായിരിക്കുന്നതാണെന്നു പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ. ഭീഷ്മരുടെ ഗുണസഞ്ചയത്തിൽനിന്നു രാജധർമ്മതത്വനിഷ്ഠയെന്ന ഗുണത്തെ പകർത്തു് ആ സൂത്രത്തെ അവലംബിച്ചാണ് ഗ്രന്ഥകാരസൂത്രധാരൻ പ്രകൃതനാടകത്തിന്റെ രംഗവിശേഷങ്ങൾ അദ്ദേഹം കണക്കാക്കിപ്പണിചെയ്തിട്ടുള്ളത്. കഥാഘടനയിൽ പ്രാധാന്യം വഹിക്കുന്ന ഇതിലെ ധർമ്മനായകനെ ചില അവസരങ്ങളിൽ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ വരുത്താതെ അണിയറയിലിരുന്ന് ധർമ്മരൂപം പിടിച്ചു മറ്റു പാത്രങ്ങൾവഴിയായും ധർമ്മപര്യവേഷം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന രീതിയിൽ നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന

തു നാടകീയവസ്തുവിനു പ്രൗഢതയ്ക്കും ധർമ്മവീരനായ നായകന്റെ ഗൗരവം കാണിക്കുന്നതിനും പ്രത്യേകം ഉപയുക്തമായിട്ടുണ്ട്.

“കാലോ വാ കാരണം രാജ്യത്തു രാജാ വാ കാലകാരണം ഇതി തേ സംശയോ മാ ഭൂദ്രാജാ കാലസ്യ കാരണം.”

എന്നു മഹാഭാരതത്തിൽ കാണിച്ചിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥനായകവചനം അടിസ്ഥാനമാക്കി, കാലത്തിനനുസരിച്ചു ലോകഗതിയെ നിയന്ത്രിച്ചു നിലനിൽക്കുന്ന മനോവാക്യായകർമ്മങ്ങൾക്കാണ് ധർമ്മമെന്നു പറയുന്നതെന്നും അതു ശരിയായി നിർവ്വഹിക്കേണ്ടതു രാജാവാണ്െന്നുള്ള രാജധർമ്മത്തെ ‘കാലാധികാരി നൃപനെന്നതു കാട്ടിയില്ലേ’ എന്നു പ്രകൃതനാടകത്തിലെ ആദ്യഘട്ടാകാരംഭത്തിൽത്തന്നെ സൂചിപ്പിച്ചു. വണ്ണമായി സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ള പ്രധാനാത്മത്തിന്നു ബീജാവാചം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. പിന്നെ ഒന്നാമങ്കത്തിന്റെ ആരംഭത്തിൽ കാരോ വണ്ണങ്ങളുടേയും പ്രതിനിധികളുടെ വാക്യായിക്കാണിച്ച ഭാഗംമുതൽ ക്രമത്തിൽ ആ ബീജം മുളച്ചു ശാഖോപശാഖകളായിപ്പടന്ന് അന്തർമുഖമായും ബാഹ്യമുഖമായും ലോകംമുഴുവൻ വ്യാപിച്ചുപരന്ന നിലയുടെ അശേഷങ്ങളാണ് കാണിച്ചിരിക്കുന്നത്. അവയിലോരോന്നും എടുത്തു പ്രത്യേകം കാണിപ്പാൻ തുടങ്ങിയാൽ ഈ പ്രസ്താവം കുറെയധികം നീണ്ടു പോകുമെന്നു മാത്രമല്ല, അങ്ങനെ ചെയ്യേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടെന്നും തോന്നുന്നില്ല. ഗ്രന്ഥകാരൻതന്നെ

“ഒന്നാമതാം നിയമമാത്മജയം നൃപങ്
രണ്ടാമതേ രിപുജയം

“..... നൂപവരന്നാക്ഷില്ലാവാൽ നിത്യവൈരം” എന്നീവക പല ഭാഗങ്ങളിലും അതു സാമാന്യമായി സ്പഷ്ടമാക്കിട്ടുണ്ട്. കഥാസാഹസികനായ ഭീഷ്മൻ മഹാഭാരതത്തിൽ ധർമ്മപുത്രനുപദേശിച്ചതായിക്കാണിച്ചിട്ടുള്ള രാജധർമ്മതപങ്ങളെല്ലാംതന്നെയും വാചസ്പതീതിയിലോ വൃംഗ്യരീതിയിലോ ഈ നാടകത്തിൽ ഉൾക്കൊള്ളിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു ചുരുക്കത്തിൽ പറയാം. ബാലനായ വിചിത്രവീര്യന്റെ രാജഭരണാരംഭകോലമുതൽക്കു കഥ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു വർത്തമാനകാലത്തിലെച്ചില സംഭവങ്ങളും സഹദേവശ്രമങ്ങളിൽ വൃംഗ്യമായി സ്മരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അതു ശാശ്വതരാജധർമ്മങ്ങൾക്കു് എതു കാലത്തും മാറാ വരുന്നതല്ലെന്നുള്ള സൂക്ഷ്മതതപം കാണിക്കുന്നതിൽ കവിജ്ഞ സാമർത്ഥ്യവിശേഷത്തിന്റെ ഫലവുമാണു്.

അഭിനയിച്ചു കാണിക്കേണ്ട ഭൂഗുപസ്തവെന്ന നിലയിൽ പ്രാപ്തവ്രതഫലത്തിലെ രംഗങ്ങളുടെ വിധാനങ്ങളും വിഭാഗങ്ങളും നോക്കുകയാണെങ്കിൽ അതും നാടകത്തിൽ സ്ഥാപിതമായ ധർമ്മപീഠരസത്തിന്നു യോജിച്ചവിധത്തിൽ കഥാഭാഗങ്ങൾ തിരഞ്ഞെടുത്തിട്ടാണു് ഘടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതു്. ഒരു കഥാപാത്രത്തെ ചേർത്തലയികു സംസാരിപ്പിച്ചു പ്രേക്ഷകന്മാരുടെ ക്ഷമ പരീക്ഷിക്കാതെകഴിക്കുന്നതിന്നും ഒരു രംഗത്തിൽത്തന്നെ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു പുതിയ കഥാപാത്രങ്ങളെ പ്രവേശിപ്പിച്ചു കൗതുകവും ഭംഗസൂത്രവും വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിന്നും പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധവെച്ചുകാണുന്നുണ്ടു്. നാടകത്തിലെ സ്ഥായിരസത്തിന്നനുഗുണമായവിധം ഉത്തമപാത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടും മധ്യമപാത്രങ്ങളെക്കൊ

ണ്ടും മാത്രമാണ് കഥാപാത്ര നിർവ്വഹിച്ചിട്ടുള്ളതും. അതിൽ പ്രധാനപാത്രങ്ങളെല്ലാം മഹാഭാരതഭണ്ഡാരത്തിൽനിന്നു തന്നെയെടുത്തു യാതൊരു കേടുപാടും വരാത്തവിധം ആ വശ്യംപോലെ പെരുമാറുകയാണ് ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. ഒരു മഹായജ്ഞം നടത്തുവാൻ അതാതു സമയത്തുണ്ടാക്കേണ്ട ചില ചില്ലറപ്പാത്രങ്ങൾ പുതുതായി നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ട്. സ്രവം, ജുഹു, പാലിക മുതലായവയുടെ സ്ഥാനം വഹിക്കുന്ന ആവക പാത്രങ്ങളും യജ്ഞസ്വഭാവത്തിന്നനുസരിച്ചു വേണ്ട ശുദ്ധിയും വൃത്തിയും വന്നിട്ടുള്ളവയാണ്.

ഇനി പ്രസ്തുതനാടകത്തിലെ പദ്യരീതിയെപ്പറ്റിയായി കാഴ്ച പാറാം. ചുണ്ണികാരൂപത്തിലുള്ള ഗദ്യങ്ങളും ശ്ലോകങ്ങളും ഇടകലൻ ചേർന്നുകൊണ്ടുള്ളതാണ്. സംസ്കൃതത്തിലെ നാടകപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ സ്വരൂപം. സംസ്കൃതനാടകങ്ങളുടെ പരിഭാഷകയായിട്ടുള്ള നാടകങ്ങളാണ് ഭാഷയിലും ആദ്യത്തിലുണ്ടാവാൻ സംഗതി വന്നതെന്നതിനാൽ ഭാഷാനാടകങ്ങളും ആ രീതിയെത്തന്നെയാണ് സാമാന്യമായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നത്. എന്നാൽ ചുണ്ണികകളും ശ്ലോകങ്ങളും വാർമ്മിക്കുന്ന സംഗതിയിൽ ഏതെല്ലാം അംശങ്ങളാണ് ചുണ്ണികകൊണ്ടു പ്രതിപാദിക്കേണ്ടതെന്നും ഏതെല്ലാമാണ് ശ്ലോകരൂപത്തിലാക്കേണ്ടതെന്നുമുള്ളതിലുപജ്ഞ വല്ല വിയാമകവുമുണ്ടോ എന്ന് ഒരു ചുഴിഞ്ഞുനോക്കുന്നപക്ഷം സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിൽ ചിലരിന്റെ സ്ഥിതിതന്നെയും ആ വിഷയത്തിൽ അഭിനന്ദനീയമായിത്തീരുന്നില്ല. ഏതെങ്കിലും ഒരു സംഗതിയുടെ വർണ്ണനയോ വിവരണയോ വേണ്ടിവരുന്ന സന്ദർഭങ്ങളാണ് നാടകത്തിൽ ശ്ലോകങ്ങൾക്കുചിതങ്ങളായ സ്ഥാനം

ങ്ങളെന്ന് കാളിദാസാദിമഹാകവികളുടെ നാടകങ്ങൾ സൃഷ്ടമായിപ്പരിശോധിച്ചാലറിയാവുന്നതാണ്. 'നാടകാന്തം കവിതപം' എന്നു സംസ്കൃതത്തിൽ ഒരു ചൊല്ലുണ്ടാകുന്നതിനുള്ള കാരണവും ഈവക സൃഷ്ടനിരീക്ഷണമായിരിക്കണം. എന്തായാലും പ്രസ്തുതനാടകം ആ വിഷയത്തിൽ മറ്റുള്ളവക്കുനകരണീയമായ മാതൃകയായിരിക്കത്തക്കവിധംതന്നെ പരിപൂർണ്ണവിജയം നേടിക്കാണുന്നുണ്ട്. എന്നു മാത്രമല്ല, ഇതിലെ പല ശ്ലോകങ്ങൾക്കും നാടകചട്ടങ്ങളെ നിലയിൽ പ്രത്യേകിച്ചും പ്രാധാന്യവും സ്വാഭാസ്യവും അനുഭവപ്പെടുന്നതുണ്ട്. ഒന്നാഞ്ഞ മംഗളശ്ലോകംതന്നെ ഒരു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുക... നാടകാരംഭത്തിലെ ആ ശ്ലോകത്തിൽ നാട്യചിത്രയുടെ ആദികർത്താവായ പരമേശ്വരനെയാണ് മംഗളഭാതാവാക്കി പ്രാർത്ഥിക്കുന്നത്. അതും പ്രവഞ്ചനാടകം നിർമ്മിച്ച ഭംഗിയായിക്കൊണ്ടു നടത്തി ശരിയായവസാനിപ്പിച്ചു മായാവവനികയിൽ മറയുന്ന നടരാജന്റെ നിലയിലാണ്. അങ്ങനെയുള്ള അത്മകല്പനയിൽനിന്ന് ഒരു നാടകത്തിൽ ആവശ്യംപോലെ ഓരോരോ കഥാപാത്രത്തിന്റെ വേഷം കെട്ടി അതാതു പാത്രങ്ങൾ അഭിനയിക്കേണ്ട ഭാഗങ്ങൾ മുറയ്ക്കുഭിനയിച്ചു തിരശ്ശീലയ്ക്കകത്തു മറഞ്ഞുപരന്ന ഒരു നടപ്രധാനന്റെ സാദൃശ്യം പരമേശ്വരനിൽ മിക്കതും സ്പഷ്ടമായിത്തന്നെ തോന്നുകയെന്നുള്ളത് എത്ര സഹൃദയനും അനുഭവസിദ്ധമാണല്ലോ. നാടകാഭിയിൽ ആ മാതിരി കല്പനയ്ക്കുള്ള പ്രകൃതൈചിത്ര്യം അത്യാദൃശംതന്നെയാണെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല. അതുപോലെ ഉത്തരാർത്തിലെ അസംഗൻ,

യോഗീശ്വരൻ, അനാഥൻ, ആദ്രൻ, വിള എന്നീ വിശേഷണങ്ങൾ പ്രകൃതനാടകകഥാനായകനായ ഭീഷ്മരിലും സാധാരണമകനായ ആ വഴിക്കു കഥാനായകനെയും സൂചിപ്പിക്കുന്നു. അപ്പോൾ പൂർണ്ണാർത്തിലെ വീണ്ടും വീണ്ടും സൃഷ്ടിക്കലും അഴിക്കലും ചിത്രാഗദനെ രാജാവായ്ക്കു ക, അദ്ദേഹം മരിച്ചപ്പോൾ വിചിത്രവീര്യനെ രാജാവായ്ക്കു ക, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണം, പിന്നെ പാണ്ഡുവിനെ രാജാവായ്ക്കു എന്നിവക നായകന്റെ പ്രവൃത്തികളിലേയ്ക്കു സഹദേവമാസ്സുവെ നയിക്കുന്നു. അപ്രകാരമെന്ന അസംഗതമായ മുതലായ രാജധർമ്മങ്ങളെയും കൂടി പൂർണ്ണരിപ്പു കൊണ്ടു കഥാനായകനെ വൃശ്ചരീതിയിൽ ഭാസിപ്പിക്കുന്നതു മംഗളദാതാവായ പരമശിവനും ഭീഷ്മനും തമ്മിൽ സാദൃശ്യം സൂചിപ്പിക്കുന്നതിൽ പര്യവസിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇങ്ങനെ സന്ദർഭാനുബന്ധംകൊണ്ടും ആശയമഹത്വംകൊണ്ടും ഈ ഗ്ലോകം ഏറ്റവും അഭിനന്ദനീയമായിട്ടുണ്ടെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. ഇതുപോലെ ഉൽകൃഷ്ടാശയങ്ങളടങ്ങിയ പല ഗ്ലോകങ്ങളും പ്രാജ്ഞാനാടകത്തിൽ കാണാവുന്നതാണ്. ഒന്നാമകത്തിലെ “ശ്രേഷ്ഠന് പൂർവ്വകന്മാരുടെ വഴിയിൽ നടന്നീടു ധർമ്മത്തൊടൊന്നും” എന്ന പദ്യം ശാകുന്തളത്തിലെ “ശുശ്രൂഷസ്വ ഗുരൂൻ കുരു പ്രിയസഖീ വൃത്തിം സപത്നീജനേ” എന്ന ഉൽകൃഷ്ടപദ്യത്തെ സ്മരിപ്പിക്കുന്നു. നാലാമകത്തിലെ “ആണത്തത്തിന്നു വൻപരീക്കു” എന്നു തുടങ്ങുന്ന പദ്യം “മേദിച്ഛേദകൃശോദരം ലഘു ഭവത്യത്ഥാനയോഗ്യം വപുഃ” എന്ന ശാകുന്തള പദ്യത്തോടും മാതൃവികാഗ്നിമിത്രത്തിലെ “ദേവാനാമി

ദമാമനന്തി മനയഃ കാന്തം കൃതം ചാക്ഷുഷം” എന്ന പദ്യത്തോടും കിടപിടിക്കുന്നതാണ്. രണ്ടാമതേത്തിലെ “ആനം നിരാശ്രയകളാം കലകന്യമാർത്തൻ” എന്നു പരിവ്രാജികയുടെ വാക്കായിട്ടുള്ള പദ്യം ശാകന്തളത്തിൽ രാജാവു സ്രീപദ്മത്തെ മുഴുവൻ ആഭരണപിരിച്ചുകൊണ്ടു ഗൗതമിയോടു പറയുന്ന “സ്രീനാമശിക്ഷിതപടുതപമ മാന്ദാഹീഷ്യ” എന്നതിന്നു ഗൗതമിതന്നെ ഉത്തര്യപുരി പോലെപ്പോലോ മുഖത്തടിച്ചുപോലെപ്പോലോ കൊടുക്കുന്ന ഉത്തരമായിക്കണക്കാക്കാൻ വേണ്ട യോഗ്യതയുള്ളതാണ്. ഇങ്ങനെ നോക്കിയാൽ കാളിദാസപദ്യങ്ങളുടേയും മറ്റും ആശയപ്പകർപ്പായിട്ടല്ലാതെത്തന്നെ അവയോടു കിടപിടിക്കത്തക്ക ആശയങ്ങളുടങ്ങിയ അനേകം ശ്ലോകങ്ങൾ ഈ നാടകത്തിൽ കാണാം. സ്ഥാലീപുലകന്യായമനുസരിച്ചു ചിലതു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുവെന്നുവെള്ളു. അതുകൊണ്ടു പ്രസ്തുതഗ്രന്ഥം യഥാശ്രുതമായ രീതിയിൽ മാത്രം ഒന്നു വായിച്ചു കഴിച്ചു തള്ളാതെ മനസ്സിക്കത്തി നിഷ്കുഞ്ചിച്ച് ഇതിലെ ഓരോ ഭാഗത്തിന്നും ഭൂശൃത്തിന്റെ നിലയിലും കാവ്യത്തിന്റെ നിലയിലും ഉള്ള ഗുണവിശേഷങ്ങൾ വിവേചനംചെയ്തു നോക്കിയാൽക്കൊള്ളാമെന്നാണ് സാഹിത്യലോകത്തോടു് എനിക്കുള്ള പ്രാർത്ഥന.

ശ്രീതിലകം }
 ഉജ്ജിവാചാതുർ }
 20 10-118 }

ആറൂർ കൃഷ്ണപിഷാരടി.

ഭീഷ്മർ

[ഒരു നാടകം]

ഒന്നാമങ്കം

നാമ്പി

ജഗത്തെല്ലാം സൃഷ്ടിച്ചുഴകിനൊടിച്ചിട്ടുണ്ടിനം
ലയത്തിൽ തൻമായാവനികയിൽ മറഞ്ഞീടിന നടൻ
അസംഗൻ സദ്യോഗീശപരനാണാട്ടൻ വിള സദാ
തൂണയ്ക്കുതേ നിങ്ങൾക്കയുഗശരഭിത്താം പരശ്ശിവൻ. 1

[നാട്യനത്തിൽ കഞ്ചുകിയും വീരസേനനും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

കഞ്ചുകി:—വീരസേന, ദേവി ആരാധന കഴിഞ്ഞിങ്ങോ
ട്ടെഴുന്നള്ളും. വിചിത്രവീര്യമഹാരാജാവിനു പ്രായപൂ
ത്തിവന്നു രാജ്യഭാരം കയ്യേല്ക്കുന്നതിൽ സത്തുഷ്ടയായ
സ്വാമിനി രാജധാനിയിലുള്ള പ്രമാണികൾക്ക് ഇന്നു
സമ്മാനങ്ങൾ കൊടുക്കുന്നതിനു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു.
അതുകൊണ്ട് ഈ ആസ്ഥാനമണ്ഡപമെല്ലാം രാജോ
ചിതമായി അലങ്കരിക്കേണമെന്ന് എന്നോട് പ്രത്യേ
കം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

വീരസേനൻ:—അതു സന്തോഷമാണത്രെ. ബാലനായ ചിത്രാംഗദമഹാരാജാവു ഗന്ധർവ്വനാൽ കൊല്ലപ്പെട്ടശേഷം സ്വാമിനി സർവ്വസുഖങ്ങളും ഉപേക്ഷിച്ച് ഒരു തപസ്വാനിയുടെ രീതിയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുകയായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ മഹാരാജാവിനു പ്രായപൂർത്തി വന്നിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ദേവിഷ വലിയ സന്തോഷമായിരിക്കണം. അകത്തു പ്രവൃത്തിക്കാരായ നാമുടം സമ്മാനങ്ങൾ ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല.

കഞ്ചുകി:—അതെന്തോ, കണ്ടതന്നെ അറിയണം.

വീരസേനൻ:—എന്താണ് താൻ ഇങ്ങനെ പറയുന്നത്? ചിത്രാംഗദമഹാരാജാവിന്റെ നിർമ്മാണശേഷം എല്ലാ ഉത്സവങ്ങളും ഈ കൊട്ടാരത്തിൽ പ്രതിഷേധിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. നൃത്തഗീതങ്ങൾപോലും നിഷിദ്ധമായിരുന്നു. ദേവിയുടെ വൃത്തിനനുസരിച്ചായിരുന്നു ഇവിടുത്തെ നടപടി എല്ലാത്തന്നെ. ഇപ്പോഴാവട്ടെ, എന്താലോഷമാണ്, റോഷം. നഗരവാസികൾക്ക് എന്താഹ്ലാദമാണ്! യുവാവായ മഹാരാജാവ് ഇന്നലെ പട്ടണപ്രവേശം നടത്തിയപ്പോൾ പൗരന്മാർ ആനന്ദഭരിതരായി അവരുടെ രാജഭക്തി എന്തെല്ലാം മട്ടിലാണ് കാട്ടിയത്!

കഞ്ചുകി:—നഗരവാസികൾ മൃഗന്മാർത്തന്നെ. അവർക്കു നെങ്കിലും ചില്ലറ ഒരു കാഴ്ചമുണ്ടായാൽ വലിയ ഉത്സവമായി. ഇങ്ങനെ എത്ര കണ്ടിരിക്കുന്നു.

വീരസേനൻ:—മഹാരാജാവുതിരുമനസ്സിലേയ്ക്കു പ്രായപൂർത്തിയെന്നതു ചില്ലറ കാഴ്ചമാണോ? നമ്മുടെ മഹാരാ

ജാച്ചു നേരിട്ട രാജ്യം ഭരിച്ചുകാണുവാൻ എല്ലാവർക്കും ആഗ്രഹമുള്ളതല്ലേ? താൻ എന്താണ് ഇങ്ങനെ നിസ്സാരമാക്കി പറയുന്നത്?

കുഞ്ചുക്കി:—ശരിതന്നെ, ശരിതന്നെ. എങ്കിലും ചിത്രാംഗ ദമരാജാവിന്റെ മരണശേഷം, സർവ്വസദ്ഗുണസമ്പന്നനും സമഗ്രപ്രതാപനുമായ കുമാരൻ ദേവവ്രതന്റെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു നമ്മുടെ സ്വാമിനി രാജ്യം ഭരിച്ചതുപോലെ മേലാൽ നടക്കുമോ എന്നുള്ള ആശങ്ക എനിക്കില്ലാതില്ല. ഭീഷ്മകുമാരൻ അധികാരം വഹിച്ചപ്പോഴാകട്ടെ,

വണ്ണാശ്രമങ്ങൾ വഴിപോൽ പരിരക്ഷിച്ചെടു,
ധർമ്മം ജഗത്തിലിഹ ശാശ്വതമായ് നടത്തി,
ഇദപാപരം കൃതയുഗത്തിനു തുല്യമാക്കി,
കാലാധികാരി ഹവനെന്നതു കാട്ടിയില്ലേ? ൧

യുദ്ധാവയ വിചിത്രവീര്യമഹാരാജാവിന്റെ കാലം എങ്ങനെയാണോ ആചാൻ പോകുന്നത്? എല്ലാം നന്നായി വരുവാൻ ദേവി സഹായിക്കട്ടെ.

ചീരസേനൻ:—നിങ്ങളുടെ ആശങ്കയ്ക്കു വഴി കാണുന്നില്ല. മഹാരാജാവു ചെറുപ്പമാണെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തെ വേണ്ട വഴിയിൽക്കൂടി കൊണ്ടുപോകുന്നതിന് അമ്മയുമാർക്കുണ്ടുണ്ടല്ലോ. അവരുടെ ഉപദേശത്തിനു വിപരീതമായി അദ്ദേഹം നടക്കുമോ? പോരെങ്കിൽ ചാരവന്മാർ എപ്പോഴാണ് ശാശ്വതമായ രാജധർമ്മത്തെ വിഗണിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചിട്ടുള്ളത്?

കഞ്ചുകി:—എടോ, താനെന്തറിഞ്ഞു? ബാല്യത്തിൽ രാജാവായശേഷം, പ്രായപൂർത്തിയായപ്പോൾ അധികാരം കയ്യേല്ക്കുന്ന രാജാക്കന്മാരേയും ചിരമുറിഞ്ഞൊഴുകുന്ന നദികളുടേയും ഗതി ഒരുപോലെയാണ്. ഏതെല്ലാം വഴിക്കാണ് പ്രവഹിക്കുന്നതെന്ന് ആർക്കും മുൻകൂട്ടി പറഞ്ഞുകൂടാ. നല്ല വഴിയിൽക്കൂടി പ്രവഹിച്ചു എന്നും വരാം, വക്കിൽ നില്ക്കുന്ന വൃക്കുങ്ങളെ വീഴ്ത്തി പലേടത്തുമായി പാഞ്ഞു എന്നും വരാം. അതു മാത്രമല്ല, ചെറുപ്പത്തിൽ അവിവേകം മനുഷ്യസാമജ്യമാണല്ലോ.

വിരസേനൻ:—അങ്ങനെ പറയരുത്. രാജാവിനെയറിയാതെ വിരസേനൻ ജനിച്ചിട്ടുള്ള ഈ മഹാരാജാവിനു ധർമ്മം വൈകല്യം ഒരു കാലത്തും വരാൻ ഇടയില്ല.

നിസർഗ്ഗതേജസ്സു വഹിച്ചിടുന്നു

രാജാവിന്റെ അടുത്തു യുവാവിൽ

വയസ്സിനൊത്തല്ല ഗുണം: ഹൃതാശ-

നിളപ്പമോ ചൂടു, കൊളുത്തിടുമ്പോൾ? 3

കഞ്ചുകി:—താൻ പറയുന്നതു ന്യായംതന്നെ! പൗരവന്മാർ ചെറുപ്പത്തിലും ധർമ്മത്തെ ഉപേക്ഷിക്കാറില്ല. എങ്കിലും മനുഷ്യസാമജ്യമായ വ്യത്യാസങ്ങൾ അവരിലും ഉണ്ടാകാറുണ്ടല്ലോ. രാജാക്കന്മാർക്കും ഗുണകർമ്മഭേദങ്ങൾ കണ്ടുവരുന്നില്ലേ? ഒരാൾ അവിവേകിയായിരിക്കാം. ഒരാൾക്കു പൗരവ്യം കുറഞ്ഞിരിക്കാം. ഒരാൾ തീക്ഷ്ണമണ്ഡനായിരിക്കാം. എതുവിധത്തിലാണ് നമ്മു

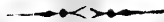
ടെ യുവാവായ മഹാരാജാവും എന്നു തീർത്തു പറയാറായിട്ടില്ലല്ലോ. ഇതാ, മഹാരാണിയുടെ എഴുന്നള്ളത്തായി എന്നു തോന്നുന്നു. നോക്കൂ, വീരസേന, യുവാവായ മഹാരാജാവും കൂടെയുണ്ട്.

വീരസേനൻ:—(നോക്കിയിട്ട്) അതാ, മഹാരാജാവും

ബാല്യം വിടാത്ത നവയൗവനശോഭ ചേന്നോൻ
രാജോചിതാംബരവിഭൂഷണഭൂഷിതാംഗൻ
ആജാനബാഹു ബലി ശസ്ത്രധരൻ ചിനീതൻ
ശോഭിപ്പ രാജഗുണമീനടലാണ്ടുപോലെ.

4

എഴുന്നള്ളത്തിങ്ങത്തിക്കഴിഞ്ഞു; വരു, നമുക്കും പോയിക്കാണാം. (അവർ പോകുന്നു.)

(സത്യവതിമഹാരാണിയും വിചിത്രവീര്യനും ചരിവാരങ്ങളും പ്രവേശിക്കുന്നു. സത്യവതിയും വിചിത്രവീര്യനും ഭദ്രാസനങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നു.)

സത്യവതി:—ഇന്നു കരുരാജ്യത്തിന്നു സദിനംതന്നെ. പൈതൃകമായ ഈ രാജ്യം നിതന്നെ കയ്യേറ്റു ഭരിച്ചുതുടങ്ങിയല്ലോ. ഈ മന്ത്രിമുഖ്യന്മാരുടേയും പൗരജനപദന്മാരുടേയും മുൻപിൽചെച്ച് ഈ നാട്ടിന്റെ ഭരണം നിന്നെ ഞാൻ ഏല്പിക്കുന്നു. ചിത്രാംഗന്റെ അകാലമരണശേഷം ധാരാജകത ബാധിക്കാതെ ഇത്രനാളും

ഞാൻ, കുമാരദേവവ്രതന്റെ സഹായത്തോടുകൂടി, ആ
വുന്നപോലെ രാജകുടുംബം നടത്തി. എന്താണ്
നമ്മുടെ പൗരമുഖന്മാർ പറയുന്നത്?

സാകല്യൻ:—ദേവി, ഞാൻ ബ്രാഹ്മണജനങ്ങളുടെ അഭി
പ്രായം പറയുന്നു. മഹാരാജാവു വിജയിയായി ഭവിക്കട്ടെ.

രാജാർച്ചിമാർ സുരപതിപ്രിയരായ് വസിച്ചു
മുൻഗാമിമാരുടെ ഗുണങ്ങളിണങ്ങി നന്നായ്
കയ്യടന്നാൽപ്പകൾ പുലർത്തി വിളങ്ങിടട്ടെ
നീണാളവൻ കർമ്മലത്തൻ ഭൂഷയായി. 5

വിചിത്രവീര്യൻ:—(തലകുനിച്ചു) ഇതൊരാശീർവാദമായി
ഞാൻ ഗണിക്കുന്നു.

ഉഗ്രവർമ്മൻ:—ക്ഷത്രിയർക്കുവേണ്ടി ഞാൻ പറയുന്നു.

ഏറ്റവും പൗരുഷമാണ് വൈരിനികരം
മർദ്ദിച്ചു നാലാഴിതൻ
തീരംതൊട്ടൊരു ചക്രവർത്തിചന്ദ്രമാ—
മീമ്പുതലം വെന്നു നീ
പാരിക്കുന്നൊരു കീർത്തി മൂന്നലകിലും
ചേർത്തിന്നജാതാരിയായ്
പേരിനൊത്തു വിചിത്രവീര്യ, സുചിരം
കാത്തിടുകീ ഞങ്ങളെ. 6

ചന്ദനദാസൻ:—വൈശ്യശുഭ്രാദികളായ മറ്റുള്ള ജനങ്ങളുടെ ആഗ്രഹം പറയാം.

ആഗസ്താർക്കുള്ള ജീവൽപഥമതനുഗമി-
 ചുരുക്കസമ്പത്തുയർത്തി-
 പാപകർമ്മങ്ങൾ യാഗകർമ്മാദികൾവഴി ശരിയായ്
 വൃഷ്ടി നാട്ടിൽ പുലർത്തി
 വ്യായം നീതിക്രമം സൽകലജനഗണമ-
 യ്ക്കുവേണ്ട നന്നായ് നടത്തി
 ക്ഷേമം നാട്ടാകും നല്ലിബ്ബാളിനമവനി-
 നാഥനായ് പാശ്വരാജൻ!

7

വിചിത്രവീര്യൻ:—ഞാൻ അനുഗ്രഹീതനായി.
 വന്ദികൾ:—(അണിയറയിൽ)

എല്ലാവിധത്തിലൊഴും പ്രജകൾക്കുമുള്ളിൽ
 കല്യാണമേകിയതിരഞ്ജന ചേർത്തിടുനോൻ
 രാജാവിതെന്നു പറയും മൊഴിയിന്നുമാത്രം
 സാത്ത്വീഭവിച്ചു; പരഭൂമിപർ പേരിനായി.

8

സത്യവതി:—മകനേ, ഒന്നുമാത്രം ഞാൻ പറയുന്നു: ആദ്യ
 രാജാവായ പൃഥുവിന്റെ പ്രതിജ്ഞ നിനക്കുറിച്ചുള്ളതാ
 ണല്ലോ. “ധർമ്മനീതികളെ അനുസരിച്ചും, ജനഹി
 താനുവർത്തിയായും, സർവ്വജീവികളിലും സമബുദ്ധിയോ
 ടും പ്രിയപ്രിയങ്ങൾ കൈവിട്ടും ഭൂമബ്രഹ്മം ഞാൻ
 കാത്തുകൊള്ളാം” എന്നത്രേ രാജാക്കന്മാർ അഭിഷേക
 സമയത്തു ദീക്ഷിക്കുന്ന വ്രതം. അത് ഒരു കാലത്തും
 മറക്കരുത്. പിന്നീട്,

ഒന്നാമതാം നിയമമാത്മജയം നൃപങ്ക്തേ,
 രണ്ടാമതേ രിപുജയം കരുതേണ്ടതുജ്ജി;
 ഉത്ഥാനാശക്തി, പുരുമന്ത്രബലങ്ങൾ, യോഗ-
 ഘോരത്തിൽ യത്നമിവ പിൻപുതുവാകമല്ലോ. 9

നന്നായിട്ട് കാക്കണം. ദണ്ഡനീതി ഒന്നുകൊണ്ടാണ്
 രാജാക്കന്മാർ അധികാരം വഹിക്കുന്നത്. ഉറക്കത്തിലും
 ദണ്ഡശക്തിയത്രേ രക്ഷിക്കുന്നത്. ദണ്ഡത്തെ നാരായ
 ണനെന്നാണ് പുരാണങ്ങൾ ലോചിക്കുന്നത്. മുദ്രല
 ദണ്ഡനെ രാജ്യലക്ഷ്മി ഉപേക്ഷിക്കുന്നു. ദണ്ഡപാരശ്വ
 മുഖ്യാവനിൽ രാജ്യലക്ഷ്മി കോപിക്കുന്നു. അതിനാൽ മിത
 ദണ്ഡനായി രാജ്യത്തെ ഭരിച്ചാലും. വാസ്തവത്തിൽ,

അധർമ്മഭീരുവാൽ നിത്യം
 സത്യം തെറ്റാതിരിക്കണം;
 സുസ്സഷ്ടദണ്ഡനാവേണം;
 എന്നാൽ രാജാവു പൂജനാം. 10

പ്രത്യേകിച്ചും നമ്മുടെ കലധർമ്മം ഒരു കാലത്തും മറക്ക
 തുത്. നമ്മുടെ, യോഗി, പുരു, ദുഷ്ടന്തൻ, ഭരതൻ,
 നിന്റെ പൂജപാദനായ അർജ്ജുൻ—ഇവരുടെ ചരിത്രം
 നല്ലവണ്ണം കാക്കുക. അധർമ്മത്തിൽ മാത്രമേ അവർ
 ഭീരുത്വമുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. ആത്മജയം കഴിച്ചശേഷമത്രേ
 ദിഗ്വിജയംചെയ്തു ശത്രുക്കളെ സംഹരിച്ചത്. സത്യസ
 ധന്മാരായ പൂർവ്വികന്മാരുടെ ചരിത്രം ആലോചിച്ചാൽ
 എന്താണ് കാണുന്നത്?

രണ്ടേ വേണ്ടു നൂപന്മാരിൽ:
പൗരജം ധർമ്മനിഷ്ഠയും;
പൗരവന്മാരിലീ രണ്ടും
സൂത, മാനാതെ കാണതാം.

11

അതുകൊണ്ടു ചുരുക്കത്തിൽ പറയാം.

ശ്രേഷ്ഠന്മാർ പൂർവ്വികന്മാരുടെ വഴിയിൽ നട-
ന്നീട്ടു ധർമ്മത്തൊടൊന്നും;
വാട്ടംകൂടാതെ യത്നിക്കണമനിശ്ചിതം;-മുപേ-
ക്ഷിക്ക നീ തീക്ഷ്ണദണ്ഡം;
നാട്ടാക്കെന്തിഷ്ടമെന്നാലതു തവ ഹിതമാ-
കേണ;- മിവണ്ണമായാൽ
ശ്രേഷ്ഠം രാജതപമല്ലാതെമൊരു നൂപനോ
രാജ്യബാധയുമാരും.

12

കണ്ടേ, അമ്മയെന്നുള്ള വാത്സല്യംകൊണ്ടും, സന്തോ-
ഷാവസരങ്ങളിൽ സ്ത്രീകൾക്കു സ്വന്തേയുള്ള വാചാലത
കൊണ്ടും ഇത്രയും പറഞ്ഞതാണ്. ഇതിൽ സാരാംശമാ-
യുള്ളതും വൃദ്ധന്മാരായ ബ്രാഹ്മണസത്തമന്മാർക്കു സമ്മത-
മായുള്ളതും നീ സ്വീകരിക്കുക.

സാകല്യൻ:—ദേവി അരുളിച്ചെയ്ത സനാതനമായ രാജ-
ധർമ്മമാണ്. അതിൽ കവിഞ്ഞു യാതൊന്നും പറയേ-
ണ്ടരായിട്ടില്ല.

വിചിത്രവീരൻ:—അമ്മയുടെ അഭൂതകൾ അണുപോലും
തൊറാതെ ഞാൻ നടത്തിക്കൊള്ളാം. അതിലൊന്നു പു-
നിക്കു രാജതപം.

ഉഗ്രവർമ്മൻ:—സപാമി, പ്രജകൾ ഇന്ന് അത്യന്തം സന്തുഷ്ടരാണ്. രാജ്യത്തിന്റെ നാനാഭാഗത്തുനിന്നും അവർ രാജധാനിയിൽ എത്തിയിട്ട് ഈ അവസരത്തെ കൊണ്ടാടുന്നു. കൊട്ടാരവാതുക്കൽ എഴുന്നള്ളി തിരുമുഖദംഗനകൊണ്ട് അവരെ അനുഗ്രഹിക്കേണമെന്നു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു.

വിചിത്രവീരൻ:—പട്ടണപ്രവേശസമയത്തിൽ നഗരവാസികളുടെ സന്തോഷം ഞാൻതന്നെ കണ്ടറിഞ്ഞതാണ്. അവർ എന്നിൽ കാണിക്കുന്ന ഭക്തിയും വിശ്വാസവും ആശ്ചര്യകരംതന്നെ. അവരുടെ ആശയ്ക്കൊത്തു ജീവിതം നയിക്കുവാൻ എനിക്കു ദൈവം ശക്തി തരട്ടെ.

സത്യവതി:—പ്രജകൾ രാജാവിൽ വെള്ളുന്ന ആശ ഭഞ്ജിക്കുന്നതു ഖേദകരമായ പാതകമാണ്. പ്രജാവഞ്ചനചെയ്യുന്ന രാജാവിന് ഇഹലോകത്തിലും പരലോകത്തിലും ഗതിയില്ല. മകനേ, രാജതപം സ്വീകരിക്കുന്നതിൽ നിനക്കുള്ള ഭാരമെത്രയും വലുതാണ്.

സാകല്യൻ:—ദേവി എത്രമാത്രം ജ്ഞാനത്തോടുകൂടിയാണ് പറയുന്നതു്!

വിചിത്രവീരൻ:—ചുമതലയുടെ ഗുരവവും പുന്റെ അപ്രാപ്തിയും ഞാൻ നല്ലവണ്ണമറിയുന്നു. എന്നാൽ അമ്മയും ജ്യേഷ്ഠനും എനിക്കു സഹായമായി നില്ക്കുമ്പോൾ ഞാൻ ഭയപ്പെടേണ്ട കാര്യമില്ലല്ലോ.

(ഭൃതിഹാരി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

പ്രതി:—രാജ്യശാസനാരംഭത്തിൽ ദേവനെ അഭിവാദിക്ക

നന്തിനായി വിവിധരാജാക്കന്മാർ അയച്ചിട്ടുള്ള ഭൂതന്മാർ വന്നു സമയം കാത്തുനില്ക്കുന്നു.

വിചിത്രവീരൻ:—(ആത്മഗതം) ജ്യേഷ്ഠനെക്കൂട്ടാതെ അദ്ദേഹത്തെ എങ്ങനെയാണു് കാണുക? ജ്യേഷ്ഠൻ വരേണ്ട സമയവും അതിക്രമിക്കുന്നല്ലോ. (സത്യാതിയോടായിട്ടു് അപവാത്യ്) ജ്യേഷ്ഠൻ വന്നുചേർന്നില്ലല്ലോ. ഈ ശുഭാവസരത്തിൽ ജ്യേഷ്ഠന്റെ സാന്നിദ്ധ്യമില്ലാത്തതിനാൽ ഞാൻ കുഞ്ഞിതപ്പെടുന്നു.

സത്യവതി:—(അപവാത്യ്) മകനേ, നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ ഈ അവസരത്തിൽ ഇവിടെ ഇല്ലാതിരുന്നതു്, ജനങ്ങളുടെ മറുപടി നിന്നിൽ നന്നേ പതിയട്ടെ എന്നുള്ള വിചാരംകൊണ്ടുതന്നെ ആയിരിക്കണം. ഇന്നു മദ്ധ്യാഹ്നത്തോടുകൂടി വരുമെന്നാണു് പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു്.

വിചിത്രവീരൻ:—ഉച്ചതിരിഞ്ഞുള്ള രാജസഭസ്സിൽ ഞാൻ രാജഭൂതന്മാരെ യഥാവിധി സപ്തരീമ്യകൊള്ളാം. ആ വിവരം അവരോടു പറയുക.

സത്യവതി:—റിലു, ആരെക്കൊണ്ടാണു് ഭൂതന്മാർ മുമ്പാകെ മഹാരാജാവിനെ അഭിവന്ദിക്കുന്നതു്?

പ്രതിഹാരി:—തിരുമോടി പ്രസാദിച്ചാലും! ജംബുദവീപം, ശാകദവീപം, വാരസിക്വദവീപം മുതലായ സകലദവീപങ്ങളിലേയും മിക്ക രാജാക്കന്മാരും പ്രതിനിധികളെ അയച്ചിട്ടുണ്ടു്. പേരുകൾ കല്പനയുണ്ടെങ്കിൽ അറിയുക.

വിചിത്രവീരൻ:—ആരാണ് വന്നിട്ടില്ലാത്തതെന്നു പറയു.

സാകല്യൻ: — മഹാരാജാവു് ഈജ്യപ്തത്തിനെ.

പ്രതിമാരി: — (സ്വപ്നം ആലോചിച്ചിട്ടു്) കാശിരാജാവി-
നേരയും സാലപരാജാവിനേരയും ഭൂതന്മാർ ഹാജരില്ല.
(പോകുന്നു.)

വിചിത്രവീര്യൻ: — സാലപൻ ഭൂതനെ അയയ്ക്കാഞ്ഞതിൽ
ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നില്ല. പൂർവ്വം അങ്ങനെയൊരു സൗഭ-
പതിക്കു പണ്ടേ ദേവൻ ഉള്ളതാണല്ലോ. കാശിരാജാ-
വു് എന്തുതുലനായിരിക്കാം ആയുരയ്ക്കാഞ്ഞതു്?

സത്യവതി: — രണ്ടുനാൾക്കു മുമ്പു കാശിരാജാവായ കോസ-
ലന്റെ മക്കളുടെ സ്വയംവരമായിരുന്നല്ലോ. അതുസം-
ബന്ധിച്ചുള്ള ജോലിത്തിരക്കുകൊണ്ടായിരിക്കാം. സ്വ-
യംവരം അറിയിച്ചിട്ടു നമ്മൾ പോകാതിരുന്നതുകൊ-
ണ്ടും ദേവമുണ്ടാവാം.

വിചിത്രവീര്യൻ: — ജ്യേഷ്ഠൻതന്നെ പോയിട്ടുള്ള സ്ഥിതി-
ക്കു് ആ വഴി ഈശ്വരക്കു കാരണമില്ലല്ലോ.

സത്യവതി: — മകനേ, നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ നിത്യബ്രഹ്മച-
ര്യവ്രതം ധരിച്ചിട്ടില്ലേ? ആ സ്ഥിതിക്കു സ്വയംവര-
ത്തിൽ ഭീഷ്മക്കു സ്ഥാനമില്ലെന്നായിരിക്കാം അവരുടെ
അഭിപ്രായം.

വിചിത്രവീര്യൻ: — ജ്യേഷ്ഠൻ വന്നില്ലല്ലോ. വഴിക്കു വല്ല
തരക്കേടും പാറായിരിക്കുമോ? വല്ല വിരോധികളും അ-
ദ്ദോഹത്തെ വധിച്ചുവെന്നു വരുമോ?

സാകല്യൻ: — കൊള്ളാം. ദേവവ്രതസ്വാമിയെയോ?

വിൺഗംഗാനദി പൊറ പുത്രനമലൻ,
 ദുർദ്ധർഷോർവിക്രമൻ
 ശത്രുക്കൾക്കുപമാനകാരി,യഖിലാ-
 സ്രാജ്ഞി കുങ്കുമോത്തമൻ
 വിജയൻ ധാർമ്മികമൂലി, സംഗരഹിതൻ
 ദേവാംശഭൂതൻ മഹാൻ
 സത്യത്തിൽ സ്ഥിരനിഷ്ഠനാ പ്രഭുവിനോ-
 ടാക്കാണെതിർക്കാവതും?

13

സത്യവതി:—സാകല്യൻ പറഞ്ഞതു വാസ്തവമത്രേ. കുമാര
 ദേവവ്രതൻ സമയത്തിനു വന്നെന്നതും.

വിചിത്രവീരൻ:—എന്താണ് ആപ്തവിചികിത കേൾക്കു
 നത്ത്? (എല്ലാവരും ശ്രദ്ധിക്കുന്നു)

പ്രതിഹാരി:—(വീണ്ടും വേഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ച്) ദേവൻ
 ജയിക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠൻതിരുമേനി ബന്ധനസ്ഥനായ സാ
 ലരാജാവിനോടു കൂടി നഗരദ്വാരത്തിൽ എത്തിയിരി
 ക്കുന്നു. താമസിയാതെ ഇവിടെ എത്തുന്നതാണ്.

സത്യവതി:—പ്രതിയോഗികളെ ജയിച്ചെത്തുന്ന കുമാര
 നെ മന്ത്രിമുഖ്യനാഭം ചൗരപ്രധാനികളും കൊട്ടാരത്തി
 ന്റെ പുറത്തെ ഗോപുരനടയിൽ ചെന്നു സ്വീകരിക്കേ
 ണ്ടതാണ്.

വിചിത്രവീരൻ:—അതുതന്നെയാണ് എന്റെയും അഭി
 പ്രായം.

സാകല്യൻ:—കല്പിക്കുമ്പോലെ.

(ചൗരപ്രധാനികൾ മുതലായവർ പോകുന്നു.)

സത്യവതി:—മകനേ, ഒരു കാര്യംകൂടി പറയാനുണ്ട്.

വിചിത്രവീരൻ:—(ആത്മഗതം) എന്തായിരിക്കുമോ, അമ്മ പരയാൻ ഭാവികുന്നത്! (പ്രത്യക്ഷം) ഞാൻ കേൾക്കുന്നതിന് ഉൽക്കണ്ഠയോടെ ഇരിക്കുന്നു.

സത്യവതി:—കേൾക്കുക. നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ കാശിരാജാവായ കോസലന്റെ രാജധാനിയിൽ പോയിരുന്നതു സ്വയംവരമഹോത്സവത്തിൽ പൗരവക്തൃത്വത്തെ പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നതിനു മാത്രമല്ല. വിവാഹത്തിനു വാന്റെ സ്വന്തമായ ആളായിട്ടാണ് ഞാൻ പറഞ്ഞതല്ല.

വിചിത്രവീരൻ:—ഏതുവിധത്തിൽ എവിടെച്ചെന്നാലും ജ്യേഷ്ഠൻ എന്റെ സ്വന്തം ആളുതന്നെ ആയിരിക്കുമല്ലോ. ഇതിലൊന്നാണ് ഒരു വിശേഷം?

സത്യവതി:—കാശിരാജാവിന്റെ പുത്രികളെ സാലഹാ കൊടുക്കാൻ തീർച്ചയാക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നു ശ്രുതിയുണ്ടായിരുന്നു. അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ ശത്രുപക്ഷം വലിക്കാനിടയുണ്ടല്ലോ. നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ അഭിപ്രായത്തിൽ കോസലകുമാരിമാർ എല്ലാകൊണ്ടും ഇവിടെ പാക്കേണ്ടവരാണ്.

വിചിത്രവീരൻ:—(ലജ്ജയോടെ) സൗഭരാജാവിനു കൊടുക്കാൻ കോസലൻ തീർച്ചയാക്കി എങ്കിൽ ജ്യേഷ്ഠൻ അവിടെ പോയിട്ടെന്താണ് ഫലം?

സത്യവതി:—കന്യാപഹരണം ക്ഷത്രിയന്മാർക്കു വിധിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു വിവാഹസമ്പ്രദായമാണ്. ഇതാ, നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ വന്നുവെന്നു തോന്നുന്നു. ജ്യേഷ്ഠനെ വാതുകൽ ചെന്ന് ആലിംഗനം ചെയ്തു സ്വീകരിക്കേണ്ടതാണ്.

(കൈയ്ക്ക് വില്ലും അമ്പും ധരിച്ചു ഭീഷ്മർ പ്രവേശിക്കുന്നു. ചെമ്പനതിടാൻ വിചിത്രവീര്യനെ ആശ്ശിച്ചു മൂലാവിൽ ചുമലിച്ച ശേഷം)

ഭീഷ്മർ: — ഉണ്ണി, — അല്ല മഹാരാജാവേ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. അമ്മേ, ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

സത്യവതി: — കുമാരാ, ആയുസ്സാനായി ഭവിക്ക.

വിചിത്രവീര്യൻ: — ജ്യേഷ്ഠാ, ഉണ്ണി എന്നു വിളിച്ചതു മാറ്റി എന്നതാണ് എന്നെ മഹാരാജാവേ എന്നു സംബോധന ചെയ്തതു? അതിൽ എനിക്കു സങ്കടമുണ്ട്.

ഭീഷ്മർ: — പറയാം.

ജനിക്കൊണ്ടു നീ മമ കനിവുനൊക്കിലും
വിനയാൽ പറഞ്ഞതതിശയാഗ്രമമെങ്കിലും
അഭിഷിക്തനായ നൃപനാണു നീ; — യിവൻ
പ്രജമാത്രമിന്നുമുതൽ ഞാൻ വിധേയനാം. 14

വിചിത്രവീര്യൻ: — അങ്ങനെ വിചാരിക്കരുതെന്നു ഞാൻ വിനയപൂർവ്വം അപേക്ഷിക്കുന്നു. ആയ്ക്കുന്റെ ആജ്ഞാനുസാരിയായി വർത്തിക്കുന്നതിനേ എനിക്കാഗ്രഹമുള്ളു. രാജഭാഗങ്ങളെ ആയ്ക്കൻ സന്തുജിച്ചതുകൊണ്ട്, ആ സത്യരക്ഷണത്തിനായി മാത്രം ഞാൻ മഹാരാജാവെന്ന പേരിനെ കൈക്കൊള്ളുവാൻ നിബ്ബന്ധിതനായി എങ്കിലും അവിടുത്തെ തണലിൽ വാഴണമെന്നേ എനിക്കു ആഗ്രഹമുള്ളു.

സത്യവതി: — മകനേ, നീ പറഞ്ഞതു പരമവനാകു യോഗിച്ചതാണ്. എന്റെ ആഗ്രഹവും അങ്ങനെതന്നെ. മഹാഗംഗാദത്ത, നിന്റെ ഈ അനുജനിൽ നിനക്കു

കനിവുണ്ടാകണം. അവനെ വേണ്ട വഴിക്കു കൊണ്ടു പോയി ധർമ്മനിഷ്ഠ വരുത്തി ഉത്തമനായ രാജാവെന്ന കീർത്തിയെ സമ്പാദിപ്പിക്കണം.

ഭീഷ്മർ:—അമ്മേ, അവിടുത്തെ ആഗ്രഹങ്ങൾ എനിക്ക് ആജ്ഞകൾതന്നെയാണല്ലോ. പോരെങ്കിൽ ഉണ്ണിയിൽ എനിക്കുള്ള വാത്സല്യവും അവിടേയ്ക്ക് അറിയാവുന്നതാണ്. അതുകൊണ്ട് എല്ലാം അവിടുത്തെ ഇഷ്ടം പോലെ നടക്കും.

സത്യവതി:—(ആത്മഗതം) കുമാരന്റെ അനുജന്മാരും ആശ്ചര്യകരംതന്നെ. സാലപനെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കി ഈ നഗരത്തിൽത്തന്നെ കൊണ്ടുവന്നിട്ടും അതിനെപ്പറ്റി ഒന്നുംതന്നെ പറയുന്നില്ലല്ലോ. ആകട്ടെ ചോദിക്കാം. (പ്രത്യക്ഷം) ബന്ധനത്തിലാക്കപ്പെട്ട സാലപനെവിടെയാണ്?

ഭീഷ്മർ:— ഉണ്ണിയുടെ കല്പന കാത്തു വാതുകൽ നില്ക്കുന്നു.

വിചിത്രവീര്യൻ:—ഞാൻതന്നെ ചെന്നു ബന്ധമോചനം ചെയ്ത് എതിരേറുകൊണ്ടുവരാം. വിരോധികളായാലും രാജാക്കന്മാർ ഗൃഹത്തിൽ വരുമ്പോൾ പൂജിക്കപ്പെടേണ്ടവരാണല്ലോ.

ഭീഷ്മർ:—രാജധർമ്മമാണ് ഉണ്ണി പറഞ്ഞത്. വിരോധികളെ ഒരുകാലത്തും അനാദിരിച്ചുകൂടാ. രാജാക്കന്മാരായാൽ ബന്ധനസ്ഥരായാലും ബഹുമാനിക്കുതന്നെ വേണം. അവരുടെ രാജത്വം പോകുന്നതല്ലല്ലോ. പ്രത്യേകിച്ചു സാലപനെ.

അതിരഥനലകൊക്കെക്കീർത്തി ചേർത്തുള്ള വീരൻ
 ക്ഷിതിപതി, കലബന്ധംകൊണ്ടു കാശീനൃനിഷ്ഠൻ
 ജിതനടരിലിതെല്ലാമോർത്തു സമ്മാന്യനാണീ-
 യതിഥി, നൃപവരനാക്കില്ലപോൽ നിത്യവൈരം. 15

സത്യവതി:—അങ്ങനെതന്നെ ചെയ്യുക.

(വിചിത്രവീഴ്ചൻ പോകുന്നു)

സത്യവതി:—കുമാരഗംഗാദത്ത, പോയ കാൽക്കൽ നി-
 വ്വിടും സാധിച്ചുപോ എന്നു ഞാൻ പ്രത്യേകം ചോദി-
 ക്കേണ്ടതില്ലല്ലോ.

ഭീഷ്മർ:—അ വിട്ടുതെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു കന്നിനും വൈ-
 ഷ്ണവുമുണ്ടായില്ല. കന്യകകൾ സ്വയംവരസദസ്സിൽ
 ഡിന്നുതന്നെ ഹരിക്കപ്പെട്ടു. സാലപൻ കോപിച്ചെതിർ-
 ത്തതുകൊണ്ടാണു് ബന്ധിപ്പാൻ ഇടയായതു്.

സത്യവതി:—എന്നാൽ ആ രാജകുമാരിമാർ എവിടെ?

ഭീഷ്മർ:—ദാസികളോടൊന്നിച്ചു ദേവീക്ഷേത്രത്തിൽ ആ-
 രാധനയ്ക്കായിരങ്ങി. വിചാഹശേഷം കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവര-
 നതാണല്ലോ ഉത്തമം.

സത്യവതി:—എന്നാൽ ഞാൻ അവരുടെ കാൽക്കൽ പോയി
 അന്വേഷിക്കട്ടെ. സാധുക്കൾക്കു സങ്കടത്തിനിട-
 കൊടുക്കരുതല്ലോ. കുമാരനും പോയി സാലപനെ സ-
 ല്ലാരം ചെയ്യുന്നതിനു് ഉണ്ണിയെ സഹായിക്കുക.

ഭീഷ്മർ:—അങ്ങനെതന്നെ.

(എന്ന രണ്ടുപേരും പോയി)

കന്നാമകം കഴിഞ്ഞു.

രണ്ടാമതാം

[രണ്ടു വഴികൾക്കുമേൽ പ്രവേശിക്കുന്നു]

കുമാരൻ:—എന്താണടോ ഈ ക്ഷേത്രത്തിൽ ഇത്ര വലിയ സദ്യയ്ക്കു കാരണം?

രണ്ടാമൻ:—താൻ എവിടുന്നു വരുന്നു? നാടുവർത്തമാനം ഇത്രയ്ക്കു റിഞ്ഞുകൂടയോ?

കുമാരൻ:—ഞാൻ മാഗധരാജ്യക്കാരനാണ്. ഇന്നു വന്നെത്തിയതേ ഉള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു ചോദിച്ചതാണ്. രഥസ്വമാണെങ്കിൽ ചോദിച്ചതു ക്ഷമിക്കുക.

രണ്ടാമൻ:—ഇതിൽ രഥസ്വയംനൊരില്ല. മഹാരാണി കന്യശ്യാഭേവി ഗർഭം ധരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള സന്ദേശം വാർത്തയാണ് ഇത്ര വലിയ ആഘോഷങ്ങൾക്കു കാരണമായിട്ടുള്ളതു്.

കുമാരൻ:—ദൈവമേ, പൗരവംശം നിലനിന്നുവല്ലോ. അതു മഹാഭാഗ്യംതന്നെ. പക്ഷേ, ഞാൻ കന്യ ചോദിക്കുന്നു: വിചിത്രവീര്യമഹാരാജാവു നാടുനീങ്ങിയപ്പോൾ ഭേവി ഗർഭം ധരിച്ചിരുന്നതാണോ?

രണ്ടാമൻ:—അല്ല. നിയോഗവിധി അനുസരിച്ചുണ്ടായതാണ്.

കുമാരൻ:—വേദശാസ്ത്രാദികളിൽ വിധിച്ചിട്ടുള്ളതാണല്ലോ, യാതൊരു ദോഷവുമില്ല. സഹോദരക്ഷേത്രത്തിൽ സന്താനലാഭത്തിനായി ഗർഭാധാനം ചെയ്യാമെന്നുള്ളതു പുരാതനവും ശാശ്വതവുമായ മതമാണ്. മാതാവിന്റെ ആജ്ഞയെ അനുസരിച്ചു കുമാരൻ ഗംഗാദത്തൻ അങ്ങ

നെ ചെയ്തതു കരുവംശാഭിപ്രദിക്കു കാരണമാകും, സംശയമില്ല.

രണ്ടാമൻ:—താനെന്തു പറയുന്നു? ഗംഗാദത്തകുമാരൻ നിത്യബ്രഹ്മചാരിയാണെന്നു തനിക്കറിവില്ലേ? അദ്ദേഹം അച്ഛന്റെ ആഗ്രഹത്തെ നിവൃത്തിക്കുന്നതിനായി ചെയ്ത മഹാപ്രയത്നം അറിയാതെ ആരാണുള്ളത്? അദ്ദേഹം മല്ല ഈ നിയോഗം അനുഷ്ഠിച്ചത്.

കന്നാമൻ:—ബ്രഹ്മഞ്ചീബീജമായാലും ദോഷമില്ലെന്നത്രേ വിധി. ആരാണ് ചിന്നെ ഈ കർമ്മം നിവൃത്തിച്ചത്?

രണ്ടാമൻ:—മറയാരുമല്ല. കൃഷ്ണദൈവായനമഹാഷിതനെന്നാണ്. വേദങ്ങൾ ചേർത്തിരിച്ച ആ ഭഗവാന്റെ ബീജമാണ് മഹാരാണിമാർ ധരിക്കുന്നത്. അതിൽ പ്പരമെന്നൊരു മാഹാത്മ്യമാണ് കരുതലത്തിനു വരാനുള്ളത്?

കന്നാമൻ:—വൈഷ്ണവാംശഭൂതനും ദിവ്യനുമായ ആ ഭഗവൽപാദർ ഈ നിയോഗം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിന് എങ്ങനെ ഏറ്റു? സർവ്വസംഗവിയുക്തനായ അദ്ദേഹം ആരുടെ ആജ്ഞകൊണ്ടാണ് ഇങ്ങനെ ഒരു കൃത്യം നിർവ്വഹിച്ചത്?

രണ്ടാമൻ:—അതിന്റെ സംഗതിയും തനിക്കറിഞ്ഞുകൂടേ? കൃഷ്ണദൈവായനൻ പരാശരമഹാഷി ക്കു സത്യാചരീഭേ വിധിച്ചുണ്ടായ പുത്രനാണുപോലും. ജനിച്ചപ്പോഴേ മരഞ്ഞുകൂടത്ത ആ ദിവ്യപുരുഷൻ, തന്റെ മാതാവായ പുണ്യവതിക്ക് എപ്പോൾ ആവശ്യമുണ്ടോ അപ്പോൾ വന്നുകൊള്ളാമെന്നു വരവും കൊടുത്താണുപോലും തി

രോധാനം ചെയ്തത്. പുത്രൻ മരിച്ചു കലവിനാശം ഭയന്ന ആ മാതാവു ഗംഗാദത്തനോടു സഹോദരക്ഷേത്രത്തിൽ വിധിപ്രകാരം പുത്രോൽപ്പാദനം ചെയ്യണമെന്നു ജ്ഞാപിച്ചപ്പോൾ സത്യസന്ധനായ ദേവപ്രതൻ അച്ഛനുവേണ്ടി താൻ ചെയ്ത ഘോരശപഥം ദേവിയെ സ്മരിപ്പിച്ചു.

കന്നാമൻ:—എന്നിട്ടോ?

രണ്ടാമൻ:— ആ ശപഥം ദേവിയുടെ നിബ്ബന്ധപ്രകാരമായിരുന്നതിനാൽ അതിൽനിന്ന് അവർതന്നെ അദ്ദേഹത്തെ മോചിപ്പിച്ചു. കലത്തിന്റെ നിലനില്പിനായി വേണ്ടതു ചെയ്യണമെന്നു പിന്നെയും പിന്നെയും അപേക്ഷിച്ചു. എന്നിട്ടും അദ്ദേഹം അതിനു വഴിപ്പെട്ടില്ല.

കന്നാമൻ:—അങ്ങനെയാണു് മഹാത്മാക്കൾ. ജീവനെ ഉപേക്ഷിച്ചുപോലും സത്യത്തെ നിലനിത്തും.

രണ്ടാമൻ:—പിന്നീടു ഗംഗാദത്തകുമാരന്റെ സമ്മതത്തോടു കൂടി ദേവി, തന്റെ ദിച്ചനായ പുത്രനെ ആവഹിച്ചു. വിചിത്രവീര്യക്ഷേത്രത്തിൽ സന്താനോൽപ്പാദനം ആവശ്യപ്പെട്ടു. അമ്മയുടെ സങ്കടനിച്ചത്തിക്കായി അദ്ദേഹം അപ്രകാരം ചെയ്തതും ചെയ്തു. അങ്ങനെയാണു് ദേവികൾ ഗർഭം ധരിച്ചതു്.

കന്നാമൻ:—ആശ്ചര്യംതന്നെ. അപ്പോൾ ബ്രഹ്മാർഷിജമാണു് ദേവികൾ ധരിക്കുന്നതു്. കൗരവവംശം ഒന്നു കൂടി ഉൽഭവിക്കുമെന്നുള്ളതിനു തക്കമില്ല. ഏതായാലും കാലുകഴുകിച്ചുട്ടു ബഹുഭേദം. പായസവും മോദക

വ്യം വിശേഷംതന്നെ. നിങ്ങൾക്കു മംഗളം ഭവിക്കട്ടെ.
എനിക്കു പോകേണ്ടതുണ്ട്.

രണ്ടാമൻ:—നിങ്ങൾക്കും നല്ലതു വരട്ടെ.

(എന്ന രണ്ടാളും പോകുന്നു)

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[അന്ധനായ സാകല്യനോടുകൂടി ഭീഷ്മർ പ്രവേശിക്കുന്നു.]

ഭീഷ്മർ:—അരുൺകുലത്തിനാണായിരിക്കാണ്ടിരിക്കുന്ന ഭാഗ്യദോഷം ചില്ലരയല്ല. എത്ര അടുപ്പിച്ചാണു് ആവത്തുകൾ ഉണ്ടായിക്കാണെന്നതു്. ചിത്രാംഗദൻ യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചു. ബാലനായ വിചിത്രവീര്യനും മൃതനായി. ഇപ്പോൾ ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന കുട്ടികളോ, ഒരാൾ അന്ധൻ; ഒരാൾ പാണ്ടൻ. ഈ രാജവംശത്തിന്റെ പുണ്യം നശിച്ചുപോയിരിക്കുമോ?

സാകല്യൻ:—സ്വാമി, അങ്ങനെ വരാൻ ഒരു കാലത്തും ഇടയില്ല. പൗരവന്മാർ ധർമ്മവിട്ടു നടന്നിട്ടില്ല. ദേവബ്രാഹ്മണഭക്തിയോടെയാണു് രാജ്യം കാത്തിട്ടുള്ളതു്. പോരെങ്കിൽ സ്വാമിനിയായ സത്യവതീദേവിയുടേയും അവിടുത്തേയും നിരന്തരപ്രാർത്ഥനകളുടെ ഫലം ഈ വംശത്തിൽ അനുഭവിക്കാതിരിക്കുമോ?

ഭീഷ്മർ:—അമ്മയുടെ കാര്യം എനിക്കു വിചാരിക്കത്തന്നെ വയ്യ; ആ സാധവി എത്രമാത്രം സങ്കടമാണനുഭവിച്ചിട്ടുള്ളതു്! ആ മനസ്സിനിയുടെ കണ്ണനിർ മാത്രമാണു്

ഈ വംശത്തെ വിശുദ്ധമാക്കിത്തുള്ളത്. അവരുടെ തപശ്ശയും എത്ര തീവ്രമാണ്! കുട്ടികൾക്കു് അതുകൊണ്ടെങ്കിലും ഗുണമുണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല.

സാകല്യൻ:—സ്വാമി, അതിന്റെ ഫലം കുട്ടികളിൽ കാണുന്നുണ്ടു്. ധൃതരാഷ്ട്രകുമാരൻ ദൈവഗത്യാ അന്ധനെന്നെങ്കിലും ചുരുളിമാനം ധർമ്മനിഷ്ഠനായിത്തീർന്നല്ലോ കാണപ്പെടുന്നത്. പാണ്ഡുവിന്റെ പൗരവരാജാക്കന്മാർക്കു വേണ്ടുന്ന പരാക്രമവും വിനയവും കാണുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഈ കുമാരന്മാരിൽനിന്നു പൗരവചശം അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടവരുമെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല.

ഭീഷ്മർ:—അതിന്നു ദൈവം സഹായിക്കട്ടെ. ബ്രാഹ്മണരുടെ അനുഗ്രഹവും ഉണ്ടാകട്ടേ. നാട്ടിലെന്താണ് വിശേഷമായി കേൾക്കുന്നതു്?

സാകല്യൻ:—ധർമ്മജ്ഞാത്തമനായ അങ്ങു രാജ്യകാൽക്കും ക്ലേശിക്കേ പ്രജകൾക്കു് എന്തഹിതമാണ് വരാനുള്ളതു്? ശത്രുഭൂപന്മാർ ചേരിച്ചു് അടങ്ങിത്തന്നെ കിടക്കുന്നു. നാട്ടുകാർക്കു യോഗക്ഷേമം വർദ്ധിച്ചതന്നെ വരുന്നു. യാതൊന്നുകൊണ്ടും സങ്കടത്തിനിടയില്ല.

ശരിക്കു മഴപെയ്തിതേ, കൂതു ഭുജിച്ചൊരിന്ദ്രാജന്തയാ
പിതൃർഗ്രാഹമതിൽക്കണക്കിമ വസുപ്ത മോദാൽ ജനം
അഗ്നധവീഭവത്തൊട്ടും ഭയമൊഴിഞ്ഞു സന്തുഷ്ടരായ്
ഹരിപ്രതിമനാം ഭവാൻ ധരണിയെ ചൂരിച്ചീടവേ. 1

ഭീഷ്മർ:—എന്റെ ഗുണംകൊണ്ടല്ലാ, പവിത്രയായ ദേവി

യുടെ ഗുണംകൊണ്ടാണ് നാട്ടിൽ ജനങ്ങൾ സൈപരമായി കഴിയുന്നത്. ഞാൻ അമ്മയുടെ ആജ്ഞാകരൻ എന്നു ഉള്ളു. കുട്ടികൾക്കു പ്രായമായാൽ അവരെ രാജഭാരമേല്പിച്ചു തപസ്സുചെയ്ത് എറിക്കും ഗതിവരുത്താം. അതുവരെ അവനവൻ വിധിച്ചിട്ടുള്ള കർമ്മം ആചരണപോൽ ചെയ്യണമെന്നു എനിക്കു ജ്ഞു.

(ഏറ്റുമാനൂർ പ്രവേശിച്ചു)

ഹരി:—സപാമി മുട്ടപടംധരിച്ച ഒരു സ്ത്രീ അവിടുത്തെ ദർശനം ആഗ്രഹിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—(ആശ്ചര്യത്തോടെ) ഒരു സ്ത്രീയോ!

ഹരികാരൻ:—ദേവതേ. ആൾക്കാരുമായി മേനാചിൽ വന്നു ഗൃഹദപാരത്തിൽ നില്ക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—എന്താണ് എന്റെ മനസ്സു ചലിക്കുന്നത്?

സാകല്യൻ:—അനിഷ്ടശങ്കയ്ക്ക് അവകാശമില്ലല്ലോ. വല്ല പരാതിയുണ്ടാകാമെന്നു വന്നതായിരിക്കണം. രാജ്യത്തിൽ അധികാരം ഭരിക്കുന്ന ആളുകൾക്ക് ഇങ്ങനെ ഉള്ള ജോലികൾ കഴിച്ചുകൂടാത്തതാണ്.

ഭീഷ്മർ:—പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെ. പക്ഷേ ബ്രഹ്മചാരിയായ എനിക്കു സ്ത്രീദർശനം വിചിത്രമല്ല. ഇവർ മുട്ടപടം ധരിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ആ വൈഷമ്യമില്ല. അതുകൊണ്ട് അവരെ ഗൃഹാകുലത്തിൽവെച്ചു കണ്ടുകൂടാം. എട്ടോ, ഗൃഹാകുലത്തിലേയ്ക്കു വഴി കാണിക്കൂ.

ഹരികാരൻ:—സപാമി ഇതിലെ എഴുന്നള്ളണം.

(അനന്തരം മുൻപാഞ്ഞപ്രകാരം മൂട്ടാപടം ധരിച്ച ഒരു സ്ത്രീ ഒരു പരിവ്രാജികയാൽ അനുഗതയായി, പരിവാരകന്മാരോടു ചിത്രവേശിങ്ങുന്നു.)

ഭീഷ്മർ:—(അഭിവാദ്യം ചെയ്തിട്ട്) നിങ്ങൾക്കു് എന്നെ കൊണ്ടു് എന്നതാണു് ആവശ്യമുള്ളതു്?

സ്ത്രീ:—ആവശ്യം വഴിപോലെ പറയാം. അങ്ങു് എന്നെ അറിയുന്നില്ലയോ?

ഭീഷ്മർ:—ഇല്ല. നിങ്ങളുടെ സ്വരം കേട്ടിട്ടു പരിചയം തോന്നുന്നില്ല.

സ്ത്രീ:—നല്ലവണ്ണം കാമ്മിച്ചുനോക്കുക.

പരിവ്രാജിക:—കുമാരി നേരേ പറഞ്ഞു് കാമ്മപ്പെടുത്തി നോക്കൂ.

ഭീഷ്മർ:—ഞാൻ നല്ലവണ്ണം ആലോചിച്ചിട്ടും കാമ്മയിൽ വരുന്നില്ല. ബ്രഹ്മചാരിയായ എനിക്കു സ്വകുടുംബാംഗങ്ങളായ സ്ത്രീകളുടെയല്ലാതെ മറ്റുള്ളവരുടെ സ്വരം പരിചിതമല്ലോ.

പരിവ്രാജിക:—നല്ല ബ്രഹ്മചാരിതന്നെ അങ്ങു്. മറ്റുള്ളവരുടെ സ്ത്രീജനങ്ങളെ ബലാല്ക്കാരമായി അപഹരിക്കുന്ന അങ്ങുതന്നെ ഉത്തമബ്രഹ്മചാരി.

ഭീഷ്മർ:—(കാത്തിട്ടു് ആത്മഗതം) അങ്ങനെ ആയിരിക്കുമോ? ഹേ! ആ സാലപപത്തിയാവാൻ ഇടയില്ല. (പ്രത്യക്ഷം) ഗേവതി അങ്ങനെ അരുളിച്ചെയ്യരുതു്. ധ്യാനവിരുദ്ധമായി ഞാൻ പ്രവർത്തിച്ചിട്ടില്ല.

കാരോ വിധത്തിലപരാധമോ മനുഷ്യ-
നോരാതെ ചെയ്തു പരസങ്കടമേതുവാകാം;
നേരിൽ കമിപ്പനിവനോമ്മതിലില്ല തെല്ലും
നാരീജനങ്ങളൊട്ടു ഞാൻ പിഴചെയ്തതായി. 2

സ്രീ:—(കോപത്തോടെ) കൊള്ളാം. ഇത്ര വേഗം മാനം
കഴിയുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഗംഗാദത്തകുമാരന്റെ
ധർമ്മനിഷ്ഠ!

ഭീഷ്മർ:—(സങ്കടഭാവത്തോടെ) ഞാൻ അറിയാതെ എ
ന്തെങ്കിലും അപരാധം ചെയ്തപ്പോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ക്ഷ
മിക്കണം. ഭവതിയുടെ സ്വപാദം വാക്ശ്രദ്ധിയുംകൊ
ണ്ട്, ഹൃദയമായ ഒരു കന്യകയാണെന്നു ഞാൻ ഗു
ഹിക്കുന്നു. അങ്ങനെ ഉള്ളവർക്കു ഞാൻ അപരാധിയാ
കാൻ ഇടവന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ വലുതായ പാപംതന്നെ
യാണു് ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്. പക്ഷേ, ഇനിയും നിങ്ങളെ
പ്പറ്റിയുള്ള കാമം എന്റെ മനസ്സിൽ വരുന്നില്ല.

പരിവ്രാജിക:—അവിടുന്ന് ഇങ്ങനെ പറയുന്നതിൽ
ഞാൻ അത്ഭുതപ്പെടുന്നില്ല.

നൂനം നിരാശ്രയകളാം കലകന്യമാർത്തര
മാനം കളഞ്ഞവരിലാടൽ വളർത്തിയാലും
കാണുമ്പോഴൊട്ടുമറിയാത്തൊരുമട്ടുതന്നെ-
യാണങ്ങളിൽ സഹജമാകിയ സമ്പ്രദായം. 3

ഭീഷ്മർ:—ഭഗവതി അങ്ങനെ പറയരുതു്. ഈ സ്ത്രീയോ
ടു് ഏതുവിധത്തിലാണു് അപരാധിയായി ഭവിച്ചതെ
ന്നു് ഏനാക്കു വാസ്തവത്തിൽ ഒരു കാര്യവും ഇല്ല.

സ്രീ:—അവിടുത്തെ ഓർമ്മയെ സഹായിക്കുന്നതിനു ഞാൻ മുട്ടപടം മാറിയിടാം.

പരിഗ്രാജിക:—പത്തേ, അങ്ങനെ ചെയ്യരുത്. ഇദ്ദേഹം ബ്രഹ്മചാരിയായിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു മുഖത്തെ അന്നു ക്ഷാദനംചെയ്യുന്നത് വിഹിതമല്ല.

ഭീഷ്മർ:—(ആശങ്കരോടെ) ഭവതി കോപിക്കരുത്. എന്നിങ്ങനെയുള്ള മുഖദർശനം പാടുള്ളതല്ല.

സ്രീ:—(ധൃതിയിൽ മുട്ടപടം മാറിയിട്ട്) അത് എങ്ങനാടു പറയേണ്ടതായിട്ടുണ്ടോ? അങ്ങ് എന്നെ നല്ലവണ്ണം കണ്ടിട്ടുള്ളതല്ലേ?

ഭീഷ്മർ:—(മുഖം മാച്ച്) കോസലപുത്രിയായ അംബാകുമാരിയോ!

സ്രീ:—ഇപ്പോൾ ബ്രഹ്മചാരിയായ ദേവവ്രതൻ അറിയും, ഇല്ലേ? അതേ, ജനസമക്ഷത്തിൽ അങ്ങയാൾ കൈക്കു പിടിച്ചു് അപഹരിക്കപ്പെട്ട ആ കോസലപുത്രിതന്നെ. അങ്ങനെ അപഹരിക്കപ്പെട്ട ഞാൻ അങ്ങയെത്തന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—കോസലപുത്രി, ആ അപരാധം ഞാൻ ഏല്ക്കുന്നു. മൃതനായ എന്റെ സഹോദരൻ വിചിത്രവീർവ്വ മഹാരാജാവിനുവേണ്ടിയാണല്ലോ ഞാൻ ഭവതിയെ രാജസദസ്സിൽവെച്ച് അപഹരിച്ചത്. അങ്ങനെ കണ്ടതിലും തൊട്ടതിലും എന്നിങ്ങനെ വ്രതഭംഗമില്ല. ജയിച്ചിട്ടു ഹരിക്കുന്നത് രാജാക്കന്മാർക്കു വിധിച്ചിട്ടുള്ള വിവാഹസമ്പ്രദായമാണ്. സ്വന്തം സഹോദരിയെ എന്ന പോലെയാത്രേ അന്നു ഞാൻ ഭവതിയെ കണ്ടത്. അ

തുകൊണ്ട് എന്താണു് ദോഷമുള്ളതെന്നു ഭഗവതിതന്നെ പറയട്ടെ.

പരിവ്രാജിക:—അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതിൽ വ്രതഭംഗം ഇല്ല. ഒരു വിധത്തിലും അതു് അന്ത്യായമെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ.

അമ്പ:—തേങ്ങിക്കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്) ഭഗവതിയും എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചാ? അശരണനായ എനിക്ക് ആരും സഹായമില്ല?

ഭീഷ്മർ:—കാലപുത്ര, ഭവതി ബുദ്ധിമതിയാണല്ലോ. ആലോചിക്കുക. സാലപത്തി എനിക്കു ദർശനീയല്ല; അതുകൊണ്ടു മൃതപടം ധരിക്കണമെന്നു ഞാൻ അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നു.

അമ്പ:—(വെയ്ക്കത്തോടെ) ഞാൻ സുരോജാവിന്റെ സ്ത്രീയല്ല.

ഭീഷ്മർ:—ശാന്തം പാപം! അങ്ങനെ അല്പമല്ലാ വിപ്രസംഗത്തിൽ പാഞ്ഞതു്. അന്നു പറഞ്ഞ വാക്കുകൾ എനിക്കില്ലാഴം കാമ്മുണ്ടു്: “ഞാൻ സരൂപനിയായ സാലപന്റെ വധുവാണ്. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ മനസ്സുകൊണ്ടു വരിച്ചതാണു്. അച്ഛനും അതുതന്നെയാണിപ്പോ. പന്നെചിധിപോലെ” എന്നല്ലയോ അന്നു പറഞ്ഞതു്? ഇപ്പോൾ പിന്നെയെന്താണു്?

അമ്പ:—(ആത്മഗതം) അങ്ങനെ ഇരുന്ന തന്റേടം ഇപ്പോൾ ഇരവിധം യാചനയിൽ അവസാനിച്ചുവല്ലോ. (സഗതഗദം പ്രത്യക്ഷം) അതൊക്കെ എന്തിനിപ്പോൾ പറയുന്നു? മറ്റൊരാളാൽ അപഹൃതനായ ഞാൻ ആ

സുഭപതിക്കു തൃപ്തിയായിത്തീർന്നു. അപവാദഭീരുവും അഭിമാനിയുമായ അദ്ദേഹത്താൽ ഞാൻ അധീക്ഷ്യം വിക്കപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: “ആ ഗംഗാദത്തൻ രാജസഭയിൽനിന്നു നിന്നെ അപഹരിച്ചപ്പോൾ അതോടുകൂടി എന്റെ പൗരവർഷത്തെയും അപഹരിച്ചു. പരഗ്രഹത്തിലേയ്ക്കു നയിക്കപ്പെട്ട നീ എന്നിങ്ങു സപ്രകാശ്യയല്ല. സമസ്തരാജാക്കളും കാണുക, ആ കൗരവൻ നിന്റെ കരം ഗ്രഹിച്ചതാണ്. അവനെത്തന്നെ പ്രാപിച്ചുകൊള്ളുക.”

ഭീഷ്മർ:—ബ്രഹ്മചാരിയായ എന്നിങ്ങു സപ്രകരിക്കാവുന്നതല്ലല്ലോ. പുരോഹിതസമക്ഷം സാലപചത്തിയാണെന്നു ഭവതി ഘോഷിക്കുകയും ചെയ്തതാണ്. ഈ സ്ഥിതിക്ക് എന്താണ് കത്തച്ഛമെന്നു ധർമ്മജ്ഞയായ ഭവതിതന്നെ പറഞ്ഞാലും.

അംബ:—ധർമ്മശാസ്ത്രപാരംഗതനായ അവിടുത്തോടു ഞാനാണോ ധർമ്മം പറയാൻ? രാജപുത്രിയും കന്യകയും അവിടുത്തെ കരത്താൽ ഗൃഹീതയുമായ ഞാൻ ഉപേക്ഷണീയല്ല.

പരിവ്രാജിക:—കുമാരി പറയുന്നതു ന്യായമാണ്. കുമാരൻ ഇപ്രകാരം സ്ഥിതിഗതികൾ ചിന്തിക്കുക. ദുർഭാഗ്യത്താൽ ആരും മവലംബമില്ലാതിരിക്കുന്ന ഇവളെ ഉപേക്ഷിക്കുമ്പോൾ അവിടുത്തെ സദ്യശസ്സിനു മായാത്ത കളങ്കമാലിത്തീരും.

ഭീഷ്മർ:—സ്വന്തമായ ആഗ്രഹങ്ങൾ സാധിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി ധർമ്മശാസ്ത്രങ്ങൾപോലും വിടിച്ചു വെട്ടുന്നതി

ന സ്രീകർക്കു സാമന്ത്രിം കൂടും. ക്ഷന്ത, ആരാലാണ് ഭവതി ഉപേക്ഷണീയയല്ലാത്തത്? വിചിത്രവീർമ്മ ഹാരാജാവിനുവേണ്ടി വരികപ്പെട്ട ഭവതി അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണത്താൽ വിധവയായിത്തീർന്നു. സാലപത്തി എന്നു സ്വയം പ്രഖ്യാപനംചെയ്ത ഭവതിയെ, ജീവിച്ചിരുന്നെങ്കിൽത്തന്നെയും ആ പൗരവൻ എങ്ങനെ സ്വീകരിക്കും? കുന്നുകിൽ പരപതി; അല്ലെങ്കിൽ വിധവ. ഈ സ്ഥിതിയിൽ എന്താണ് ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതായുള്ളത്?

അഞ്ചു: — അവിടുത്തൊട്ടു വാദത്തിനു ഞാൻ ശക്തയല്ല. എങ്കിലും സാലപതിനെ ഞാൻ മനസ്സാ വരിച്ചിരുന്നിട്ടും എന്റെ പാണിഗ്രാഹണം ചെയ്തത് അവിടുന്നല്ലാതെ മറ്റൊരുമല്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ട് എന്നെ അവിടുന്നുതന്നെ സ്വീകരിക്കണം.

ഭീഷ്മർ: — (ചെവിപൊത്തിയിട്ട്) അങ്ങനെ പറയരുത്.

ബ്രഹ്മചര്യം വരിച്ചവൻ സ്വയം
കർമ്മബന്ധമെല്ലാം തൃജിച്ചവൻ
നിമിത്തം പരനെയാശ്രയിച്ചവൻ
പുലനോ, കമനി, ചേന്നതാം വരൻ.

4

എന്നുമാത്രമല്ല, കാക്കുക. സമയഭംഗംപോലെ രോഗമായ എന്തു പാപമാണ് ഉള്ളത്? നാം രണ്ടുപേരും തികച്ചത്രേ. ഭവതി സാലപതിനെ മനസ്സുകൊണ്ട് വരിച്ചപ്പോൾ മറ്റു പുരുഷന്മാരെ സ്മരിക്കുപോലും ഇല്ലെന്നുള്ള പ്രതം സ്വീകരിച്ചു. അതിനെ ബഹുമാനിച്ചാണല്ലോ

ഞാൻ ഇവിടെനിന്നു സോപചാരം തിരിച്ചയച്ചത്. ഞാനും, അതുപോലെതന്നെ, വിഭാജനമായി നിത്യബ്രഹ്മചാരിയായിരുന്നുകൊള്ളാമെന്നു സത്യംചെയ്തതാണ്. വ്രതഭംഗം ഒരുകാലത്തും അനുവദിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല.

അഞ്ചു:—അവിടുത്തെ ധർമ്മപ്രതിപാദനം ആശ്ചര്യകരമായിരിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മചര്യം സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളവർക്ക് ഒരു കാലത്തും സ്ത്രീകളെ സ്വീകരിച്ചുകൂടെങ്കിൽ, നിത്യബ്രഹ്മചാരികളായ മഹാശിവാക്ഷപോലും എങ്ങനെയാണ് കുട്ടികളുണ്ടാകുന്നത്? പരാശരമഹാശി സത്യവതിയെത്തന്നെ പ്രാപിച്ച കഥ ആർക്കും അറിവില്ലെന്നാണ്? പറനെ മനസാ വരിച്ച സ്ത്രീയെ സ്വീകരിക്കുന്നതു ശരിയല്ലെങ്കിൽ അവിടുത്തെ പൂർവ്വികനായ യയാതി ദേവയാനിനെ എങ്ങനെയാണ് പരിഗ്രഹിച്ചത്?

പരിവ്രാജിക:—ഈ കുട്ടി പറയുന്നതിലെ ധ്വനിയും അങ്ങു വിചാരിച്ചുനോക്കുക. അവളിൽ അവിടുത്തേക്കു കരുണ തോന്നണമെന്നു ഞാനും പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—യോഗ്യന്മാർ ചെയ്തിട്ടുള്ള പാപങ്ങൾ പ്രമാണമായിത്തീരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ട് ഇങ്ങനെ ഒന്നും പറയണമെന്നില്ല. ഈ ദേവവ്രതൻ യാതൊരുവിധത്തിലും വ്രതഭംഗം ചെയ്യുന്നതല്ല.

അഞ്ചു:—അുകുട്ടെ, അങ്ങു ധാർമികനാണല്ലോ. സന്താനേച്ഛ വായി വന്നുവേക്ഷിക്കുന്ന കലസ്ത്രീയെ ഉപേക്ഷിക്കുകയോ, അച്ഛന്റെ കാമനിവൃത്തിക്കായി ചെയ്ത സത്യത്തെ ഭഞ്ജനംചെയ്തുകൊണ്ടോ, ഇതിലേതാണ് ഘോരതരമായ അധർമ്മം?

ഭീഷ്മർ:—(ആത്മഗതം) തൻകാൽ വിചാരംകൊണ്ടു ധാര്യമായ വൃഷ്ടിയോടു ധർമ്മം പാഞ്ഞിട്ടെന്താണ് ഫലം? (പ്രത്യക്ഷം, ഗൗരവത്തോടെ) വൃതഭംഗം ഞാൻ കരുതാലത്തും ചെയ്യുന്നതല്ല. അതേപ്പറ്റി പറയേണ്ട ആവശ്യമില്ല.

അംബ:—(കരഞ്ഞുകൊണ്ട്) ഗൃഹത്തിൽനിന്നും ഇറക്കിവിട്ടു ജ്ഞാതിജനങ്ങളാൽ പരിത്യക്തനായ എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കരുതേ. ദൈവമേ! ഞാൻ എങ്ങോട്ടു പോകുന്നു? പ്രാപ്തിയും അഭിമാനിയുമായ എന്റെ അച്ഛൻ ഞാൻ ഗർഹണിയായി. പനോൽ അപഹൃതനായ എന്നെ അദ്ദേഹം ഉപേക്ഷിക്കുന്നു. “വിന്നെ ആരു കൊണ്ടു പോയാ അയാളുടെ കൂടെയാണ് നീ താമസിക്കേണ്ടതെ”ന്ന് അച്ഛൻ കല്പിക്കുന്നു. നിഷ്പന്നായ സാലപൻ പരദായ്യനാണ് എന്നെ തള്ളുന്നു. അഗതിയും അശരണനുമായ എന്നെ അങ്ങല്ലാതെ ആരാണ് രക്ഷിക്കുവാൻ? അവിടുന്ന് വരുത്തിയ സങ്കടത്തിന് അവിടുന്ന് തന്നെ നിവൃത്തിയുണ്ടാക്കണം.

ഭീഷ്മർ:—(വിചാരത്തോടെ) കുമാരി, കഷ്ടകാലം ആകട്ടെ തടയാം? എന്തായാലും വിചിത്രവീര്യന്റെ വിധവകളായ മഹാരാണിമാരോടുകൂടി രാജധാനിയിൽ ചാഞ്ഞാലും.

അംബ:—(കോപത്തോടെ) കരുതാലത്തുമില്ല. തെങ്ങിനടന്നാലും സന്യാസിനിയായാലും അനുജത്തിമാരുടെ പരിചയ്ക്കുചെയ്ത് അവരുടെ മുളുവാക്കും ഈശ്വരും സഹിച്ചു കരുതാലത്തും ഈ അംബ വസിക്കുന്നതല്ല.

ഭീഷ്മർ:—(ആത്മഗതം) അമ്പ! ഈ ക്ഷത്രിയരുടെ അഭിമാനം! (പ്രത്യക്ഷം) പിന്നെ എന്തു ചെയ്യാനാണ്?

പരിവ്രാജിക:—കുമാരി, അദ്ദേഹം പറയുന്നത് ശരിയാണ്. നിന്നെ വിചിത്രവീരന്റെ ഭാര്യയായി ആട്ടം കൊണ്ടുവന്ന സ്ഥിതിയ്ക്ക്, അന്തഃപുരത്തിൽ മഹാരാണിയായി താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ടെന്നാണ് ദോഷം?

അംബ:—(സരോഷം) ഭഗവതി, അവിടുന്നു സ്രീഹൃദയം അറിയുന്നില്ല. എന്റെ സഹോദരികൾ കുട്ടികളോടു കൂടി പട്ടമഹിഷികളായും, ഞാൻ ചേരിനമാത്രം ഒരു ക്ഷുരമായും അന്തഃപുരത്തിൽ താമസിക്കുകയെന്നുള്ളതു സാധ്യമാണോ? ആ കാര്യം പറയേണ്ട. (ഭീഷ്മരോടു വണക്കത്തോടുകൂടി) എനിക്ക് അവിടുന്നു മാത്രമേ ഒരു ശ്രമമുള്ളൂ. അവിടുത്തെ ദാസിയാളെങ്കിലും എനിക്ക് ഉപരിയെ താമസിപ്പാൻ അനുവാദമുണ്ടാകണം. ബ്രഹ്മചാരിയായ അവിടുത്തേയ്ക്ക് ഭാര്യ പാടുള്ളതല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ അവിടുത്തെ പരിചരിച്ചു താമസിച്ചുകൊള്ളാം.

പരിവ്രാജിക:—(ആത്മഗതം) എത്ര വിനയത്തോടും മധുരമായൊണ് കുമാരി ഇപ്പോൾ സംസാരിക്കുന്നത്! ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടാൽ എത്ര നിഷ്ഠുരന്റെ ഹൃദയമാണ് ഇളകാത്തത്!

ഭീഷ്മർ:—കോസലപുത്രി, അങ്ങനെ പറയരുത്. നീ ഒന്നു കേണ്ട എനിക്ക് ദാസ്യത്തിനു ചേർന്നല്ല.

കാശീശപരന്റെ മകൾ, കന്യക, പൗരവന്റെ ഭാര്യപദത്തിനു ചരിച്ചൊരു ചാരുഗാത്രി,
ദാസ്യത്തിനെങ്ങനെ ശുഭേ, ബത, യോഗ്യയാം വീ:
യാഗത്തിനുള്ള ശമ: ചൂലിനെടുത്തിടാമോ? 5

അംബ:—അയ്യോ, നിരാലംബയായ എന്നെ തള്ളരുതേ! ഞാൻ ഈ ഗൃഹത്തിന്റെ ഒരു കോണിലെങ്ങാനും വസിച്ചുകൊള്ളാം. അശരണയായ എന്നെ തൃജിച്ചാലങ്ങേയ്ക്കു ഘോരമായ പാപമുണ്ടാകും.

ഭീഷ്മർ:—ഈ വർത്തമാനം നിന്തന്നും. ഇവിടെ എന്നല്ല, കരുരാജ്യത്തിൽ ഒരിടത്തും താമസിക്കുന്നതിന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നതല്ല.

അംബ:—(അടക്കാൻവയ്ക്കാത്ത കോപത്തോടെ) അങ്ങനെയോ? കോസലപുത്രിയായ എന്നെ അത്ര നിസ്സാരമായി കരുതുന്നു. ധർമ്മിഷ്ഠനെന്നു സ്വയം ഭാവിക്കുന്ന ഗംഗാദത്ത, എന്നിങ്ങ ജീവനുണ്ടെങ്കിൽ ഞാൻ അങ്ങയുടെ നാശം വരുത്തുന്നുണ്ട്. ഞാൻ ക്ഷത്രിയസ്ത്രീയാണെങ്കിൽ, ഞാൻ കാശിരാജാവിന്റെ ബീജത്തിൽ ജനിച്ചവളാണെങ്കിൽ...

പരിവ്രാജിക:—(ആത്മഗതം) ഈ കന്യകയുടെ കോപം! ഇവൾ ചണ്ഡമുണ്ഡദണ്ഡകാരണിയായ ദേവിയെപ്പോലെ കാണപ്പെടുന്നല്ലോ. എന്തായിരിക്കാം ഇവൾ പറയാൻപോകുന്നത്?

അംബ:—ഞാൻ അങ്ങയോടുകൂടി കരവെച്ചുലഞ്ഞെത്തുന്നെനശിപ്പിക്കുന്നുണ്ട്.

പരിവ്രാജിക:—കുമാരി, അടങ്ങണം. നിന്റെ കോപം ഈ നാട്ടിനെക്കൂടി സംഹരിച്ചേയ്ക്കും.

ഭീഷ്മർ:—(ആത്മഗതം) കോസലപുത്രി തന്റേടക്കാരിതന്നെ.

അടക്കിടാം ചീരഭൂമിനാശ ഫണിയെ

മന്ത്രം വഴിയുറോ;

മടക്കിടാം സിംഹപ്രവരനെയെതിർ -

ത്തസ്ത്രാവിരയാൽ;

ഭരതത്തുളോർ തള്ളിക്കളയുമൊരു

താപീമനമതിൽ

കിടക്കും കോപത്തെത്തടവതിനു -

താനാക്കു കഴിയുമു?

6

അംബ:— ഈ നിഷ്ഠൂരകാരം നിഷ്ഠൂരനായ ഗംഗാദത്തൻ
ജീവിച്ചിരിക്കുന്നിടത്തോളം കാലം ഞാൻ അടങ്ങുന്ന
തല്ല.

ഭീഷ്മർ:— കോസലപുത്ര! ഞാൻ ഭവതിയോടു വളരെ കട
പ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. എന്റെ നാശത്തിനു ഭവതി കാപ്പകെ
ട്ടിയതിൽ പുനികു സന്തോഷംതന്നെ. പക്ഷേ, ആ
ശാഭംഗത്തിൽനിന്നു ജനിച്ച ഭവതിയുടെ കോപം ഒരു
കുലത്തെ ബാധിക്കുമെന്ന് ഭരിക്കലും വിചാരിക്കേണ്ട.

അംബ:— ഭഗവതി, വര. ഇവിടെ നിമിഷംപോലും ഇ
വിടെ നിന്നുകൂടാ.

(അവർ പോകുന്നു)

ഭീഷ്മർ:— അഹോ! ആ കോസലപുത്രിയുടെ കോപം എ
ന്റെ മനസ്സിലും ആധിയുണ്ടാക്കുന്നു.

വിൽപ്പാൽ ള്കൊടി ചൊക്കിയശ്ശ നിറയും
 നോത്രങ്ങൾ രോഷാൽ ചുവ-
 നാൾപ്പൂ കത്തിയെരിഞ്ഞു തൊണ്ടയിടി-
 ചുടാം സെട്ടംചീപ്പൊട്ടം
 ചോവം, സങ്കട, മീർച്ച, മാന, മിവയാൽ
 ഭാവങ്ങൾ മാറിപ്പരം
 ശാപത്തിന്നു തുനിഞ്ഞു നില്ക്കുമവളോ
 ചട്ടിച്ചിതെൻമാനസം.

7

(എന്നു രണ്ടാമങ്കം)

രണ്ടാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

മുന്നാമകം

രണ്ടുപേർ പ്രവേശിക്കുന്നു

കുന്നാമൻ:—നോക്കൂ, രാജകുമാരന്മാരുടെ കളികൾ. ആയു
ധാഭാസം അവർക്കു വിനോദംപോലെതന്നെ.

രണ്ടാമൻ:—ശക്തിപോലെതന്നെ അവർക്കു് അഭ്യാസവും
ഉണ്ടായിരിക്കുന്നുണ്ടു്. കാരോരുത്തരും അവർക്കു യോജിച്ച
ആയുധങ്ങൾ എടുത്തുപ്രയോഗിക്കുന്നു. അതാ, ദുഷ്ടോധന
കുമാരനും കുന്തിപുത്രനായ ഭീമസേനനും തമ്മിൽ ഗഭാ
ഭ്യാസപരീക്ഷ ചെയ്യുന്നു. കാണുന്നതിനു് എന്തു കൗ
തുകം!

കുന്നാമൻ:—അവരുടെ സാമന്ത്രിയും ആശ്ചര്യകരംതന്നെ.
ഭീമസേനന്റെ ശക്തി ദുഷ്ടോധനകുമാരന്റെ സാമന്ത്രി
ത്തോടു ഫലിക്കുന്നില്ല. ഇവരുടെ മത്സരം കാനേണ്ട
തുതന്നെ.

രണ്ടാമൻ:—അതാ, നോക്കൂ, ഒരു കുമാരൻ കണ്ണുപവരെ
വലിച്ചു് ഒരുമ്പയ്ക്കുന്നു. ആ ശരം, ഇതാ, ലക്ഷ്യത്തി
ന്റെ നടുവിൽത്തന്നെ കൊണ്ടു. ആ കുമാരൻ ആരാ
യിരിക്കാം? ഇത്ര വളരെ കുമാരന്മാരുടെ ഇടയിൽ തി
രിച്ചറിവാൻതന്നെ പ്രയാസം.

കുന്നാമൻ:—അതു് അജ്ഞാനകുമാരനാണു്. ആ കുട്ടിയെ
പ്പോലെ മെണ്ണിലാസവും അഭ്യാസബലവും തികഞ്ഞ
വർ ഈ കൂട്ടത്തിൽ ആരുമില്ലെന്നു് എല്ലാവരും പറയാ
റുണ്ടു്. കണ്ടാലും ആ കുമാരനേ തേജസ്സു കൂട്ടരുളുണ്ടു്.
ഇപ്രകാരമായ ആ ഉണ്ണിയെ പ്രസവിച്ചപ്പോൾ ധനു

ലാഭനാരിൽ ഇവൻ ഒന്നാമനായിത്തീർന്നു സർവ്വശ്രമം ജേതൃജയിച്ചു ലോകോത്തരമായ യശസ്സു സമ്പാദിക്കുമെന്ന് അശരീരിവാക്ക് ഉണ്ടായിപ്പോലും.

രണ്ടാമൻ:—എന്നു ഞാനും കേൾക്കുകയുണ്ടായി. ആ കുമാരനെ കണ്ടാൽ അതിതേജസ്വിതനെ. അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ പാണ്ഡവന്മാർക്ക് വലുതായ മേന്മയുണ്ടാകുമല്ലോ.

ഒന്നാമൻ:—അതിനെന്താ സംശയം? അജ്ഞനാവലം ബാണായ യുധിഷ്ഠിരൻതന്നെ ചതുവർത്തിയായി വാഴും.

രണ്ടാമൻ:—ഹേയ്, ഒരു കാലത്തും അങ്ങനെ വരാൻ ന്യായമില്ല. മഹാരാജാവായി ധൃതരാഷ്ട്രഭവൻ വാഴ്ക്കേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രനല്ലാതെ രാജാപോകുമോ? അനുജന്റെ മകൻ എങ്ങനെ രാജാവായാകും? അതാ, നോക്കൂ, ദുഷ്ടാധനകുമാരൻ പാണ്ഡുപുത്രന്റെ ഗദയടിച്ച ഭൂരത്തിട്ട്, മന്ദമാസപൂർവ്വം നിന്നുരുക്കുന്നു. അതോ, എന്തിനാണ് ഈ ഭീമസേനൻ ഒരുമ്പെടുന്നത്! ഗദ പോയി വിഷാദിച്ചുനില്ക്കുന്ന ഭീമസേനൻ അപമാനം സഹിക്കുവയാതെ ഇടംകയ്യുകൊണ്ടു കുമാരനെ എടുത്തു മേല്ലോട്ടു പൊക്കിച്ചുഴറുന്നു!

ഒന്നാമൻ: നോക്കൂ, ഭീമസേനന്റെ ശക്തി.

രണ്ടാമൻ:—നല്ലതല്ല മാരുതപുത്രൻ ചെയ്തത്. അഭിമാനിയായ ദുഷ്ടാധനനു പാണ്ഡവരിലുള്ള ഈർഷ്യ ഇതുകൊണ്ടു വർധിക്കുകയേ ഉള്ളൂ. കുടുംബകലഹത്തിനുള്ള വേരാണ് ഇത്.

ഒന്നാമൻ:—എന്താണ് എല്ലാവരും പൊടുന്നനെ വിചി

എന്നായി വീക്ഷിക്കുന്നത്? എന്തൊ അമ്പലം സംഭവിച്ചു എന്നാണ് തോന്നുന്നത്.

രണ്ടാമൻ:—എന്തൊ അപകടമുണ്ടായി, തങ്കമില്ല. ഇതാ, എല്ലാവരെയും ആ കിണറ്റിന്റെ കരയിലേയ്ക്കു പോകുന്നു.

കന്നാമൻ:—യുധിഷ്ഠിരനാണ് മുൻപിൽ നടക്കുന്നത്. ധാർമ്മ്യനാകും ഉണ്ട്. അതാ, ഭീമസേനൻ കിണറ്റിലിറങ്ങുവാൻ ഭാവിച്ചു. കൊള്ളാം, വിശേഷംതന്നെ. മാരുതപുത്രൻ കിണറ്റിലേയ്ക്ക് ഇറങ്ങുവാൻ കയ്യണിയപ്പോൾ കെട്ടിയിരുന്ന കുല്ലുകൾ ഇടിഞ്ഞു വീണു പോയി.

രണ്ടാമൻ:—ആ കുട്ടിയുടെ ശക്തി വലുതെന്നെ. ഇപ്പോഴെന്താണ് ഇവർ ചെയ്യുവാൻ പോകുന്നത്? എന്തൊ വിലയുള്ള സാധനമായിരിക്കണം കിണറ്റിൽ വീണു പോയത്.

കന്നാമൻ:—തങ്കമില്ല. യുധിഷ്ഠിരകുമാരന്റെ മുഖം തീരെ മൃതമായിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന് അങ്ങനെ വരാറില്ല. എന്തൊ തക്കതായ കാരണമുണ്ടായിരിക്കണം.

രണ്ടാമൻ:—അതാ, നോക്കൂ, കറുത്തു വികൃതവേഷനായ ഒരു മനുഷ്യൻ കുട്ടികളുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നു. അയാൾ ആരായിരിക്കാം?

കന്നാമൻ:—എന്താണ് വികൃതവേഷനെന്നു പറഞ്ഞത്? എനിക്ക് അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടിട്ട് അസാമാന്യനായ ഒരു പുരുഷനെയാണ് തോന്നുന്നത്.

കൈ മുട്ടോളവുമാൻ തോളുകളുത -
 നേറാം ബലംചേർന്നിടം
 തന്നെയിൽ ദശ നീരെ വിട്ടു തുലാം
 ക്ഷീണിച്ചൊതുങ്ങിപ്പോവം
 കാഞ്ച കാൽക്കുകയാലിങ്ങിരിപ്പുചേരാം
 ഗവ്വെനീയേ തരുവേ;
 ബ്രഹ്മക്കുരുന്നെത്തുചേന്നതുവിധം
 ശോഭിച്ചിടുന്നവരിവൻ.

1

അദ്ദേഹം ഏതാണ്ട് അമാനുഷ പരയെന്നതെന്ന്
 അനുമാനിക്കാൻ സാധ്യം അദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്നു.

(അദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്നു.)

വിഷ്ണുവും കഴിഞ്ഞു

[യുധിഷ്ഠിരൻ ദക്ഷാധിപനായ പ്രവേശിക്കുന്നു.]

ദക്ഷാധിപൻ:—ആയു, പിതാമഹൻ ആസ്ഥാനമധ്യപ-
 ത്തിൽ ഇരുന്നു രാജകാരുണ്യം നിവൃത്തിയാക്കുന്ന
 പ്ലേ പ്രതിഫലം പറഞ്ഞത്? ഇവിടെ കാണുന്നില്ലല്ലോ.
 യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഉണ്ണി, ഇപ്പോൾ പിതാമഹൻ വിശ്രമി-
 ക്കുന്ന സമയമായിരിക്കണം. അദ്ദേഹത്തെ നാം ഉപ-
 ദ്രവിക്കുന്നതു ശരിയാണോ എന്ന് എനിക്കു സംശയം
 ഉണ്ട്. എങ്കിലും പ്രശസ്തനായ അതിഥിയെ സൽക്ക-
 രിക്കുന്നതിനു മുത്തശ്ശനു പ്രത്യേകം സന്തോഷം കാണു-
 മല്ലോ.

ദുര്യോധനൻ:—പിതാമഹൻ വിശ്രമിക്കയല്ല. അതാ, ആരോടോ സംസാരിക്കുന്നതു കേൾക്കുന്നു (എന്നു ചെവിയിലോടുന്നു).

അണിയറയിൽ:

എന്നാൽ ആചാര്യൻ ചെല്ലണം. കുട്ടികളുടെ ആഭ്രാസത്തിൽ ഞാൻ ശ്രമിച്ചുകൊള്ളാം. ചാന്ദ്രപുത്രൻ ധാർത്തരാഷ്ട്രരുമായി മത്സരം ഉണ്ടെന്നു പറഞ്ഞതു എന്നെ ധ്വസിപ്പിക്കുന്നു! അതു് ഇപ്പോൾത്തന്നെ ഉന്മൂലനാശംചെയ്യാൻ യത്നിക്കേണ്ടതാണു്. കടുബയ്ക്കിൾ കൈകാലത്തു് നന്നല്ല.

ദുര്യോധനൻ:—ആയു, നമ്മുടെ കാര്യത്തന്നെ പിതാമഹൻ കൃപാചാര്യരുമായി സംസാരിക്കുകയാണെന്നു തോന്നുന്നു. മുത്തശ്ശൻ ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ വരികയാണു്.

(വിദൂരോടു കൂടി ഭീഷ്മർ പ്രവേശിക്കുന്നു. രണ്ടു കുട്ടികളും നമസ്കരിക്കുന്നു)

ഭീഷ്മർ:—ഉണ്ണി, യുധിഷ്ഠിര, നന്നായി വരിക. ഉണ്ണി, ദുര്യോധന, പ്രതാപചാനായിത്തീരുക.

വിദൂരർ:—(ആത്മഗതം) എന്താണു് രണ്ടു വിധത്തിൽ അനുഗ്രഹിച്ചതു്? അഥവാ, മഹാത്മാവായ ഇദ്ദേഹം ഈ രാജകുമാരന്മാരുടെ വാസനയറിഞ്ഞായിരിക്കണം അനുഗ്രഹിച്ചതു്. (പ്രത്യക്ഷം) കുമാരന്മാരെ ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—എന്താണു് നിങ്ങൾ രണ്ടാളുംകൂടി ഈ അദ്ധ്യയനസമയത്തു് ഇങ്ങോട്ടു പുറപ്പെട്ടതു്?

ദുര്യോധനൻ:—അത്യാവശ്യമായ ഒരു കാര്യംകൊണ്ടാണ്. വിശിഷ്ടനായ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ ഞങ്ങളുടെ പയററുകൾ ഉരിയ്ക്കു സമീപം വന്ന് അസാധാരണമായ ഒരുഭാസം കാണിച്ചുതന്നു.

ഭീഷ്മൻ:—ഉണ്ണി, എങ്ങനെയുള്ള ആളാണ്?

ദുര്യോധനൻ:—അദ്ദേഹം കറുത്തും ചേപ്പും പ്രാകൃതവുമാണ്.

ഭീഷ്മൻ:—(ചരിച്ചുകൊണ്ട്) വത്സ, പുരുഷനാണെ അപരന്റെ കർമ്മംകൊണ്ടും സ്ത്രീകളെ അപരന്റെ ചേപ്പംകൊണ്ടുമാണ് വണ്ണിക്കേണ്ടത്. ആ ബ്രാഹ്മണൻ എന്താണ് ചെയ്തത്?

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഞാൻ വില്ലിൽ അഭ്യസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, എന്റെ കയ്യിൽ കിടന്നതും ധർമ്മദേവൻ അന്നു ഗ്രഹപൂർവ്വമായി എറിക്കു തന്നതുമായ മോതിരം അദ്ദേഹം വെച്ചുനന്നായിട്ട് തെരിച്ചു കിണറ്റിൽ പതിച്ചു പോയി.

ഭീഷ്മൻ:—(ഗൗരവത്തോടെ) ശാരദേവനായ കൃപാചാര്യനാൽ ശിക്ഷിതനായ നിനക്ക് അങ്ങനെയൊരു തെറ്റു എത്രകാരം സംഭവിച്ചു? കുരുരാജാക്കന്മാർക്ക് അസാധാരണത്തിൽ കറവുവന്നാലുള്ള ചോരയ്ക്കു എന്തുമാത്രമാണ്!

യുധിഷ്ഠിരൻ:—മുത്തശ്ശേ, അനവധാനതകൊണ്ട് വന്നതല്ല. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനായി ഞാണിൽ ചേർത്തു വെച്ചിട്ടുള്ള മത്സരവെലിയായ ഭീമസേനന്റെ ദുഷ്ടി ലത്തെ ശാസിപ്പാനായി തിരിഞ്ഞു നോക്കിയതുകൊണ്ടു വന്നതാണ്.

ദുഷ്ടാധനൻ:—(മന്ദാമാസത്തോടെ) പററിയ തെററിൻ
 എന്തെല്ലാം ഒഴികഴിവു പറയാൻ സാധിക്കും.

ഭീഷ്മർ:—ഉണ്ണി, എന്താണ് ഭീമസേനൻ വികൃതിത്തരം
 കാട്ടിയത്?

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറയാൻ മടി കാണിക്കുന്നു.)

വിദൂരൻ:—(ഭീഷ്മരോട്) പരദോഷപ്രസംഗത്തിൽ വൈ
 മുഖ്യം കാണിക്കുന്ന ഈ കുമാരന്റെ സ്വഭാവഗുണം ആ
 ശയ്യകരതന്നെ.

ഭീഷ്മർ:—(ചാത്സല്യത്തോടെ) മടിക്കാതെ പറയൂ.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഭീമസേനൻ, ഉണ്ണി ദുഷ്ടാധനാനുമായി ഗ
 ട്വോസമത്വം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ, പരാജി
 തനായ ഭീമസേനൻ ഈജ്യന്തോന്നി ഉണ്ണിയെ ഒരു ക
 യ്തുകൊണ്ടു പൊക്കി മറ്റു കുമാരന്മാർക്കു പരിഹാസ്യനാക്കു
 ന്നതു കണ്ടു ശാസിക്കുവാൻ ഞാൻ പിന്നിരിഞ്ഞപ്പോ
 ലാണ് അസ്രം കൈചിട്ടുപോയത്.

ദുഷ്ടാധനൻ:—(കോപത്തോടെ) അല്പഭീമസേനൻ യുദ്ധ
 മയ്യാദ വിട്ടാണ് പ്രവർത്തിച്ചത്.

ഭീഷ്മർ:—അക്കാര്യം പോകട്ടെ. പിന്നെ എന്താണുണ്ടാ
 യത്?

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഭീമസേനൻ മോതിരം തപ്പി എടുക്കുന്നതി
 നു കിണറ്റിലിറങ്ങുവാനായി കല്ലടയിൽ കയ്യിന്നിയ
 പോൾ അതെല്ലാം കൂടി ഇടിഞ്ഞുവീണു. എന്താണ്
 ചെയ്യേണ്ടതെന്നറിയാതെ ഞങ്ങൾ നില്ക്കേ, ഒരു ബ്രാ
 ഹ്മണൻ അവിടെ വന്നു. കാര്യം പറഞ്ഞപ്പോൾ “നി
 ങ്ങളുടെ അസ്രവിട്ടു മോശം, നിങ്ങളുടെ അശ്വസം സാ

രമിപ്പ്” എന്നൊക്കെ ഞങ്ങളെ അപഹസിച്ചശേഷം കയ്യുണ്ടായിരുന്ന വില്ലു കുലച്ച് അസ്രുങ്ങൾകൊണ്ടു തന്നെ കിണാറിൽനിന്നു കല്ലുകൾ വെക്കി കരയ്ക്കാക്കിയശേഷം മോതിരവുമെടുത്തുതന്നു.

വിദൂരർ:—വിസ്മയകരതന്നെ. അദ്ദേഹം അമാനുഷനായിരിക്കണം. ദിവാസുരരസ്യങ്ങൾ അറിയാത്ത കരാൾക്ക് അതു സാധിക്കുന്നതല്ലല്ലോ.

ഭീഷ്മർ:—അതിനുശേഷം എന്തുണ്ടായി?

ദിഷ്ടോധനൻ:—എതു ചിധത്തിലുള്ള സമ്മാനങ്ങളാണു് ഇപ്പോഴുള്ളതെന്നാൽ തരാമെന്നായി ഞങ്ങൾ പറഞ്ഞു. അതെല്ലാം അദ്ദേഹം പുച്ഛിച്ചു നിരസിച്ചതേയുള്ളൂ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചേരും പലവും ചാടിയിട്ടുചോലും പറഞ്ഞിട്ടില്ല.

ഭീഷ്മർ:—ചന്ദ്ര, യുധിഷ്ഠിര, നിങ്ങളുടെ ചോദ്യങ്ങൾക്കു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞ മറുപടി എന്താണു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഞങ്ങൾ നിബ്ബന്ധിച്ചപ്പോൾ ഉത്രമാത്രം പറഞ്ഞു:

ചോദിക്കു നിങ്ങളറിവാനൊരു ഭീഷ്മരോടോ
ബ്രാതിപ്പെടും വിദൂരനാകമഭിജ്ഞാനോടോ
നാമം കലം മുതൽ പറഞ്ഞരിയേണ്ടതല്ല—
ഭൃഹം ക്രിയാമുഖമവകു് ലഭിച്ചുകൊള്ളും.

2

വിദൂരൻ:—എന്തായിരിക്കാംമോ അവിടുത്തേയ്ക്കു തോന്നുന്നതു്? ആലോചിച്ചിട്ടു് എന്റെ മനസ്സിലുള്ള ഉത്തരം ഞാൻ പറയുന്നു. ഇതു് ആ കഷ്ടസംഭവനായ രേദപാളു പുത്രൻ എന്നെ ആശ്ചര്യപ്പെടുത്തുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—സംശയത്തിനവകാശമില്ല. ആ ബ്രാഹ്മണനെ പ്പോലെ ദിയാസ്രജ്ഞാനമുള്ളവരായി ഇപ്പോൾ ആരു മില്ല. ഇദ്ദേഹത്തിന്—

സർവ്വദിയാസ്രജാലത്തിൻ

പ്രയോഗഹരണക്രമം

മറ്റു സർവ്വമുപേക്ഷിച്ചു

രാമൻ ദാനംകൊടുത്തുപോൽ.

3

ആ ധനുർവ്വേദാചാര്യൻ വന്നുചേർന്നതു തേടിനടന്ന വല്ലി കാലിൽ തടഞ്ഞതുപോലെയായി. ഉണ്ണികളേ, നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരുംകൂടി തിരികേ പോയി നഗരദ്വാരത്തിൽ അർദ്ധപാത്രാദിപ്പൂജ ചെയ്തു ബഹുമാനപുരസ്സരം അദ്ദേഹത്തെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരിക. ഇതിൽവലിയ ഒരു ഭാഗ്യം നമുക്ക് ഈ കാലത്തു കിട്ടുവാനില്ല.

(ഉണ്ണികൾ പോയി)

വിദൂരർ:—ദ്രോണരാജൻ വന്നിട്ടുള്ളതെങ്കിൽ ഉത്തമമായി. നമ്മുടെ ഉണ്ണികൾക്ക് ഇതിൽമികച്ച രാചാര്യനെ ലഭിക്കുന്നതല്ലല്ലോ.

ഭീഷ്മർ:—കൃപാചാര്യരുടെ ശിക്ഷ മതിയാകുന്നില്ലെന്ന് എനിക്കു ക്കാച്ചു നാച്ചായി തോന്നുന്നുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിനു പഠിപ്പം ശീലഗുണവും ബുദ്ധിചിന്താസമൃദ്ധിയും ഉണ്ടെങ്കിലും കുട്ടികളെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുന്നതിനുള്ള സാമർത്ഥ്യം കുറവുവെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നിട്ടുള്ളത്—

ഉത്തമനാം ഗുരുവിനമോ
ബുദ്ധിവിലാസം പഠിപ്പുമിവ പോരാ,
താനറിയുന്നതു ശിഷ്യരി -

ലോത്തു പകർത്താൻ പട്ടതപമതു വേണം. 4

ദൈവത്തെ ഇപ്പോൾ വഴി കാണിച്ചുതന്നു. ദ്രോണൻ തുല്യനായ ഒരു ധനുർധൻ ഇന്നു ലോകത്തിലില്ല. അദ്ദേഹം നമ്മുടെ അപേക്ഷ സ്വീകരിക്കുമെങ്കിൽ നമുക്കു ഭാഗ്യമായി.

(ദ്രോണൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഭീഷ്മൻ:—(എഴുന്നേറ്റുവെച്ചു) ആ ചായ്വൻ ഭദ്രാസനത്തിൽ ഇവിടെ ഇരുന്നുവല്ലോ. അവിടുത്തെ ദശനം ഇതുവരെ ലഭിക്കുന്നതിന്നു ഭാഗ്യമുണ്ടായില്ലെങ്കിലും, വിദ്വാനാർ പറഞ്ഞുകൂട്ട നല്ലതുപോലെ അറിയുന്നു.

ദ്രോണൻ:—(ആത്മഗതം) ഇദ്ദേഹത്തെങ്ങനെയോ ആ ദിവ്യനായ ഗംഗാദത്തൻ? എന്തു വിനയം!

ആശ്ചര്യമീകൃതവരന്റെ മുഖം നിതാന്തം -
തേജസ്സുചർന്നിടകിലും ബഹുശാന്തമത്രേ:
രതത്തിൽനിന്നു വിതരണമായ രശ്മി ഭീഷ്മി
ചിത്തുമ്പൊഴും ഖരതവിട്ടു ലസിച്ചിടുംപോൽ. 5

(പ്രത്യക്ഷം) ഇവിടെ വന്നു കാണുവാനിടയായതുകൊണ്ട് എനിക്കും വളരെ സന്തോഷമുണ്ട്.

ഭീഷ്മൻ:—എന്തു കാരണവശാലാണ് ഇപ്പോൾ ഈ ദശന സുഖമുണ്ടായതെന്നറിവാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു.

ദ്രോണൻ:—പരയം: ദാരിദ്ര്യംകൊണ്ടും തേജോഭംഗം കൊണ്ടും മാനസ്സിൽ ദേഷ്യം വർദ്ധിക്കയാൽത്തന്നെ.

വിദൂരൻ:—(സീഷ്ടരോടപവാങ്ക്) ബ്രാഹ്മണൻ ശാന്തനല്ല, പക്ഷേ ക്ഷത്രിയ പുത്രി കൈക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഇദ്ദേഹത്തിന് അതൊരു ദോഷമെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ.

ഭീഷ്മർ:—വിദ്വയം ദാരിദ്ര്യവും മാനസ്സവികളെന്നുള്ള സ്ഥിതിക്ക് അങ്ങു ദാരിദ്ര്യപീഡ അനുഭവിച്ചു എന്നറിയുന്നതിൽ ഞാൻ വിസ്മയിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ, ആ ദുഃഖം വീങ്ങിയതായി തിച്ഛപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളുക. പക്ഷേ ജാമദഗ്നശിഷ്യനായ അങ്ങേയ്ക്കു തേജോഭംഗം ഉണ്ടാവാൻ വഴി കാണുന്നില്ലല്ലോ.

ദ്രോണൻ:—അതു പരയം: ചെറുപ്പകാലത്തു ഞാൻ അഗ്നിവേശമുറിയുടെ അടുക്കൽ ഗുരുകുലവാസം ചെയ്തിരുന്നപ്പോൾ അവിടെ സോമകപുത്രനായ യജ്ഞദേവനും സഹചാരിയായുണ്ടായിരുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—അർത്ഥ്വ, പാഞ്ചാലനോ?

ദ്രോണൻ:—അദ്ദേഹംതന്നെ. സൽസ്വഭാവിയും വിനീതനും പ്രിയഭാഷകനുമായി കാണപ്പെട്ട ആ രാജകുമാരനും ഞാനുമായി സ്നേഹിതന്മാരായിത്തീർന്നു.

വിദൂരൻ:—സഹാദ്ധ്യായികൾ തമ്മിൽ അങ്ങനെ വരുന്നത് അസാധാരണമല്ലല്ലോ. എന്നു മാത്രമല്ല—

ബാല്യത്തിലില്ല, യിളതെന്നുമയന്നതെന്നും
സമ്പന്നനെന്നുമതിയായ ദരിദ്രനെന്നും;
സ്നേഹം മനുഷ്യനു നിസർഗ്ഗജം; ആയതുണ്ടു
സപാതം കലങ്ങിമറിയുന്നു വളന്നിടുമ്പോൾ.

ഭോണർ:—അങ്ങനെയിരിക്കെ അദ്ദേഹം എന്നോടൊരിക്കൽ ശപഥംചെയ്തു, “ഞാൻ ദ്രുപദരാജാവിന്റെ ഏകസന്താനമാണ്, എനിക്ക് താമസിയാതെ രാജ്യം കിട്ടും; അന്നു സർവ്വരാജഭോഗങ്ങളും എന്റെ പ്രിയസ്നേഹിതനായ അവിടുത്തെല്ലാം കരുതിക്കൊരുക” എന്ന്.

ഭീഷ്മർ:—ദ്രുപദൻ ഉചിതമാണ് കാണിച്ചത്. എന്നിട്ടോ?

ഭോണർ:—പിന്നീട് ഭഗവാൻ ജാമദഗ്ന്യമാരഷ്ട്രയാട് കുര്യന്മാർ പരിചര്യേണം ഉത്തമനായ ഒരു വിപ്രാഗമനയെ വിവാഹംചെയ്തു ഗ്രാമസ്ഥശ്രമത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു. അപ്പോഴാണ് ദാരിദ്ര്യഭുവത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന അഭിമാനഭംഗം എവിടേ അനുഭവിക്കുവാൻ ഇടവന്നത്.

വിദൂരർ:—ബ്രാഹ്മണോത്തമനായ അങ്ങനെയൊരു സംഭവിച്ചത് ആശ്ചര്യകരതന്നെ. അഥവാ, മനുഷ്യനായി പിറന്നാൽ ആകുതന്നെ മാനക്കേടും ആപത്തും സംഭവിക്കയില്ല!

മൂന്നം സൂര്യകുലോത്തമൻ രഘുവരൻ

ഭാര്യാപഹാരത്തിനാൽ,

മാന്യൻ ഭാഗ്യവശഗ്രാസിച്ചു ചരിതൻ

തൻചാപഹാരത്തിനാൽ,

ഇന്ദ്രൻ മേഘനിനാദബന്ധനവശാൽ—

ഇത്ഥം നിനച്ചീടിലാർ—

കിന്നീ മുഖലകിൽ ചിലപ്പെഴുളവാ—

കാതുജ്ജ മാനക്കുയം?

ഭീഷ്മർ:—എങ്ങനെയാണു് ആചാര്യൻ സങ്കടം വരുത്തുകവിധമുള്ള മാനക്കേടുണ്ടായതു്?

ദ്രോണർ:—എന്റെ മകൻ അശ്വത്ഥാമാവു് ഒരിക്കൽ ധനികനാരായ അയൽവാസികളുടെ കുട്ടികളുമൊന്നിച്ചു കളിക്കുകയായിരുന്നു. അവർ പാലു കുടിക്കുന്നതു കണ്ടു് അവനും കൊതിച്ചതാണി. പാലെന്നു പറഞ്ഞു് എന്റെ ഉണ്ണിക്ക് അരിമാവു കലക്കിക്കൊടുത്തു. ലഹരി പാടിച്ച് അവൻ ചാടിത്തുടങ്ങിയപ്പോൾ അവർ കൊട്ടിയാളതു് അധിഷ്ഠിപ്പിച്ചതു കണ്ടു സങ്കടംവന്ന എന്റെ ബ്രാഹ്മിണി ഇനി റമുക്കും വേണ്ടതുപോലെ ധനമുണ്ടാകാതെ താമസിക്കുന്നതു പ്രയാസമാണെന്നു ശരിമുതടുത്തി.

വിദൂരർ:—സ്രീജനങ്ങൾക്കു് അങ്ങനെ തോന്നുന്നതു സർവ്വസാധാരണമാണു്.

ദ്രോണർ:—അപ്പോഴാണു് ഞാൻ യജ്ഞസേനന്റെ വാക്കിനെ കേൾത്തു്. അത്രയ്ക്കു മിത്രമായ അദ്ദേഹം മഹാരാജാധിരാജനായി വസിക്കുന്നമുക്ക് ഒരുവിധത്തിലും ബുദ്ധിമുട്ടിനു് അപകാശമില്ലല്ലോ എന്നു ഞാൻ സമാധാനപ്പെട്ടു. സോമകുപുത്രന്റെ നന്മയിൽ വിശ്വസിച്ചുകൊണ്ടു സങ്കടംബം ഞാൻ ദൂപദരാജധാനിയിൽ ചെയ്ത. ആ യജ്ഞസേനൻ എന്നെ അറിയുന്നതായിപ്പോലും ഭാവിച്ചില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, പലവിധത്തിലുള്ള ധിക്കാരവാക്കുകൾകൊണ്ടു് അധിഷ്ഠിപ്പിക്കുവാനും ചെയ്തു.

ഭീഷ്മർ:—ദൂപദൻ ഇത്രമാത്രം ഉദ്ധതനോ,

സത്യവാക്കിനെ ലംഘിച്ചു;
സ്നേഹത്തെത്തള്ളി പുല്ലുപോൽ;
വിപ്രോത്തമനെ നിന്ദിച്ചു—
പാപമെന്തുള്ളിതിൽപ്പരം?

8

ദ്രോണർ:—ഞാൻ അപനോടു സമനല്ലെന്നും സമന്മാരോടുമാത്രമേ സഖ്യം പാടുള്ളുവെന്നും ചേണമെങ്കിൽ ഒരു നേരം ഊട്ടിലുണ്ടു പോയ്ക്കാള്ളണമെന്നും എന്നോടു സകലരും കേൾക്കെപ്പറഞ്ഞു.

ഭീഷ്മർ:—ദുപദൻ പറഞ്ഞതു ശരിയാണു്. അങ്ങു് ആക്ഷത്രിയാധമനോടു് എങ്ങനെ തുല്യനാകും?

വിപ്രൻ ചോൻ, ക്ഷത്രിയനാണവൻ; ഭവാ-
നാജ്ഞാനിജൻ, മാന്വാഷി പെറ്റൊരാണവൻ;
വിപ്രഷിയാം രാമനു ശിഷ്യനങ്ങു പി-
ന്നവൻ ഭവാനെങ്ങൊ തുല്യനായിടും?

9

വിദൂരർ:—സംശയമില്ല. ഈ ബ്രാഹ്മണനിന്ദയുടെ ഫലം ദുപദൻ അനുഭവിക്കും.

ദ്രോണർ:—(സന്തോഷത്തോടെ) എന്റെ കാര്യം പറഞ്ഞു. ഇനി അഭിജ്ഞനായ അങ്ങു നിശ്ചയിക്കുംപോലെ.

ഭീഷ്മർ:—എന്താണു് നിശ്ചയിക്കാനുള്ളതു്? ഈ കരുരാജ്യം അവിടുത്തേക്കു് എല്ലാവിധത്തിലും അധീനമെന്നു കരുതിക്കൊള്ളുക.

ആന തേർ പശു ഗൃഹങ്ങളെന്നത-
ങ്ങുനമറു വഴിപോൽ വരിക്കുക;
കേവലം പുരുഷലത്തിനിന്നു ഭൂ-
ദേവസേവയതുമാത്രമേ ധനം.

10

വിദൂരർ:—പൗരവക്ട് ചേരുന്നവിധത്തിലാണ് ഇപ്പോൾ അനുചിച്ഛയ്ക്കുന്നത്.

ഭദ്രാണർ:—ബ്രാഹ്മണനായ എനിക്ക് അതിയായ ധനം കൊണ്ട് എന്താണ് പ്രയോജനം? കുടുംബസ്വങ്ങൾക്ക് ആവശ്യമുള്ള ധനം ഞാൻ സസന്തോഷം സ്വീകരിക്കുന്നു, എന്നാൽ വിദ്യ പഠിച്ചവൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതു ശിഷ്യസമ്പത്താണ്. ഞാൻ ശിഷ്യസമ്പത്തിനെമാത്രം ദാനമായി വരിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—ആചാര്യ, പാണ്ഡവധാർമ്മരാജ്യന്മാരായ ഉണ്ണികൾ നൂറ്റാണ്ടുകളെപ്പോലെയും ഞാൻ അവിടുത്തെ കയ്യിൽ സമർപ്പിക്കുന്നു. ഇന്നതൊട്ടു കൗരവവംശത്തിനു ധനവേദത്തിൽ ഗുരു അവിടുന്നുതന്നെ. ഇങ്ങനെ ഒരാചാര്യനെ ലഭിച്ചത് ഈ വംശത്തിന്റെ ഭാഗ്യമെന്നു ഞാനും കരുതുന്നു.

ഭദ്രാണർ:—കൗരവകുമാരന്മാരെ അഭ്യസിപ്പിക്കുന്ന ചുമതല ഞാനും കയ്യേല്ക്കുന്നു. ആ ചുമതല എത്രമാത്രം ഗൗരവമുള്ളതെന്ന് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. എന്നാൽ ഒരു നിബ്ബന്ധം മാത്രമുണ്ട്; അതും നേരത്തേ പറയാം. എന്റെ ശിഷ്യത്വം സ്വീകരിക്കുന്നവർ ഒരു പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യേണ്ടതായുണ്ട്.

വിദൂരർ:—(ആത്മഗതം) എന്താണോ ഈ ബ്രാഹ്മണൻ പറയാൻ പോകുന്നത്?

ഭീഷ്മർ:—ഞാൻ കേൾക്കുവാൻ ഉൽക്കണ്ഠിതനായിരിക്കുന്നു.

ഭദ്രാണർ:—ഞാൻ പറയാനിടയുള്ളതെന്തെന്നു കേൾക്കുക.

യുണ്ട്. ദ്രുപദമഹാരാജാവിനെ ബന്ധിച്ചു എന്റെ കാലുൽ കൊണ്ടുവെക്കുന്നമെന്നുള്ളതാണ്.

ഭീഷ്മർ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) അതിന് എന്താണ് വൈഷമ്യം? യജ്ഞസേനൻ പണ്ടുതന്നെ എനിക്കു വിരോധിയാണ്. പോരാത്തതിനു കോസലപുത്രി കാത്തിക്കേയനിൽനിന്നു വരിച്ച മാല ശിഖണ്ഡിയെ ധരിപ്പിക്കുകയല്ലാത്തതല്ല. അതുകൊണ്ട് അവൻ വലുത്തനെന്നു. ഇപ്പോൾ ആചാര്യൻ ആവശ്യപ്പെടുകയുണ്ടെന്നു. അങ്ങയുടെ ആഗ്രഹം താമസിയാതെ ഞാൻതന്നെ സാധിച്ചുകൊള്ളാം.

ദ്രോണർ:—അങ്ങയ്ക്ക് അതിൽ വൈഷമ്യമുണ്ടാകുന്നതല്ല.

ആരാണെങ്കിലും നബാഹുവായിരമരി-

ഞ്ഞിട്ടുള്ളൊരാൾ ഭാഗ്യവ-

സപാമിക്കും യുധി മാൽപെടുത്തി സ്മരതാ-

നാരെപ്പറിപ്പിച്ചുപോൽ

നേരമുള്ള മഹാസുജാലമഖിലം

ജന്മത്തിലേ ചേർന്നതാ-

ക്കാ ഗംഗാസുതനെത്തന്നെയുലകിൽ

സാധിച്ചിടത്തുള്ളതാത്?

11

പക്ഷേ, എന്റെ ശിഷ്യന്മാരിൽ ഒരാൾതന്നെ അവനെ ബന്ധനചെയ്തു ഗുരുദക്ഷിണചെയ്തുകൊടുത്തു. അദ്ദേഹം എന്തോട് ചെയ്തു അവരായത്തിനു പ്രതികൂല ആകുലമല്ല. അങ്ങനെ ഒരു പ്രതിജ്ഞ ഉണ്ടായിരിക്കണം.

വിദൂരൻ:—(ആവേശത്തോടെ) ഇതെന്തു നിബ്ബന്ധമാണ്!

സാഹസമത്രേ പാവതു

സോമകന്യാപനെപ്പിടിപ്പതിന്നാമോ,

ആയോധനവിദ്യകളിൽ

പരിചയമില്ലാത്ത ബാലകന്മാരാൽ?

12

ദ്രോണൻ:—അത് കരുതാതെ സാധ്യമല്ല. പാഞ്ചാലനെ ബന്ധിച്ചുകണ്ടശേഷമേ എന്റെ കോപം ശമിക്കുകയുള്ളൂ.

ഭീഷ്മൻ:—(ആലോചിച്ചിട്ട്) അപ്രകാരം ഗുരുദക്ഷിണ നൽകാതെ ഞാൻ പ്രതിജ്ഞചെയ്യുന്നു.

ദ്രോണൻ:—ഞാൻ സന്തുഷ്ടനായി. യജ്ഞസേനൻ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടതായിത്തന്നെ ഞാൻ ഗണിക്കുന്നു. സ്വാമി, ഗംഗാദത്ത, ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു വിധേയനെന്നു കരുതിക്കൊള്ളുക.

ഭീഷ്മൻ:—ആചാര്യ, അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹം കട്ടികളിൽ ഉണ്ടാവണം.

(എല്ലാവരും പോയി)

മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

നാലാമങ്കം

[കണ്ഠൻ പ്രവേശിക്കുന്നു]

കണ്ഠൻ: യുദ്ധമടുത്തുവരുന്നതു ധനുർവരനാക്കു് ഏറവും സന്തോഷമുള്ള ഒരു കാര്യംതന്നെ. മുൻപുണ്ടായിട്ടില്ലാത്തതുപോലുള്ള ഒരു ഘോരസമരമാണല്ലോ ഇപ്പോൾ ഉണ്ടാവാൻപോകുന്നത്. പതിനൊന്നക്ഷൗഹിണിയുടേയും ഭാരതത്തിലെ സകലരാജാക്കന്മാരുടേയും സഹായമുള്ള സാമ്രാജ്യൻ ദുഷ്ടോധനമഹാരാജാവും ദ്രുപദ മാത്സ്യന്മാരുടെ സഹായമുള്ള പാണ്ഡവന്മാരും തമ്മിൽ യുദ്ധക്ഷുത്തിൽത്തന്നെ രാജ്യാവകാശവാദം തീർച്ചയാക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചു.

ഹാ! യുദ്ധം വില്ലാളികൾക്കു് എത്ര മഹത്തായ ഒരു കാര്യമാണു്!

ഭവണത്തത്തിനു വൻപരീക്ഷ, രഥികൾ -

ക്കൊന്നാമതാമൃതവം,

വീരത്വത്തിനു ദിപ്തം, സമരവേ -

ദോഷതം പ്രശസ്താലോചനം

ധർമ്മാധർമ്മവിനിശ്ചയത്തിനു സദർ -

കോ, ദൃഢഭാരത്തിനെ -

പോക്കാനു് ശപരണരമാൾ, മടരി -

നന്നൊപ്പമെത്തുള്ളതും.

1

വില്ലിന്റെ ഞാൺ വലിക്കുന്നതിനു് എന്റെ കയ്യെപ്പാടിക്കുന്നു. ഇത്രനാളും പ്രാർത്ഥിച്ചിരുന്ന അാവസരം

ഇതുതന്നെ. കൺകിൽ പൊതു വിരസപൂർവ്വം നോക്കം. അല്ലെങ്കിൽ ശത്രുക്കൾ ചെയ്ത സാമ്രാജ്യമായ നമ്മുടെ മഹാരാജാവിനു പ്രിയനായി വാഴാം. കൺകൊണ്ടു എനിക്കു സങ്കടമുള്ള: മഹാഭാഗവതായ അമ്മ കുന്തീദേവിയുടെ സങ്കടം കണ്ടിട്ട് സമാധാനമുണ്ടാകുന്നില്ല. ചക്ഷേ യുധിഷ്ഠിരാദികളോട് ചേരണമെന്നുള്ള കൃഷ്ണന്റെ ഉപദേശം കരിക്കലും സഹിക്കാൻ കഴിയില്ല. എനിക്കു ദുഷ്ടാധിപനായ മഹാരാജാവല്ലാതെ അച്ഛനായ്, അമ്മയായ്? രാധാസുതനാണ് അറിയപ്പെട്ട ജനങ്ങൾക്ക് അപമാന്യനായിത്തന്നെ എന്നെ അംഗരാജാവായി വാഴിച്ചിട്ട് ഈ സ്ഥിതിയിൽ ആക്കിയതായ്? അദ്ദേഹത്തിനോ, ഞാൻ ദുഷ്ടാസനാകാം. പ്രിയൻ. എന്നാൽ ആവുന്നതുപോലെ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തേയും തുണച്ചു. ശാക ഭൃഗുപ്രഭുക്കൾ ഉൾപ്പെടെ മുള്ള രാജ്യങ്ങളെല്ലാം ഞാൻ ജയിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന് അധിപമാകിക്കൊടുത്തു. അദ്ദേഹത്തിന് ആവശ്യമുള്ള കാലത്തു് കഴിഞ്ഞ മാതൃകയായ് മഹാരാജാവിന്റെ ആജ്ഞ എന്തായാലും നടത്താൻ ഞാൻ സദാ സന്നദ്ധനെന്നു സ്വയം സത്യം ചെയ്തതല്ലേ? എന്റെ മേൽ എന്തു ദോഷം വേണമെങ്കിൽ ജനങ്ങൾ ആരോപിക്കട്ടെ. സത്യസന്ധനെന്നുള്ള കീർത്തി പർവ്വതാലക്കത്തന്നെ വേണം. അമ്മയോട് ഞാൻ അനുജനാറെ കൊല്ലുകയില്ലെന്നുമാത്രമേ സത്യം ചെയ്തിട്ടുള്ളൂ. പെറ്റമ്മയുടെ ആ ആജ്ഞ ഞാൻ എങ്ങനെ നിഷേധിക്കും? എത്രമാത്രം ദുഃഖം ആ സാധവി അനുഭവിച്ചു. ആദ്യത്തെ പുത്ര

ന്റെ ആശ്ചര്യമേ അറിവാൻ ഇടയായിട്ടില്ല. മറുത്തു വരുകൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ള സങ്കടം എത്രമാത്രം! അക്കാർക്കു ത്തിലാണ് ദുഷ്ടാധനമഹാരാജാവിന്റെ മാഹാത്മ്യം തെളിഞ്ഞുകാണുന്നത്. മക്കൾ വിരോധികളായിത്തീർന്നെങ്കിലും മഹാരാജാവു കന്തിദേവിയെ എത്ര ഭക്തിയോടു കൂടിയാണ് പരിചരിച്ചുപോന്നിട്ടുള്ളത്. ഗാന്ധാർദ്ദേവിയും അവരും തമ്മിൽ ഒരു വൃത്യാസവും മഹാരാജാവു കാട്ടിയിട്ടില്ല. അദ്ദേഹത്തെ സാക്ഷാൽ ധർമ്മിഷ്ഠനായ മഹാരാജാവു. (എന്റെ ഈ കാലപ്പഴം അദ്ദേഹത്തെ മാത്രം സേവിക്കും. (ചില്ലിനെ തൊട്ടു തലയിൽ വെച്ചിട്ട്) മഹാത്മാവായ ജാമദഗ്നനാൽ ഏതൊരു ദിവ്യമായ കാർമ്മകംകൊണ്ടു ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാർ ഹൃദയം ഹനിക്കപ്പെട്ടുപോ, ഏതൊരു സത്തുഷ്ടനായ അദ്ദേഹം എനിക്ക് അനുഗ്രഹപൂർവ്വം നൽകിയോ, ഏതൊരു എന്റെ ജീവനിലും വലുതായി ഞാൻ കരുതിപ്പോരുന്നപോ, ആ വല്ല തൊട്ടു ഞാൻ, ഇതാ, സത്യം ചെയ്യുന്നു: ധർമ്മിഷ്ഠനായ ദുഷ്ടാധനമഹാരാജാവിനുവേണ്ടി ഞാൻ അടക്കുതലിൽ മുൻവെച്ച കാലു പിൻവലിക്കാതെ യുദ്ധം ചെയ്യും. ഒന്നുകിൽ യുദ്ധത്തിൽ വധിക്കപ്പെട്ടു വീര്യസ്വർഗ്ഗം നേടും. അല്ലെങ്കിൽ മഹാരാജാവിനുവേണ്ടി ശത്രുസംഹാരം ചെയ്യും. ദുഷ്ടാധനനെ ഉപേക്ഷിച്ചുള്ള സിംഹാസനം നമുക്കുവേണ്ടാ. അതാ, സൈന്യസജ്ജീകരണത്തിന്റെ ഘോഷം കേൾക്കുന്നു.

ജ്യാത്യംകാരം ശ്രവിച്ചെൻകരതലചിതു നേ-
 ടന്നിതേ കാളപ്പാഴും;
 ശംഖിൻ നാദം പെരുക്കുന്നിതു കരളിടി മേ
 പോരിപ്പുള്ളാഗ്രഹത്താൽ;
 എന്തേർ പൂട്ടുന്നൊരശപ്രചരരിത മുദാ
 ചീറിടുന്നേരെയിപ്പോൾ:
 യുദ്ധാമഗ്നങ്ങൾ വീരപ്രകൃതികളിൽ വള-
 ന്തും സ്വയംവീരഭാവം.

2

മഹാരാജാവിന് ഇപ്പോൾ യുദ്ധകാര്യങ്ങൾ തീർച്ചപ്പെടുത്തുന്നതിന് അസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽ എഴുന്നള്ളി വാനുള്ള സമയമായി. എന്നെ പ്രതീക്ഷിക്കുകയായിരിക്കണം. അങ്ങോട്ട് പോകുകതന്നെ!

(എന്നു പോകുന്നു)

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[ദുര്യോധനൻ, ദുര്യോസനൻ, ശകുനി, ഭീഷ്മർ, ദ്രോണൻ, കണ്ണൻ, ജയദ്രഥൻ ഇവർ പ്രവേശിക്കുന്നു. എല്ലാവരും യഥാസ്ഥാനം ഇരിക്കുന്നു]

ദുര്യോധനൻ:—യുദ്ധമായിട്ടേ അവസാനിക്കൂ എന്നായി. അതുതന്നെയാണ് എവിടേ സമ്മതം. അവരുടെ അവകാശവാദങ്ങൾ മേലാൽ ഉപദ്രവത്തിന് ഇടയാകയില്ലല്ലോ.

ശകുനി:—അന്നു മുതിൽ തോറു ദാസ്യം സ്വീകരിച്ചു

പ്പോൾ തീർന്നതല്ലേ? മറ്റു ചിലരുടെ സഹായംകൊണ്ടല്ലേ ഇത്രതന്നെ മുതിർന്നത്? അവരുടെ ഭാഗം പറയാൻ നമ്മുടെ കൂട്ടത്തിൽ എപ്പോഴും ആളുകളുണ്ടാകും. അതുകൊണ്ട് ഇപ്പോൾ ഉന്മൂലനാശം വരുത്താതിരുന്നത് മേൽ അപകടത്തിന്നിടയുണ്ട്. യുദ്ധത്തിൽ ജയിക്കുമെന്ന് അവർക്കുതന്നെ വിശ്വാസമില്ലാത്തതിനാലല്ലേ കൃഷ്ണനെ ഭൂതിനായച്ചത്?

ദ്രോണൻ:—ഗ്രാസാരാജാവേനാ മുതിലായാൽ എന്തും സാധിക്കും. യുദ്ധത്തിൽ അവരെ ജയിക്കുന്നത് അത്ര എളുപ്പമാണെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട.

കൃഷ്ണൻ:—അവർ അത്ര അജ്യേഷ്ഠന്മാരെന്നെന്ന് ആചാര്യൻ വിചാരമുണ്ടോ? എന്നാണു ഭീരുക്കളെപ്പോലെ സംസാരിക്കുന്നത്? വില്ലെടുക്കാൻ ഈ കൂട്ടത്തിലും ആളുകളില്ലേ?

(ദ്രോണർ കോപത്തോടെ എന്തോ പറയാൻ ഭാവിച്ചു)

ദുര്യോധനൻ:—ഭീഷ്മദ്രോണകൃഷ്ണസംരക്ഷിതമായ നമ്മുടെ സൈന്യത്തെ ജയിക്കുന്നതിന് അവർക്കു സാധ്യമാണോ?

ഭീഷ്മൻ:—ഉണ്ണി, അങ്ങനെ പറയരുത്. വീര്യംകൊണ്ടും പാടവംകൊണ്ടും കുറെ കക്കു സാധിക്കും; എങ്കിലും ധർമ്മധർമ്മംപോലെ മാത്രമേ ജയം വരികയുള്ളൂ. എത്ര മഹാവിരന്മാരും ധർമ്മം ക്ഷയിച്ചാൽ പരാജിതനാകും. അതുകൊണ്ടു ധർമ്മം മാത്രമേ ജയിക്കയുള്ളൂ.

ദ്രോണൻ:—മഹാരാജാവേ, ഭീഷ്മർ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. ചെറും ശക്തികൊണ്ടോ വീര്യംകൊണ്ടോ യുദ്ധം

ത്തിൽ ജയം ലഭിച്ചു എന്നു വരുന്നതല്ല. ദശകണ്ഠനെ രാമചന്ദ്രൻ തോല്പിച്ചതു ലങ്കാപതിക്കു ശക്തി കുറഞ്ഞതുകൊണ്ടാണോ? ധർമ്മം ക്ഷയിച്ചതുകൊണ്ടല്ലേ?

കണ്ണൻ:—എന്താണു് ആചാര്യൻ ഉപാധ്യസിക്കുന്നതു്? സുയോധനാമഹാരാജാവിനു ധർമ്മക്കുയം സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നാണോ? കൊള്ളാം!

വേണ്ടുവിധം വലിയ സരൂഗണം നടത്തി,
ദാനങ്ങൾ ചെയ്തു പശുഭൂമികളാവതോളം,
നീതിപ്രകാരമിട്ടു കാത്തു, ജയങ്ങൾ നേടി,
ഭൂവകുതിൽക്കവിയെ മരൊരാൾ ധർമ്മമുണ്ടോ? 3

ശക്തി:—സഖേ, കണ്ണൻ ആചാര്യൻ സൂചിപ്പിക്കുന്ന ധർമ്മം യുധിഷ്ഠിരനു സർവ്വസമാനം കൊടുക്കുവാണു്. മറെറൊരു ചെയ്താലും അദ്ദേഹം അതു കണക്കാക്കുന്നില്ല. അതിനു് ഇവിടെ സമ്മതമല്ലതാനും.

ഭീഷ്മർ:—ധാന്തരാഷ്ട്രക്കു ധർമ്മം പറയുണ്ടെന്നു് ആചാര്യൻ പറയുന്നില്ല. ദുഷ്ടോധനൻ ധർമ്മം അനുസരിച്ചു പ്രജാപാലനംചെയ്യുന്ന രാജാവല്ലെന്ന് ആരും പറയുകയില്ല. പക്ഷേ രാജാവിന്റെ വേരു പറഞ്ഞു സേവകന്മാർ കാട്ടിത്തുട്ടിയിട്ടുള്ള അപരായങ്ങൾ വിചാരിക്കൂ. ഉണ്ണി ദുഷ്ടോധന, ഓക്കുക:

കട്ടിക്കാലത്തു ലാക്ഷാഗ്രാഹമതിലറിയാ-
തിട്ടമല്ലനിമെല്ല;
കെട്ടിപ്പൂർത്തു ദേഹം നദിയിലരിശമാ-
ന്നിട്ടു കാപട്ടമോടെ;

ഇഷ്ടത്താൽ ചുതുവെങ്കും തമനയനെ വ-
ഞ്ചിച്ച രാജ്യം ഹരിച്ചു;
കഷ്ടം, നിൻകൂട്ടുകാർ ചെങ്കൊരു വിഴ കുലയ-
മ്മത്തെ വേരോടടുത്തു.

4

എറിക്കു നിങ്ങൾ രണ്ടു കൂട്ടക്കാരും ഒരുപാലെ: നിങ്ങൾ
ധൃതരാഷ്ട്രന്റെ മക്കൾ; അവർ പാണ്ഡുവിന്റെ. എ-
റിക്കു നിങ്ങൾതമ്മിൽ യാതൊരു ഭേദത്തിനും അവകാ-
ശമില്ല. തമ്മിൽ ഇണങ്ങിയിരിക്കണമെന്നൊരാശയേ-
ള്ളൂ. യുദ്ധത്തിനിറങ്ങുമ്പോൾ ഈ വൃദ്ധനും മുൻപിലു-
ണ്ടാവും. വയസ്സ്, അധികമായി എങ്കിലും ഈ കൈ-
കൾക്കു തളർപ്പു വന്നിട്ടില്ല. പക്ഷേ, ഒരിക്കൽക്കൂടെ പ-
റഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ. അവരോടു നിരക്കയാണു് നിറക്കു ന-
ന്നു. അതാണു് വേണ്ടതും. അല്ലാതെ അംഗരാജാവി-
ന്റേയും ഗാന്ധാരന്റേയും വാക്കു കേട്ടു വഴക്കിനു് ഒരു-
ങ്ങരുതു്. ജയിച്ചാൽത്തന്നെയും എന്തു നാശമാണു് നാ-
ട്ടിനും ബന്ധുക്കൾക്കും ഉണ്ടാകുന്നതു്! തോറാലോ? ര-
ണ്ടായാലും കൗരവകുലത്തിനല്ലേ നാശം? കുടുംബച്ഛി-
ദ്രംപോലെ ദുഃഖകരമായിട്ടെന്തുളളു്?

വേണ്ടപ്പോഴു് ദുഃഖത്തിനു നെടിയ നട-
ക്കാവു; നല്ലൊഴുകുന്നു

നേടിസ്സുക്കിച്ച സമ്പത്തഖിലമഥ നശി-
പ്പിച്ചവാനുള്ളപാതം;

ചെന്നാലും തോല്പിലും രണ്ടിലുമകമൊരുപോൽ
നീറിപ്പോകുന്ന കാര്യം:

വംശച്ഛിദ്രം ജഗത്തിൽപ്പരമൊരു നരകം-
കൊള്ളുകൊണ്ടുള്ളതത്രേ!

5

അതുകൊണ്ടു ഞാൻ പറയുന്നത്, വത്സ ഭർത്താവിനെ, വാസുദേവനായ കൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞതനുസരിക്കുക. നിന്റെ അച്ഛൻ ഗുരുരാഷ്ട്രമന്ദാ ആജ്ഞയെ നിവൃത്തിക്കുക. ഗൗഡാരചുട്ടി പറയുന്നതിനെ കൈക്കൊള്ളുക. വൃദ്ധനായ ഏന്റെ അഭിമതവും അതുതന്നെ. അല്ലാതെ രാജസേവകന്മാരുടെ തുച്ഛാക്ഷേപ്യതയായ ഏഷണികേടു നാട്ടിനും കലത്തിനും നാശമുണ്ടാക്കാതിരിക്കുക. രാജസേവകന്മാരുടെ സ്വഭാവം നീതിമന്തനായ നിന്നോടു ഞാൻ പറയേണ്ടതില്ല.

സത്യം മറച്ചു ഹരിതമോതിടുമേതിലീശ-

നത്യന്തമിഷ്ടമതുതാൻ നൃപധർമ്മമാക്കും,

സ്വാതന്ത്രിയേണി പരത്തുമുരത്ത വാക്കിൽ

വൃത്യാസമേദമിവ സേവകനീതിയല്ലോ.

6

ഏഷണിക്കാരും കരളക്കാരമായ സേവകജന്മങ്ങളുടെ വാക്കു കേൾക്കാതെ നിന്റെ ഗുണത്തെ കാഷ്ഠിക്കുന്ന ഗുരുജനങ്ങളുടെ വാക്കിനെ ദരംസരിക്കൂ. പാണ്ഡവന്മാരുമായി വിരക്കയാണു് ഉത്തമം. പ്രജകൾക്കും ദൈതാണു് നല്ലതു്. പരമവകലത്തിൽ സുപ്രതിഷ്ഠിതമായ രാജധർമ്മം നീ വിചാരിക്കുക. പ്രജാപാലനമാത്രരാജപദപ്രയോജനമാണു് പരമവന്മാർ. പ്രജാഹിതമാണുമാത്രമാണു ദൈവക്കും ഹരിതമായുള്ളതു്.

പ്രജകളുടെ ഹിതംതാൻ ഭൂമിപാലക്കു ധർമ്മം;

വിജയിതമവൻ വ്രതാക്കു നിസ്സാരമത്രേ;

പ്രിയമൊടുമുദരത്തിൽ ചേന്നിടം കുട്ടിയെഴു-

ട്ടിണി വിജയിതമേറും തള്ളിയും കാത്തിടുംപോൽ.

അതുകൊണ്ടു പ്രജകളുടെ ഹിതവും അന്വേഷിക്കുക. പാണ്ഡുപുത്രന്മാരോടു നിരക്കണമെന്നാണ് ജനങ്ങളുടെ അഭിമതം. ആ സ്ഥിതിക്കു വത്സ, ഇ നിയെങ്കിലും മത്സരം ഉപേക്ഷിക്കുക. അർദ്ധരാജ്യം യുദ്ധാഘാതം കൊടുത്ത സ്നേഹത്തിൽ പാഴ്ക. ഒന്നിച്ചിരുന്നാൽ രണ്ടു കൂട്ടക്കും ബലമത്രേ. ഭിന്നിച്ചാൽ രണ്ടു കൂട്ടക്കും ക്ഷയം. ഞാൻ പരഞ്ഞതിൽ അഹിതം തോന്നേണ്ട. യുദ്ധമാണ് എല്ലാവരും വരുത്തിയ ആലോചിച്ചു തീർച്ചയാക്കുന്നതെങ്കിൽ മുന്നണിയിൽ ഞാനുമുണ്ട്. എന്റെ വില്പ് എല്ലാസമയവും കൗരവരാജ്യത്തിന്റെ രക്ഷയ്ക്കു തയ്യാറാണെന്നു വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക.

കണ്ണൻ: — (ശങ്ക നിരോധനമായി) മഹാരാജാവ് എന്തായിരിക്കാം മറുപടിയായി പറയാൻ പോകുന്നത്? പിതാമഹൻ പറയുന്നതു കാര്യമാണ്. അതിന്നു മറുത്തു മഹാരാജാവു പറയുമോ എന്നു ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു.

ശങ്കനി: — (കണ്ണനോടു്) അങ്ങനെ ശങ്കിക്കേണ്ട. മഹാരാജാവു സ്ഥിരപ്രതിജ്ഞനാണ്. യുദ്ധംതന്നെ ഉണ്ടാവും. അതാ, മഹാരാജാവ് അരുളിച്ചെയ്യുവാൻ തുടങ്ങുന്നു.

ദുര്യോധനൻ: — വന്ദ്യനായ പിതാമഹ, അവിടുന്ന് സ്നേഹപൂർണ്ണരും അരുളിച്ചെയ്യുന്ന ഞാനും ആലോചിക്കാതില്ല. പാണ്ഡവന്മാരോടു യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതിന് എനിക്ക് ഒട്ടുംതന്നെ സന്തോഷമുണ്ടെന്ന് അവിടുന്നു വിചാരിക്കരുത്. അവർ സന്ധിക്കാലോചിച്ചതു ശരിതന്നെയാണ്. പക്ഷേ, സൈന്യങ്ങൾ ശേഖരിച്ച് ബന്ധുബലം ചുറ്റി, നാട്ടുതിർത്തിയിൽ എത്തിയശേഷം മറ്റു

ഈ വരെ ബോധിപ്പിക്കാനായി പറഞ്ഞയച്ച ഭൂതലേ അത്? അപ്പോൾ നാം അനുസരിച്ചിരുന്ന എങ്കിൽ അവരുടെ ചരാക്രമത്തെ ഭയന്നാണ് അങ്ങനെ ചെയ്തതെന്ന് അപവാദം ഉണ്ടാകയില്ലായിരുന്നേയോ? കടും ബാല്യം ലോകത്തിൽ ദോഷകരംതന്നെ. പക്ഷേ, അവരും നാമുമായുള്ള പിണക്കം ഇപ്പോൾ തുടങ്ങിയതല്ലല്ലോ. നമ്മോടെതിർത്തുനില്ക്കുന്ന ദുഷ്ടവിരാടന്മാരോട് അവർ സ്നേഹം ഭാവിക്കുന്നു. നമ്മുടെ രാജ്യത്തിന്റെ അതിർത്തിയിൽ സൈന്യശേഖരംചെയ്തു പാളയമടിച്ചു കിടക്കുന്നു. അതു നമ്മുടെ പൗരജനത്തെ ധർമ്മം ചെയ്യുന്നു എന്നല്ലേ വിചാരിക്കേണ്ടത്? പിന്നെ അവരോടേങ്ങനെ നിരക്കും?

മൃഗമൊന്നിൽ മുളച്ചാലും
രണ്ടിടത്തായ് പടന്നിടിൽ
ഒന്നിച്ചു കെട്ടിയാൽ മൃഗ-
മേലും വൃക്കത്തിനും വരും.

8

അതുകൊണ്ടു രണ്ടിലൊരുളട്ടർ ഒടുങ്ങി കൗരവചംശം നിലനില്ക്കട്ടെ. ഞങ്ങൾ അവരോടും അവർ ഞങ്ങളോടും ക്ഷണവ്യമല്ലാത്ത അപരാധങ്ങൾ ചെയ്തുപോയി. യുദ്ധമൊന്നു മാത്രമേ ഈ വഴക്കു തീരാൻ നിവൃത്തിയായി കാണുന്നുള്ളൂ. അതിനു പിതാമഹൻ അനുഗ്രഹിക്കണം. എന്റെ പതിനൊന്നക്ഷൗഹിണികളുടെ ഏകനായകനായും വേണം.

കണ്ണൻ:—(ശങ്കനിയോടപവാത്ത്) എത്ര അനുനയമായിട്ടാണ് മഹാരാജാവിപ്പോൾ അരുളിച്ചെയ്തത്!

ശകുനി:—മഹാരാജാവിന്റെ അരുളപ്പാടില്ലുള്ള ന്യായവാദം ആർക്കു മറുത്തുപറയാൻ സാധിക്കും? പിതാമഹ, അവിടുന്നു ഇപ്പോഴെങ്കിലും കൗരവപക്ഷം അന്യായത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയല്ലെന്നു സമ്മതിക്കയില്ലേ?

ദ്രോണൻ:—ഗാന്ധാരരാജാവു ആഗ്രഹിച്ചതുപോലെ സംഭവിക്കുന്നു. കഷ്ടംതന്നെ.

ഭീഷ്മൻ:—വത്സ, സുബലപുത്ര, കൗരവപക്ഷം ഒരു കാലത്തും അന്യായത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയാകുമെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. ധർമ്മശക്തിയുടെ താരതമ്യം മാത്രമേ ഞാൻ ചെല്ലൂള്ളൂ. ഉണ്ണി ദുഷ്ടോധന, നിന്റെ നിശ്ചയത്തെ ഞാൻ സ്വീകരിക്കുന്നു. പക്ഷേ പരശുരാമശിഷ്യനും ഭരതപാജപുത്രനും നിന്റെ ഗുരുവുമായ ദ്രോണാചാര്യർ ഇരിക്കെ ഞാൻ സേനാപതി ആകുന്നതു ശരിയല്ല. ബ്രാഹ്മണോത്തമനായ അദ്വൈതത്തിനെ ആ സ്ഥാനത്തേയ്ക്കു ക്ഷണിക്കുക.

ദുഷ്ടോധനൻ:—മഹാത്മാവായ ആചാര്യ, പിതാമഹന്റെ അഭിപ്രായം അനുസരിച്ച് അവിടുന്നു എന്റെ സേനകൾക്കു നായകനായാലും.

ദ്രോണൻ:—മഹാരാജാവേ, ഇവിടെ ധന്യവാദം ആവശ്യമില്ല. കൗരവസേന നയിക്കുന്നതിനു ഭീഷ്മക്കൊഴിച്ചു വേറെ ആർക്കാണ് അധികാരം?

ദുഷ്ടോധനൻ:—കണ്ണ, എന്താണ് നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം?

കണ്ണൻ:—ആചാര്യൻ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. പിതാമ

ഫൻ ഇരിക്കെ മറാക്ഷം നായകത്വത്തിന് അവകാശമില്ല.

ദുഷ്ടോധനൻ:—പിതാമഹ, കൗരവകുലത്തിന് അഭിമാനസ്തംഭമായ അവിട്ടന്നുതന്നെ ഈ സ്ഥാനം കയ്യേല്ക്കണമെന്നു ഞാൻ താഴ്ന്നോടെ അപേക്ഷിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—എല്ലാവരുടേയും അഭിപ്രായം അങ്ങനെ എങ്കിൽ എനിക്കും അതു സമ്മതംതന്നെ.

ശകുനി:—ഇപ്പോൾ കൗരവപക്ഷം ജയിച്ചതായിത്തന്നെ വിചാരിക്കാം.

ദ്രോണനും കണ്ണനും:—പിതാമഹൻ നയിക്കുന്നിടത്തോളം കാലം തോൽവി ഉണ്ടാകയില്ലെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ.

ദുഷ്ടോധനൻ:—പിതാമഹ!

മുത്തശ്ശനെ പ്രിയപ്പെടങ്ങു ചളിഞ്ഞടുത്തു,
മത്താതന്നേയുമതുപോലെ സുഖാൽ ഭരിച്ചു,
പൊറുളളതമ്മു;—യതുവിട്ടുവിലം ഭവാൻ മേ
സംരക്ഷശിക്ഷയതിനീശതയങ്ങിൽമാത്രം.

9

ഭീഷ്മർ:—വത്സ, ഞാൻ ആവുന്നപോലെ ചെയ്യാം.

ദുഷ്ടോധനൻ:—ആവൂ, ഇവി യാതൊരാൾക്കുതന്നെ അവകാശമില്ല. പിതാമഹ, യുദ്ധത്തിൽ ആദ്യമായി അന്വേഷിക്കേണ്ടതു പ്രതിയോഗികളുടെ ബലമാണെന്ന് അവിട്ടന്നു പലപ്പോഴും ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. പാണ്ഡവപക്ഷത്തിൽ എന്തു ബലമാണുള്ളതെന്ന് അരുളിച്ചെയ്തുകേൾക്കാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടു്.

ശകുനി:—അതേ, അവരുടെ പക്ഷത്തിൽ മഹാമന്ത്രം.

രെല്ലാം? അവരുടെ സേനാശക്തി എന്തു? അവർക്കു
എത്രമാത്രം ആക്രമിക്കാൻ സാധിക്കും?

ഭീഷ്മർ:—വത്സ, അതു പറയാം: ദൂപദൻ, വിരാടൻ, സാ
ത്വകി ഇവരാണ് പാണ്ഡവർക്കു പ്രധാനമായി യുദ്ധക്കു
ളത്തിലുള്ള ബന്ധുബലം. അവർ മൂന്നുപേരും പേർകേട്ട
മഹാരഥന്മാരാണ്. വിശേഷിച്ചും സാത്വകി. പക്ഷേ
പാണ്ഡവന്മാരുടെ ശക്തി ബന്ധുക്കളെക്കൊണ്ടല്ല.

കണ്ണൻ:—ചിന്നെത്തുകൊണ്ടാണ്?

ഭീഷ്മർ:—അവർ അഞ്ചുപേരുടേയും സാമന്ത്രികൊണ്ടു
തന്നെ.

കണ്ണൻ:—അവർ ആയുധവിദ്യയിൽ ഇത്ര മിടുക്കരോ! പി
താമഹൻ പറയുന്നതു കേട്ടാൽ മറ്റാരും ആയുധാഭ്യാസം
ചെയ്തിട്ടില്ലെന്നു തോന്നുമല്ലോ.

ഭീഷ്മർ:—(കൂട്ടാക്കാതെ) പ്രത്യേകിച്ചു കുന്തിപുത്രന്മാർ മൂ
ന്നുപേരും വിസ്മയവിക്രമന്മാരാണ്.

ധർമ്മാത്മജൻ രഥരണത്തിലതിപ്രസിദ്ധൻ:

നിന്മായമിന്നനിലമ്പുറ ഗദസ്തുധീശൻ;

സമ്മാന്യനാം വിജയനൊത്തവനില്ല വീല്ലിൽ—

ഇമ്മന്നിലാമവരോടെതിർ നില്ക്കുകില്ല. 10

ദ്രോണൻ:—ഗാണ്ടധീവധനപാപായ അജ്ഞനന്റെ പരാ
ക്രമം ലോകപ്രസിദ്ധമാണ്.

കണ്ണൻ:—കേട്ടോ, ആചാര്യന്റെ വൈരിവിക്രമപ്രശംസ!
എന്താണ് അജ്ഞനന് ഇത്ര മെച്ചം? അയാളുടെ പ
രാക്രമം ലോകപ്രസിദ്ധമാണുപാലും! ഇത്ര കേമമായി
ട്ട് എന്താണ് അയാൾ ചെയ്തിട്ടുള്ളത്?

ദ്രോണൻ:—അംഗരാജാവേ, അങ്ങയ്ക്ക് അർജ്ജുനന്റെ പരാക്രമം അറിഞ്ഞുകൂടയോ? ആശ്ചര്യംതന്നെ.

കോട്ടയ്ക്കുള്ളിലിരുന്നിടം ഓടവനെ-
 തോല്പിച്ചു ബന്ധിച്ചതും
 പൂച്ചപ്പീതിയൊടീശനോടു പടവെ-
 യ്ക്കു പഭിച്ചെന്നതും
 ദുഷ്ടാഗ്രേസരരാം നിവാരകവച-
 ന്മാരെ വധിച്ചെന്നതും
 കേട്ടിട്ടില്ല ഭവാനതെങ്കിലരിയും
 പിന്നീടടർക്കോണിയിൽ.

11

അത്രയുമല്ല,

ഉരാരംചേർന്ന യുദ്ധമുഖത്തോടൊത്തം
 താനേ ജയിച്ചെന്നതും
 തെറ്റൊന്നിന്റേതെ വെന്നു ഖാഡവമട-
 ചുഗനിക്കു ഹോമിച്ചതും
 ഏറ്റിട്ടെന്നതിരിട്ട നമ്മോടു ജയി-
 ചുഗ്ഗോക്കളെ വീണ്ടതും
 കേട്ടിട്ടില്ല ഭവാനതെങ്കിലരിയും
 പിന്നീടടർക്കോണിയിൽ.

12

കണ്ണൻ:—ഓഹോ, ശിഷ്യനിത്ര യോഗ്യനാണെങ്കിൽ അങ്ങനെയൊരു ചേരമല്ലോ.

ഭീഷ്മർ:—വത്സ കണ്ണൻ, ദുഷ്ടോധനൻ ആവശ്യപ്പെട്ടപ്രകാരം പ്രതിയോഗികളുടെ ബലം മനസ്സിലാക്കുമാത്രമാ

ൺ നാമിപ്പോൾ ചെയ്യുന്നത്. നമ്മുടെ പക്ഷത്തിലും
 പേരുകേട്ട ധനുർവരന്മാരില്ലെന്നു പറഞ്ഞിട്ടില്ലല്ലോ.
 ദയ്യോധനൻ:—പിതാമഹാ, റാമന്റെ പക്ഷത്തിലുള്ള
 പോരാളികളുടെ ബലം പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കിയാലും.
 ഭീഷ്മൻ:—അതു പറയാം: ഭാരതവംശത്തിലെ മത്സ്യവാ
 ബാലദേശങ്ങൾ ഒഴികെയുള്ള സകലരാജ്യങ്ങളിൽനി
 ന്നും വന്നുചേർന്നിരിക്കുന്ന പതിനൊന്നക്ഷൗമിണിപ്പട്ട
 ഏത്ര ബലമുള്ളതു്! അതിനു നായകൻ ദീയും നിന്റെ
 അനുജനാരുതന്നെ.

കാളിന്ദീനദി തൻകലപ്പയതിനാ-
 ലുകോടു ചാലാക്കിയോ-
 രാ നീലാംബരനാം ബലന്റെയരുമ-
 പ്പെട്ടുള്ള ശിഷ്യൻ ഭവാൻ
 വീരതപം പെരുകും കനിഷ്ഠരുമഹോ
 വില്ലാളിമാർ; പിന്നെയി-
 ബ്ബമീവാലകർ വിക്രമാംബധികളു-
 ണ്ടെത്രയ്ക്കു സാമാന്യമായ്.

13

വിശേഷിച്ചും ധനുർവ്വേദം മുതലീകരിച്ചു ആചാതുന്റെ
 പ്രതാപം ഞാൻ പറയേണ്ടതായിട്ടില്ല.

ഉഗ്രന്റെ ശിഷ്യന്റെ ശിഷ്യനനന്തധീമാൻ
 ഉഗ്രപ്രതാപിയഭിചന്ദ്രനഭിജ്ഞമൗലി
 അഗ്രൻ ധനുർവരരിലുള്ളതവീയ്യാനീ-
 യഗ്രേഭവൻ ഗുരുവിനോടെതിരാരുമില്ല.

14

കൂടാതെയുമുണ്ടല്ലോ നാരായണാസ്ത്രം വഹിച്ചു സർവ്വഭൂമി

പനാക്ഷം ഭീതിദനായ ഭഗദത്തൻ, പരമേശ്വരന്റെ വരപ്രസാദംകൊണ്ട് ഉദ്ധതനായ ജയദ്രഥൻ, നാരായണനാണെന്നറിയുന്ന വൃഷ്ണസുകഭോജസേനയുടെ നായകനും ശത്രുവിദ്വാപിശാരദനുമായ കൃതവർമ്മാവും, മഹാരഥനാക്ഷ് നടുനായകവും ഉഗ്രപ്രതാപിയുമായ ഭൂരിശ്രവാവും, യോഗജ്ഞനും രഥവിദ്വയിൽ പ്രധാനിയുമായ മാദ്രരാജാവും ശല്യൻ, ബ്രഹ്മാസൂത്രജ്ഞാനമുള്ള അശ്വതഥാമാവും, കണ്ണൻ—

ദുര്യോധനൻ:— അതേ, കണ്ണൻ—

ഭീഷ്മർ:—അംഗരാജാവും വല്ലാളികളിൽ മുഖ്യനെങ്കിലും അർദ്ധരഥനാണ്.

കണ്ണൻ:—(കോപത്തോടെ) ഞാൻ അർദ്ധരഥനോ! എന്നാൽ ആരാണ് ഇന്നു മഹാരഥൻ എന്നു ചേരിനെ അർഹിക്കുന്നത്?

കെല്ലേറും കുരരാജസേനയിതല—

കാരത്തിനാക്കി സ്വയം

കല്പാന്താനലശക്തിയോടരികല—

പ്രോന്മദ്ദിയെൻകാമ്ബുകം

ശില്പം ഞാൻ കരതാരിപേററിടകിലി—

നാരാണ തജ്ജീവനിൽ

സ്വപ്നംപോൽ കൊതിയെങ്കിലർദ്ധരഥനെ—

നെന്നെപ്പറഞ്ഞീടുവാൻ?

15

ദുര്യോധനൻ:—പിതാമഹ, അംഗരാജാവിന്റെ കരഖലം പ്രസിദ്ധമായിരിക്കേ ഇങ്ങനെ അരുളിച്ചെയ്യുന്നതു ന്യായമാണോ?

നായപോൽ ചതുരന്തയാം ധര ജയി-

ച്ചീടാനെനിക്കാരുത-

നായം ചേൻ കരങ്ങൾ മാത്രമെതിരി-

ല്ലാത്തുളള സാഹായ്യമായ്;

ചേയാൽ ഭൂമിവരോടിയായുടെ വെറും

ജ്യാഘോഷമാത്രത്തിനാൽ

ആയക്കാതമെന്നെന്നുകൊണ്ടതിരഥ .

നാകുഗ്രന്ഥാത്തതും?

16

കണ്ണൻ:—(കോപത്തോടെ) അങ്ങനെയാണു് വിതാമനൻ്റെ അഭിപ്രായമെങ്കിൽ അങ്ങയുടെ കീഴിൽ ഞാൻ യുദ്ധം ചെയ്തുകൊള്ള, അതു തീർച്ചതന്നെ.

ദുഷ്ടോധനൻ:—സ്നേഹിത, അങ്ങനെ സത്യംചെയ്യരുതു്.

ജീഷ്വർ:—വത്സ, അംഗരാജാവേ, കോപിക്കേണ്ട.

അറിവുണ്ടെന്നിങ്ങ തവ സൂക്ഷ്മതപവും

കാര്യം വിജ്ഞത ധനുസ്സിലുള്ളതും

പുരുവിക്രമം പടയിലുള്ളതും സഖേ,

സുരനാഥശക്തിയതു നീ വഹിച്ചതും.

17

പക്ഷേ, മഹാരാജാവേ, മഹാരഥനാകു യുദ്ധസാമർത്ഥ്യം മാത്രമല്ല വേണ്ടതു്.

ശമം, ദമം, നീതിയിലുകുമാര

ചിത്തം, വിവേകം, സമഞ്ചലി, ധൈര്യം,

വില്ലാളിമാക്കീ ഗുണമൊക്കെയില്ലാ-

തുണ്ടാകുമോ ഭൂപ, മഹാരഥതപം?

18

അംഗരാജാവു് അപ്രതിമപ്രതാപനെങ്കിലും അനല്ല

ണവാനെങ്കിലും അവിവേകം മത്സരബുദ്ധി ഇവകൊണ്ടു് അയാളുടെ പരാക്രാന്തിനു കുറവു ഭവിക്കുന്നു. അതാണു് ഞാൻ അർത്ഥമെന്നു പറഞ്ഞതു്. പോരെങ്കിൽ—

രാമന്റെ ശാപമതിനാൽ വിഹ്വലാസ്യനത്രേ;

പോർമന്നിലുണ്ടിവനു തേരുരുൾകൊണ്ടു് ദോഷം;

തൻ ചട്ട കണ്ഡലവുമിത്രം നല്ലതൃലം

ചല്ലൂൻ രിവുപ്രചരനാലിവെന്നുമായി. 19

ശക്തി:—(ദുഷ്ടോധനനോടു് അപചാതു്) പിതാമഹന്റെ സ്വജനനിന്നു അതിരുകവിയുന്നു. അഭിമാനിയായ അംഗരാജാവു് എന്തു പറയുമോ?

കണ്ണൻ:—(കോപം അടക്കി) വൃദ്ധനായ ഗാംഗേയ, അങ്ങു മഹാരാജാവിന്റെ പിതാമഹസ്ഥാനം വഹിക്കുന്നുവല്ലോ എന്നുചെല്ലു ഞാൻ ഈ ആക്ഷേപവാക്കുകൾ ഇതുവരെ സമ്മിച്ചു. ഇനിയും ഇങ്ങനെയുള്ള 'വാക്കുകൾ കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുവാൻ ഞാൻ തയ്യാറല്ല. ഉദ്ധതനായ അങ്ങു പട നടത്തുന്നിടത്തോളംകാലം ഞാൻ വില്ലെടുക്കുന്നതല്ല. അങ്ങയുടെ മരണശേഷം എന്നാൽ ആവുന്നതുപോലെ ഞാൻ ചെയ്തുകൊള്ളാം. (എന്നു പോകുന്നു)

ദ്രോണൻ:—(ആത്മഗതം) ആദ്യമേ ദുഷ്ടകനത്തന്നെയാണു്. കക്ഷിയിൽ കലഹംകൊണ്ടാണല്ലോ തുടങ്ങുന്നതു്.

ദുഷ്ടോധനൻ:—അതു പോയട്ടെ. ഈ പറഞ്ഞ കണക്കിനും നമുക്കുണ്ടല്ലോ വിദോധ'കളെക്കാൾ ശക്തി. സൈ

സ്രവലം നമുക്കാണ് കൂടുതലുള്ളത്. മഹാരഥന്മാർ അധികം നമ്മുടെ പക്ഷത്തിലാണ്. പാണ്ഡവന്മാരെ തോല്പിച്ചാടിക്കുവാൻ എന്താണ് പ്രയാസം? ഒന്നുകൊണ്ടും ഇതിൽ വൈഷമ്യം ഞാൻ കാണുന്നില്ല.

ശകുനി:— അതല്ലേ ഞാനും പറയുന്നത്. ഞാൻ നോക്കിയിട്ട് അവരുടെ പക്ഷത്തിൽ ഒരു ബലവും കാണുന്നില്ല, എന്താണ് സൈന്യവരാജാവേ, നിങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം?

ജയദ്രഥൻ:— ആകുപ്പാടെ പറഞ്ഞുവന്നപ്പോൾ അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ യുദ്ധചെൽവാൻ അർജ്ജുനനും സാത്വകിയും ഉണ്ട്. അവരെക്കൊണ്ട് എന്തു സാധിക്കും?

ദുര്യോധനൻ:— പൂജ്യനായ ആചാര്യ, അവിടേയ്ക്കെന്താണ് അഭിപ്രായം?

ദ്രോണൻ:— മഹാരാജാവേ, ഭീഷ്മരോടുതന്നെ ചോദിക്ക.

ദുര്യോധനൻ:— (ഭീഷ്മരോട്) വിതാമഹന്റെ അഭിപ്രായമെന്തെന്നറിവാൻ ഞങ്ങൾക്ക് ആഗ്രഹമുണ്ട്.

ഭീഷ്മൻ:— ഉണ്ണീ, ഗാന്ധാരരാജാവിന്റെ അഭിപ്രായം ശരിയാണ്. അവർക്കു നമ്മോളം സൈന്യബലം ഇല്ല. അവരുടെ വില്ലാളികളും നമ്മുടെ വശത്തുള്ളവരോടു തുല്യരല്ല. പക്ഷേ—

ശകുനി:— എന്താണ് പിന്നെ ആക്ഷേപം?

ഭീഷ്മൻ:— അവർക്ക് എല്ലാവരിലും മികച്ച ഒരു ശക്തിയുണ്ട്.

ശകുനിയും ജയദ്രഥനും:— അതെന്താണ്?

ഭീഷ്മൻ:— അതു ഞാൻ പറയണമോ?

കാരുണ്യംബുധി ഘൃണാശനപരൻ

സത്യസപരൂപൻ പരൻ

നേരിൽ ഭക്തനെയെന്തു ചെയ്തുമനിശം

കാക്കുന്ന നാരായണൻ

പാരിൽ ധർമ്മയെന്തു വാനടലെട-

ത്തുളളാരു കൃഷ്ണൻ സ്വയം

പോരിൽ തേരു തെളിക്കുവേ വിജയനെ-

ത്തോല്പിക്കുവാനൊക്കുമോ?

20

ശങ്കനി:—നിയായധനായ കൃഷ്ണനെക്കൊണ്ടെന്തു സാധിക്കും?

ശ്രോണർ:—കൃഷ്ണനെക്കൊണ്ടെന്തു സാധിക്കുമെന്നോ! കൊളളാം, ഭഗവാന്റേറയും ഗുണം പറഞ്ഞു വേണമോ അറിവാൻ? അഥവാ, താമസബുദ്ധികളായ ഇവർ പറഞ്ഞാലും മനസ്സിലാകയില്ലല്ലോ.

അണിയറയിൽ:

കൂടി സേനാസമൂഹം കരകവിയുമൊരം-

ഭോധിപോൽ വീതഭംഗം;

മൂടി ദിക്കൊക്കെയുഗപ്രവരഗണവുരോ-

ദ്യുതമാം ധൃതിജാലം;

കൂടിടുന്നാപ്പിനാൽ ദിഗ്ജവരചെവിപൊ-

ട്ടുനു ഞാണൊച്ചയാലും;

സാടോപം ഭൂ കലുഷം പടയിതു ധരണീ-

നാമനെക്കാത്തുനില്പു.

21

ഓർത്തോഡോക്സ്:—സേനാപതിക്കുസൈന്യപരിശോധന ചെയ്യാനുള്ള സമയമായിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളെല്ലാവരും ചെല്ലവിൻ. (മറൊല്ലാവരും പോകുന്നു)

(കാച്ചനേരം ആലോചിച്ചിട്ട്)

ഏതായാലും യുദ്ധംതന്നെ. ഫലം കണ്ടുതന്നെ അറിയാം. വീരന്മാരായ ക്ഷത്രിയന്മാക്കു യുദ്ധംപോലെ മറ്റൊന്നാണുള്ളത്? അതു ഞാൻ വരിച്ചുകഴിഞ്ഞു.

നാലാമകം കഴിഞ്ഞു.

അഞ്ചാമങ്കം

[ശ്രീകൃഷ്ണൻ പാണ്ഡവന്മാരും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവേ, അങ്ങയ്ക്കു വൈതുകമായ രാജ്യം കൈവന്നു. ധർമ്മം പുലർത്തുന്നതിനായി രാജ്യഭാരം കയ്യേല്ക്കുകയാണ് ഇനി കർത്തവ്യമായുള്ളത്.

അരാതിവൃന്ദത്തെ ഹനിച്ചു, ധർമ്മം
സനാതനം നാട്ടിൽ നടത്തിച്ചേരിൽ
പ്രജാമിതം ചെയ്തു ഭവാനജാത-
ശത്രുതപനാമം, നൃപ, സാത്ഥമാക്കൂ.

1

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഭഗവാനേ, എന്നിക്കു രാജഭോഗങ്ങളിൽ സത്തുഷ്ടിയുണ്ടാകുന്നില്ല. ബന്ധുചിത്രാദികളുടെ മരണം കൊണ്ടുള്ള ദുഃഖം എന്റെ മനസ്സിനെ വല്ലാതെ തപിപ്പിക്കുന്നു. എത്ര പ്രബലന്മാരും മഹാനാഭാവന്മാരായ രാജാക്കന്മാരാണ് എന്റെ രാജ്യഭാഗംകൊണ്ടു മരിച്ചത്. എത്രമാത്രം ജനങ്ങളാണ് മറിച്ചും പരക്കുകയും ഏറ്റു സങ്കടമാവുകയും ചെയ്തത്. എന്തു നാശങ്ങളാണ് നാട്ടിനു സംഭവിച്ചിട്ടുള്ളത്! ഇതൊക്കെ വിചാരിക്കുമ്പോൾ രാജ്യത്തിൽ എന്നിക്കു കൊതി തോന്നുന്നില്ല. കൗരവവംശമെല്ലാം മരിച്ചു വൃദ്ധനായ ധൃതരാഷ്ട്രനും ഞങ്ങൾ അഞ്ചുപേരും മാത്രമായി. പ്രപ്രയുക്തമായ ജ്യേഷ്ഠനായ കണ്ണനും മൃതിയടഞ്ഞല്ലോ. ദിഗ്വനായ ആ അംഗരാജാവു് എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനാണെന്നു് അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നെങ്കിൽ—ഞാനൊരാളുടെ ദോഷംകൊണ്ടല്ല ഇ

ങ്ങനെയെല്ലാം സംഭവിച്ചത്? അതുകൊണ്ട് ഇത്രയെല്ലാം സങ്കടത്തിന് ഇടയാക്കിയ ഈ രാജ്യത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു തപസ്സു ചെയ്തു ശിഷ്യമുള്ള ജീവിതമെങ്കിലും കഴിക്കട്ടെ.

ഭീമൻ:— (ആത്മഗതം) ഇതെന്തു ഭ്രാന്താണ്? (പ്രത്യക്ഷം) ആയ്,

വസിച്ചു പന്തീരാണ്ടധികമഴലാൻങ്ങവിയിൽ;
സമിച്ചു നാം ദാസ്യസ്ഥിതികളഭിമാനക്കയമൊടും;
നശിച്ചു ബന്ധുക്കർ സുതരമടരിൽ; പിന്നൊരുവിധം
ജയിച്ചുപ്പാർ പീണ്ടുവിപിനമണചാനോ കൊതിയമോ!

എന്താണ് ഇങ്ങനെ അരുളിച്ചെയ്യുന്നത്? കാട്ടിൽ താമസിച്ചുപ്പാർ—

അജ്ഞാനൻ:— ആയ്, വളരൊന്നാൾ സങ്കടം അനുഭവിച്ചു സ്വപ്നമൊരാശ്വാസത്തിനിടവരുമെന്നു വിചാരിച്ചിരുന്നപ്പോൾ, പുത്രന്മാരുടേയും സഹോദരന്മാരുടെയും മരണം കൊണ്ടു പടന്നയും ച്യവനസാഗരത്തിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്ന ധർമ്മത്തിയുടെ കഥ വിചാരിക്കുക.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:— മഹാരാജാവേ, അവിടേയ്ക്കു തോന്നുന്ന വിരക്തി എനിക്കു് ആശ്ചര്യമുണ്ടാക്കുന്നില്ല. ബന്ധുമിത്രാദികളുടെ മരണം സംസാരിക്കുക ദുഃഖകരമാണ്. എന്നാൽ മഹാരാജാവായ അങ്ങ് അപ്രകാരമുള്ള വികാരങ്ങൾക്കു കീഴടങ്ങുന്നതു വിചിതമല്ല. എന്നുതന്നെയല്ല, ധർമ്മക്കണത്തിനായി ബന്ധുക്കളെപ്പോലും ഹനിക്കുന്നതു ധർമ്മമാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു ദുഃഖത്തെ കളഞ്ഞാലും. ശത്രുസംഹാരം രാജാക്കന്മാക്കു പ്രാരംഭ

ക്രിയമാത്രമാണ്. അതിനെക്കാൾ പ്രാധാന്യമേറിയതത്രേ പ്രജാപരിപാലനം. അതിനുംപുറമെ രാജസൂയം കഴിച്ച വിധിപ്രകാരം രാജ്യം പാലിച്ചുകൊള്ളുന്നതിനു ഭീഷ്മ ചെയ്ക്കാളിമാണ്. അതുകൊണ്ട് ആ നിശ്ചയത്തെ പാലിക്കാതെ തപസ്സു ചെയ്യാൻ ചോകുന്നതു ധർമ്മവിരുദ്ധവുമായിത്തീരും.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഭഗവാനേ, അവിടുന്ന് അരുളിച്ചെയ്തതനുസരിക്കുന്നതിനു ഞാൻ സദാ സന്നദ്ധനാണ്. എങ്കിലും,

ദിവ്യൻ ശന്തനുജൻ പിതാമഹനെനി-

ക്കാചായുനാം ദ്രോണനും

ശാന്തൻ ശല്യരുമവെഴും ദൃപദജയ്ക്കു-

ള്ളൊരു പൊൻമക്കളും

സൗഭദ്രൻ: പറയാവതെങ്ങനെയമോ!

പെറ്റമ്മതൻ മക്കളിൽ

ജ്യേഷ്ഠൻ കണ്ണനുമെന്റെ ലോഭതി-

നാൽ കയ്യും, നശിച്ചില്ലയോ?

8

കുന്നുകൊണ്ടും എനിക്കു സമ്മിക്കുവയാത്തതു് അർക്കപുത്രനായ ആ അംഗരാജാവിന്റെ മരണമാണ്. ജീവിതത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹവും വാത്സല്യവും അറിയുന്നതിനു് എനിക്കു ഭാഗ്യമുണ്ടായില്ല. ഞാൻമൂലം അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ മരിക്കുകയും ചെയ്തല്ലോ. എന്തു പാപമാണ് നാം അതുകൊണ്ടു നേടിവെച്ചതു്! ജ്യേഷ്ഠനായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണത്തിനു കാരണാഭൂതനാ

അഞ്ചാം കോട്ടി

യ ഞാൻ മനസ്സമാധാനത്തോടെ ആലോചിക്കുകയും തീരുമാനമെടുക്കുകയും ചെയ്തതാണ്.

നക്ഷത്രസമരവേദനാർ:— മഹാരാജാവേ, കവിതകൾ എഴുതാനും ഇല്ലാതില്ല. എങ്കിലും ഇപ്പോൾ നമ്മുടെ കക്ഷിക്കുന്നതു നന്നല്ലെന്നു ഞങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നു.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—കുന്തിപുത്ര, അങ്ങയുടെ സങ്കടത്തിന് അ വകാശം ഞാൻ കാണുന്നില്ല. കണ്ണൻ ഒന്നുകൊണ്ടും ശോച്യനല്ല. ഏതുവിധത്തിലാണ് അദ്ദേഹം ജീവിച്ചതും മരിച്ചതും എന്നു വിചാരിക്കൂ.

പാരം ധർമ്മമയത്തി മേന്മയിൽ വസി-

ചൂട്ടാനശീലത്തിനാൽ

പാരിരേഴിലുമുറ കീർത്തി വിതറി-

പുണ്യങ്ങൾ ചെയ്തൊരാൽ

പോരിൽ പാൻചലിയാതെതിർത്തരികളോ-

ടസ്കഗമിച്ചപ്പൊഴേ

വീരസ്സപൂർണ്ണമെന്നെത്താരകുതനയൻ

തേ ശോചനല്ലേതുമേ.

4

മഹാത്മാവായ ആ അംഗരാജാവിനെ തോല്പിച്ച വിജയം നേടിയ കിരീടിയെ അഭിനന്ദിക്കുക.

അജ്ഞാനൻ:— ഭഗവൻ, ഞാനാണോ കണ്ണനെ തോല്പിച്ചത്? എന്റെ അസൂയകൊണ്ടാണ് ആ പുണ്യാത്മാവു ഗതി അടഞ്ഞതെങ്കിലും എന്റെ സാമത്വംകൊണ്ടാണ് അങ്ങനെ സംഭവിച്ചതെന്ന് എനിക്ക് അഭിമാനമില്ല.

ഞാനോ യാചനചെയ്തു തൽക്കവചവും

തൽക്ഷണ്യലഭദപദവും?

ഞാനോ വേൽ കളയിച്ച ഭീമസുതനെ-

കൊല്ലിച്ച യുദ്ധാങ്കണേ?

ഞാനോ നാഗശരം വരുന്നവില

ത്തേർ താഴ്ത്തും? കൃഷ്ണ, റി-

ന്നോരോ മായകളോക്കിലക്ഷവധം

തപൽക്രീഡതാൻ നിണ്ണയം.

5

കൃഷ്ണൻ:—ശരിയാണ്. ആ അംഗരാജാവു മരണം സ്വയമായി വരിക്കയായിരുന്നു. അല്ലാതെ കൊല്ലപ്പെട്ടതല്ല. എന്തായാലും (കൃഷ്ണൻ പൊടുന്നനവേ യോഗസമാധിയിൽ ഇരിക്കുന്നു. എല്ലാവരും വിസ്മയത്തോടെ നോക്കി നിശ്ശേഷമായി നില്ക്കുന്നു. സമാധിയിൽനിന്നുണർന്നപ്പോൾ)—

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഭഗവാനേ, ഞാൻ ഒന്നു ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ: അവിടുത്തെ ഭക്തന്മാർ അവിടുത്തെപ്പറ്റി വിചാരിച്ച യോഗസമാധിയിൽ ഇരിക്കുമ്പോലെ, ഭഗവാൻതന്നെ ആരെരാളെ വിചാരിച്ചാണ് ഇപ്പോൾ ഇങ്ങനെ ഇരുന്നതു്? സർവ്വയോഗികളുടേയും മനസ്സിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന അങ്ങുതന്നെ ആരെപ്പറ്റി ഇങ്ങനെ വിചാരിക്കുവാൻ ഇടയാകുന്നു?

കൃഷ്ണൻ:—(പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി) മഹാരാജാവേ, അതു പറയാം: നിങ്ങളുടെ പിതാമഹനും പുണ്യാത്മാവുമായ ഗംഗാദത്തൻ, സർവ്വരാഗങ്ങളും ഉപേക്ഷിച്ച്, ഏകാഗ്രചിത്തനായി, തന്റെ കണ്ഡലിനീശകതിയെ മൂലാധാ

രത്തിൽനിന്നിട്ടുകി ഷഡ്ചക്രതരണംചെയ്യിച്ചു സ
മസ്രാരാഞ്ചജത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചു, ഞാനും എ
ന്റെ പ്രകൃതിയും കൂടെയുണ്ടാകുന്ന സംയോഗത്തിൽനി
ന്നു പ്രവഹിക്കുന്ന സുധാസാരാഭിവർഷം സുഷുക്ലാനാഡി
വഴി കീഴ്പ്പോട്ടിറക്കി, ബ്രഹ്മാനന്ദമഗ്നനായി പ്രകൃതി
യോടുകൂടിയ എന്നെത്തന്നെ സാഷ്ടാംഗധ്യാനംകൊണ്ടു
മനസ്സിൽ ഇരുത്തി ഇളകാതെ ഇരുന്നതുകൊണ്ടു ഞാ
നും ഇളകാതെ ഇരുന്നപോയതാണ്. നിഷ്കുരുപനാ
യ്ക്കു എന്നെ സകുരുപരൂപനായി സമീഭാനന്ദരൂപനാ
യിക്കുണ്ട്, മനസ്സുകൊണ്ടു എന്നോടുതന്നെ ലയിച്ചു
അദ്ദേഹം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ
പ്പോയിക്കുണ്ട് ഈ അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ
അനുഗ്രഹം വാങ്ങിക്കേണ്ടതാണ്. അതിനാൽ നമുക്കെ
ല്ലാവർക്കുംകൂടി അങ്ങോട്ടുതന്നെ പോകാം.

എല്ലാവരും:—അങ്ങനെതന്നെ.

[എല്ലാവരും പോകുന്നു.]

വിഷ്ണുരൂപം കഴിഞ്ഞു

[ശ്രീകൃഷ്ണൻ, പാണ്ഡവന്മാർ, പാണ്ഡാവി ഇവർ പ്രവേശിക്കുന്നു.]

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഈ യുദ്ധക്കൂട്ടത്തിന്റെ ഭയാനകത!

അഴിഞ്ഞൊരു രഥങ്ങളും തലകൊഴി-

ഞ്ഞൊരശ്വങ്ങളും

ചിതന്നുചി ചാടിട്ടും മലകൾപോൽ

ദിപപ്രൗഢരൂപം

കരങ്ങൾ തല പാദമെന്നിവ വെടി..

ഞ്ഞ കാലാഹങ്കുലം

നീരന്നിടകലൻ പോക്കുജമിതെ-

ത്ര ഭീതിപ്രദം!

6

കൃഷ്ണൻ:—അതേ, ഈ കുരുക്ഷേത്രം വളരെ ഭയങ്കരമായി
ത്തന്നെ കാണപ്പെടുന്നു.

പാണ്ഡവർ:—ചോരയൊഴുകിക്കഴഞ്ഞ ഈ നിലത്തുകൂടി
നടക്കുന്നതുതന്നെ സങ്കടം. കഴുക, ചെന്നായ് മുതലായ
മൃഗങ്ങളുടെ പാതി തിന്നു കിടക്കുന്ന ഈ പോരാളി
കളുടെ മൃതശരീരങ്ങൾ എനിക്കു പേടിയുണ്ടാക്കുന്നു.
പിതാമഹൻ കിടക്കുന്നിടത്തേയ്ക്ക് ഇവിടന്ന് എത്ര
മാത്രമുണ്ട്?

അർജ്ജുനൻ:—അതാ, ഒരു വിളിപ്പാടത്തന്നെയില്ല. ധൈ-
ര്യമവലംബിക്കുക. ശവങ്ങൾകൊണ്ടു നിറഞ്ഞ ഈ യു-
ദ്ധഭൂമിയിൽ അവിടവിടെയായിക്കാണുന്ന തേന്തകളിൽ
രണ്ടുവശത്തുമുള്ള പ്രശസ്തനായ രാജാക്കന്മാർ മൃത-
രായിട്ടും ജീവൽപ്രൗഢിയോടെ കിടക്കുന്നതു നോ-
ക്കുക.

യുഗാന്തമതിൽ മൃത്യുപൂണ്ടവശരായ

ദിക്പാലർപോൽ

കിരീടകടകംഗദാദികൾ ധരിച്ച

ഭൂപാലകർ

മെങ്ങുമിൾ മലച്ചിതാ, പെരുമയിൽ കി-

ടക്കുന്നതേ;

വരിഷ്ഠരവരിപ്പൊഴും പദവി കൈവി-

ടുന്നില്ലേമോ.

7

വാഞ്ചാലി: — എനിക്കിവിടം കാണേണമെന്നേ ഇല്ല.

(കണ്ണുപൊത്തുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ: — ഇതാ, നാം വന്നുകഴിഞ്ഞല്ലോ.

(ശരശയ്യയിൽ കിടക്കുന്ന ഭീഷ്മർ പ്രത്യക്ഷമാകുന്നു)

ഭീഷ്മർ: — ഞാൻ അതിഭാഗ്യവാൻതന്നെ. അന്ത്യകാലത്തിൽ എനിക്കു ഭഗവദ്ഗർവ്വംകൂടി സാധ്യമായല്ലോ. ഭഗവൻ, അങ്ങയെ, ശരശയ്യയിൽ കിടക്കുന്ന ഈ ഗംഗാദത്തൻ മനസ്സുകൊണ്ടു നമസ്കരിക്കുന്നു. വരൂ, ഉണ്ണികളേ, അടുത്തു വരുവിൻ! (പാണ്ഡവന്മാരും പാഞ്ചാലിയും അടുത്തുചെന്നു വരുന്നു.)

ശ്രീകൃഷ്ണൻ: — ദേവപുത്ര! എന്നെ കാണുന്നതിന് അങ്ങയ്ക്കുള്ള ആഗ്രഹംപോലെ അങ്ങയുടെ അടുക്കൽ വരുന്നത് എനിക്കും പ്രിയമാണെന്ന് അറിവുള്ളതാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു ഞാനും ഇവരുടെ കൂടെ പോന്നത്. പിതാമഹനെ കണ്ടു വന്ദിച്ച് അനുഗ്രഹം സമ്പാദിക്കണമെന്ന് അവർക്ക് ആഗ്രഹമുണ്ട്.

യുധിഷ്ഠിരൻ: — (ഭീഷ്മരോട്) അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹമുണ്ടാകണം. ഞാൻ കുലനാശംകൊണ്ടും ബന്ധുക്കളുടെ മരണംകൊണ്ടും ഇതികുറഞ്ഞുപ്രതാപനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. എന്റെ അനുജന്മാരും അങ്ങനെതന്നെ.

ഭീഷ്മർ: — ഉണ്ണീ,

മുന്നേ നീ വിജയിച്ചു വത്സ, മദമാ-

ത്വയ്ക്കുദിശരൂക്കളെ;-

പ്പിന്നിപ്പോൾ വിമതാവനീപതികളെ

വീർവാലടക്കീ ദൂതം;

മന്നിരേഴിനമീശനായ് ബഹുവിധം
 ധർമ്മം പുലർത്തിപ്പരം
 ധന്യശ്രീയൊടു വാഴ്ന്നി സുചിരമി-
 ക്ഷോണിക്കലങ്കാരമായ്!

8

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഞാൻ അനുഗ്രഹിതനായി. ഒന്നുകൊണ്ടാ
 ണ് എന്നിങ്ങനെ സങ്കടമുള്ളതു്: ബന്ധുക്കളും ഗുരുക്കളും മരി-
 ച്ചിട്ടു രാജ്യഭോഗം അനുഭവിക്കുന്നതിന് എനിക്കു മന-
 സ്സു വരുന്നില്ല.

ഭീഷ്മർ:—അങ്ങനെ നീ ശങ്കിക്കേണ്ടതില്ല. എതിരാളി-
 കൾ ബന്ധുക്കളായാലും ഗുരുക്കളായാലും ധർമ്മയുദ്ധ-
 ത്തിൽ മരിച്ചാൽ വ്യസനിക്കേണ്ടതായിട്ടില്ല. പൗരവ-
 ധർമ്മം അനുസരിച്ചു നീ നാടു വാഴുക! ഉണ്ണികളേ, നി-
 ങ്ങളും മഹാരാജാവിനു സഹായമായി ആയുഷ്യാന്മാരാ-
 യിവരിക്ക!

പാണ്ഡവർ:—വിതാമഹ, പുത്രവധാന്തയായ ഈ ദ്രു-
 പദി വന്ദിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—കുഞ്ഞേ, ദ്രുപദപുത്രി, നീ സുഭാഗ്യവതിയായി
 ത്തീരുക!

നിൻകോപാഗ്നിയിൽ വെന്തുപോൽ പ്രബലമാം
 സൈന്യത്തൊടും നൂറുപേർ;
 നിൻചാരിത്രമതൊന്നുതാൻ ദ്രുപദജേ,-
 യീയഞ്ചുപേക്കാശ്രയം;
 പഞ്ചബ്രഹ്മരൊട്ടൊത്തൊഴുകുന്നാരു പരാ-
 ശക്തിക്കു തുല്യം പ്രിയം-
 ലഞ്ചാൾക്കും സതി, ശക്തിയായ് വിലസുകീ-
 ക്ഷോണീതലേ നീ ചിരം!

9

കലസന്തതിയരൂപാകമെന്നു നീ ചെറിക്കേണ്ട. നിന്റെ പാതിവ്രത്യമാമാത്മ്യംകൊണ്ടു പരവചംഗം നിലനില്ക്കും. സർവ്വരാജഭോഗങ്ങളും ഭുജിച്ചു ദീർഘായുസ്സായിട്ടിരിക്ക!

കൃഷ്ണൻ:—ഈ പാണ്ഡവർക്കു ഇതിനുപരിയായി എന്തു ശ്രേയസ്സാണ് അങ്ങിൽനിന്നു ലഭിക്കുവാനുള്ളതു്?

ഭീഷ്മൻ:—ഭഗവൻ, അവരെ സർവ്വദോഷങ്ങളും അകറ്റി രക്ഷിക്കുവാൻ അങ്ങനെയൊന്നു ഇരിക്കുമ്പോൾ എന്നാലൊന്നാണ് സാധ്യമായിട്ടുള്ളതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ചിതാമഹ, ഞാൻ ഒന്നു ചോദിച്ചുകൊള്ളുന്നു: സ്വപ്നമുത്രപായ അവിടത്തേക്കു സഹായമായിത്താൻ വിചാരിച്ചാൽ ഒന്നുതന്നെ ചെയ്യാൻ സാധിക്കുന്നതല്ലെങ്കിലും, എന്തെങ്കിലും ഞങ്ങളാൽ അനുഷ്ഠിയമായിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ആജ്ഞാപിക്കണമെന്നു ഞാൻ സവിനയം അപേക്ഷിക്കുന്നു.

ഭീമസേനൻ:—ഞങ്ങളുടെ എല്ലാവരുടേയും അഭിപ്രായമാണ് ബ്രഹ്മാന്റെ പാദങ്ങളിൽ.

ഭീഷ്മൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ഉണ്ണികളേ, നിങ്ങളുടെ വിനയത്തിൽ ഞാൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. മിക്കവാറും മൃതനായ എനിക്ക് എന്താണ് ആഗ്രഹമെന്നു പറയുവാനുള്ളതു്?

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—അതേ.

കൊട്ടാരങ്ങളിൽ വാഴ്ത്തിയും സുദൃഢമാ-
 യുഗ്രവ്രതം കൊണ്ടവൻ
 മുട്ടാതീയലകം ജയിക്കിലുമഹോ,
 രാജ്യം തൃജിച്ചുള്ളവൻ
 മട്ടോലുംമൊഴിമാർ ചുഴന്നിടുകിലും
 സംഗം വെടിഞ്ഞുള്ളവൻ
 പട്ടാങ്ങാൽ വസുവാമിവൻ, നൃപമണേ,-
 യെന്നാഗ്രഹിപ്പൂ ഭൂവി? 10

ഭീഷ്മർ:—അങ്ങനെ അരുളിച്ചെയ്യരുത്. മനുഷ്യബന്ധങ്ങൾ തീരുന്നതുവരെ ആകാശം അഗ്രഹങ്ങൾ ഇല്ലാത്തത്? എന്നിങ്ങ് ഒരാഗ്രഹം മനസ്സിൽ തോന്നുന്നുണ്ടു്.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—അഷ്ടാംഗയോഗത്തിൽ സദാ സമ്യക്പരനെ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അങ്ങയ്ക്ക് അതെങ്ങനെ സംഭവിക്കുന്നു?

ഭീഷ്മർ:—അസ്പൃശ്യം ദേഹത്തിലേറു പഴുത്തിടുള്ള വേദന അസഹ്യമായിരിക്കുന്നു. അതെന്റെ ധ്യാനത്തിനു തടസ്സം വരുത്തുന്നു.

അർജ്ജുനൻ:—അയ്യോ! എന്റെ വില്ലിൽനിന്നുള്ള അസ്പൃശ്യമായിരിക്കുമോ പിതാമഹനെ ചീഡിപ്പിക്കുന്നത്? പിതാമഹ, എന്റെ ഘോരാപരാധത്തെ പൊറുക്കണം! അവിടുത്തെ പാവനമായ ദേഹത്തിൽ ഞാൻ മുറിവേല്പിച്ചല്ലോ.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഞങ്ങൾ ചെയ്തപോയ അപരാധങ്ങൾ അങ്ങു ക്ഷമിക്കണം. രാജ്യലോഭംകൊണ്ടു ബന്ധുക്കൾക്കു്

ഈയുള്ളവർ അപരാധികളായി. ഹാ, എന്തു പാപമാണ് ചെയ്തത്!

ഭീഷ്മർ: —വത്സ, വിജയ! നീ സങ്കടപ്പെടേണ്ട. ഗാന്ധി വത്തിൽനിന്നു വന്നിട്ടുള്ള ശസ്ത്രങ്ങളല്ല എനിക്കു മുറിച്ചു വെടുത്തിയിട്ടുള്ളത്. അവയെ ഞാൻ എന്നാൽ കഴിഞ്ഞുതുടങ്ങാതെ തടഞ്ഞു. നവംസകമായ ആ ശിഖസ്ഥിയിലെ ശരങ്ങളാണ് എന്നെ വേദനപ്പെടുത്തുന്നത്.

ഭീമൻ: —രാജകുടുംബത്തിൽ അറിവുകാര്യുന്ന ഒരു വെറും പൊട്ടാണെന്ന് ഞാൻ. അതുകൊണ്ടു ചോദിക്കുന്നതാണ്. ഭാഗ്യവശമായിട്ടാകുമെന്നു എതിർത്തു ജയിച്ചു അവിടുത്തോട് എങ്ങനെയാണ് ആണും പെണ്ണും കെട്ട ഒരു നവംസകം എതിർത്തു യുദ്ധംചെയ്തത്?

ഭീഷ്മർ: —(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ദൈവവിധി!

ശ്രീകൃഷ്ണൻ: —(ആത്മഗതം) കോസലപുത്രിയുടെ അപരാധത്തെപ്പോലും മറക്കുന്നതിന് ഇദ്ദേഹം ശ്രമിക്കുന്നു. (പ്രത്യക്ഷം) ഭീമസേന, അതു ഞാൻ പറയാം. ഇദ്ദേഹം കോസലപുത്രിയായ അംബയെ തിരസ്കരിച്ചതു നിങ്ങൾക്കറിയാവുന്നതാണല്ലോ.

ഭീമസേനൻ: —അതേ, മുത്തശ്ശിയുടെ സഹോദരി തിരികെ വന്ന കഥ കേട്ടിട്ടുണ്ട്.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ: —ബ്രഹ്മചാരിയായ ഇദ്ദേഹത്തിനാൽ തിരസ്കൃതയായ ആ കന്യക, കാത്തിക്കേയനെ ഉഗ്രമായ തപസ്സുചെയ്തു പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി. ഭീഷ്മരാൽ താൻ അധിക്ഷിപ്തയായെന്നും, അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തെ കൊല്ലുന്നതിന് തക്കതായ വരം വേണമെന്നും പ്രാർത്ഥിച്ചു.

പഞ്ചവൻ ദിവ്യമായ ഒരു മാല്യം അവർക്കു കൊടുത്തു. ഏതു ക്ഷത്രിയൻ ആ മാല ധരിക്കുന്നുവോ അവൻ ഭീഷ്മരെ കൊല്ലാത്തതും എന്നു വരവും നല്കി. അങ്ങനെ ആ മാലയുകൊണ്ട് എല്ലാ രാജ്യത്തും നടന്നുവെങ്കിലും ഇദ്ദേഹത്തെ പേടിച്ച് ആരും അതു കൈക്കൊണ്ടില്ല. കടുവിൽ ആശാഭംഗംകൊണ്ട് ആകലയായ ആ കന്യക പാഞ്ചാലനഗരത്തിലെ ഗോപുർഗ്ഗാരത്തിൽ മാലയും ഉപേക്ഷിച്ചു പോയ്ക്കിരുന്നു. യജ്ഞസേനന്റെ പുത്രിയായ ശിവണ്യനി ആ മാലയെ അറിയാതെ എടുത്തു തലയിൽ മൂടി. ദുഃപദൻ ഭീതികൊണ്ട് അവളെ ഉപേക്ഷിച്ചു എങ്കിലും കാത്തിക്കേയവരത്തിനാൽ അവളുടെ സ്രീസ്വഭാവം മാറി ദിവ്യാസ്രജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ചപ്പോൾ തിരികെ ഗൃഹത്തിൽത്തന്നെ സ്വീകരിച്ചു. അങ്ങനെ പഞ്ചമഖപ്രസാദംകൊണ്ട് കോസലപുത്രിയുടെ പ്രതികാരശപഥം സഫലമായി.

യുധിഷ്ഠിരൻ:— ഇപ്പോൾ എന്റെ മനസ്സിലെ വെച്ചതായ ഒരു വേദനയൊഴിഞ്ഞു. പിതാമഹന്റെ ഈ സങ്കടത്തിനു ഞങ്ങളാണ് കാരണഭൂതരെന്നുള്ള അപഖ്യാതിയുണ്ടാകില്ലല്ലോ. അവിടുത്തെ അസ്രുങ്ങളാൽ വീഴിയെന്നുള്ള പാപവും ഞങ്ങളിൽ ഇല്ലാതായി.

ഭീഷ്മർ:— ഉണ്ണികളേ, നിങ്ങൾ ഏതായാലും സന്തോഷപ്പെടേണ്ടതായിട്ടില്ല, മനുഷ്യനായി ജനിച്ചാൽ മരണമുണ്ട്. നിങ്ങളുടെ നന്മ കണ്ടശേഷം മരിക്കാനിടവരുന്നതിനാൽ ഞാൻ സന്തുഷ്ടനാകുന്നു. ഭഗവാൻ ശ്രീകൃ

ണ്ണന്റെ കരുണകൊണ്ട് എന്റെ വേദനയും മാറിയിട്ടുണ്ട്.

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—സാന്നിദ്ധ്യമായി ധർമ്മത്തിലോടൊന്നിച്ചു യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവു ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതിനു വേറെ ഒരു കാരണം കൂടിയുണ്ട്. സർവ്വധർമ്മജ്ഞാനമുള്ള അങ്ങയിൽനിന്നു രാജധർമ്മം മനസ്സിലാക്കണമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് ആഗ്രഹമുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് അപ്രകാരം ചെയ്യേണമെന്നു ഞാനും അപേക്ഷിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മൻ:—ഭഗവാനേ, അവിടുന്ന് എന്തിനാണ് എന്നെ ഇങ്ങനെ കളിയാക്കുന്നത്?

പൊരുൾ നാപുവേദമതിനും ഭവാൻ ഭവൽ-
കരുണാമൃതം സകലലോകകാരണം;
അറിയാവതോ മനുജബുദ്ധികൊണ്ടു നിൻ-
മറിമായമായ ഗുണധർമ്മലേശവും?

11

അജ്ഞനായ ഞാൻ എന്തു ധർമ്മം പറയാനാണ്? കരകാണാത്ത മഹാസമുദ്രം കയ്യുംകാലുമില്ലാത്ത ഒരാൾ തുഴത്തുകേറാൻ ശ്രമിക്കുന്നതുപോലെ ഒരു സാഹസമാകുമല്ലോ ഞാൻ ധർമ്മം ഉപദേശിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയാൽ

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—അങ്ങനെ വിചാരിക്കരുത്; മദമാത്സര്യങ്ങൾ അകന്നു വിവേകബുദ്ധി തെളിഞ്ഞ സജ്ജനങ്ങൾ ദൈവവിശ്വാസത്തോടുകൂടി വിധിക്കുന്ന നടപടികളും മാത്രമാണ് ധർമ്മം. അതാണ് ദൈവത്തിനും സമ്മതം. പോരെങ്കിൽ ജ്ഞാനംകൊണ്ടും, ഏകാഗ്രഹമായ അഷ്ടാംഗശ്യാനംകൊണ്ടും ജീവനുക്കുതന്നായ അത്ഭു

പറയുന്നതിൽ അധർമ്മലേശം ഒരു കാലത്തും ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. ആതുകൊണ്ടു മടിച്ചുടാതെ പറഞ്ഞാലും.
 പാണ്ഡവർ:—എന്തേയും അപേക്ഷയാണു് ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്തതു്. സ്രീധർമ്മം പറഞ്ഞു കേൾപ്പിക്കണം.
 യുധിഷ്ഠിരൻ:—പിതാമഹ,

രാജധർമ്മമതുപോലെ ദാനവും
 മാനവകുചിതമായ വൃത്തിയും
 ജാതിഭേദമൊട്ടു കർമ്മഭേദവും
 വേർതിരിച്ചു കൃപയാലുരയ്ക്കണം.

12

ഭീഷ്മർ:—(ആലോചിച്ചിട്ടു്) വസേ! യാജ്ഞസേനി, ചാരിത്രത്തിനും സകല സ്രീധർമ്മത്തിനും മാതൃകയായി പരിലസിക്കുന്ന നിന്നോടു സ്രീധർമ്മം ഞാൻ എന്താണു് പറയാനുള്ളതു്?

ശുശ്രൂഷിച്ചു കൊടുവെന്നസ്ഥലിയിലും
 ഭർത്താക്കളെ നീ സുഖാൽ;
 നിശ്ശേഷം മദമറു ദാസ്യപദവും
 നീതാൻ സഹിച്ചു ചിരം
 ദുശ്രാവ്യം മൊഴി ചൊന്നു രാജസഭയിൽ
 ദുശ്ശാസനൻ ചെന്തൊരാ
 വസ്രാക്ഷേപവുമിന്നു നിൻഗുണഗണം
 വാഴ്ത്തുന്നവല്ലോ ഹൃദേ!

13

പാണ്ഡവർ:—ആ വേദ കേൾക്കുമ്പോൾ എനിക്കിപ്പോഴും അർത്ഥം ഉണ്ടാകുന്നു. എന്നെപ്പോലെ ആരു സങ്കടം അനുഭവിച്ചിട്ടുണ്ടു്:

ദൃഷ്ടൻ ദൃശ്ശാസനൻ കൗരവസദസി മദാ-
 ലെന്റെ കേശം വിടിച്ചു;
 കഷ്ടം, കാട്ടിൽ കിടക്കുംപൊഴുതു തനുവിനെ-
 ത്തീണ്ടിയാസ്സിന്ധുഭൂപൻ;
 തൊട്ടല്ലോ കീചകൻ ദുർമ്മതി മമ കരതാർ
 മന്യരാജ്യത്തി;- ലേവം
 കഷ്ടപ്പാടോരതോഷ്ഠെപ്പൊഴുതു മനസി മേ
 പ്രോജ്വലിക്കുന്നു കോപം.

14

ഭീമൻ:—(കണ്ണു പുവത്തിയിട്ട്) എന്തിനതേപ്പറ്റി പറയുന്നു?

പുരണ്ട നിണമോടു ഞാൻ കടില-
 കേശി; ബന്ധിച്ചു നിൻ-
 വളർമ്മടി; മരിച്ചിതജ്ജനശ-
 രങ്ങളാൽ സൈന്ധവൻ;
 ഞെരിച്ചു നിമനിച്ചു കീചകനെ
 ഞാൻ; നിറകാഗ്രഹം
 സമസ്തമതു ചെയ്യുവാൻ സുമുഖി,
 കൈകൾ പത്തില്ലയോ?

15

യുധിഷ്ഠിരൻ:—കൃഷ്ണേ, നിന്റെ കോപത്തെയടക്കുക.

മരിച്ചല്ലോ ദൃശ്ശാസനനവര-
 ജൻ സിന്ധുപതിയും;
 പതിച്ചല്ലോ നിന്നിൽ പിഴ പലതു-
 ചെയ്തോർ സകലരും;

അടക്കു കോപം; നീ പല സുഗുണ-
മാണ്ടുള്ളൊരവരിൽ
ഷമിക്കേണം; വൈരം തവ മനസി
ചീറ്റിക്കുരുതെടോ.

16

ഭീഷ്മർ:—വത്സേ, യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞതാണു് ഒന്നാമ
ത്തെ ധർമ്മം. വൈരത്തിനു വേത്രന്നാൻ മനസ്സിൽ ഇ
ടം കൊടുക്കരുതു്. സ്രീധർമ്മം കാക്കുക:

വേണം തേ ഷമയേതിലും; പരിഹിതം
ചെയ്തേണമെല്ലാജ്ഞാഴും;
പ്രീണിപ്പിക്കുക വാക്കിനാൽ പ്രിയനെ;—യുധ-
കോപം തൃജിച്ചീടണം;
നൂനം ഭൂതൃജ്ഞങ്ങളിൽ ദയവു കാ-
ട്ടേണം; മദം വിട്ടുമോ
വാണീടേണ—മിതാണു കാമിനികൾതൻ
ചാരിരൂധർമ്മം ശുഭേ!

17

പഞ്ചാലി:—പിതാമഹൻ ഷമിക്കണം. മദമാസയ്ക്കുണ്ടാ
എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടില്ല. ഷമാശീലവും ചിലപ്പോൾ
കാര്യം. വേണ്ടതെന്തെന്ന് അരുളിച്ചെയ്താലും.

ഭീഷ്മർ:— കുഞ്ഞേ,

പരയാം പ്രിയവാദിനീമനേ:
തിരമോടോക്കുക വിഷ്ണുതൻ പദം;
കരവാക്കെയുമായതൊന്നിനാൽ
വിരയെത്തിൻ ശുഭം ഭവിച്ചിടും.

18

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—ഉത്തമമായ ഉപദേശം. ഇനി രാജധർമ്മം
മുതലായവ പറകതന്നെ.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—അതിലേയ്ക്കു ദയവുണ്ടാകണം.

ഭീഷ്മൻ:—ഒന്നുമാത്രം പറയാം:

നാഹുഷൻ, യയാതി പുരുവെന്ന പൂർവ്വികർ
പുരുധർമ്മശാലികൾ നടന്ന രീതിയിൽ
മകനേ, നടക്കു കുലധർമ്മമായതാ—
ണറിയാത്തതല്ലതു നിനക്കു ഭൂപതേ!

19

ഇതിൽക്കവിഞ്ഞു ഞാൻ നിന്നോടു പറയേണ്ടതായി
ദില്ല.

ചെയ്യേണം യാഗമവിൽ; പ്രജകളുടെ ഹിതം—
പോലെ രാജ്യം ഭരിക്കു;
കയ്യുക്കാൽ കാക്കു വെന്നുള്ളിയെ നരപതേ,
ദണ്ഡപാതശ്ചമേഷ്വര്യ;
വിത്തം ദാനത്തിനെന്നോക്കുക; ബലമുലകിൽ—
ഭുജ്ജ്വലമുദ്രാശ്ച;
സത്യത്തിൽ തെറ്റു വന്നീടരുതു; നൃപതിധ—
മർമ്മം മരൊന്നമില്ല.

20

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—(ധൃതിയിൽ) ഇതാ, യുധിഷ്ഠ, വിദൂരർ മുതലായവരാൽ അനുഗതനായ ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവു ഗൃഹസ്ഥാപുത്രിയോടുകൂടി സഞ്ജയന്റെ കയ്യും പിടിച്ചു യുദ്ധക്ഷേത്രത്തിൽക്കൂടി ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ വരുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—പിതാക്കൾ ഇങ്ങോട്ടുതന്നെയാണു എഴുന്നള്ളുന്നതു്.

മഹാരാജാവകളെ,

ചെമ്മേ മാർ വിരിവാൻ കൈകൾ മുസലം-

പോൽ നീണ്ട വശ്രാംബുജേ

സമാന്യം കലവീർച്ചയൊടു തെളി-

ച്ചീക്കൂരയാഗ്രേസരൻ

ധർമ്മത്തെ സുധി ദേവസന്നിഭനോ

ജാത്യന്യനെന്നാകിലും

മേന്മേൽ പൗരാണമുന്തിയായ് പരിലസി-

ച്ചീടുന്നു ഭൂമീപതി.

21

പാഞ്ചാലി:—അതാ, ഞമ്മ ഗാന്ധാരിദേവി. പാതിവ്രത്യ നിഷ്ഠകൊണ്ടു കണ്ണു സ്വയമായി മൂടിക്കെട്ടി സമഗ്രപ്രഭാവരായ ആ മക്കളെ പ്രസവിച്ചു, വീരപ്രസുദ്ധായെ കിലും എല്ലാവരും മരിച്ച ശോച്യയായ ആ മഹാരാണി.

(മുൻപാണുപ്രകാരം ധൃതരാഷ്ട്രാദികൾ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ധൃതരാഷ്ട്രർ:—(ഭീഷ്മരെ വന്ദിച്ചു)

ആരെനിക്കു കൂട്ടം നാരമ്മ,

ആരെൻ ഗുരുവരൻ സുധി,

ആരെൻ കലത്തിൽ മൂപ്പാണോൻ,

ആ മഹാനെ നമിപ്പൂ ഞാൻ.

22

ഭീഷ്മർ:—മകനേ, നിനക്കു സർവ്വസിദ്ധികളും ഉണ്ടാകട്ടേ.

ഗാന്ധാരി:—

തൊഴുന്നു ഞാൻ, പൗരവ, നൂറു മക്കളെ -
 പ്പൊരാകിലും പുത്രവിഹീനയായവർ
 ദുഷ്ടോധനൻതൻ ജനയിത്രീ, വീരരാം
 സുതകുലവേണ്ടികരയാത്ത നിൻസീന്ദ്രം. 28

ഭീഷ്മൻ: — (തൊണ്ടയിടച്ചുയോടുക്കി) മകനേ, ധൃതരാഷ്ട്ര,
 വത്സേ ഗാന്ധാരപുത്രി, നിങ്ങൾ വൃസനിക്കേണ്ടതായി
 ടില്ല. ധർമ്മയുദ്ധത്തിൽ നിങ്ങൾക്കു പുത്രന്മാർ നൂറുപേ
 രും മൃതരായെങ്കിലും അഞ്ചു മക്കൾ ശേഷിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.
 അവർ നിങ്ങളെ വേണ്ടപോലെ രക്ഷിച്ചുകൊള്ളും.
 യാതൊരു വിധത്തിലുമുള്ള സങ്കടത്തിനും അവകാശ
 മില്ല.

സഞ്ജയൻ: — മഹാരാജാവേ, വാസുദേവനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ
 എഴുന്നള്ളിയിട്ടുണ്ട്. അദ്ദേഹം ഇതാ, നില്ക്കുന്നു.
 ധൃതരാഷ്ട്രനും ഗാന്ധാരിയും: — (തൊഴുതിട്ട്) ദേവകീപുത്ര,
 സങ്കടത്തിൽ മുഴുകിയ ഞങ്ങൾ അവിടുത്തെ വന്ദി
 ക്കുന്നു.

നിൻമോഹനാംഗമിതു കാണവതിന്നെന്നിക്കു
 തന്നില്ല കണ്ണുഴലതിന്നിവനില്ല തെല്ലും;
 എല്ലാത്തിലും നിറയുമാത്തവ ദിവ്യരൂപം
 കാണാൻ മനോനയനമേകക സർവ്വസാക്ഷിൻ. 24

ശ്രീകൃഷ്ണൻ: — പ്രജ്ഞാചക്ഷുസ്സായ ധൃതരാഷ്ട്ര, മനസ്സിനി
 യായ ഗാന്ധാരപുത്രി, ദൈവകുടുംബംകൊണ്ടു നിങ്ങൾ
 ക്കു സർവ്വാഭീഷ്ടങ്ങളും ലഭിക്കും, തക്കമില്ല. ശാന്തിയോ
 ടും ദൈവഭക്തിയോടുക്കൂടി ശിഷ്യമുള്ള കാലങ്ങൾ ക
 ിച്ചാലും.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—(അടുത്തു ചെന്നു്) അപരാധിയായ ഈ യുധിഷ്ഠിരൻ അനുജന്മാരോടൊന്നിച്ചു പിതാക്കന്മാരുടെ പാദപങ്കജങ്ങളെ നമസ്കരിക്കുന്നു.

ശുതരാജ്യനും ഗാന്ധാരിയും:—ഉണ്ണികളേ, ആയുഷ്കാന്തരായിത്തീരുക!

പാണ്ഡവർ:—മാതാവേ, പുത്രവധാർത്തയായ ഈ യാജ്ഞസേനി വന്ദിക്കുന്നു.

ഗാന്ധാരി:—മകളേ, നീയും വന്നിട്ടുണ്ടോ? എന്നെ ഗാഢമായി ആലിംഗനം ചെയ്യുക. മക്കൾ മരിച്ചതിന്റെ ദുഃഖം എന്നെപ്പോലെ ആരറിയുന്നു? അപുത്രകളും നിർഭാഗ്യവതികളുമായ നമ്മൾ അന്യോന്യാവലംബിനികളായിത്തീർന്നല്ലോ. (എന്നു രണ്ടുപേരും കരയുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ:—പിതാമഹ, യുധിഷ്ഠിരനായ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—

കുലത്തു നീ ധർമ്മപരമാർത്ഥനായാ മകൻ
കുമാരൻ പദ്ധതി ചരിച്ചിടത്തവൻ
ജനകന്റെ പാദപരിചയ്ക്കു ചെയ്തുമേൽ
സുചിരം വസിക്കു പരമേശഭക്തനായ്!

25

(എല്ലാവരെയും നോക്കിയിട്ട്).

മാ! വളരെ സന്താനങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്ന കൗരവകുലത്തിൽ ഇവർമാത്രം ശേഷിച്ചുവല്ലോ. ഗഭീണിയായ ഉത്തരയിൽമാത്രമായല്ലോ കുലസന്തതി.

(എന്നു ദീർഘനിശ്വാസം ചെയ്യുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ: —

വീണല്ലോ ബാഷ്പലേശം പരശ്രധരശര-
 ത്താൽ തഴവാൻ മാറിൽ;
 കാണന്തഃസ്വൈര്യശാലീകൃത മൊഴിയിടം-
 ന്നഞ്ചോ ഗദ്ഗദത്താൽ;
 ആനന്തം മൃതമാം ശന്തരതനയനമീ-
 മട്ട വംശക്ഷയത്താൽ
 ക്ഷീണം തട്ടുന്നതാകിൽ കഥ പാവതു സം-
 സാരിമാക്കെന്തു പിന്നെ?

26

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—ദേവവ്രത, വേദനയേതുവിധമിരിക്കുന്നു?

ഭീഷ്മൻ:—(ആത്മഗതം) ഞാൻ സംസാരദുഃഖങ്ങൾക്കു
 വീണ്ടും വശഗനാകുന്നു എന്നാണല്ലോ ഭഗവാൻ കാർമ്മി
 പ്പിച്ചത്. (പ്രത്യക്ഷം) ഭഗവാനേ, എനിക്കു സകല
 വേദനകളും നീങ്ങി, സകലചിന്തകളും മാറിക്കാണു
 ന്നു. ഉണ്ണികളേ, പേഗം അടുത്തു വരുവിൻ. നിങ്ങളെ
 യെല്ലാം കാണട്ടെ. (പതുക്കെ കണ്ണടച്ചിട്ട്) അയ്യോ!
 എന്താണ് ഞാൻ ഈ കാണുന്നത്? ശംഖചക്രഗദാ
 ധാരിയായ ഭഗവാന്റെ രൂപം, നാലു കയ്യോടും കിരീ
 ടകണ്ഡലകടകാദ്രിലംകാരങ്ങളോടും വനമാലയോടും
 കൗസുമമണിയോടും ശ്രീവത്സമായ മറുവോടുംകൂടി ഇ
 താ, തെളിഞ്ഞു കാണുന്നു. അതാ, നാലു കൈകൾ മാ
 റി അസംഖ്യം കൈകളാകുന്നു. അസംഖ്യം മുഖങ്ങളാകു
 ന്നു. രോമങ്ങൾ തോറുമിതാ, ദേവന്മാരെ ഞാൻ കാണു
 ന്നു. സൂര്യ ചന്ദ്രനക്ഷത്രങ്ങൾ ഇതാ. ഇതാ, സകലലോ

കുടുംബം. ഇതാ, ലോകപിതാമഹനായ ചതുർമുഖൻ. ഇതാ, സദാശിവൻ. സൂര്യകോടിപ്രഭമായ വൈകുണ്ഠ ലോകത്തു് ഇതാ, ഭഗവാൻ നാരായണൻ ആയിരം ഫണങ്ങൾ പൊക്കിപ്പിടിച്ച അനന്തന്റെ പുറത്തു യോഗനിദ്രയിൽ കിടക്കുന്നു. ഇതാ, കാടക്കുഴൽ വിളിക്കുന്ന ബാലഗോപാലൻ. ഇതാ, എന്റെ ശരശയ്യയിൽ കിടക്കുന്ന ഈ രൂപംതന്നെ എനിക്കു കാണാകുന്നു. എന്താനന്ദം! എന്തു പരമാനന്ദം! കൃഷ്ണ-കൃഷ്ണ-കൃഷ്ണ—

(എന്നു സമാധിപ്പിക്കുന്നു.)

[എല്ലാവരും ആത്മയുക്തപ്പെട്ടു നില്ക്കുന്നു. ശ്രീകൃഷ്ണൻ സമാധിയിൽ എന്നോടൊപ്പം ഇരിക്കുന്നു.]

യുധിഷ്ഠിരൻ:—(സങ്കടത്തോടെ) അയ്യോ! പിതാമഹൻ ദിവംഗതനായി.

(എല്ലാവരും സങ്കടപ്പെട്ടു് ഇതികത്തവൃതാമൃദ്ധരായി നില്ക്കുന്നു.)

ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—(യോഗസമാധിയിൽനിന്നുണർന്നു്)

അണഞ്ഞു സായുജ്യം സുരവരനിഭൻ

ഭീഷ്മരമ്പലൻ;

കളഞ്ഞു യോഗത്താൽ സ്വകന്തൻ പഴേ

വസ്ത്രമതുപോൽ;

ഇതിൽ ഖേദിപ്പാനെന്തറിവുകലരും

നീ നൃപമനേ?

മറന്നീടാ ദേവവ്രതമഹിമ ലോ-

കത്തിലിനിമേൽ.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ഏല്പാം അവിടുന്ന് കല്പിക്കുമ്പോലെ.
ശ്രീകൃഷ്ണൻ:—എന്നാൽ ഇത്രകൂടി ഭവിക്കട്ടെ.

(ഭരതവാക്യം)

ലോകരക്ഷാതന്മാത് സർവ്വ-
യാഗദാനങ്ങൾ ചെയ്തുമോ,
നാടടക്കി ഭരിക്കട്ടെ
ഭൂപൻ സർവ്വജനപ്രിയൻ!

മേണ്ഡാദേരി

[മലയാളനാടകം]

മുഖവുര

ഈ നാടകത്തിലെ വിഷയം, പാത്രങ്ങൾ മുതലായവ യെപ്പറ്റി ഒരു നിരൂപണമാവശ്യമില്ലെങ്കിലും നായികാ നായകന്മാരുടെ സ്വഭാവത്തെപ്പറ്റിയും രാവണകഥയുടെ ആന്തരമായ അർത്ഥത്തെപ്പറ്റിയും ഒരു ഭൂശ്രകാവ്യമെന്ന നിലയിൽ ഈ കൃതിയിൽ സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ള പദ്ധതിയെ പറ്റിയും അല്പം ചിലത് ഇവിടെ പ്രസ്താവിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

മണ്ഡോദരിയുടെ മാഹാത്മ്യത്തെപ്പറ്റി പ്രത്യേകിച്ച് ചൊന്നും പറയേണ്ടതായിട്ടില്ല. “അഹല്യാദ്രുപദീ സീതാ താരാ മണ്ഡോദരീ തമാ” എന്നാണല്ലോ മഹാപാപവിനാശത്തിനായി, പൗരാണികസ്രീരത്നങ്ങളെ നാം ഇന്നും സ്മരിക്കുന്നത്. ആ സ്ഥിതിക്കു മണ്ഡോദരിയുടെ ഗുണങ്ങളെ കീർത്തനംചെയ്യുന്നതിൽ ആക്ഷേപമുണ്ടാകാനിടയില്ല. രാവണന്റെ കഥ നേരേമറിച്ചാണ്. രാവണൻ ദുഷ്ടനും അധർമ്മമുന്തിയുമാണെന്നും ജനങ്ങൾ വിശ്വസിച്ചുപോരുന്നു. പരേതനായ പൂണ്ണലിംഗപിള്ള

‘മഹാനായ രാവണൻ’ എന്ന് ഇംഗ്ലീഷിലും പ്രസിദ്ധഗദ്യകാരനായ ശ്രീ. കണ്ണൻ ജനാർദ്ദൻ ‘രാവണപക്ഷം’ എന്നൊരു പുസ്തകം മലയാളത്തിലും ലക്ഷേശ്വരന്റെ ഗുണങ്ങളെ വർണ്ണിച്ചു എഴുതിയിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവരുടെ അഭിപ്രായങ്ങൾ പരക്കെ സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞു കൂടാ.

രാവണൻ പരമേശ്വരഭക്തനായിരുന്നു എന്നും മഹാതേജസ്വിയായിരുന്നു എന്നും രാമായണത്തിൽ പല ഭാഗങ്ങളിലും പ്രത്യേകം എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. രാവണന്റെ പരാക്രമം, യുദ്ധവൈദഗ്ദ്ധ്യം, പൗരുഷം ഇവയാണ് രാമായണകഥയ്ക്കുതന്നെ അടിസ്ഥാനവും. രാവണൻ നിസ്സാരനെങ്കിൽ രാമാവതാരം ആവശ്യമില്ലെന്നു വരുന്നു. ശ്രീരാമൻതന്നെ, രാവണനിമഗ്നനാത്തരം പറഞ്ഞിട്ടുള്ള വാക്കുകൾ വിചാരിക്കുക:

“തേജസ്വി ബലവാൻ ശൂരനെന്നെന്നും സമരങ്ങളിൽ
തോറ്റതായ് കേൾവിയില്ലല്ലോ, ശക്രാദിസുരർതമ്മൊട്ടും
ഡാലശാലി മഹാത്മാവു രാവണൻ ലോകരാവണൻ
ചാവോളമല്ലോ വൈരങ്ങൾ; നമ്മൾ സാധിച്ചു കാഴ്ചയും.”

ഇതു കൂടാതെ, രാമരാവണന്മാർ തുല്യപരാക്രമന്മാരായിരുന്നുവെന്നും, ദൈവികതേജസ്സാണുകൊണ്ടാണ് രാവണൻ ഹനിക്കപ്പെട്ടതെന്നുമാണ് രാമായണകഥതന്നെ. ആ സ്ഥിതിക്കു രാവണന്റെ പരാക്രമം മുതലായ രാജഗുണങ്ങളെപ്പറ്റി വാദമില്ല.

രാവണൻ അധർമ്മമുത്തിയായിരുന്നു എന്നുള്ള വിശ്വാസത്തിനും രാമായണത്തിൽ തെളിവു കുറവാണ്. രാ

വണദേവിയായ വിഭീഷണൻ സഹോദരമരണത്തെപ്പറ്റി വിലപിക്കുന്നതിങ്ങനെയാണ്:

“പൊയ്പോയ നയങ്ങൾതൻ സീമ;
പൊയ്പോയ ധർമ്മമേഖരം;
പൊയ്പോയ കരുത്തിൻ സംരക്ഷണം;
പൊയ്പോയീ സുതീഗോചരം.

.....
ദാനങ്ങൾ ചെയ്യാനിവനന്തികൾക്കു;
ഭോഗം ഭുജിച്ചാശ്രിതരെബുരിച്ചാൻ;
ധനങ്ങൾ കൂട്ടാളികളിൽ ചൊരിഞ്ഞാൻ;
മാറാരിലേറും പകു വീട്ടി വിട്ടാൻ.
ഇങ്ങോർ മഹാതാപസനാഥിതാഗ്നി,
വേദാന്തവിത്തുത്തമകർമ്മശൂരൻ.”

ഉറക്കത്തിൽ കിടക്കുന്ന രാവണനെക്കണ്ട ഹനുമാൻ:

“അഹോ രൂപമഹോയെഴുതേ!
അഹോ നെഞ്ചുക്കുമോ ഭൂതി!
അഹോ രാക്ഷസരാജാവിൻ
സച്ചലക്ഷണപുന്തിയു!”

എന്നാണ് ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നത്.

സൂക്ഷ്മം ആലോചിച്ചാൽ പൗരാണികസിദ്ധാന്തങ്ങൾ രാവണമാഹാത്മ്യത്തെ ഘോഷിക്കുമാണ് ചെയ്യുന്നത്. സംരംഭയോഗംകൊണ്ടു ക്ഷണസായുജ്യം ലഭിക്കുവാനുള്ള ശാപമോക്ഷത്തോടുകൂടി ഭൂമിയിൽ ജനിച്ച ജയവിജയന്മാരെന്ന വിഷ്ണുചാർദ്ദിന്മാരാണ് രാവണകുടുംകണ്മാണത്രേ പുരാണങ്ങൾ പറയുന്നത്. ആ സ്ഥിതിക്ക് അ

വരോടുള്ള വാത്സല്യംകൊണ്ട് അവരെ സ്വന്തം കുയാലേ കൊന്നുനശിപ്പിക്കുന്നതിനാണ് ഭഗവാൻ അവതരിപ്പിക്കുന്നതെന്നല്ലോ ചൈതന്യപരിഭാഷണം. ആ സിദ്ധാന്തപ്രകാരം രാവണൻ പ്രതിയോഗഭക്തിമാറ്റം സ്വയംവരിച്ചിട്ടുള്ള വിഷ്ണുഭക്തനെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു.

ഈ പ്രതിയോഗഭക്തി എന്താണ്?

“മയി സംരംഭയോഗേന, നിസ്തീയ്യാമഹേഷനം
പ്രത്യേഷിതം നികാരം മേ കാലേനാല്പീയചേതസാ”

എന്നാണ് ഭാഗവതത്തിൽ ജയവിജയനാട്കൾ ശാപമോക്ഷം കൊടുക്കുമ്പോൾ ഭഗവാൻതന്നെ പറയുന്നതു്. അല്പകാലംകൊണ്ടു് സായുജ്യം ലഭിക്കേണ്ടതിനാണ് സംരംഭയോഗമെന്നും, അങ്ങനെയൊരു മാറ്റം സ്വീകരിക്കുന്നതിനുള്ള അവകാശംതന്നെ വിഷ്ണുപ്രീതിയിൽനിന്നുമാത്രമേ ലഭിക്കുകയുള്ളൂ എന്നും വ്യക്തമാക്കിയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് സംരംഭയോഗത്തിന്റെ മാഹാത്മ്യത്തെപ്പറ്റി പറയേണ്ടതായിട്ടില്ല. ഭാഗവതത്തിൽ മറ്റൊരിടത്തു് മഹാബലി ഈ പ്രതിയോഗഭക്തിയെപ്പറ്റി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു:

“കേചനോൽബുദ്ധവൈരേണ

ഭക്ത്യാ കേചന കാമതഃ

ന തഥാ സത്വസംരജ്ഞാ -

സ്തന്നിക്വഷ്ടാസുരാഭയഃ”

ഇങ്ങനെ വിവരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സംരംഭയോഗം നാസ്തികത്വമല്ലെന്നും അധർമ്മനിഷ്ഠയല്ലെന്നും എടുത്തു പറയേണ്ടതായിട്ടില്ല. നേരേമറിച്ചു് എല്ലാ സമയവും താൻ ഭഗ

വാനോടു തുല്യനാണ്, ഭഗവാൻ തന്റെ വിഭാധിയാണ് ഇങ്ങനെയുള്ള വിചാരങ്ങൾ വഴി ഭഗവൽചിന്തയിൽ ഏകാഗ്രമായി മുഴുകിയിരിക്കുന്നതാണ് സംരംഭയോഗത്തിന്റെ സ്വരൂപം.

ഈ സിദ്ധാന്തം സനാതാധർമ്മത്തിൽ അതിപ്രധാനമായ ഒരു ഭാഗം വഹിക്കുന്നു എന്നുള്ളതിനു ജിനമതവും സാക്ഷിയാണ്. അരിഷ്ടനമിഭഗവാന്റെ പ്രതിയോഗികളായിട്ടാണ് രാമകൃഷ്ണന്മാർ ജിനപുരാണങ്ങളിൽ അറിയപ്പെടുന്നത്. ദേവദത്തൻ മുതലായവർക്കു ബൗദ്ധപുരാണങ്ങളിലുള്ള പ്രാധാന്യവും ഈ കാരണംകൊണ്ടാണല്ലോ. അതിനാൽ 'മണ്ഡോദരി'യിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന സംരംഭയോഗസിദ്ധാന്തം ഹിന്ദുമതവിശ്വാസങ്ങൾക്കു വിചര്യതമാണെന്ന് ആരംഭിക്കുന്ന സംശയിക്കേണ്ടതായിട്ടില്ല.

രാവണാഗ്രഹത്തിനാണ് രാമായതാരം എന്നുള്ള വസ്തുത നിസ്തർക്കമാണെന്നുമാത്രമല്ല രാമായണത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനകല്പമാണ്. ആ സ്ഥിതിക്ക് ഈ നാടകത്തിൽ രാവണന്റെ അപദാനങ്ങളെ രാക്ഷസപാത്രങ്ങൾ മുഖാന്തരം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നത് രാമായണകഥയ്ക്കു വിചര്യതമാണ് എന്നുള്ള വാദത്തിനു സാധുതയില്ല.

രാവണനെപ്പറ്റി ബൗദ്ധന്മാരുടേയും ജൈനന്മാരുടേയും പുരാണങ്ങളിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ചില സംഗതിക

ളും സ്മർത്തവ്യങ്ങളാണ്. 'ലങ്കാവതാരസ്തോത്രം' രാവണകഥ

ത്തിൽ രാവണനെ മികച്ച ബുദ്ധഭക്തനായിട്ടും ശാന്തനായിട്ടുമാണ് വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ളത്. മേഘചന്ദ്രസ്ത

രിയുടെ ജിനരാമായണത്തിലും രാവണനെ അധർമ്മമുന്തിയായിട്ടല്ല കാണിച്ചിട്ടുള്ളതും. ഇതിലൊക്കെയും വിശേഷമായിട്ടുള്ളതു ബംഗാളിരാമായണമാണ്. ദിനേശചന്ദ്രന്റെ 'ബംഗാളിരാമായണങ്ങൾ' എന്ന പുസ്തകത്തിൽ പാതമീകിയിൽനിന്നു ഭിന്നമായ പല രാമായണങ്ങളുടേയും കാര്യം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അവയിൽ പലതിലും രാവണനെ ദേവീഭക്തനായും ധർമ്മനിഷ്ഠനായുമാണ് വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ളത്.

രാവണൻ ഏഴുതീരതായി പറയുന്ന കുമാരബാലതന്ത്രം എന്നൊരു പുസ്തകം ഉണ്ട്. ആ പുസ്തകം സംസ്കൃതം, തമിഴ്, ചീനം, അറബി, കമ്പോഡിയൻ മുതലായ ഭാഷകളിൽ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുള്ളതു ചേർത്തു പരിശോധിച്ചു കഴിഞ്ഞ വഷം ഗ്രൂപ്പ് മേജർ സിന്ധുയിൽനിന്നും ഫ്രെഞ്ചുഭാഷയിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്. ഗ്രന്ഥത്തിലെ വിഷയം പ്രധാനമായിട്ടു മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടുള്ള ബാലചികിത്സയാണ്.

“ഓം നമോ രാവണായ വ്യാധിം ഹന ഹന മുഞ്ച മുഞ്ച ഹ്രീം ഫട്ടു സ്വാഹാ.”

ഇത്യാദി രാവണപരമായും കുങ്കേണ്ണപരമായും പല മന്ത്രങ്ങൾ ആ ഗ്രന്ഥത്തിൽ കാണുന്നതുകൊണ്ട് അതു രാവണകൃതമല്ലെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ.

ബൗദ്ധമതഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ പ്രാമാണ്യം വഹിക്കുന്ന ത്രിപീടകത്തിൽ (ചീനഭാഷയിലുള്ളതിൽ) രാവണനാൽ കൃതമെന്നു പറയുന്ന ഈ കുമാരതന്ത്രം ഉൾപ്പെടുന്നുണ്ട്. പരേതനായ മഹാപണ്ഡിതൻ സിൽവേൻലെവിയാണ്

ഇത് ആദ്യമായി ചീനത്തിൽനിന്നു തജ്ജമചെയ്തു. ഏതായാലും ബാലചികിത്സാഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ രാവണനെ ഇഷ്ടദൈവതയായി ഗണിച്ചുവരുന്നതും എന്നുള്ള സംഗതി രാവണകഥയെപ്പറ്റി വിചാരിക്കുമ്പോൾ വിസ്മരിക്കാവുന്നതല്ല.

സീതോല്പത്തിയെപ്പറ്റി ഈ റാടകത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു വാത്മീകീരാമായണം ഉത്തരകാണ്ഡത്തിൽ പ്രകീർത്തിക്കുന്ന വിശ്വസിക്കപ്പെടുവോരുന്ന ഒരു ഭാഗത്തിൽനിന്നാണ്. ഇപ്രകാരമല്ലാതെ, സീത രാവണൻ മണ്ഡോദരിയിൽ ജനിച്ച കൗരസപുത്രിയായിത്തന്നെ പറയുന്ന ചില ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഉണ്ട്. മണ്ഡോദരി ചോമ എന്ന അപ്സരസ്ത്രീയിൽനിന്നു മയൻ ജനിച്ച പുത്രിയെന്നാണ് വാത്മീകീ പറയുന്നത്. എന്നാൽ ശ്രീരാമചന്ദ്രഗ്രന്ഥാവലിയിൽ 39-ാം നമ്പരായി കൊച്ചി സക്കാരിൽനിന്നും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള 'ഉത്തരരാമായണം ഗദ്യം' എന്ന പുസ്തകത്തിൽ ശ്രീപാർവ്വതിയുടെ ശാപംമൂലം അയോനിജയായി ജനിച്ച മധുരയെന്ന അപ്സരസ്താണ് മണ്ഡോദരി എന്നു പറഞ്ഞുകാണുന്നു. മഹാഭാരതത്തിൽ കാണുന്ന രാമായണകഥയിൽ വിഭീഷണനെ രാവണന്റെ ദൈവമാത്രേസഹോദരനായിട്ടാണ് കാണിച്ചിരിക്കുന്നത്. ഇതിൽനിന്നെല്ലാം തെളിയുന്നതു സാധാരണ വിശ്വസിക്കപ്പെടുവോരുന്നതുപോലെ, രാമായണകഥയ്ക്കു സർവ്വസമ്മതമായ ഒരു ഐക്യരൂപവും പ്രധാനകഥയെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഉണ്ടെങ്കിലും മറ്റു ഭാഗങ്ങളിൽ വന്നുചേർന്നിട്ടില്ലെന്നാണല്ലോ.

നാടകസ്വരൂപത്തെപ്പറ്റി ചില സംഗതികൾക്കൂടെ ഇവിടെ പറഞ്ഞുകൊള്ളാം. നാടകം ഗദ്യത്തിലാണ് വേണ്ടതെന്നും അതിൽ ശ്ലോകങ്ങൾക്കു സ്ഥാനമില്ലെന്നും ഒരുഭിപ്രായം ഇന്ത്യയിടെയായി ചിലർ പുറപ്പെടുവിച്ചുകാണുന്നു. അങ്ങനെയാണ് യൂറോപ്യൻസാഹിത്യത്തിലെന്നും അവരിൽ ചിലർ വാദിക്കുന്നു. ഈ വാദം എത്രമാത്രം സാധുവാണെന്നു പരിശോധിച്ചുനോക്കാം.

ഭാരതീയരുടെ നാടകങ്ങൾ ഗദ്യപദ്യസമ്മിശ്രങ്ങളാണെന്നുള്ളതിനു തർക്കമില്ലല്ലോ. പണ്ണനകളിലും മറ്റും പദ്യങ്ങൾതന്നെ വേണമെന്നാണ് സംസ്കൃതസാഹിത്യകാരന്മാരുടെ നിയമം. യൂറോപ്യൻനാടകങ്ങളിലെ കഥയാണ് ആദ്യലാചിക്കാറുള്ളത്. 'സുഹാസ്തീസ്', 'യൂറിപ്പിഡീസ്', 'അരിസ്റ്റോഫനീസ്' മുതലായ യവനന്മാരുടെ നാടകങ്ങൾ പദ്യത്തിലാണ്. ഇംഗ്ലീഷിലും ഷേക്സ്പിയറുടെ നാടകങ്ങളിൽ പലതും പദ്യത്തിലും മറ്റുള്ളവ ഗദ്യപദ്യസമ്മിശ്രമാണ്. 'മാർഷലാ', 'വെബ്സ്റ്റർ', 'ബെൻ ജാൺസൺ' മുതലായവരും പദ്യത്തെത്തന്നെ ആശ്രയിക്കുന്നു. സാമാന്യേന പാഠകയാണെങ്കിൽ സാമുദായികനാടകങ്ങൾ മാത്രമാണ്. ഇംഗ്ലീഷിൽ ഗദ്യമായി എഴുതാറുള്ളത്. കവികൾ എഴുതിയിട്ടുള്ള നാടകീയകാവ്യങ്ങൾ കൂടാതെ പദ്യമായി നാടകങ്ങൾ ഇപ്പോഴും ഉണ്ടായിവരുന്നുണ്ട്. ബെർണാഡ്ഷാതന്നെ പദ്യത്തിൽ ഒരു നാടകം എഴുതിയിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള സംഗതി പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ.

അതുകൊണ്ട് ഇക്കാര്യത്തിൽ ആംഗ്ലേയപാരമ്പര്യം

ഒരു പലതിയെമാത്രം ആശ്രയിച്ചിട്ടുള്ളതല്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. പട്ടുമായി മാത്രമുള്ള ഭാജധികരം, ഗദ്യപട്ടസമ്മിശ്രമായ നാടകങ്ങൾ, ഗദ്യമാത്രമായുള്ള സാമുദായികനാടകങ്ങൾ, നാടകീയകാവ്യങ്ങൾ — ഇങ്ങനെ നാടകസാഹിത്യം ഇംഗ്ലീഷിൽ പലവിധത്തിലാണ് ഉള്ളത്. പട്ടത്തിലുള്ള നാടകത്തിന് ഈ കാലത്തും യാതൊരു കറവും സമഭവിച്ചിട്ടില്ലെന്നുള്ളതിനു ഫാർഡിയുടെ ഡയനാസ്റ്റസ്, ജയിംസ് സ്റ്റീഫൻ മുതലായവരുടെ കൃതികൾ സാക്ഷ്യം വഹിക്കുന്നു.

മറ്റു ഭാഷകളിലെ കാർഷ്ട വിചാരിക്കയാണെങ്കിൽ ഇതിലും വിശേഷമാണ്. ഐഞ്ചുസാഹിത്യത്തിലെ ഉത്തമ നാടകങ്ങൾ അടുത്ത കാലംവരെ പട്ടത്തിൽത്തന്നെയായിരുന്നു എന്നുള്ളതു പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ. കാണിംഗ്, റാസീൻ, മാലിയേർ, വാൾട്ടയർ, ഹൂഗോ മുതലായവർ നാടകങ്ങൾ പട്ടമായിട്ടാണ് എഴുതിയിട്ടുള്ളത്. കഴിഞ്ഞ എഴുപതേമ്പതു വർഷമായി ഗദ്യനാടകങ്ങൾ ഫ്രാൻസിലും പ്രചരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും, റോസ്റ്റാൻഡിന്റെ സിറാനോഡി ബെർജറാക്കു മുതലായ പല ഉത്തമഗ്രന്ഥങ്ങളും പട്ടരൂപത്തിലാണെന്നും പറയേണ്ടതുണ്ട്. നാടകീയകാവ്യങ്ങളും നവീനഐഞ്ചുസാഹിത്യത്തിൽ ഒട്ടുതന്നെ കറവല്ല.

ജർമ്മനിയിൽ ഗോയിറോ, ഷില്ലർലൈസ്സിങ് മുതലായവർ നാടകത്തിൽ പട്ടത്തെത്തന്നെ അപലംബിച്ചിരിക്കുന്നു. സ്റ്റാനിഷ് സാഹിത്യത്തിലാവട്ടെ കാൾഡറാൻ ലോപേഡിവേഗാ മുതലായവരും പട്ടത്തിലാണ് നാടകങ്ങൾ എഴുതിയിട്ടുള്ളത്. ഗാബ്രിയേൽ ഡാരൗൻ ചിയോ മുത

ലായ റാവീനാമാരും നാടകത്തിനു പട്ടുത്തെത്തന്നെ ആശ്രയിക്കുന്നു.

യൂറോപ്പിലെ നാടകസാഹിത്യസമുദായം ഷെക്സ്പിയർ, കാൾഡ്രാസ്, റാസീൻ, മാലിയേർ, ഗോയിറ്റോ, ഷില്ലർ, കാൾഡ്രാസ്, ഇബ്സൻ എന്നിവരാണ്. ഇവരിൽ ഇബ്സനെപ്പോലുള്ളവരെല്ലാം പട്ടുത്തിലാണ് പ്രായേണ എഴുതിയിട്ടുള്ളത്. ഇബ്സന്റെ കഥയും വാസ്തവത്തിൽ വ്യത്യസ്തമല്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മിക്ക നാടകങ്ങളും ഗട്ടുത്തിലാണെങ്കിലും പീറ്റർജിൻറ, ബ്രാൻഡ് എന്നീ പ്രധാനനാടകങ്ങൾ രണ്ടും പട്ടുത്തിലാണെന്നുള്ള സംഗതി വിസ്മയിച്ചുകൂടാ. ഇതുകൊണ്ടെല്ലാം തെളിയുന്നതു പാശ്ചാത്യരുടെ ഇടയിൽ പട്ടുനാടകങ്ങൾക്കുള്ള പ്രാധാന്യമാണല്ലോ. നാടകത്തെ ഒരു സാഹിത്യവിഭാഗം എന്ന നിലയിൽ ഗണിക്കുമ്പോൾ എല്ലാ ഭാഷയിലും പട്ടുത്തിനു പ്രാധാന്യം കല്പിക്കുന്നുണ്ട്.

പട്ടുങ്ങൾ ചേർത്തഴുതിയാൽ അഭിനയത്തിനു ദൃഷ്ടം വരുമെന്നാണ് ചിലർ പറയുന്നത്. ഇതും എത്രമാത്രം സാധ്യമാണെന്നു പരിശോധിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഷെക്സ്പിയരുടെ പട്ടുത്തിലുള്ള നാടകങ്ങൾ ലണ്ടണിൽ ആണ്ടുതോറും മൂന്നുനാലുമാസം അഭിനയിക്കാറുള്ളതു പലപ്പോഴും കാണുവാൻ എനിക്കിടയാതിട്ടുണ്ട്. അവ പട്ടുമായതു കൊണ്ട് അഭിനയത്തിനു ദൃഷ്ടമോ ജനങ്ങൾക്ക് അഭിനയിക്കുവോ ഉണ്ടായതായി അറിയുന്നില്ല. ഷെക്സ്പിയരുടെ കൃതികളായതുകൊണ്ടാണെന്ന് ഇതിനു മറുപടി പറയുന്നവെങ്കിൽ ലേഡി പ്രെഷ്യസ്സുറീം എന്നൊരു ചെ

നീസുനാടകം പട്ടുരുപത്തിൽ ലണ്ടനിൽ ഈയിടെ ആദ്യം സന്തോഷം അഭിനയിച്ചിരുന്ന എനുള്ള സംഗതിയേറെ ഒരു തെളിവായി ചൂണ്ടിക്കാണിക്കാം. കൂടാതെ ബ്രാൻസിലെ പ്രധാനപ്പെട്ട രാഷ്ട്രീയനാടകശാലകളിൽ മിക്കവാറും പട്ടുനാടകങ്ങളാണ് അഭിനയിക്കാറുള്ളതെന്ന സംഗതിയും ഇവിടെ പ്രസ്താവ്യമാണ്.

ഈ സ്ഥിതിക്കു പട്ടുനാടകം പട്ടുങ്ങൾ ഇടകലന്ന് തായോ ഉള്ള നാടകങ്ങൾ അഭിനയത്തിനു ചേരുന്നതല്ലെന്നുള്ള വാദത്തിനു സാധ്യതയില്ലെന്നു വന്നുചേരുന്നു.

നാടകങ്ങളിൽ എന്തെന്തെങ്കിലും എന്തു ഭാഗങ്ങളിലുമാണ് പട്ടുങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കേണ്ടത് എന്നുള്ള സംഗതിയും ആലോചിക്കേണ്ടതാണ്. സംസ്കൃതത്തിൽ ഇതേപ്പറ്റി സർവ്വമതമായ ഒരു നിയമമില്ലെങ്കിലും, വണ്ണനകൾക്കും സംഭാഷണത്തിന്റെ ആവശ്യത്തിൽ കവിഞ്ഞ ആശയങ്ങൾക്കുമാണ് സാമാന്യേന പട്ടുങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കാറുള്ളത്. ഇംഗ്ലീഷു മുതലായ യൂറോപ്യൻസാഹിത്യങ്ങളിൽ, നാടകത്തിൽ പട്ടുമുപയോഗിക്കുന്ന കവികൾ, സംഭാഷണവും വണ്ണനയും എല്ലാംതന്നെ പട്ടുമായിട്ടാണ്. പരേതനായ പണ്ഡിതകവി ശ്രീമാൻ വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി 'ശുദ്ധചരിത'ത്തിലും 'ഉവ്ശി'യിലും ഈ രീതി ഉപയോഗിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള സംഗതിയും മറക്കാവുന്നതല്ല. നാടകങ്ങളിൽ വണ്ണനകൾ ആവശ്യമെങ്കിൽ, പട്ടുഭാഗങ്ങൾ എങ്ങനെ തള്ളിക്കളയാൻ സാധിക്കുമെന്നു മനസ്സിലാക്കുന്നില്ല. സംഭാഷണം മാത്രം മതി, വണ്ണനകൾ ആവശ്യമില്ല എന്നൊരഭിപ്രായം അഭിനയത്തെ മാത്രം ഉദ്ദേശിച്ചു

നാടകങ്ങൾ എഴുതുന്ന ആധുനികസാഹിത്യകാരന്മാരിൽ പ്രബലമായിട്ടുണ്ട്. നാടകത്തെ ഒരു സാഹിത്യവിഭാഗം എന്ന നിലയിൽ ഗണിക്കുമ്പോൾ വണ്ണനകൾക്കു പ്രാധാന്യം വന്നുചേരുന്നു; അല്ലോൾ കവിതയും അനുചേക്കുണീയമായിത്തീരുന്നു.

വില്യം ആർച്ചർ എന്ന സുപ്രസിദ്ധനാടകവിമർശകൻ ശാക്തളത്തിൽ വണ്ണനകൾ അധികമായിപ്പോയതുകൊണ്ടു നാടകമെന്ന നിലയിൽ അതിനു ഗുണം കുറയുമെന്ന് കരളിപ്രായം പുറപ്പെടുവിക്കുകയുണ്ടായി. “കല്യാണസ്സുകൾ കാഠിളാത്തു തരുമുലത്തേ നനയ്ക്കുന്നിതാ” എന്നു തുടങ്ങുന്ന ആശ്രമവണ്ണനസിനിമയിലാണെങ്കിൽ ആ വശ്യമില്ല; ആശ്രമഭംഗി ദൃഷ്ടിഗോചരമാക്കാൻ സിനിമയ്ക്കു സാധിക്കും. രംഗവിധാനകൗശലംകൊണ്ടു നാടകത്തിലും കുറെ കക്കു സാധിക്കുമെങ്കിലും, മൃഗവേഗം മുതലായവ സീനറിയിൽ കാണിച്ചതുകൊണ്ടു മതിയാകയില്ലല്ലോ. അവ വണ്ണിച്ചതന്നെ മനസ്സിലാക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

അഭിനയവും സാഹിത്യവുമായി യാതൊരു ബന്ധവുമില്ലെന്നുള്ള സംഗതിയും പ്രത്യേകം കാക്കേണ്ടതാണ്. അഭിനയിച്ചു ജനസമ്മതം ലഭിച്ചിട്ടുള്ള പല നാടകങ്ങളും സാഹിത്യമെന്നു തൽക്കുത്താക്കുപോലും അഭിമാനിക്കുന്നില്ലെന്നതുതന്നെ ഇതിനൊരു സാക്ഷ്യമാണ്. എഡ്ഗാർ വാലസ്സിന്റെ പല കൊലചാതകകൃതികളും നാടകത്തിനുതക്ക വിധത്തിൽ രൂപാന്തരപ്പെടുത്തി അഭിനയിച്ചു വിജയം നേടിയിട്ടുള്ളവയാണ്. അവയ്ക്കു സാഹിത്യഗുണമുണ്ടെന്നു പറയുക? ഇന്നത്തെ നടന്മാരിൽ

ന്നാമെന്നു സർവ്വസമ്മതനായ ചാർലി ചാപ്ലിൻ ഒരുക്കി രംഭാലും രംഗത്തിൽനിന്നു പറയുന്നില്ല. അതുകൊണ്ട് അഭിനയവും വാക്കുമായും അഭിനയത്തിനു യോജിച്ച നാടകങ്ങളും സംഹിതൃവുമായും യാതൊരു ബന്ധവുമില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

സംഭവങ്ങളെ ചിത്രീകരിക്കുന്നതിലല്ല നാടകത്തിന്റെ മൗലം; സംഭവങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാവുന്ന വികാരങ്ങളെ ചിത്രീകരിക്കുന്നതിലാണ്. വികാരങ്ങളെ സ്നേഹിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള ഉപകരണങ്ങൾ മാത്രമാണ് സംഭവങ്ങൾ. ആ സ്ഥിതിക്കു വികാരസ്നേഹം കവിതയിൽ കൂടിയാണ് കൂടുതൽ സാധിക്കുന്നതെങ്കിൽ അങ്ങനെയുള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ കവിതയെന്നതാണ് കൂടുതൽ യോജിക്കുന്നതും. “പോകുമെൻമകൾ ശകുന്തള” എന്ന ഭാഗംതന്നെ നോക്കുക. ഈ ശ്ലോകംകൊണ്ടു കന്നപൻ, വധു ഭർതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്ന സാധാരണകാലത്തെ സംക്ഷോഭനകമായ ഒരു സംഭവമായി മാറിയിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ സംഭവത്തിനല്ല പ്രാധാന്യം; വികാരോത്തേജകമായ വാക്കിനാണ്. അതുപോലെതന്നെ നാഗാനന്ദത്തിൽ തന്റെ ദേഹം കടുമുക്കുലും ഭക്ഷിച്ചിട്ടു വൈമുഖ്യം പ്രദർശിപ്പിച്ച ഗരുഡനോടു ശംഖമുധൻ പറയുന്ന

“മറിഞ്ഞു നാഡിയത്രയും മറയ്ക്കു ചോരചോല്ല്യ”

എന്നു കരുണയുടെ പാരമ്യം കാണിക്കുന്ന ശ്ലോകവും സംഭവത്തിന്റെ സ്വഭാവത്തിൽ കവിഞ്ഞ ഒരു മേന്മയാണ് കൊടുക്കുന്നതെന്നതിനു തർക്കമില്ല. സംഭവത്തെ കവിഞ്ഞു വാക്കിന് ഏതവസരത്തിലോ പ്രാധാന്യം വരുന്നത് അവി-

ടെ കവിത ജനിക്കുമെന്നു സ്തംഭമാണല്ലോ. ഈ സംഗതിയെപ്പറ്റി ഗാർഡൺബാട്ടംലി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത് നോക്കുക:

"Most essentially of all, poetry differs from other uses of the language on the stage in being in itself action. Colloquial conversation may illuminate action or complete it, but the magic there is in poetry, the transfiguration that is its essence, can carry on the play without other action. In poetic drama, at its supreme movements, words are themselves a form of action; at such times, they need not even need to be re-inforced by movement and drama at its highest reaches, is a sound in a stillness."

ഈ പറഞ്ഞതിനു സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിൽനിന്നോ യൂറോപ്യൻനാടകസാഹിത്യത്തിൽനിന്നോ എത്ര ഉദാഹരണങ്ങൾ വേണമെങ്കിലും പറയാൻ സാധിക്കും. ഷേക്സ്പിയറുടെ ഹാംലറ്റിൽ 'To be or not to be എന്ന ഭാഗം വിചാരിക്കുക. അതുപോലെതന്നെ ശാകുന്തളത്തിൽ "സന്തോഷിച്ചു വസിച്ചിടുന്നളവിലും രമ്യങ്ങളാം ഗോചരൈഃ" എന്ന ഭാഗത്തിൽ നാട്ടുത്തിന്നോ അഭിനയത്തിനോ അടിസ്ഥാനമില്ലെങ്കിലും എത്ര ക്ഷോഭജനകമായ വികാരമാണ് ഉരുളിക്കുന്നതെന്ന് ആലോചിക്കുക.

സംഭവങ്ങൾവഴിയായി സ്വഭാവത്തിന്റെ വളർച്ചയെ കാണിക്കുകയാണ് നാടകത്തിന്റെ കൃത്യമെന്നു ചില ഇംഗ്ലീഷുചിമശ്കന്മാരുടെ അഭിപ്രായത്തെ അവലം

ബിച്ച നമ്മുടെ ഇടയിലും കേളിപ്രായം പ്രചരിച്ചു കാണുന്നുണ്ട്. യൂറോപ്യൻനാടകസാഹിത്യത്തിൽ ഈ സിദ്ധാന്തത്തിനു പരക്കെ പ്രാബല്യമുള്ളതായി വിചാരിച്ചുകൂടാ. സൊഫോക്ലീസ്, ഷെക്സ്പിയർ, ഗോയിറോ എന്നിവരെപ്പോലെതന്നെ ഒരു നാടകസാമ്രാജ്യചക്രവർത്തിയാണ് കാർഡറാൺ. അദ്ദേഹം ഈ കാഴ്ചത്തിൽ യാതൊരു ശ്രദ്ധയും കാണിക്കുന്നില്ല. മെയ്റാർലിൻറിന്റെ മിക്ക നാടകങ്ങളിലും, സംഭവങ്ങളാവട്ടെ സ്വഭാവചുരുക്കമായവയെ കാണാനില്ല. സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിൽ ഈ അഭിപ്രായത്തെ വിലപ്പെച്ചിട്ടില്ലെന്ന് ആലോചിച്ചുറോക്കിയാൽ കാണാം. സ്വഭാവത്തിനു ക്രമേണ ദോഷം സംഭവിച്ചു വലുതായ ദൃഷ്ടാന്തങ്ങൾ ചെയ്യുന്ന നായകന്മാരെപ്പറ്റിയുള്ള നാടകങ്ങളിലാണ് ഇങ്ങനെ ഒരു വലുത് സ്വഭാവത്തിന് ആവശ്യമായിട്ടുള്ളത്. അല്ലാത്തപക്ഷം നായകന്മാരുടെ ദൃഷ്ടവൃത്തിയെ യാതൊരു കാരണവും സമത്വിക്കുന്നതിനും സാധ്യമല്ലാതെ വരുമെന്ന് ഈ വാദത്തിനു സഹായമായി വേണമെങ്കിൽ പറയാം. ഹാംലറ്റിലെപ്പോലെ കൂട്ടക്കൊലയോ യൂറിപ്പിഡീസിലെപ്പോലെ അമ്മനെ കൊന്ന് അമ്മയെ കെട്ടുന്ന നായകനോ ആയാൽ സ്വഭാവമുള്ള ആവശ്യം, ട്രാജഡിക്ക് ആവശ്യമായ മനുഷ്യന്റെ നിസ്സഹായത, പരിതസ്ഥിതികളുടെ കാർഷ്ട്യംകൊണ്ട് മനുഷ്യനുണ്ടാകുന്ന നാശം മുതലായ അഭിപ്രായങ്ങളും ഹിന്ദുവിശ്വാസങ്ങളും തമ്മിലുള്ള വൈപരീത്യം മൂലമാണ് ട്രാജഡിക്ക് സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിൽ സ്ഥാനമില്ലാത്തത്.

വികാരതീവ്രത നാടകത്തിനാവശ്യമാണെന്ന് കേളി

പ്രായം 'ഭീഷ്മ'രുടെ ഒരു നിരൂപണത്തിൽ വായിക്കുകയുണ്ടായി. അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ ലോകോത്തരപ്രശസ്തിയുള്ള പല നാടകങ്ങളും ത്രാജുകോടിയിൽ തള്ളേണ്ടിവരും. മേയ്റാർലിൻറിന്റെ പല കൃതികളിലും യാതൊരു വികാരതീവ്രതയും ഇല്ല. മാർവികാഗ്നിമിത്രം, രത്നാവലി മുതലായ സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിലും അങ്ങനെയൊന്നു. ബെർനാർഡ്ഷായുടെ സെയിൻറ്ജോവാൻ ഒഴിച്ചുള്ള എന്തു നാടകത്തിലാണ് വികാരതീവ്രതയുള്ളത്?

ഇതുവരെ നിരൂപണംചെയ്ത അഭിപ്രായങ്ങൾ നമ്മുടെ ഇടയിൽ പ്രചരിക്കാൻ ഇടയായതു നാടകം ജീവിതത്തെ ചിത്രീകരിക്കണമെന്നുള്ള 'റീയലിസ്റ്റ്'വാദമാണ്. ജീവിതത്തെ ചിത്രീകരിക്കുവാൻ നാടകകർത്താവിനു സാധിക്കയില്ലെന്നുള്ളതു പ്രത്യക്ഷമാണ്. സംഭവങ്ങൾ തിരഞ്ഞെടുത്ത് അവയ്ക്കു പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചു കാണിക്കുവാനല്ലോ നാടകങ്ങൾ ചെയ്യുന്നത്. തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നതുതന്നെ യാഥാർത്ഥ്യത്തിനു വിചരീതമാണ്. ബാഹ്യജീവിതത്തിലെ ആചാരങ്ങളുമായി എത്രതന്നെ സാദൃശ്യം വരുത്തിയാലും അരങ്ങത്തു നടക്കുന്ന സംഗതി മറൊരിടത്തു നടന്നതായാണ് സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതെന്നുള്ളത് അനിഷേധ്യമാണല്ലോ. ലണ്ടനിലെ ഒരു നാടകവേദിയിൽ അഭിനയിച്ചു കാട്ടുന്ന ഒരു സംഭവം വാസ്തവത്തിൽ ഈ ജില്ലിലോ മറ്റു വല്ലിടത്തുമോ ആണെന്നു സങ്കല്പിച്ചുകൊള്ളണമെന്നു ബെർണാർഡ്ഷാ നമ്മോടാവശ്യപ്പെടുന്നു. ആകാശമദ്ധ്യത്തിൽ ഇന്ദ്രമന്തിൽ ദിഷ്ണന്തനും മാതലിയുംകൂടി ഇരിക്കയാണെന്നു സങ്കല്പിച്ചുകൊള്ളണമെന്ന്

കാളിദാസൻ ആചര്യപ്പെടുന്നു. രണ്ടും കരുപോലെ സങ്കല്പംകൊണ്ടുമാത്രം സാക്ഷാൽകരിക്കാവുന്നതാണ്. അതുകൊണ്ടു നാടകഭിനയം ബാഹ്യപ്രകൃതിയുടെ യാഥാർത്ഥ്യത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയല്ലെന്നും ബാഹ്യാചാരചിത്രീകരണമല്ല അതിന്റെ ഉദ്ദേശമെന്നും തെളിയുന്നുണ്ടല്ലോ.

ബാഹ്യജീവിതം ചിത്രീകരിച്ചു നാടകത്തിലെ രസം ഉജ്ജ്വലിപ്പിക്കാമെന്നുള്ള അഭിപ്രായത്തിനു പരിമിതമായ ഒരുതർക്കം ആലോചനയിൽ കാണുന്നുള്ളു. ആന്തരമായ വികാരങ്ങളെ പ്രതിബിംബിപ്പിക്കുകയാണ് നാടകത്തിന്റെ കൃത്യം. അതിന് ഉപോൽബലകമായി മാത്രമേ ബാഹ്യജീവിതം നാടകത്തിൽ വരുന്നുള്ളൂ. സഫോക്ലീസ് മുതൽ ഷാവരെയുള്ള യൂറോപ്യൻനാടകസമുദായങ്ങളുടെ കൃതികൾ ഇതിനു തെളിവാണു്. സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിൽ കാളിദാസനാവട്ടെ ഭവഭൂതിയാവട്ടെ ഭാസനാവട്ടെ ബാഹ്യജീവിതചിത്രീകരണത്തിനു പ്രാധാന്യം നൽകിയിട്ടില്ല.

സമുദായബന്ധങ്ങളേയും ആചാരങ്ങളേയുംപറ്റി എഴുതുന്ന നാടകങ്ങളെ സ്തംഭസിദ്ധിടത്തോളം ഈ അഭിപ്രായത്തിനു് അർത്ഥവും പ്രാബല്യവും കൂടുതലുണ്ടെന്നുള്ളതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ അപ്രകാരമുള്ള നാടകങ്ങളിലും യാഥാർത്ഥ്യചിത്രീകരണംകൊണ്ടല്ല, അതിശയോക്തികൊണ്ടാണു്, അഭിപ്രായസമർപ്പനമെന്നു മാളിയേർ, ഷാ മുതലായവരുടെ കൃതികൾ തെളിയിക്കുന്നുമുണ്ടു്.

ബാഹ്യാചാരങ്ങളുടെ യാഥാർത്ഥ്യം നാടകത്തിൽ പ്രധാനമല്ലെങ്കിൽ നാടകത്തിലെ ഭാഷ നാടോടിരീതിയിലേ അകാപ്പു എന്ന വാദത്തിനു സാധുതയില്ലെന്നു വരുന്നു.

സാധാരണ സംസാരത്തിൽ ഉപയോഗിക്കുന്ന ഭാഷയേ നാടകത്തിലെ ഭാഷ

കത്തിൽ പാടേണ്ട എന്നും ആർച്ചപുരൻ, ആർച്ചൻ, ഭവതി മുതലായ വാക്കുകൾ നവീനനാടകങ്ങൾക്കു യോജിച്ചവയല്ലെന്നും ചിലർ പറയുന്നു. സാമുദായികനാടകങ്ങളിൽ ഈ വാദത്തിനും സാധുത ഉണ്ടായിരിക്കാം. എന്നാൽ അറബിയിൽത്തന്നെയും നാടോടിഭാഷ എത്രമാത്രം സ്വീകാർത്ഥമാണെന്നു വ്യക്തിപരമായ പരയാവുന്നതല്ല. മിസ്റ്റർ വി. കെ. രാമൻദേവനോൻ ഇയിടെ എഴുതി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള 'അഡ്വൈസ്സോ' എന്ന ഗദ്യനാടകത്തിൽ തൃശ്ശിവപേരൂർപട്ടണത്തിൽ മാത്രം നടപ്പുള്ള വായ്പാശാലകൊണ്ടുതന്നെ സംഭാഷണങ്ങൾ നിർവ്വഹിച്ചുകാണുന്നു. അതു് ആ നാട്ടിലെ ഭാഷയുടെ യഥാർത്ഥമായ പകർപ്പാണെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല. റീയലിസംഭാഷണത്തിന്റെ പരമാവധിതന്നെയാണു് അതിൽ കാണുന്നതു്. അത്തരം ഭാഷയിൽ വേണം എല്ലാ നാടകങ്ങളുമെന്നു പറയാൻ ആരെങ്കിലും ധൈര്യപ്പെടുമോ എന്നു ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു. നാടകപാരമ്പര്യം ഉപയോഗിക്കുന്ന ഭാഷ റീയലിസത്തിനുവേണ്ടി വെറും നാടോടിയാണെങ്കിൽ സാഹിത്യത്തിന്നു യോജിക്കുന്നതല്ലെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ. സാഹിത്യോചിതമായ ഭാഷമാത്രമേ നാടകത്തിൽ പ്രധാനപാരമ്പര്യം യോജിക്കുള്ളൂ. രസസ്നേഹത്തിനായി, ഗ്രാമ്യമായോ, നാടോടിയായോ സാമുദായികപ്രത്യേകത കാട്ടുന്നതായോ ഉള്ള ഭാഷകൾ ഉപയോഗിക്കാമെന്നു ഉള്ളു. ഈ സംഗതി യൂറോപ്യൻ സാഹിത്യങ്ങളിൽ സർവ്വസമ്മതമാണെന്നും.

ഇനി ഒരു പരവാനുള്ളത് ഐക്യരൂപസിദ്ധാന്തത്തെപ്പറ്റിയാണ്. സംസ്കൃതനാടകശാസ്ത്രം സമ്മതിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു തത്വമല്ല ഇത്. കഷ്ടിച്ച ഭാഗത്തിൽ ഈ തത്വം അംഗീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു പറയാം. ഐക്യരൂപസിദ്ധാന്തമെന്നാലെന്താണ്? ഒരു ദിവസത്തിൽ ഒരു സ്ഥലത്തുവെച്ച് ഒരു സംഭവത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി വേണം നാടകമെന്ന് അരിസ്റ്റോട്ടൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെയാണ് ഐക്യരൂപസിദ്ധാന്തമെന്നു വ്യവഹരിക്കുന്നത്. ഈ മുമ്പ് ഐക്യങ്ങളെയും സംസ്കൃതനാടകങ്ങൾ ലംഘിക്കുന്നുണ്ടെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. ശാകുന്തളത്തിൽ കാലം കറഞ്ഞപക്ഷം എട്ടു വർഷം, സ്ഥലം ആകാശവും ഭൂമിയും കാടും നഗരവും എല്ലാം ഉൾപ്പെട്ടതും, കഥ നീണ്ടതും ആണ്. ഇനി യൂറോപ്യൻനാടകങ്ങളുടെ കഥ വിചാരിക്കാം. പ്രൊഞ്ചുനാടകകർത്താക്കന്മാർ ഐക്യരൂപത്തിൽ നിഷ്പന്നിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കാം. പക്ഷേ ഷേക്സ്പിയറാകട്ടെ, ഗോയിറോ ആകട്ടെ, കാൾഡറാൻ ആകട്ടെ, മറ്റു പ്രമാണികളാകട്ടെ ഈ സിദ്ധാന്തത്തെ വകവെച്ചിട്ടുള്ളതായി കാണുന്നില്ല. നവീനന്മാരുടെ കഥ പറകയാണെങ്കിൽ Back to Methuselah എന്ന ഷായുടെ നാടകം സൃഷ്ടിയോടൊന്നിച്ചു തുടങ്ങി നമ്മുടെ കാലത്തെ അനേകം ശതാബ്ദംകൊണ്ടിക്രമിച്ചിട്ട് അവസാനിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ ഒരുത്തരും സ്വീകരിക്കാത്ത ഒരു 'തത്വത്തെ' നാം ഏറ്റെടുക്കണമെന്നു പറയുന്നതിന്റെ അർത്ഥം മനസ്സിലാക്കുന്നില്ല.

അതുപോലെതന്നെ ആത്മഗതം മുതലായി നാടക

കന്താക്കന്മാർ ഉപയോഗിക്കുന്ന കലാകൗശലങ്ങൾ നാടകത്തിൽ കൃത്രിമതപം വരുത്തുന്നു എന്നൊരാക്ഷേപമുണ്ട്. സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിൽ ഈ വിദ്യകൾ സാധാരണമാണെന്നുള്ള സംഗതി പോലുള്ള; ഷേക്സ്പിയറുടെ നാടകങ്ങളിൽ എത്ര എത്ര അവസരങ്ങളിലാണ് ആത്മഗതം നാടകത്തിന്റെ ഒരു പ്രധാനഭാഗമായി ഗണിച്ചിരിക്കുന്നത്. ഹാമ്ലറ്റിൽ 'To be or not to be' എന്ന പ്രസിദ്ധമായ ഭാഗംതന്നെ ഒരാത്മഗതമാണ്. സ്വഭാവപ്രദർശനത്തിനും ധർമ്മസങ്കടനിരൂപണത്തിനും അത്യുത്തമമായ ഒരു മാർഗ്ഗമായിട്ടാണ് പ്രാമാണികന്മാരായ പാശ്ചാത്യനാടകകർത്താക്കന്മാർ ആത്മഗതത്തെ ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളത്. അനവസരത്തിലും അനാവശ്യമായും ഉപയോഗിച്ചാൽ ഈ ഉപായവും അബദ്ധമായിത്തന്നെ തീരും. പക്ഷേ, ആ ആക്ഷേപം കാവ്യകലയ്ക്കുപകരിക്കുന്ന എല്ലാ ഉപായങ്ങളേയും ബാധിക്കുന്ന ഒന്നാണ്.

ഇത്രയും പറഞ്ഞതുകൊണ്ട് മറ്റു സാഹിത്യശാഖകളിലെന്നപോലെ നാടകത്തിലും പല പദ്ധതികൾ ഉണ്ടെന്നും, യൂറോപ്യൻനാടകസാഹിത്യത്തെ അനുകരിക്കാൻ ഒരുങ്ങുന്ന നമ്മുടെ സാഹിത്യകാരന്മാർ യൂറോപ്യൻസാഹിത്യം വളരെ വിപുലമായ ഒന്നാണെന്നും, അതിൽ പരസ്പരവൈപരീത്യമുള്ള പല തത്വങ്ങളും പല പദ്ധതികളിലും സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നും മനസ്സിലാക്കിയാൽ ഇപ്പോൾ അവർ പ്രദർശിപ്പിച്ചുവരുന്നിടത്തോളം അസമീപത്തെയ്ക്ക് ഇടയുണ്ടാകയില്ലെന്നാണ് എന്റെ വിശ്വാസം.

ഇനി മലയാളഭാഷയിലെ നാടകങ്ങളെപ്പറ്റി സ്വല്പം പ്രസ്താവിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളത്തിന്റെ

തജ്ജമയോടുകൂടിയാണല്ലോ മലയാളത്തിൽ നാടകംതന്നെ ഉണ്ടായിത്തുടങ്ങിയത്. അതിനൊത്തുടൻ സസ്തതത്തിൽനിന്നു പല നാടകങ്ങളും മലയാളഭാഷയിൽ ഇറങ്ങിയിട്ടുണ്ട്; ഇറങ്ങിവരുന്നുമുണ്ട്. അവയിൽ പരയാവുന്നതു

മന്നാടിയാരുടെ 'ഉത്തരരാമചരിതം', രാജരാജവർമ്മയുടെ 'മാളവികാഗ്നിമിത്രം', കുഞ്ഞിക്കുട്ടൻതമ്പുരാന്റെ 'വിക്രമോദ്യോഗം', പള്ളത്തോളിന്റെ 'പഞ്ചരാത്രം' 'വാസവദത്ത' 'ഊരുഭംഗം', കൃഷ്ണൻതമ്പിയുടെ 'ചാണക്യൻ', ഗോവിന്ദപ്പിഷാരെടിയുടെ 'നാഗാനന്ദം' മുതലായവയാണ്. സസ്തതമാതൃകകളെ അനുകരിച്ചുണ്ടായ സ്വതന്ത്ര നാടകങ്ങളിൽ ശ്രീമതി ഇക്കാവർമ്മയുടെ മനോഹരമായ 'സുഭദ്രാജ്ജ്ഞ'വും, നടുവത്തച്ഛന്റെ 'ഭഗവദ്ഗുരു', കൊച്ചുണ്ണിത്തമ്പുരാന്റെ 'കല്യാണീനാടക'വും മലയാളസാഹിത്യത്തിലെ ഉത്തമകൃതികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ സ്ഥാനം പിടിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് എല്ലാവരും സമ്മതിക്കും. എന്നാൽ കമ്പളം ഉൾക്കൊള്ളിച്ച ചമച്ച വഴിതന്നെ നാടകത്തെ അവിധിയിൽ വെച്ചുകൊണ്ടു പുറപ്പെട്ട 'ചക്രിചക്ര'ത്തോടുകൂടി ഇത്തരം നാടകങ്ങൾക്കു മലയാളഭാഷയിൽ താൽക്കാലികമായെങ്കിലും പ്രചാരമില്ലാതായിത്തീർന്നു.

വിനീത സാഹിത്യത്തിൽ നാടകങ്ങൾ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടതു വലുതായ ഒരു രൂപഭേദത്തോടെയാണ്. സി. വി. രാമൻപിള്ളയുടെ 'കുറുപ്പില്ലാക്കുരി'യോടുകൂടി സാമുദായി

കനാടകങ്ങൾ പുറത്തു വന്നുതുടങ്ങി. ഇംഗ്ലീഷുഗദ്യനാടകങ്ങളാണ് അപ്ലോ മാതൃകയായിത്തീർന്നത്. ചരിത്രസംബന്ധമായും മഹനീയാദർശപ്രദഗ്നത്തിനായും ഈ രീതി ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. 'കാൽവരിയിലെ കല്പവാദ പ.', 'സീതാലക്ഷ്മി', 'ഇരവിപ്പിള്ളി', 'മുനാട്ടുവീരൻ' മുതലായ കൃതികൾക്കു നാടകസാഹിത്യത്തിൽ സ്ഥാനമില്ലെന്ന് ആരു പറയും? സാമൂഹികാചാരങ്ങളെ ചിത്രീകരിക്കുന്ന നാടകങ്ങളിൽ പലതും—മിക്കവാറും അവ അഭിനയത്തെ ഉദ്ദേശിച്ച് എഴുതിയിട്ടുള്ളവയാണെങ്കിലും—നവീനരീതിയുടെ മാതൃകയായി പറയാവുന്നതാണ്. കൃഷ്ണൻതമ്പിയുടെ 'മുണാളിനി', ചെല്ലപ്പൻനായരുടെ 'പ്രണയജാബ്ബാൻ', വി. കെ. രാമൻമേനോന്റെ 'അന്ധവിശ്വാസമോ' ഇവയെല്ലാം കാരോ തരത്തിൽ ശ്രദ്ധയെ അർഹിക്കുന്നവയാണ്.

പദ്യനാടകങ്ങളും ഈ കാലത്തുണ്ടായിട്ടില്ലെന്നില്ല. സംസ്കൃതരീതിയും പാശ്ചാത്യരീതിയും കൺപോലെ വശമായിരുന്ന ശ്രീമാൻ വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി അവർകൾ 'ധ്രുവചരിത'വും 'ഉയ്ശി'യും പദ്യത്തിലാണ് രചിച്ചത്. ശ്രീ. ചങ്ങമ്പുഴ കൃഷ്ണപിള്ളയുടെ രമണൻ എന്ന അതിമനോഹരമായ നാടകീയകാവ്യവും പദ്യത്തിലാണ്. എന്നാൽ ഇവർ രണ്ടുപേരും സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തെ അല്ല ആംഗലസാഹിത്യത്തെയാണ് അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നത്. Pastoral Plays എന്നു പറയാറുള്ള ഒരുവക നാടകീയകാവ്യങ്ങളാണ് മിസ്റ്റർ ചങ്ങമ്പുഴയുടെ കൃതികൾ മാതൃകയായുള്ളത്. കൃഷ്ണൻതമ്പിയുടെ പദ്യനാടകങ്ങളും യൂറോപ്യന്മാരുടെ

അനുകരിച്ചുള്ളവതന്നെ. വശ്യവചസ്സുകളായ കവികൾക്ക് എതു പദ്ധതിയിലും വിജയം സമ്പാദിക്കുവാൻ സാധിക്കുമെന്നുള്ളതിന് അവരുടെ കൃതികൾ അപ്രതിഷേധ്യമായ തെളിവുകൾ.

മലയാളസാഹിത്യത്തിൽ എല്ലാ പദ്ധതിക്കും ഇടമുണ്ടായിരിക്കേണ്ടതാണ്. ഗദ്യനാടകങ്ങളും നാടകീയകാവ്യങ്ങളും പദ്യനാടകങ്ങളും എല്ലാംതന്നെ നമുക്കാവശ്യമുള്ളതാണ്. സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിലെ നാടകപദ്ധതി നമുക്ക് ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിക്കു കൊള്ളുകയില്ലെന്ന ചിലർ പറഞ്ഞുവരുന്ന അഭിപ്രായത്തോടേ എന്നിങ്ങു വഴക്കുള്ളു. അവരുടെ ആക്ഷേപങ്ങളെപ്പറ്റി ഇവിടെ ആവശ്യമുള്ളിടത്തോളം പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. ഭാസൻ, കാളിദാസൻ, ഭവഭൂതി മുതലായവർ സഞ്ചരിച്ച ആ പദ്ധതിയുടെ മാഹാത്മ്യത്തെ വർണ്ണിക്കേണ്ടതായിട്ടും ഇല്ല.

ഗദ്യനാടകങ്ങൾ വേണ്ടതുതന്നെ; അവയെപ്പറ്റി ആർക്കും ആക്ഷേപമില്ല. അഭിനയത്തിന്നുമാത്രം പ്രാധാന്യം കല്പിക്കുന്ന നാടകങ്ങൾ ഗദ്യമായിരിക്കുന്നതു കൂടുതൽ സൗകര്യമായിരിക്കാംതാനും. പക്ഷേ പദ്യങ്ങൾ ചേർന്ന നാടകങ്ങൾ അഭിനയത്തിന്നു യോജിച്ചവയല്ലെന്നും അവ നവീനസിദ്ധാന്തങ്ങൾക്കു വിപരീതമാണെന്നുമുള്ള അഭിപ്രായം സ്വീകാര്യമല്ലതന്നെ.

ഗുണമകന്താ.

തേജസ്വി, ബലവാൻ, ശുഭ-
നെന്നെന്നും സമരങ്ങളിൽ;
തോറ്റതായ് കേൾവിയില്ലല്ലോ
ശക്തിസുരതമൊട്ടും.

ബലശാലി, മഹാത്മാവു,
രാവണൻ, ലോകരാവണൻ!
ചാവോളമല്ലോ വൈരങ്ങൾ;
നമ്മൾ സാധിച്ച കാര്യവും.

(ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ രാവണനെപ്പറ്റി)

വാദികീരമൃതം യുദ്ധകാണ്ഡം

രാവണസംസാരം.

മണ്ഡാദരി

ഒന്നാമങ്കം

നാമ്പി

ദേഹാലം ദയിതയ്ക്കു മാരിവുവെ-
ന്നാലും കൊടുത്തിടുവോൻ,
അംഗാരേക്ഷണനൈങ്കിലും ത്രിദിവവും
കൺകോണിനാൽ നല്ലവോൻ,
സംഹാരപ്രിയനാകിലും സകലഭൂ-
താത്മാ ശിവൻ ചിന്തയൻ
ഭൂതേശൻ വിപരീതശക്തിവിഭവൻ
പാലിക്കണം നിങ്ങളെ.

1

[നാട്യനൃത്തത്തിൽ സുമാലിയും മാലുവാനും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

സുമാലി:—ആയു, ദശകണ്ഠന്റെ തപോനിഷ്ഠയിൽ പി-
താമഹൻ പ്രസാദിച്ചതിൽ ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നി-
ല്ല. ഇത്രയും ധർമ്മബുദ്ധിയും സ്ഥിരപ്രജ്ഞയുമുള്ള
ഒരു യുവാവു മഹത്വമേറിയ രാക്ഷസകലത്തിൽ മുന്പ്
ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതായി എനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. ദേവാസുര-
ന്മാരിൽ സമബുദ്ധിയുള്ള ബ്രഹ്മാവു സന്തുഷ്ടനായി അ-
വനു വരംകൊടുത്തതിൽ എന്താണു് അതൃപ്തി?

മാല്യവാൻ:—പിതൃകുലത്തിനും മാതൃകുലത്തിനും ഒരുപോലെ അഭിമാനത്തിനും യോഗ്യതയുള്ള കുമാരൻതന്നെ അവൻ. അവന്റെ മാതൃകുലം യക്ഷരക്ഷകുലങ്ങൾ യോജിച്ചിട്ടുള്ളത്. പിതൃകുലം ബ്രഹ്മതല്യനായ പുലസ്ത്യമഹഷിയുടേത്. ഒരുവഴിക്കും കലീനതയ്ക്കും ആഭിജാത്യത്തിനും കറവില്ലല്ലോ. എന്തു വരങ്ങൾ കൊടുത്താൻ പിതാമഹൻ അനുഗ്രഹിച്ചതെന്നറിഞ്ഞുവോ?

സുമാലി:—ഈ വാത്ത് അറിയിക്കുവാനായി വന്ന മാരിചൻ എല്ലാം വിവരമായി പറഞ്ഞു. താൻ വരിച്ച അമരതപം പിതാമഹൻ നിഷേധിച്ചുവെങ്കിലും മനുഷ്യരൊഴിച്ച് ആരാലും കൊല്ലപ്പെടുകയില്ലെന്നും കാരോന്നായി ഖണ്ഡിച്ച ഹോമിച്ച വെതു തലകുടും തിരികെ ഉണ്ടായെങ്കിലും അതുകൊണ്ടു യാതൊരു വൈരുദ്ധ്യമില്ലാതെ സവാംഗസുന്ദരനായിത്തീരട്ടെ എന്നുമുള്ള അനുഗ്രഹങ്ങൾ ദശകണ്ഠൻ ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. അനുജനാക്കും വളരെ വിശേഷപ്പെട്ട വരങ്ങൾ പിതാമഹൻ കൊടുത്തു.

മാല്യവാൻ:—ഭാഗ്യംകൊണ്ടു രാക്ഷസകുലത്തിനു പിന്നെയും അഭിച്ചുലിക്കുള്ള വഴിയായി. വല്ലിടത്തും ഒളിച്ചു കഴിയാതെ പൈതൃകമായി സിദ്ധിച്ചതും വിശപകന്മാവിനാൽ നിമ്മിതവുമായ ഈ ലങ്കാനഗരത്തിൽത്തന്നെ സവൈശ്വര്യങ്ങളോടുകൂടി താമസിക്കാമെന്നും വന്നു.

സുമാലി:—ശ്രുതിപ്പെടാതെ, അന്ത്യാധീനപ്പെട്ടുപോയ ഈ ലങ്കാനഗരി അത്രവേഗം നമുക്കു ലഭിക്കുന്നതാണോ?

മാലുവാൻ—എങ്ങനെ അന്ത്യാധീനപ്പെട്ടു? നമ്മുടെ ഈ രാജ്യം നാം വിട്ടൊഴിഞ്ഞു് ഒരാൾക്കു കൊടുത്തതല്ലല്ലോ. ആരാനും വന്നു കയ്യേറിയതുകൊണ്ടു നമ്മുടെയല്ലെന്നു യോ?

സുമാലി:—നീ പറയുന്നതു ശരിയാണ്. പക്ഷേ വൈശ്വ വണനായ കുബേരന്റെ കയ്യിലിരിക്കുന്ന ഈ നഗരം എങ്ങനെ പിടിച്ചടക്കുവാനാണ്? കൈവശമയാൾക്കായിപ്പോയല്ലോ. അയാൾ പ്രബലനാണുതാനും. പോരാത്തതിന്നു പരമശിവന്റെ സഹായവും സ്നേഹവുമുണ്ടു്.

മാലുവാൻ:—അനുജനായ ദശകണ്ഠൻ അമ്മവഴിക്കു ചെല്ലേണ്ടതായ ഈ രാജ്യം അധർമ്മമായി അടക്കിപ്പിടിക്കുവാൻ കുബേരൻ ആഗ്രഹിക്കുമോ? അഥവാ അങ്ങനെ ആഗ്രഹിച്ചാൽത്തന്നെ പിതാമഹന്റെ പരപ്രസാദം കൊണ്ടു് അജയ്യനായ കേകസീചന്ദ്രൻ അതു സമ്മതിച്ചുകൊടുക്കുമോ? ആയു, രാക്ഷസവംശത്തിന്നു നല്ല കാലമായി! നമ്മുടെ ആളുകൾക്കു് ഇനിയും മാനമായി തല വെക്കി നടക്കാമെന്നു തോന്നുന്നു.

സുമാലി:—കേകസിയെക്കൊണ്ടു കുലോന്നതിയുണ്ടാകുമെന്നു് എനിക്കു നേരത്തേതന്നെ അറിയാവുന്നതാണ്. നീ ഇപ്പോൾ അഭിപ്രായപ്പെട്ടതു ശരിതന്നെ.

മാലുവാൻ:—ഉണ്ണികൾ എപ്പോൾ വരുമെന്നാണ് മാരി ചൻ പറഞ്ഞതു്?

സുമാലി:—പറഞ്ഞ സമയം അടുത്തിരിക്കുന്നു. സന്ധ്യയ്ക്കു മുമ്പു വന്നു കണ്ടുകൊള്ളാമെന്നാണ് പറഞ്ഞയച്ചതു്. ഇതാ, ഉണ്ണികൾ വരുന്നു.

[രാവണൻ, കുരുകുന്ദൻ, നിഭീഷണൻ ഇവർ പ്രവേശിക്കുന്നു. മൂന്നുപേരും സമീപനം സമാലിഷയയും മാലുവാനേയും വന്ദിക്കുന്നു.]

മാലുവാൻ:—ഉണ്ണീ, ദശകന്ത, ആയുഷ്മാനായും പ്രതാപിയായും ഭവിക്ക! ഉണ്ണികളേ, നിങ്ങൾക്കും ശുഭം വരട്ടെ!

രാവണൻ:— ഞങ്ങൾ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടു.

സുമാലി:—ഉണ്ണികളേ, പിതാമഹന്റെ വരപ്രസാദംകൊണ്ടും രാക്ഷസകുലത്തിന്റെ പൂർവ്വപുണ്യംകൊണ്ടും നിങ്ങൾക്കു നല്ലതുതന്നെ ഉണ്ടാകും. നിങ്ങൾ മൂവരെക്കൊണ്ടു രാക്ഷസകുലം അതിന്റെ പൂർവ്വശ്രയസ്സിനെ വീണ്ടും പ്രാപിച്ചതായി ഞാൻ ഗണിക്കുന്നു. അതിനു സദാശിവൻ സഹായിക്കട്ടെ.

രാവണൻ:—കുലശ്രേയസ്സിനും ജാതിശ്രേയസ്സിനും വേണ്ടി, ഗുരുക്കന്മാരുടെ ആജ്ഞയനുസരിച്ച് ആവുപ്രകാരം യത്നിക്കുന്നതിനു ഞങ്ങൾ സദാ സന്നദ്ധർതന്നെ. പിതാമഹന്റെ കൃപകൊണ്ട് അതിലേയ്ക്കു വേണ്ട ശക്തിയും ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇനിയുള്ളതു ഗുരുക്കന്മാരുടെ നിശ്ചയംപോലെ.

മാലുവാൻ:—ഉചിതമാണ് ഉണ്ണി പറഞ്ഞത്. പാരമ്പര്യമായി രാക്ഷസജാതിയുടെ ആധിപത്യം നമ്മുടെ വംശത്തിലത്രേ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. ഈ ലകാനഗരം നമ്മുടെ കലപുരിയുമാണ്. അതൊക്കെ പറഞ്ഞിട്ടെന്താവശ്യം. ഇപ്പോഴത്തെ കഥയല്ലായെ വിചാരിക്കുവാനുള്ളത്? സുരവക്ഷപാതിയായ വിഷ്ണുവിനാൽ രാക്ഷസജാതിതന്നെ ഭൂമിയിൽനിന്നും നിഷ്കാസിക്കപ്പെട്ടു. ശേഷിച്ചവർ അടുമിങ്ങും അലഞ്ഞുനടക്കുന്നു. ഞങ്ങൾ

രണ്ടുപേരും നിന്റെ അമ്മയും ഇതുവരെയും മുഖം വെളിയിൽ കാണിക്കുന്നതിനുപോലും ഒരുവെട്ടിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു നമ്മുടെ ആദ്യത്തെ കർത്തവ്യം രാക്ഷസജനങ്ങളെ വീണ്ടും ഒത്തൊരുമിപ്പിച്ചു ഈ ലോകാനുഗമത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നു പാപ്പിക്കുവാൻ.

കുമാരകുണ്ഠൻ:—അതിനെന്താണ് സംശയം?

സുമാലി:—ദൈവാനുഗ്രഹവും പരാക്രമശക്തിയുമുള്ള ഒരു നായകൻ നമ്മുടെ വംശത്തിലുണ്ടായിരിക്കുന്നതായി ഒത്തുനോക്കുമ്പോൾ ഉറപ്പാകുമല്ലോ. അറിയിക്കേണ്ടതാണ് ഒന്നാമത്തെ ആചാര്യം. അങ്ങനെ ഒരു വർത്തമാനം പരക്കെ അറിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാൽ ഇപ്പോൾ നിരാശാഭിതരായി കളിച്ചുടങ്ങിപ്പോകുന്ന രാക്ഷസപ്രഭുക്കളും അനുചരന്മാരും സ്വയം വന്നുചേർന്നുകൊള്ളൂ.

രാവണൻ:—ആളുകളെ പറഞ്ഞയച്ചു നമ്മുടെ പരാക്രമം അറിയിക്കേണമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. (ശ്രീകൃഷ്ണത്തിലേക്കു നോക്കിയിട്ട്) പ്രവൃത്തികൊണ്ടാണ് നമ്മുടെ ശക്തിയും പ്രതാപവും ആളുകൾ അറിയേണ്ടതു്. അഥവാ, നമ്മുടെ കലപുരിതന്നെ അന്ത്യാധീനപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോൾ നമ്മുടെ പരാക്രമത്തെ ആരു വിലവെക്കുവാനാണ്?

പ്രാസാദോന്നതിയാൽ ശശാങ്കകലയെ-

ചൂഡാമണിപ്രായമായ്-

ത്താങ്ങി സ്വർണ്ണഗുഹാഭിഷേകം പര-

ശ്രീയാൻ ലങ്കാപുരം

മാ, കാണുന്നിതുമിത്രീകൂടശിഖര-
 ത്തിങ്കൽ പരായീനയാൽ
 രക്ഷോവംശമഹത്വമിന്നപമസി-
 ച്ചിടുന്നപോൽ മുന്നിൽ മേ.

2

അതാണു് ഒട്ടം സഹിക്കാത്തതു്. അങ്ങനെയിരിക്കു
 ന്നിടത്തോളംകാലം ആർ നമ്മെ ആശ്രയിക്കും?

സുമാലി:—ശരിയാണു് ഉണ്ണി പറയുന്നതു്.

കുരുകുണ്ണൻ:—ലങ്കയടക്കുകതന്നെയാണു് ആദ്യം നാം
 ചെയ്യേണ്ടതു്. മറുക്കുളതെല്ലാം ശരിയായിക്കൊള്ളൂ.

രാവണൻ:—(കോപഭാവത്തോടെ)

ഹന്ത! തൻകലപുരം വിദരാധിമാർ
 സ്വന്തമാക്കിടുകിലാർ സഹിച്ചിടും?
 ലങ്കയന്ത്രവശയെങ്കിലെന്തിനെൻ-
 വകരങ്ങളിവ ദേഹഭാരമാൽ?

3

മാല്യവാൻ:—ഉത്തമപക്ഷമാണു് ഉണ്ണി പറയുന്നതു്. പ
 ക്ഷേ സേനാശക്തിയും ബന്ധുശക്തിയുമില്ലാത്ത നാം
 യക്ഷരാജാവായ കബേരന്റെ കയ്യിൽനിന്നു ലങ്കാപുരി
 എങ്ങനെ പിടിച്ചടക്കാനാണു്?

സുമാലി:—അതേ, ആലോചിച്ചു വേണം. ധനോന്മത്ത
 നാണു് കബേരൻ. മഹേശ്വരപ്രസാദവുമുണ്ടു്. യക്ഷ
 സേനയാൽ സുരക്ഷിതമായ ലങ്കാനഗരം പിടിച്ചടക്കു
 വാൻ സാധിക്കുമോ?

വിഭീഷണൻ:—അദ്ദേഹം ദേവന്മാരിലൊരാളല്ലേ? നാം
 ചെന്നെതിക്കുമോ? പോരെങ്കിൽ ഗുരുത്വദോഷവു
 മില്ലേ?

ദിക്പാലൻ ധാമൻ മഹേശ്വരസ്വാ-
 വാ രാജരാജൻ മഹാൻ
 യക്ഷാധീശ്വരനെന്നുമല്ല ഗുരുവാ-
 നീ നമ്മൾ മൃവാൾക്കുമേ;
 ഭാഗ്യാലുണ്ടമരതപഃമന്ത്രസുലഭം
 ശ്രീപുഷ്പകുന്താനം-മി-
 നാക്കാണെന്നുമജ്യുനാകുമവനോ-
 ടേല്പാവതും സംഗരേ?

4

കുങ്കേണ്ണൻ:—(പുച്ഛഭാവത്തിൽ) നീയും നിന്റെ ദേവ
 നാരും!

രാവണൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ഗുരുക്കന്മാർ അക്കാശ്ച
 ത്തിൽ ഭയപ്പെടേണ്ടതായിട്ടില്ല. സമ്പന്നാശഭീരുവായ
 കുഞ്ചേരനെ ആരു പേടിക്കും?

കുങ്കേണ്ണൻ:—മുറികളേയും ദേവന്മാരേയും വിചാരിച്ചു സ
 മയം കഴിക്കുന്ന ചില മൃഗന്മാർ പേടിക്കും. ജ്യേഷ്ഠ
 ന്റെ ആജ്ഞയുണ്ടെങ്കിൽ ഈ കുങ്കേണ്ണൻ യക്ഷസൈ
 ന്യത്തെ ജയിച്ചു ലങ്കാപുരിയുടെ കനകതോരണം പിഴ
 തു കാല്പൽ അടിയറവെയ്ക്കാമല്ലോ.

രാവണൻ:—ഉണ്ണീ, നിന്നെക്കൊണ്ട് അതുമല്ല അതിന
 പ്ലാവും സാധിക്കുമെന്നെനിക്കറിയാം. ഇപ്പോൾ അട
 ങ്ക. സമയമാകുമ്പോൾ ഞാൻതന്നെ മറ്റൊരുടേയും
 സഹായം കൂടാതെ സഹോദരസമ്പത്തിനെ അപഹരി
 ച്ചു ഞെളിയുന്ന ആ ദൃഷ്ടയക്ഷനെ നിഷ്കാസനംചെയ്തു
 ലങ്ക അടക്കിക്കൊള്ളാം.

മാല്യവാൻ:—(സുമാലിയോട്) ഉണ്ണികൾ അസാധാരണ നാർത്തനെ. അവരുടെ ദിവ്യതേജസ്സ് ആശ്ചര്യകരം! (രാവണനോട്) ഉണ്ണീ, ഞങ്ങൾ തൃപ്തരായി. ഇന്നു തൊട്ടു വീതന്നെ രാക്ഷസരാജാവു്.

രാവണൻ:—സമയം അതിക്രമിക്കുന്നു. ശിവപൂജയ്ക്കുള്ള അവസരമായി. കുറച്ചുനേരത്തേയ്ക്കു ക്ഷമിക്കണം.

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[രാവണൻ ധ്യാനനിമഗ്നനായി ശിവലിംഗത്തിന്റെ മുമ്പിലിരിക്കുന്നു. മണ്ഡോദരിയും തോഴിയും കുറച്ചുമാറി പുറംപിടിക്കുന്നു]

മണ്ഡോദരി—തോഴി ചിത്രലേഖേ, അച്ഛന്റെ ദേഹ സ്ഥിതി കണ്ടിട്ട് എന്നിങ്ങ് ഒട്ടും സുഖമില്ല. ഈ വിജനവാസം തുടങ്ങിയതിൽ പിന്നെ ഒന്നിനും കൗതുകമില്ലാതെ കാണുന്നു. രണ്ടുനേരവുമുള്ള പൂജയിലല്ലാതെ മറ്റൊരു കാര്യത്തിൽ ശ്രദ്ധ കാണുന്നില്ല.

ചിത്രലേഖ—വക്ഷേ വൈരിജനങ്ങളെ ഭയന്നു വന്നുവെ സംചെയ്യേണ്ടിവന്നതുകൊണ്ടല്ല അദ്ദേഹത്തിന് വിചാരമുള്ളത്.

മണ്ഡോദരി:—പിന്നെയോ?

ചിത്രലേഖ—(മന്ദഹാസത്തോടെ) തോഴിസ്കരിയാമല്ലോ; ഞാൻ പറയണമെന്നുണ്ടോ?

മണ്ഡോദരി:—നിന്റ അന്തർഗ്ഗതം ഞാനെങ്ങനെ അറി
യുന്നു? നീ എന്തൊക്കെയോ അധികപ്രസംഗം വിചാ
രിക്കയാണെന്ന നിന്റെ കള്ളച്ചിരികൊണ്ടു ഞാൻ മ
റസ്സിലാക്കുന്നു.

ചിത്രലേഖ:—അധികപ്രസംഗമെന്നു മല്ല. സുന്ദരിയും
യുവനവതിയുമായ മകളെ കൊണ്ടുവന്നു കാട്ടിൽ പാ
പ്പിക്കുവാൻ ഏതാളുമാണ് സന്തോഷമുണ്ടാകുന്നത്?
ഇവിടെ അജ്ഞാതവാസമായി കഴിച്ചുകൂട്ടുകയാണെ
ങ്കിൽ നിന്നെ മാത്രമേവായ ഒരു വരൻ എങ്ങനെ
പൊടിക്കും? കാണുക:

കലവിനയഗുണങ്ങൾ ചേന്നിണങ്ങും

വരൻ യഥാവിതമിന്നു നല്ലിടത്തെ

മകളുടെ നവയുവനോദയത്തിൽ

പതുമരോര മനതാർ പിതാവിന്നെന്നും.

5

മണ്ഡോദരി:—ചോ, അന്നവശ്യം പറയാതെ. അച്ഛൻ
ഇങ്ങനെ തക്ഷകഭയംകൊണ്ടു വനവാസം ആവശ്യം
വന്നതിലേ ഉള്ളു എന്നിങ്ങ സങ്കടം.

ചിത്രലേഖ:—അതേ, അതേ. അത്രയേ ഉള്ളു. തോഴി
കാക്കുന്നില്ലേ, നാരദമഹർഷിതന്നെ നിന്റെ അച്ഛനാ
ട് അരുളിച്ചെയ്തത്: “അവിടുത്തേയ്ക്കു നൈലോക്യവി
ക്രമനും ദിവ്യനുമായ ഒരു ജാമാതാവു താമസിയാതെ
ഉണ്ടാകും. അന്ന് ഈ തക്ഷകഭയം നീങ്ങി സർവ്വശ്രയ
സ്സു ലഭിക്കും”യെന്നു്. ആ പറഞ്ഞ അപധിയും അടുത്തു
വരുന്നല്ലോ.

മണ്ഡോദരി:—ഭഗവാൻ നാരദൻ അച്ഛനെ ആശ്വസി

പ്പിക്കാൻ അങ്ങനെയെല്ലാം പറഞ്ഞതാണ്. നീ മി
ണ്ടാതിരിയ്ക്കൂ. എനിക്ക് അതൊന്നും കേൾക്കണ്ട.

ചിത്രലേഖ:—ഭാഗവതോത്തമനായ ദേവർഷിയുടെ വാക്കി
ന്റൊരു വരുമോ? അദ്ദേഹം വെറുതേ പറഞ്ഞാലും
അത് അനുഗ്രഹമായിത്തന്നെ ഭവിക്കും.

മണ്ഡാദരി—അതു പോകട്ടെ, നോക്കൂ, ഈ വനത്തി
ന്റെ മനോഹാരിത!

ചിത്രലേഖ:—ശരിതന്നെ. സായാഹ്നവേളയിൽ ഈ ത്രി
കൂടത്താഴ്വരകൾ അതികമനീയമായി ശോഭിക്കുന്നു.
തോഴി കാണുന്നില്ലേ?

വാടീരാമോദിമാന്ദ്യമുള്ളൊരു മുഴുചവനൻ

പൂങ്കുലത്തൊഴുക്കി—

ട്ടാടിപ്പൂ, നടുവൻ ചെൺമണികളെയതുപോൽ,

നല്ലിളംവല്ലിയെല്ലാം;

വാടുന്ന പക്ഷിജാലം സുഖതരളഹൃദം.

നത്തൊടും; ഭൂതഹങ്ങൾ

കൂടും മോദത്തിലാട്ടുന്നിതു തല; വാഹകാ—

ഭാഗമിഞ്ഞു രമ്യം!

6

മണ്ഡാദരി:—ഇത് ഒരു ഘോരാരണ്യമാണെങ്കിലും ഒരു
പവനംപോലെ ശാന്തമായും മനോരമജകമായും ഇരി
ക്കുന്നു. വിജനമെങ്കിലും ഒട്ടുംതന്നെ വേടി തോന്നുന്നതു
മില്ല.

അന്യോന്യം പ്രിയമായുരുമ്മിയിടയും

പൊന്മാനിണക്കൂട്ടവും

നന്നായ് പഞ്ചമരാഗഭംഗികൾ പൊഴി—

ശ്ലീഭം ചികശ്രേണിയും

ധന്യം പങ്കജഗന്ധി മാരുതനിച്ച -

ക്കീടം ലതാസംഘവും

ചേന്നീക്കാനാഭാഗമിപ്പൊഴുതമോ,

രോമോദ്ഗമം ചേപ്പു മേ.

7

ചിത്രലേഖ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) വനഭാഗഭംഗിയല്ല,
തോഴിയുടെ യൗവനോദയമാണ്, ഈ കാടിനു പുളു
കോദ്ഗമകാരിതപം കൊടുക്കുന്നത്.

മണ്ഡാദരി:—തോഴിക്കെല്ലാം നേരംപോക്കുതന്നെ.

ചിത്രലേഖ:—(ഗൗരവം ഭാവിച്ച്) ഇനി നേരംപോക്കി
ല്ല. ഭർത്താവിനേ, പൂജയ്ക്ക് ആവശ്യമുള്ള പൂ പരിച്ചു
കഴിഞ്ഞു എങ്കിൽ നമുക്കു തിരികേ പോകാം. എന്തി
ന് ഈ വിജനപ്രദേശത്തു നാം തന്നെ സഞ്ചരിക്കുന്നു?

മണ്ഡാദരി:—കടു നില്ക്കൂ; ഈ സന്ധ്യാവേളയുടെ ഭംഗി
യെക്കുറിച്ചു കണ്ടു അനുഭവിച്ചിട്ടു മടങ്ങാം. അന്തിക്കി
രണങ്ങൾ തട്ടിയ ഈ ത്രികൂടശിഖരം എങ്ങനെ തിള
ങ്ങുന്നു!

ചിത്രലേഖ:—കനകദ്രവം പൊഴിക്കുന്ന സായാഹ്നഭാസ്ക
രൻ ഈ വനഭാഗത്തിനുമാത്രമല്ല സൗന്ദര്യം വർദ്ധി
പ്പിക്കുന്നത്. തോഴിയുടെ ദേഹത്തിൽത്തന്നെ എന്തു
പരിഷ്കൃതിയാണ് വരുത്തിയിട്ടുള്ളത് എന്നു നോക്കുക:

ദേഹത്തിൽ കനകകുഴമ്പു സുരഭേ,

ചാത്തുന്നു ധാരാളമാത്;

അന്തർദ്വീപ്തി പരിചുപോൽത്തവ മുഖം-

ഭോജം വിളങ്ങുന്നതേ;

ചേർന്നു നവകുമാരപ്രഭു ചാ-
 ഭോഗത്തിലിന്നീവിധം

സായാഹ്നാക്ഷമരീചി നിൻസുഷമയേ

വാല്മീകിതന്ത്രാദൃശം.

5

മണ്ഡോദരി:—നിനക്കു പൊക്കിപ്പറയാൻ നല്ല സാമന്ത്രി
 മാണം. ഈ സ്ഥലമെത്ര മനോഹരം! (എന്നു നെടുവീ
 പ്പിടുന്നു.)

ചിത്രലേഖ:—പറയുന്നതു കേട്ടാൽ തോഴിസ്തു സ്ഥിരവാ
 സത്തിനു പോകാ ഒരു സ്ഥലം വേണ്ടെന്നു തോന്നും. ആ
 ചായ്ക്കൻ ദിവ്യശക്തികൊണ്ടു നിമ്മിച്ച മയപുരിയെ
 കാൾ തോഴിക്കു സ്നേഹം ഈ സ്ഥലത്തോടാണെന്നു
 തോന്നുമല്ലോ. എന്നാൽ പ്രകൃതിയുടെ ഭംഗിയെല്ലാം
 അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടു് ഈ ലങ്കാദീപിപാൽത്തന്നെ ചാ
 ത്തുകൂടയാൻ തോഴി തീർച്ചപ്പെടുത്തിയെങ്കിലോ എ
 ന്നാണ് എനിക്കു ഭയം.

മണ്ഡോദരി:—മനുഷ്യലോകത്തിൽ താമസത്തിനു് ഒരു
 സ്ഥലം ഞാൻ സ്വയമായി തിരഞ്ഞെടുക്കയാണെങ്കിൽ
 ഇവിടത്തെനെയായിരിക്കും അതു്.

ചിത്രലേഖ:—(ധ്യാനത്തിലിരിക്കുന്ന രാവണനെക്കണ്ടിട്ടു്)
 ഭന്തുദാരികേ, നോക്കൂ, നോക്കൂ.

മണ്ഡോദരി:—(ചിത്രലേഖയുടെ വാ പൊത്തിയിട്ടു്)
 തോഴിമിണ്ടാതിരിക്ക. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധ്യാനത്തി
 നു വിഘ്നം വന്നേയ്ക്കും. നമുക്കു വേഗം തിരികെ പോ
 വാം. ആരുടെയെ കാണാതിരിക്കുവാൻ ശ്രദ്ധിക്കണ
 മെന്നാണല്ലോ അച്ഛന്റെ ആജ്ഞ. (നടക്കാൻ ഭാവി
 കുന്നു.)

ചിത്രലേഖ:—ഇദ്ദേഹം ആകൃതികൊണ്ട് അതിസുന്ദരനും
ഭാവംകൊണ്ട് അതിഗംഭീരനുമായി കാണപ്പെടുന്നു.

താനേ കണ്ണുകൾ രണ്ടുമമ്പിനൊടട-

ചൂർക്കാമ്പിലിന്നീശപര-

ചൂറാത്താൽ സുനിയന്ത്രിതേന്ദ്രിയനിവൻ

ബ്രഹ്മാനുവാന്തർഗ്ഗതൻ

ചാടേ തൻചരിതസ്ഥിതിസ്മരണവി-

ട്ടിപ്പോൾ വസിച്ചീടില്ലം

ചൂടില്ലാത്തൊരു ചെങ്കനൽക്കുസമമായ്

ശോഭിച്ചു തേജോമയൻ.

9

ഭൗണ്ടാരികേ, നാരദന്റെ വാക്ക് അസത്യ മാവുകയി
ല്ല, തീർത്തന്നെ.

മണ്ഡാദരി:—(ആത്മഗതം) എന്താണെന്റെ മനസ്സു
തൃടിക്കുന്നത്? എന്താണ് ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ അമാനുഷ
തേജസ്സ് എന്റെ മനസ്സിന്നൊരാളാദമുണ്ടാക്കുന്നത്?
അഥവാ, സഞ്ജനങ്ങളുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ മനസ്സിനു
പ്രസാദമുണ്ടാകുന്നതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടാനില്ലല്ലോ (പ്ര
ത്യക്ഷം) ഇദ്ദേഹം ദിവ്യനാണെന്നു തോന്നുന്നു.

ആരുവാനിവനനന്തതേജസാ

പാരിടത്തെയിഹ ദീപ്തമാക്കുവോൻ

ധ്യാനനിഷ്ഠനരുഭക്തിവൈഭവാ-

ലീശപരപ്രതിമപോലെ ശാന്തിമാൻ?

(രാവണൻ ധ്യാനത്തിൽ നിന്നുണർന്നു മണ്ഡാദരിയെ കണ്ടെന്നു.)

രാവണൻ:—(ആശ്ചര്യത്തോടെ അന്തർഗ്ഗതം) ഈ ദിവ്യ

രൂപം ആരുടേതാവാം? എന്റെ ആരാധനാമൂർത്തിയായ ദേവിയുടേതുതന്നെയോ? അല്ലാതെ ശിവധ്യാനത്തിൽ നിമഗ്നനായിരുന്ന എന്റെ മുമ്പിൽ മറ്റൊരാൾ വരുന്നതാണോ? എന്നിൽ പ്രസാദിച്ച ഭഗവതി അസൂരകന്യകയുടെ രൂപം ധരിച്ചതായിരിക്കുമോ? (വിനയപൂർവ്വം അഭിവാദനംചെയ്തിട്ട്) ദേവി, ഈ ദാസൻ റാമസ്കരിക്കുന്നു.

ചിത്രലേഖ:—ആയുസ്സ് വിജയിയായി ഭവിക്കട്ടെ. എന്റെ ഈ തോഴി അവിടുത്തെ റാമസ്കാരത്തെ അർപ്പിക്കുന്നില്ല.

രാവണൻ:—അങ്ങനെ പറയരുത്. യോഗദ്ധ്യാനനിഷ്ഠനായിരുന്ന എനിക്കു തെറ്റു വരുന്നതല്ല. ദേവനെ ധ്യാനിച്ചു വിരമിച്ചു കണ്ണുകൾ ദേവിയെത്തന്നെയാണു് കണ്ടതു്.

ചിത്രലേഖ:—എന്റെ ഈ തോഴി അസൂരശിപ്പിയായ മയാചാത്രന്റെ പുത്രിയാണ്. അല്ലാതെ ദേവതയും മറ്റുമല്ല.

രാവണൻ:—(ആലോചിച്ചിട്ട്) ആവട്ടെ, അതുകൊണ്ടെന്താണു്? ദേവിക്ക് എത്ര രൂപമാണെടുത്തുകൂടാത്തതു്? അതിനാൽ—ആചാര്യനായ മയന്റെ പുത്രിയെന്നോ പറഞ്ഞതു്?

ചിത്രലേഖ:—അതേ. അദ്ദേഹത്തിനു ഫേമ എന്ന അസ്ത്രത്തിൽ ജനിച്ച മകളാണു്.

രാവണൻ:—(സകുതകം നോക്കിയിട്ട് ആത്മഗതം)

വീളാനത്രമുവാംബുജം, സ്മിതലവം
 ചേരും പ്രവാളാധരം,
 ലീലാഭംഗികൾ വിട്ടു മുശലത ലസി-
 ച്ചീടുന്ന നേത്രോല്പലം,
 ചേലാൽ യൗവനമാത്രഭൂഷിതമനോ
 ജ്ഞാംഗം ലസിക്കുന്നിതീ-
 ബ്ബാലാ നവ്യവസന്തഭംഗികൾ തെളി-
 ണ്ണീടുന്ന പൂങ്കാവുപോൽ.

(പ്രത്യക്ഷം) അപ്പോൾ, ദേവി എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞ
 തിലെനാണ് തെരളളതു്? നിങ്ങളുടെ തോഴി വാസ്ത
 വത്തിൽ ദിവ്യകലത്തിൽ ജനിച്ചവർതന്നെയാണല്ലോ.
 മണ്ഡാദരി:—(സ്വഗതം) ഇദ്ദേഹം ആരായിരിക്കാം? വാ
 ക്കു കേട്ടിട്ടു് എന്റെ മനസ്സു ചഞ്ചലമാകുന്നു. (പ്രത്യ
 ക്ഷം) തോഴി, നമുക്കു പോകാം.

ചിത്രലേഖ:—(കേട്ടതായി നടിക്കാതെ) ദിവ്യനായ അവി
 ടത്തെ കണ്ട സംഗതി ഞങ്ങൾ ആചാര്യനോടറിയി
 ക്കേണ്ടതാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് അവിടുത്തെ വിവര
 ങ്ങളറിയുവാൻ ഞങ്ങളാഗ്രഹിക്കുന്നു.

രാവണൻ:—(സവിനയം) വിശ്രവസ്സു് എന്ന ബ്രഹ്മണ്യ
 യുടെ പുത്രനാണു് ഞാൻ. പേർ രാവണനെന്നത്രേ.
 മഹാത്മാവായ മയാചാര്യനെപ്പറ്റി ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്.
 അദ്ദേഹത്തെക്കണ്ടു സ്നേഹം സമ്പാദിക്കണമെന്നു് എ
 നിക്കു് ആഗ്രഹമുണ്ടു്. ഇവിടെ സമീപത്തിലദ്ദേഹം
 ഉണ്ടെന്നറിയുന്നതിൽ സന്തോഷിക്കുന്നു. (എന്നു മ
 ണ്ടോദരിയുടെ മുഖത്തു നോക്കുന്നു.)

ചിത്രലേഖ:—ആചാര്യൻ മരാഢികളെ കാണുകയില്ലെന്നുള്ള തീവ്രവൃത്തത്തോടെ ഈ വനാന്തരത്തിൽ പാഷ്കയാകുകൊണ്ടു് അവിടുത്തെ ആഗ്രഹം എത്രമാത്രം സാധിക്കുന്നതാണെന്നു പറയാവുന്നതല്ല. ഏതായാലും ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ അറിയിക്കാം.

രാവണൻ:—എന്താണു് അസുരശില്പി മരാഢികളെ കാണാതെ വനാന്തരത്തിൽ താമസിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതു്? പ്രത്യേകിച്ചും യൗചാപതിയായ പുത്രിയോടും മറ്റും കൂടി?

മണ്ഡാദരി:—(സംഗതം) അച്ഛന്റെ വനവാസം അവസാനിക്കാറായി കാണുമോ? എന്റെ മനസ്സിനു വലുതായ ദൗത്യവും തോന്നുന്നു.

ചിത്രലേഖ:—ആയുൻ കേൾക്കണം: ദേവേന്ദ്രന്റെ ആപ്തചിത്രമായി തക്ഷകൻ എന്നൊരു നാഗരാജാവുണ്ടു്.

രാവണൻ:—കേട്ടിട്ടുണ്ടു്.

ചിത്രലേഖ:—വളരെക്കാലമായി ആചാര്യനും തക്ഷകനുമായി ബന്ധുചരോധമാണു്. ആചാര്യനെ കണ്ടുകിട്ടുകയാണെങ്കിൽ നശിപ്പിക്കുമെന്നു ശപഥം ചെയ്തതറിഞ്ഞാണു് ഇങ്ങനെ വിജനവാസം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതു്.

മണ്ഡാദരി:—(സംഗതം) ഇദ്ദേഹം എന്താണോ പറയാൻ പോകുന്നതു്?

രാവണൻ:—ആചാര്യനെ അറിയിക്കുക: രാക്ഷസരാജാവായ രാവണന്റെ സ്നേഹമുള്ളപ്പോൾ തക്ഷകനെ എന്നു മാത്രമല്ല ദേവേന്ദ്രനെത്തന്നെയും അദ്ദേഹത്തിനു ഭയപ്പെടേണ്ടതായിട്ടില്ല. നാളെ ശുഭാവസരത്തിൽ ഞാൻ വന്നു കണ്ടുകൊള്ളാം.

ചിത്രലേഖ:—അവിടുത്തെ സഹായമുണ്ടെങ്കിലെല്ലാം ശരിയാകും.

രാവണൻ:—അപ്പോൾ സപ്പഭിതികൊണ്ടാണ് നിങ്ങളുടെ തോഴിയും ഇങ്ങനെ വന്നാത്തരത്തിൽ സഞ്ചരിക്കേണ്ടിവന്നത്. അതായിരിക്കാം, പ്രായോചിതമായ ഭൂഷണാദികൾ ധരിക്കാത്തത്.

(മണ്ഡോദരി ലജ്ജയോടെ നമുക്കുചിന്തയിൽ നില്ക്കുന്നു.)

അഥവാ:

കൃശാംഗിയാൾക്കെന്നിന്നു മുത്തുമാലകൾ?

സുകേശിനിക്കെന്നിന്നു പുഷ്പസഞ്ചയം?

ഇവൾക്കു രത്താഭരണങ്ങൾ ചേർത്തിടാ

ഗുണപ്രകാശം, പുനരുകതിപോലവേ.

11

ചിത്രലേഖ:—(മന്ദമാസത്തോടെ) ആയുസ്സ് ഉചിതമാണ് പറഞ്ഞത്. വിധിവൈപരീത്യംമൂലം വനവാസംചെയ്യുന്ന ആളുകൾക്ക് ദേഹാലങ്കാരങ്ങൾ ശരിയാണോ?

രാവണൻ:—(സ്വഗതം) ഈ മയപ്പുത്രി എന്റെ മാനസത്തെ ഹരിക്കുന്നു.

ഉണ്ടായ കൗതുകവശാൽ പ്രിയതോഴിയോടു

കൊണ്ടാടി ഞാൻ പലതുമമ്പൊടു ചൊന്നപ്പോതും

മിണ്ടാതെനില്ക്കുമിവളോ മുഖഭാവഭേദം—

കൊണ്ടാകെയെൻഹൃദയമിന്നു കവർന്നിടുന്നു.

12

ഇവൾ മറാറിലെങ്കിലും അനുരക്തയാണോ? പിതാവു നാറു വല്ലഭക്കും കൊടുക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചതാണോ?

എങ്ങനെ അറിയുന്നു? ഏതായാലും ഇപ്രകാരം ചോദിക്കാം. (പ്രത്യക്ഷം) ഒന്നുകൂടി ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. അവിനയമെങ്കിൽ ക്ഷമിക്കണം. നിങ്ങളുടെ ഈ തോഴി എന്തുകൊണ്ടാണ് ആചാര്യന്റെ കൂടെ വനത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നത്?

ചിത്രലേഖ:—ആത്മനോട് പറയേണ്ടതായിട്ടില്ലല്ലോ. യൗവനവതിയായ പുത്രിയെ അനുരൂപനായ ഭർത്താവിനു നല്കുന്നതുവരെ അച്ഛൻ നിധിപോലെ വെച്ചു സൂക്ഷിക്കുകയല്ലയോ ചേണ്ടത്?

രാവണൻ:—(സ്വഗതം) അറിയേണ്ടതറിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. മനസ്സേ, നിന്റെ ആകാംക്ഷ വിഫലമാകയില്ല. (പ്രത്യക്ഷം) ഭദ്ര, നിങ്ങളുമായി ആകസ്മികമായുണ്ടായ ഈ സമാഗമം എനിക്കു വലുതായ സന്തോഷത്തെ ഉളവാക്കുന്നു.

ഇന്നാദ്യദർശനമതികുലമാത്മബന്ധം

മുന്നാലെയുള്ളവർകൾതൻ മനമൊട്ടിണങ്ങും:

നേരിട്ടെഴും പരിചയത്തിനെയല്ല ചിത്തം-

താരാശ്രയിച്ച ദൃഢമാം പ്രണയത്തിലെന്നും. 13

അതുകൊണ്ടു നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ചിരപരിചിതരെന്നപോലെ എനിക്കിപ്പോൾ തോന്നുന്നു.

മണ്ഡോദരി:—(ആത്മഗതം) എന്റെ വിചാരംതന്നെയാണല്ലോ ഇദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞത്.

ചിത്രലേഖ:—ആയ്ക്കു, അവിടുത്തേയ്ക്ക് എന്റെ പ്രിയതോഴിയോടും എന്നോടും ഇപ്രകാരം സന്തോഷം തോന്നിയതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾ ഭാഗ്യവതികൾതന്നെ.

മണ്ഡോദരി:—(മുഷിഞ്ഞ ഭാവത്തിൽ) അവരവരുടെ കാ
യ്യുമാത്രം പറയൂ. സമയം അതിക്രമിക്കുന്നു. വത്ര, ന
മുക്കു പോകാം.

രാവണൻ:—

ഇവർ 'പോക'യെന്ന ചെറുവാക്കുരയ്ക്കുവേ
ഏദയം തുടിപ്പതിവനെത്ര ശക്തിയായ്;
അഹ! പോകമപ്പൊഴതിലെത്തു പിന്നെ മേ
ഘമെന്ന ശങ്കയിൽ വലഞ്ഞിടുന്നു ഞാൻ. 14

ചിത്രലേഖ:—ഇപ്പോൾ സമയമതിക്രമിക്കുന്നു. പോകാന
റാവദിക്കണം. (എന്നു മണ്ഡോദരിയും ചിത്രലേഖയും
സാവധാനം പോകുന്നു.)

രാവണൻ:—(നോക്കിനിന്നിട്ട്) അഹോ! ഈ കന്യക എ
ന്റെ ദൃഷ്ടിപഥത്തിൽനിന്നു മറയുന്നതോടുകൂടി എന്തെ
ന്നില്ലാത്ത ഒരു ജ്ഞാനത എന്റെ മനസ്സിനെ ബാധി
ക്കുന്നു.

മിഴിയിലമൃതൊഴുക്കും കാന്തി പോയസ്കമിച്ചു,
ചെവിയിലരുതിയായി ഗാനമാധുർയ്വസാരം,
അലയിളകിയടിക്കും മോദവാരാശി വരവീ,
അരുവയർമണിയപ്രതൃക്കുയായ്ത്തീൻപോതിൽ. 15

(വിചാരത്തിൽനിന്നുണർന്നുപോലെ) ഗുരുജനങ്ങൾ കാ
ത്തുനില്ക്കുകയാണല്ലോ. അവരുടെ സമീപത്തിലേയ്ക്കു
ചെല്ലാം.

കന്നാമകം കഴിഞ്ഞു.

രണ്ടാമങ്കം

[ലക്ഷ്മി, രാമൻ, രാമണൻ, രാമദാസൻ, രണ്ടു പ്രതിമാരികൾ]

കുമാരൻ:—മഹാരാജാവിന്റെ മഹിമാതിശയം അവന്റെ നീയെന്നെ. ദേവാസുരപന്നഗജാതികളിൽ ആരാണു് അദ്ദേഹത്തിനു കീഴടങ്ങാത്തതു്? ശംഖചൂഡൻ, മഹാബലി മുതലായ പരമാണികചക്രവർത്തികൾക്കു് ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹം തുല്യനായി.

രണ്ടാമൻ:—അതിനെന്തു സംശയം? മുൻപുണ്ടായിരുന്ന അസുരചക്രവർത്തികൾക്കു് ഇത്ര ധർമ്മനിഷ്ഠ ഉണ്ടായിരുന്നോ എന്നു ഉള്ളു. ഇപ്പോൾ ശിവപൂജയില്ലാത്ത സ്ഥലമുണ്ടോ? എല്ലായിടത്തും ഭദ്രസേവതന്നെ. യാഗാദികൾ ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടു ദേവന്മാർ പട്ടിണി എന്നു മാത്രം.

കുമാരൻ:—അതിലെന്താണാശ്ചര്യം? സർവ്വലോകനിയന്താവായ പരമേശ്വരനെ പൂജിക്കുന്നവർക്കു ദേവന്മാർക്കു ദക്ഷിണകൊടുത്തു വേണമോ ഐശ്വര്യമുണ്ടാകാൻ? എന്നുമാത്രമല്ല, ദേവന്മാർ പണ്ടുതന്നെ അസുരന്മാരെ ആശ്രയിച്ചു കഴിയുന്നവരാണല്ലോ. താമസിയാതെ അവരെ കീഴടക്കണമെന്നു മഹാരാജാവിനു് ആലോചനയുണ്ടെന്നു കേട്ടു.

രണ്ടാമൻ:—പിന്നെന്താണു് താമസം?

കുമാരൻ:—മഹാരാണിതിരുമനസ്സിൽനിന്നു വിലക്കിയിട്ടുണ്ടുപോലും. മൂന്നുനാലു വർഷമായി ജൈത്രയാത്രചെയ്യുകയായിരുന്ന തമ്പുരാൻ സ്വജനങ്ങളുടെ ഗുണത്തി

നവേണ്ടി ലങ്കയിൽത്തന്നെ ഒരു രണ്ടു വർഷം താമസിച്ച് ദേവേന്ദ്രനെ കീഴടക്കിയാൽ മതിയെന്നത്രേ സ്വാമിനിയുടെ അഭിപ്രായം.

രണ്ടാമൻ:—അതും ഉത്തമപക്ഷംതന്നെ. മഹാരാണിതിരുമനസ്സിലെ അഭിപ്രായത്തിനു വിരോധമായി തമ്പുരാൻ ഒന്നുതന്നെ ചെയ്തയില്ല. മഹാബലിക്ക് വിദ്യയാലിപോലെയും ശംഖമുധനു തുളസിപോലെയും പവിത്രചരിത്രമായ ദേവിതന്നെയാണു് ഈ ബ്രഹ്മാൽ ഭൂതമായ വംശത്തിനുപോലും പരിശുദ്ധി നല്കുന്നതു്.

ഒന്നാമൻ: — അതിനു സംശയമെന്തു്?

വിശിഷ്ടചരിതത്തിനാലുലകിടത്തിനാമോദവും
വരിഷ്ഠഗുണസഞ്ചയത്തികവിനാലൊരാന്നദവും
പരത്തി,യിരുപക്ഷചന്ദ്രികകണക്കു, സർവ്വോത്തരം
ജയിപ്പു ജഗദേകപൂജ്യതവഹിച്ച ലങ്കേശ്വരി. 1

രാവണമഹാരാജാവിനു സർവ്വോൽക്കർഷ്ഠിതനും കാരണം മനസ്സിനിറയായ സ്വാമിനിയുടെ ചാരിത്രശുദ്ധിയാണെന്നു സർവ്വവിദിതമാണല്ലോ. ആ സ്ഥിതിക്കു മഹാരാണിയുടെ അഭിപ്രായത്തിനു വിപരീതമായി വല്ലതും പ്രവർത്തിക്കുമോ?

രണ്ടാമൻ:—ഇതാ, മഹാരാജാവു പരിവാരങ്ങളോടുകൂടി ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ എഴുന്നള്ളുന്നു. ഇദ്ദേഹമാകട്ടെ,

മൂലോകത്തെയടക്കിവാണിടകിലും
ഗർവ്വം വെടിഞ്ഞുളളവൻ
ദിവ്യാലംകരണങ്ങൾ ചാർത്തിടകിലും
ശുഭ്രാച്ഛവേഷാനപിതൻ

നേത്രാന്തരകുടികൊണ്ടുമാത്രമറിവ -
 ശ്ലാഘിക്കുന്നവൻ
 ശോഭിക്കുന്നിതു ശാന്തമായ കടൽപ്പോൽ
 ഗംഭീരനാമീ പ്രഭു.

2

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[അന്തഃപുരത്തിൽ ഒരു മട്ടുപ്പാവിൽ മണ്ഡോദരിയും,
 തോഴി ചിത്രലേഖയും]

ചിത്രലേഖ:—മഹാരാജാവു രാജ്യകാര്യങ്ങൾ കഴിഞ്ഞെഴു
 ന്നുള്ളേണ്ട സമയമായിരിക്കുന്നു. ജോലി കഴിഞ്ഞാൽ
 ഒരു നിമിഷംപോലും അദ്ദേഹം താമസിച്ചു എന്നു വ
 രുന്നതല്ല.

മണ്ഡോദരി:—ആയുർപ്പുത്രന്റെ ദാക്ഷിണ്യം വിസ്മയിക്ക
 തക്കതുതന്നെ. പ്രതിച്ഛലമായ ഒരു വാക്കോ, അപ്രസ
 നമായ ഒരു ഭാവമോ അദ്ദേഹം ഇതുവരെ എന്നോടു
 കാട്ടിയിട്ടില്ല. രാജ്യകാര്യങ്ങൾകൊണ്ട് എത്ര വിഷമി
 ച്ചിരുന്നാലും സന്തോഷമായിട്ടല്ലാതെ എന്റെയടുക്കൽ
 പെരുമാറിയിട്ടില്ല. കലഭേദമെന്തെങ്കിലും അനുഗ്രഹമെ
 ന്നേ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നുള്ളു.

ചിത്രലേഖ:—പരിഭവതയായ അവിടുത്തോടു് അങ്ങ
 നെയല്ലാതെ പെരുമാറുവാൻ ആർക്കു സാധിക്കും? അ

വിടുത്തെ സുചരിത്രമാണ് ലങ്കാധിപന്റെ കവചമെന്ന് അദ്ദേഹത്തെ പറയാറില്ലേ? ആ സ്ഥിതിക്ക് അവിടുത്തേയ്ക്ക് അറിവുമായി അദ്ദേഹം എന്തെങ്കിലും പ്രവർത്തിക്കുമോ?

മണ്ഡോദരി:—എന്റെ ഭാഗ്യവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദാക്ഷിണ്യവുമെന്നെ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നുള്ളു.

(രാവണൻ നിശ്ശബ്ദമായി പിറകിൽനിന്നു പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ചിത്രലേഖ:—എങ്കിലും തോഴി കോപിക്കുമ്പോൾ മഹാ രാജാവ് എങ്ങനെയാണു്?

മണ്ഡോദരി:—ഞാൻ കോപിക്കുകയോ? ഒരു പ്രണയകലാപോലും ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ ഇതുവരെ ഉണ്ടായിട്ടില്ല.

ചിത്രലേഖ:—(ചിരിയോടുകൂടി) കൊള്ളാം കൊള്ളാം. പ്രണയത്തിന്റെ ഗുണം കലാപംകൊണ്ടല്ലേ അറിയൂ. തീർച്ച പറയാം, തോഴി മാനം നടിക്കയാണെങ്കിൽ ഞെട്ടലോക്രമകൃവർത്തിയായ ദശകന്ധരപ്രഭു അവിടുത്തെ പാദപത്മങ്ങളിൽ നമസ്കരിക്കും. കൈലാസമെടുത്ത കൈകൊണ്ട് അവിടുത്തെ പാദസംവാഹനം ചെയ്യും. കമലോദരകോമളങ്ങളായ ആ കാലുകൾകൊണ്ടു താഡനംചെയ്യാൻതന്നെ ആവശ്യപ്പെടുകയില്ലയോ എന്നുകൂടി ഞാൻ ശങ്കിക്കുന്നു—

മണ്ഡോദരി:—ശാന്തം പാപം. അസംബന്ധം പുലമ്പാതെ.

രാവണൻ:—(വേഗത്തിൽ മുമ്പോട്ടു വന്ന്) എന്താണു് സംശയം?

നിമിമ്പാരദാനവപ്പരിഷ്ചയേന്തിത്തിടിലും
തരിമ്പുമിളകാത്തൊരിദൃശമുഖന്റെ ചിത്തം പ്രിയേ,
കയ്ക്കു പുരികത്തെ നീ ചെറുതുയർത്തിടുന്നെന്നതേ
സഹിഷ്ണുവതശക്തമായ് കരുതിടുന്നു വാമേക്ഷണേ! 3

പ്രിയേ, ഇതാ, നിന്റെ കോപം കാണാതെതന്നെ
ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

(മണ്ഡോദരിയും ചിത്രലേഖയും സസംഭ്രമമെഴുന്നേൽക്കുന്നു.

ചിത്രലേഖ! പോകാൻ ഭാവിച്ചു.)

മണ്ഡോദരി: — (കൈകൾ കൂപ്പിയിട്ട്)

പ്രതൃഷ്ണദൈവം പതിയിന്നു തന്റെ
ശിരസ്സിനാൽ ചെയ്യുമൊരിപ്രണാമം
ഭവിച്ചിടട്ടേ, സതിയെങ്കിലെന്റെ
വചസ്സിനാൽ തൽഗുരുപൂജയായി. 4

അരുൺപുത്രൻ എന്താണു് ചെയ്തത്? അന്യായമാണു്
അരുൺപുത്രന്റെ പ്രവൃത്തി.

രാവണൻ: — (സമന്വദാസം) എന്തുകൊണ്ടു്?

താഴുന്നിതെൻപത്തുശിരസ്സുമൊന്നുപോൽ
വരാംഗി, രണ്ടാൾക്കരികത്തു മാത്രമേ:
സദാശിവൻതന്റെ പദാംബുജത്തിലും
നവാഭണം നിൻചരണദപയത്തിലും. 5

ചിത്രലേഖ: — മഹാരാജാവു തിരുമുളമുണ്ടായി എന്നെ
പോകുവാനനുവദിക്കണം.

രാവണൻ: — എങ്ങനെയാണു് നാം ഇവളെ ശിക്ഷിക്കേ
ണ്ടതു്? ഇവളുടെ അപരാധത്തിന്നു തക്കതായ ശിക്ഷ
കൊടുക്കേണ്ടതാണു്.

മണ്ഡോദരി:—അതോ, ആയുപുത്രൻ എന്നെ വണങ്ങുന്ന
തവൾ കണ്ടുവല്ലോ. ശിക്ഷ അവർക്കുതന്നെ വിധി
ക്കുക.

രാവണൻ:—ശിക്ഷ വിധിക്കേണ്ടത് അവളുടെ സ്വാമി
നിന്നാണെന്നാണ്.

മണ്ഡോദരി:—ശരിതന്നെ. എന്നോടാണല്ലോ അവരാ
ധനം പ്രവർത്തിച്ചത്. ഇവളെ ബന്ധനത്തിൽ ഇടേണ്ട
താണെന്നു ഞാൻ വിധിക്കുന്നു. അതു ഞാൻതന്നെ
ചെയ്തുകഴിയാം. (എന്നു കഴുത്തിൽനിന്നു മുത്തുമാല
പ്പുറ്റത്തു ചിത്രലേഖയെ അണിയിക്കുന്നു) ഇതുകൊണ്ടു
ഞാൻ നിന്നെ ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

രാവണൻ:—അതുകൊണ്ടായില്ല. ഈ അവരധിനിഷേ
ധ കയ്യോണ് ബന്ധിക്കേണ്ടത്. (എന്നു കങ്കണം ഊരി
കൊടുക്കുന്നു. സഗൗരവം) നീ ദേവിയാലും രാവണ
നാലും ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ടു. ഇനി പോയ്ക്കാൾ.

(ചിത്രലേഖ പോകുന്നു.)

മണ്ഡോദരി:—എന്തായിരിക്കുമോ ആയുപുത്രന്റെ മുഖ
ത്തു് ഒരു മൃാനത കാണുന്നതു്? അങ്ങനെ പതിവുള്ള
തല്ലല്ലോ.

രാവണൻ:—ഏയ്, ഒന്നുമില്ല. ഇതുവരെ സദസ്സിലിരി
ക്കുകയാണെന്നതുകൊണ്ടു സ്വപ്നമൊരു ക്ഷീണമുണ്ടു്.

(ചാനിയ ചാത്രമെടുത്തു പ്രാണിക്കുന്നു.)

മയാതമജേ,

തരംഗതരളാക്ഷി, നിന്നധര-

ചാമുരീലേശമൊ-

നിരന്നു ചെറുതൊന്നിതിൽ സതി

പകന്നുമൂലം പ്രിയേ,

തന്നമൃതമൊത്തൊരി മദിര

മാനസത്തിന്നു മേ

വിരന്തരസുഖംചെറും ലഹ-

രിയും പരാനന്ദവും.

6

(എന്നു പാറംചെയുന്നു)

മണ്ഡോദരി:—ചാടുവാക്കു പരവാൻ ആർച്ചപുത്രനുള്ള സാ
മന്ത്രം എന്നിങ്ങ പണ്ടേയറിയാം. എങ്കിലും എന്തോ
മനസ്സിൽ വിചാരമുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നു.

രാവണൻ:—രാജ്യം ഭരിക്കുന്ന രാജാക്കന്മാർക്കു പലവിധമാ
യ ക്ലേശകാരണങ്ങൾ ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതാ
ണ്. അവയെക്കൊണ്ടു ഭവതിയേയും ശല്യപ്പെടുത്തു
ന്നതിനല്ലല്ലോ ഞാൻ ഇങ്ങോട്ടു വന്നത്.

മണ്ഡോദരി:—എന്താണ്, രാജ്യകാർഷ്ഠ്യങ്ങൾ ഞാൻ അറി
യരുതെന്നുണ്ടോ? ആർച്ചപുത്രനുള്ള സുഖത്തിൽ മാത്രമേ
ഞാൻ ഭോഗഭോജാവു എന്നു നിശ്ചയിക്കുന്നത് ശരി
യല്ല.

രാവണൻ:—പ്രിയതമേ, നിന്റെ മാനസ്സിനു യാതൊരുവി
ധത്തിലുള്ള സങ്കടമുണ്ടാകരുതെന്നൊരു വിചാരമാ
ത്രമേ എന്നുള്ളൂ.

മണ്ഡോദരി:—ആർച്ചപുത്രൻ അങ്ങനെ പറയുന്നത് എ
നിക്കു സങ്കടമാണ്. ആ നയം അവരോധസ്രീകളോടു
മാത്രം യോജിക്കുന്നതാണ്. എന്നെയും ആർച്ചപുത്രൻ
അങ്ങനെമാത്രമേ വിചാരിച്ചിട്ടുള്ളുവെന്നാണോ?

രാവണൻ:—ശാന്തം പാപം. എന്റെ ജീവിതസർവ്വം മായ മയപുത്രിയാണോ ഈ പറയുന്നത്?

മണ്ഡാദി:—ചിന്നെന്താണു് സങ്കടത്തിലും എനിക്കു പങ്കുകൊള്ളുവാൻ അവകാശമില്ലെന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നത്?

രാവണൻ:—ഇത്ര നിശ്ചിതമെങ്കിൽ പരയാം: വിഭീഷണ കുമാരനെപ്പറ്റി വിചാരിക്കുമ്പോൾ എനിക്കു മനസ്സിൽ അല്പം ശല്യമുണ്ടാകാറുണ്ട്. അവന്റെ ചുരുമ്പിനേർ വഴിയിലല്ല. എന്നോടുകൂടെ, നമ്മുടെ കലത്തോടു തന്നെ, അവനു കാലശ്യാമുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നു. പുകയുന്ന അഗ്നിപാലെമാത്രമേ ഇപ്പോൾ അതു കാണുന്നുള്ളുവെങ്കിലും കാലക്രമംകൊണ്ടു് അതു ജ്വലിച്ചുയരുന്നതാണു് തോന്നുന്നത്.

മണ്ഡാദി:—കുമാരൻ എന്തെങ്കിലും അപമാനമായി പ്രവർത്തിച്ചുവോ?

രാവണൻ:—ഇതുവരെ ഒന്നും പ്രവർത്തിച്ചിട്ടില്ല. പക്ഷേ അവന്റെ വാക്കുകളിൽനിന്നും ഭാവത്തിൽനിന്നും അവനു് ആകുപ്പാടെ നമ്മുടെ ശ്രേയസ്സിൽ സന്തോഷമല്ലെന്നു ചിലപ്പോഴെല്ലാം വെളിവാകുന്നുണ്ടു്. എന്തു പറയുന്നു?

നിദ്രാലസൻ സഹജരിൽ ഗുണവാനൊരുത്തൻ,
വിദ്രോഹി തൻകലജനത്തിനു നൂനമന്യൻ;
സത്യം നിനയ്ക്കിൽ നൃപരേന്ദ്രനുമേഴയായ
ദാരിദ്ര്യചാനുമൊരുപോലെ കുടുംബദുഃഖം.

7

മണ്ഡാദി:—എങ്കിലും കുമാരനു വംശശ്രേയസ്സിൽ ഈ ഷ്ട്യയുണ്ടെന്നു കേൾക്കുന്നതിൽ ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു.

രാവണൻ:—അത് എന്നോടുള്ള അസൂയകൊണ്ടായിരിക്കാം. അതിൽക്കുവിഞ്ഞു് ഒരു ദോഷം ഞാൻ കാണുന്നത് അവന്റെ ഭീരുത്വമാണ്. നമ്മുടെ രാജ്യങ്ങൾ കയ്യേറിപ്പാക്കുന്ന ക്ഷത്രിയരാജാക്കന്മാരോടു സ്നേഹമായി കഴിയേണമെന്നാണ് അവന്റെ അഭിപ്രായം.

മണ്ഡോദരി:—എന്തു്, രാചണാനുജന ഭീരുത്വമോ?

ജനിച്ചു പരമേഷ്വിതൻ കുല-
മതിൽ സ്വപുണ്യത്തിനാൽ;
ജനിത്രി സുചരിത്ര സൽഗുണഗ-
ണാവ്യയാം കേകസീ;
ജഗത്രയപരാക്രമൻ വിള
സമോദരൻ വീര്യവാൻ—
വിചിത്രമനീവിധം കുല-
കുടുംബായെങ്ങനെ?

8

രാവണൻ:—ഒരു വഴിക്കും അങ്ങനെ വരുവാൻ അവകാശം കാണുന്നില്ല. ജനാന്തരവാസനയെന്നേ പാവാൻള്ളൂ.

മണ്ഡോദരി:—അതുപുത്രൻ ഇതൊക്കെ വിചാരിച്ചു സങ്കടപ്പെടേണ്ടതുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. എന്തായാലും ഈ വിചാരം മനസ്സിൽനിന്നു കളയണം.

രാവണൻ:—(മന്ദമനസ്സിലുകൊണ്ടു്) ശരിതന്നെ. ലോകൈകസുന്ദരിയായ ഹൃദയവല്ലഭയുടെ സമീപത്തിൽ അസന്തുഷ്ടകരങ്ങളായ കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി സംസാരിക്കുന്ന പരുഷൻ ഒരു കാലത്തും സുഖത്തിനവകാശമില്ല. ചന്ദ്രശിതളമായ ഈ മടുപ്പാവു് എത്ര മനോഹരമായിരിക്കുന്നു!

വന്നിടന്നു വസന്തമാരുതനിതാ,
 കന്ദപ്പുകേളീശ്രമ-
 സിന്നസ്രീജനകോരകസ്തനഭര-
 സ്തംഭത്തിലാഘാദിയായ്;
 സാഗ്രാദനമയത്തുമമ്പിളി ലസി-
 ക്കണ നഭോവീഥിയിൽ;-
 ലഭ്യ, നിന്നരികത്തിലിപ്പൊഴുതിവൻ
 സൗഭാഗ്യസമൃദ്ധതാൻ.

9

മണ്ഡോദരി:—സമയത്തിന്റെ രാമണീയകത അനുഭവപ്പെട്ടുതന്നെ. അതാ, നോക്കൂ, നമ്മുടെ അശോകവനം പൂഞ്ചന്ദികയിൽ എത്ര പ്രശാന്തമായ് ശോഭിക്കുന്നു! ആയ്ക്കുപുത്ര, നമുക്ക് അങ്ങോട്ടു പോകാം.

രാവണൻ:—കോമളവികാരങ്ങൾക്ക് ഉദ്യാനംപോലെ യോജിച്ച ഒരു സ്ഥലമില്ല. ആരവിടെ?

വേദവതി:— (പ്രവേശിച്ചു) മഹാരാജാ! വിജയിച്ചാലും.)

രാവണൻ:—ധൂമ്രാക്ഷി, അശോകവനത്തിലേയ്ക്കു വഴി കാണിക്കൂ.

വേദവതി:—തിരുമേനിമാർ ഇതിലേ ഇതിലേ. (എന്നു പുറിനടക്കുന്നു)

മണ്ഡോദരി:—ഈ അശോകവനം വാസ്തവത്തിൽ ശോകമാരിതന്നെ.

ചാലേ പൂച്ചെടിതൻ പടപ്പുകൾ മണം

തൂകുന്ന പുഷ്പങ്ങളും

ചേലായ് ചെള്ളില ചേന്നു കാന്തിതീർപ്പും

നല്ലാദവശ്രേണിയും

കാല ചന്ദ്രികയിൽ പ്രശാന്തതകല-

ന്റെയും വിജ്ഞാതവേ

ലീലാരാമമിതന്റെ ചിത്തതളിരിൽ

ചേർന്നു കരുതലും.

10

രാവണൻ:—ഈ സ്ഥലം എനിക്കു മുന്പുതന്നെ ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ടതാണ്. ഭവതിക്ക് ഇത്രമാത്രം സന്തോഷം കൊടുക്കുന്നതാകകൊണ്ട് എനിക്കിതൊരു പുണ്യസ്ഥലംപോലെതന്നെയായി.

മണ്ഡോദരി:—എന്നും സാധനമായ ഏന്നോട് ഇങ്ങനെ ഭംഗിവാക്കു വേണമെന്നുണ്ടോ? അതൊക്കെ മാനിനികളായ അന്തഃപുരസ്ത്രീകളോടു പ്രയോഗിക്കുവാൻ സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചാൽ വല്ല ഫലവുമുണ്ടായേക്കാം.

രാവണൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) പ്രിയേ, ഈ വിശേഷം കാണുന്നുവോ? മറ്റു വൃക്ഷങ്ങളെല്ലാം പൂത്തുനില്ക്കുന്നുവെങ്കിലും ഈ അശോകവൃക്ഷം മാത്രം പൂത്തിട്ടില്ല. ആ വൃക്ഷം ഭവതിയുടെ പാദദാഹത്തെ കാത്താണ് ഇങ്ങനെ നിഷ്പല്ലവമായി നില്ക്കുന്നത്.

നിൻപാദതാഡനസുഭോമദമോദിടാതെ

രംഭോരു, നിഷ്പന്നതാകിയൊരീയശോകം

എൻപ്രീതിവാത്ര,മിരുചവരൊരു കാരണത്താൽ

വൻചീഡയേല്പിലവർ തമ്മിലിണക്കമാകും. 11

മണ്ഡോദരി:—(സമന്വയാസം) എന്നാൽ നമുക്ക് അതിന്റെ ചുവട്ടിലുള്ള ആ പുൽത്തകിടിയിലിരുന്നു സ്വല്പം വിശ്രമിക്കാം.

രാവണൻ:—ഇതിൽ കൂടുതൽ എന്തു സുഖമാണ് ഞാൻ
ആഗ്രഹിക്കുന്നത്?

സുരഭിലസുഖവായു പുനിലാവും
തെരുതെരെയെല്ലാരു മീനകേതുതാനും
അരുവയർമണി ചിത്തനാഥയും ത-
ന്നരികിലിരിപ്പവനെന്തു മറ്റു സൗഖ്യം? 12

(ഉത്തരീയം വിരിച്ചു താഴെ ഇരിക്കുന്നു)

മണ്ഡോദരി:—പ്രാണനാഥ, ഇതാ ഒരു പാമ്പ്!

രാവണൻ:—(തിരിഞ്ഞു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയിട്ട്) ചന്ദ്രി-
കയിൽ ഒരിളംശാവയുടെ മറയ സ്പർശമുണ്ടാക്കുന്ന
താണ്! പണ്ടത്തെ തക്ഷകഭീതി ഇപ്പോഴും പോയിട്ടി-
ല്ലേ? ഇതാ, എന്റെ സമീപം ഇവിടെത്തന്നെ ഇരി-
ക്കുക.

മണ്ഡോദരി:—എന്റെ ഹൃദയം ചഞ്ചലമായിരിക്കുന്നു.
ഇത് അശുഭോദകമാണ്. നമുക്ക് അകത്തേയ്ക്കു
പോകാം.

(അകത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു.)

രണ്ടാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

മുന്നാമം

[വിഭിഷണപന്തിയുടെ ഡാമ പ്രവേശിക്കുന്നു. ചുറ്റും നോക്കിയിട്ട്]

സരമ:—ഈ മയപ്പുറിയുടെ ധാടിയും മോടിയും വിചിത്രംതന്നെ. അറയുടെ ഡംഭം പ്രതാപവും വിചാരിക്കുമ്പോൾ ഭക്താചാര്യ സാഹിത്യത്തില്ല. ഇതാ, തവണക്കാരി വരുന്നു. എടി, തവണക്കാരി!

ധൂമ്രാക്ഷി:—അടിയൻ!

സരമ:—ചിന്താ സാമിനി ഇപ്പോൾ എന്തു ചെയ്യുന്നു?

ധൂമ്രാക്ഷി:—എന്റെ സാമിനി മാത്രമല്ല, രാജസഭാ പ്രാജ്ഞത്തിലെ എല്ലാവരേയും സാമിനിയാണ്.

സരമ:—ധിക്കാരം കാട്ടാതെ ചോദിച്ചതിനു മുമ്പടി പറഞ്ഞാൽ മതി.

ധൂമ്രാക്ഷി:—(ചിന്തയത്തോടെ) ഞാൻ പോയി അന്വേഷിച്ചുവരാം.

സരമ:—വേണ്ട, ഞാൻതന്നെ അന്വേഷിച്ചുകൊള്ളാം.

(എന്ത് അകത്തേയ്ക്ക് കടക്കുവാൻ ഭാവിച്ചു)

ധൂമ്രാക്ഷി:—(വാതുകൾ തടഞ്ഞിട്ട്) അവസരം അറിയാതെ അർക്കംതന്നെ അകത്തു പ്രവേശനം അനുവദിച്ചുകൂടെന്നു കല്പനയുണ്ട്.

സരമ:—(സരോഷം) ഗന്ധർവാജപുത്രിയായ എന്നേയും ആ കല്പന ബാധിക്കുമോ? പോ! മാറിനില്ക്കൂ!

ധൂമ്രാക്ഷി:—കല്പന എല്ലാവരേയും ബാധിക്കുന്നതാണ്. ത്രൈലോക്യനാഥനായ രാവണമഹാരാജാവുപോലും സാമിനിയുടെ അവസരം അറിയാതെ അകത്തു പ്ര

വേശിക്കാറില്ല. ഞാൻ വേഗം പോയി അന്വേഷിച്ചു വരാം.

സരമ:—വേണ്ട, എനിക്കു ചോകേണ്ട ആവശ്യമില്ല. അമ്പ! ഈ ശിശിപ്പുത്രിയുടെ അമ്മക്കാരം!

(എന്നു കോപഭാവത്തിൽ തിരികെ പോകുന്നു.)

ധൂമ്രാക്ഷി:—ഇങ്ങനെയുള്ള ആളുകൾ വന്നാൽ നടയിൽ തവണ വൈഷമ്യംതന്നെ (എന്നു നെടുമുടിപ്പിട്ടു സ്വസ്ഥാനത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു.)

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[മണ്ഡോദരി, ശുച്ഛനഖ, മിത്രലേഖ എന്നിവർ പ്രവേശിക്കുന്നു.]

മണ്ഡോദരി:—സമോദരി ഇത്രകാലമെങ്കിലും എന്റെ കൂടെ കഴിച്ചതിൽ എനിക്കു സന്തോഷമുണ്ട്. അതിനു കാരണമായ സംഭവം വിചാരിക്കുമ്പോഴേ സങ്കടമുള്ളൂ.

ശുച്ഛനഖ:—മറ്റു സങ്കടങ്ങൾ ഞാൻ ഭാഷാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണമാണല്ലോ സമോദരി എന്നിൽ കാണിക്കുന്ന വാത്സല്യവും സ്നേഹവും. ഈ മൂന്നാമസം ഞാൻ ഇവിടെ താമസിച്ചത് കാലക്രമനഗരിയിൽ താമസിച്ചിരുന്നതിലും സുഖകരമായിട്ടാണ്. എല്ലാം ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ കൃപകൊണ്ടുതന്നെ.

മണ്ഡോദരി:—എന്റെ ഭർത്തൃസമോദരിയായ നീ എനിക്കു സ്വന്തം സമോദരിയേക്കാൾ പ്രിയതരയല്ലേ?

ചോരാത്തതിനു നിനക്കു വന്നുചേർന്നു ദുഃഖം എത്ര ദാ
രണം!

സ്രീജീവിതത്തിലൊഴിയാത്ത നിശാപ്രവേശം
നൈരാശ്യയക്ഷിയുടെ ദുർമ്മദഗുത്തരംഗം;
ലോകത്തിലിന്നു നരകാനുഭവം; നിനച്ചാൽ
വൈധവ്യമേ തരണിമാർക്കു നിതാനദുഃഖം. 1

ശുപ്പണവ:—ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ വാത്സല്യവും അനുഭവവും
ഇല്ലാതിരുന്നുവെങ്കിൽ എങ്ങനെ ഞാൻ ജീവിക്കുമായി
രനുഭവമെന്നുതന്നെ ആലോചിച്ചുകൂടാ. സങ്കടംകൊണ്ടു
സ്ഥിതിച്ച ഹൃദയത്തോടെ നിരാധാരയായി ഇവിടെ വ
ന്നുചേർന്നു എന്നെ ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടെ ശുശ്രൂഷ കണ്ടു മാ
ത്രമാണ് ജീവിപ്പിച്ചത്. എന്റെ ഈ താമസം അവി
ടുത്തേയ്ക്ക് അസൗകര്യത്തിനിടയാക്കിയിട്ടില്ലല്ലോ.

മണ്ഡാദരി:—അസൗകര്യമോ? കൊള്ളാം. മേഘനാദനു
ണ്ണിക്ക് എന്നെക്കാൾ പ്രിയം അനുജത്തിയോടാണു
ല്ലോ.

ശുപ്പണവ:—അവനെ വിട്ടുപോകുന്നതിലാണ് എനിക്ക്
വലുതായ സങ്കടമുള്ളത്. മഹാനുഭാവനായ ജ്യേഷ്ഠൻ
എനിക്ക് ജനസ്ഥാനം സ്ഥാനമായി വിട്ടുതന്നു. വേണ്ട
ധനസമ്പത്തുകളും അനുചരന്മാരും അധികാരവും എ
ല്ലാം തന്നെ—ഒരു സങ്കടത്തിനും വകയില്ല. പക്ഷേ ജ്യേഷ്ഠ
ത്തിയേയും ഉണ്ണിയേയും വിട്ടു പോകുന്നതിലുള്ള സ
ങ്കടം എങ്ങനെ നീങ്ങും?

മണ്ഡാദരി:—സങ്കടം ഹൃദയത്തിലൊരിക്കലും സ്ഥിരമല്ല.
ക്രമംകൊണ്ടു നീ ജനസ്ഥാനത്തിലെ രമണീയങ്ങളായ

ഉദ്യാനങ്ങളിലും നിസ്കന്തമനോഹരങ്ങളായ വനസ്ഥലി
കളിലും സൈപരമായി സഞ്ചരിച്ചാനന്ദിക്കുമ്പോൾ ഞ
ങ്ങളെ പിരിഞ്ഞു പോകുന്ന ഈ സങ്കടവും മരണപോ
യ്ക്കുമാളും.

ശുദ്ധ്വേദം:—ഇത്ര വിശേഷമോ ജനസ്ഥാനം?

മണ്ഡോദരി:—

നിത്യം പൂത്തുതളിർന്ന വല്ലികൾ പട-

ന്നുള്ളോരു വൃക്ഷങ്ങളും

പൊൽത്താരിൻ നികരം നിറഞ്ഞുകെഴും

വാപീതടാകങ്ങളും

ഉത്തമം ഗിരിശൃംഗപര്യവർത്തിയുമായ-

ന്നുൾത്താർ കളുത്തിട്ടുമാ-

നത്ര നിന്നധിവാസമാകിയ ജന-

സ്ഥാനം ജഗന്മാഹരം.

2

ചിത്രലേഖ:—ഞാനും കേട്ടിട്ടുണ്ട്. സ്തിശ്ലച്ഛായാഭചിര
ങ്ങളായ പുൽത്തകിടികളാലും തരുലതാദികൾ നിറ
ഞ്ഞ കാണനഭാഗങ്ങളാലും ആകാശചുംബികളായ ഗി
രിശിഖരങ്ങളാലും അലംകൃതമാണ് ജനസ്ഥാനമെന്ന
ത്രേ എല്ലാവരും പറയുന്നത്.

മണ്ഡോദരി:—ഇത്ര മനോഹരമായ ഒരു സ്ഥാനമാണല്ലോ
സമോദരിക്ക് സേപച്ഛാനുസാരം വാഴുന്നതിനു വിട്ടുത
ന്നിട്ടുള്ളത്.

ശുദ്ധ്വേദം:—എല്ലാം ജ്യേഷ്ഠന്റേയും ജ്യേഷ്ഠത്തിയുടേയും
കൃപകൊണ്ടുതന്നെ. എങ്കിലും വിധവയായ എനിക്ക്
സൈപരവിഹാരത്തിനു സ്ഥലങ്ങൾ ഉണ്ടായതുകൊണ്ട്

എതു ഫലമാണ്? വിധവയായ സ്രീക്ക് എതു സുഖമാണ് ലോകത്തിൽ? സാവ്ഭൂമനായ ജ്യേഷ്ഠൻ എല്ലാം സാധിക്കും. മരിച്ചുപോയ എന്റെ ഭർത്താവിനെ ജീവിപ്പിക്കാൻ സാധിക്കയില്ലല്ലോ (എന്നു കരയുന്നു.)

മണ്ഡോദരി:—അനുജത്തി വിഷാദിക്കണ്ട. ദൈവവിധി മാറാൻ സാധിക്കുന്നതല്ലല്ലോ. ഇനിയുള്ള കാലം പരമേശ്വരനെ ഭജിച്ചും രാജകുന്ദങ്ങൾ അന്വേഷിച്ചും ജീവിക്കുക.

ശുപ്തം:—സൗഭാഗ്യവതിയായ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെങ്ങനെ വൈധവ്യഭംഗത്തിന്റെ ദാരുണതയറിയുന്നു? ഒരു കാലത്തും അതറിവാൻ ഇടവരാതിരിക്കട്ടെ. പക്ഷേ ഗതഭർത്തൃകയായ ഞാൻ എങ്ങനെ ജീവിതം കഴിക്കും?

ചിത്രലേഖ:—രാജസജാതിക്കു പുനർവിവാഹം നിഷിദ്ധമല്ലല്ലോ. തന്റെ സഹോദരിക്ക് അനുരൂപനായ ഒരു വരനെ മഹാരാജാവു അന്വേഷിക്കാതിരിക്കുമോ?

മണ്ഡോദരി:—(ചെവികൾ രണ്ടും പൊത്തിയിട്ട്) ശാന്തം പാപം! രാവണഭഗിനിക്കു പുനർവിവാഹമോ? ധർമ്മത്തിനായ മഹാരാജാവു അതു ഒരു കാലത്തും സമ്മതിക്കുകയില്ല.

വേദവതി:—(പ്രവേശിച്ചു) സ്വാമിനി, മഹാരാജാവു ഇങ്ങോട്ട് എഴുന്നള്ളുന്നു.

(രാവണൻ രണ്ടു കൈകൊണ്ടും വളരെ സ്നേഹത്തോടെ ഒരു ശിശുവിനെ എടുത്തുകൊണ്ടു പ്രവേശിക്കുന്നു. ശുപ്തംവയും മണ്ഡോദരിയും എഴുന്നള്ളുന്നു.)

രാവണൻ:—(സസന്തോഷം) ഇതാ, മയപുത്രിയ്ക്കൊരുമക്കത്തു്.

മണ്ഡോദരി:—(ആശ്ചര്യത്തോടെ നോക്കിയിട്ട്) ആത്മപുത്രൻ ഭാഗ്യവാൻതന്നെ.

ലാവണ്യനീരാശിയിലഞ്ജുകുടുംഭം
ശരണഭസ്മിൽ ശശിലേഖ കോമളം
വാത്സല്യകല്പദ്രുമചാരുപല്ലവം
ശോഭിപ്പതീ ബാലികയിനു ക്ഷേപലം. 3

എന്റെ അനുജത്തിമാരിൽ ആകാണു് സർവ്വഭാഗ്യചിഹ്നങ്ങളുള്ള ഈ കുട്ടി ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതു്?

രാവണൻ:—ആഹാ! സ്രീജനങ്ങളുടെ മനസ്സു് എല്ലാ കാലത്തും സാപത്ത്യഭയംകൊണ്ടു കലുഷംതന്നെ. ഇവിടെ കോപത്തിനവകാശമില്ല. ഈ കുട്ടിയെ ആകസ്മികമായി അശോകവനത്തിൽ കണ്ടുകിട്ടിയതാണു്.

മണ്ഡോദരി:—(ഞെട്ടലോടെ) അശോകവനത്തിലോ?

(എല്ലാവരും ആശ്ചര്യം നടിക്കുന്നു.)

രാവണൻ:—അതേ. വിശ്രമത്തിനായി ഞാൻ അശോകവൃക്ഷത്തിന്റെ തണലിൽ പരിജനങ്ങളുമായി സ്വൈരസല്ലാപം ചെയ്തിരിക്കെ പിറകിൽ ഒരു ശിശു കരയുന്നതുപോലെ തോന്നി. നോക്കിയപ്പോൾ കണ്ടതു് ഈ തക്കകുട്ടിയെയാണു്. ഞാൻ ചെന്നുസമയം അവിടെ യാതൊന്നുമില്ലാതിരുന്നവെന്നുള്ളതിന്നു തക്കമില്ല.

മണ്ഡോദരി:—അത്യാശ്ചര്യംതന്നെ. അല്ലെങ്കിൽ ഈ ശിശുവിന്റെ ദിവ്യത്വം വിചാരിക്കുമ്പോൾ അങ്ങനെയേ വരാൻ തരമുള്ളുവല്ലോ.

എന്മേനിക്കു കഷ്ടത ചന്ദനരസം,
 വീര്യവേഷം മിഴി,-
 ക്ഷണേഷം മമ ചിത്തതാരിനു വള-
 ത്തീടുന്ന ദിവ്യരൂപം,
 ധന്യശ്രീപൊഴിയുന്ന പൈതലിതു തൻ-
 സാന്നിദ്ധ്യമാത്രത്തിനാൽ
 തന്നീടുന്നിതു ദിവ്യശാന്തിമെനി-
 ക്കേറുന്നൊരാന്നദം.

4

(കണ്ഠിൽ വാങ്ങി ലാളിക്കുന്നു.)

രാവണൻ:—ജാതി കുലം മുതലായതു നിണ്ണയിച്ചു ജാതക
 മ്ബങ്ങൾ നശിപ്പിച്ച് നടുത്തുന്നതിനും ജാതകം എഴുതു
 ന്നതിനും ശുക്രാചാര്യരുടെ അടുക്കൽ ആൾ പറഞ്ഞ
 യച്ചിട്ടുണ്ട്.

മണ്ഡോദരി:—ജാതകമ്ബങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിനു മുമ്പു കണ്ടതു
 ങ്കളുടെ ജാതിയും കുലവും അന്വേഷിക്കേണ്ടയെന്നുണ്ടു
 ല്ലോ. അതുകൊണ്ട് ഈ ശിശുവിനെ എന്റെ മക
 ൂായി ഈ അന്തഃപുരത്തിൽത്തന്നെ വളർത്തുന്നതിന്
 അനുവാദമുണ്ടാകണം.

ശുക്ലപ്പണവ:—ഉത്രപോലെ ഒരു സഹോദരി ഉണ്ടാകുന്ന
 തിൽ മേഘനാദനുണ്ണിക്കു് എന്തു സന്തോഷമായിരിക്കും!

രാവണൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ഈ കുട്ടിയ്ക്കു് എല്ലാവര
 േയും മനസ്സിനെ മയക്കാനുള്ള വൈഭവമാണല്ലോ
 കാണുന്നത്. അതുകൊണ്ട് ഈ അന്തഃപുരത്തിൽത്ത
 ന്നെ അവൾ വളരട്ടെ. അതുതന്നെ എനിക്കും സ
 ന്തോഷം.

(തവണക്കാരി പ്രവേശിക്കുന്നു)

തവണക്കാരി: മഹാരാജാവു വിജയിയായി ഭവിക്കട്ടെ.

ശുക്രാചാര്യന്റെ സന്ദേശവും വഹിച്ചുകൊണ്ട് ഒരാൾ കല്പന കാത്തു നില്ക്കുന്നു.

രാവണൻ:—ശുക്രശിഷ്യൻ അകത്തു പ്രവേശിക്കാൻ തടസ്സമില്ലല്ലോ. വേഗം കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരിക.

(എല്ലാവരും ഉൾക്കൂട്ടം നടക്കുന്നു)

മണ്ഡോദരി: ഇപ്പോൾ അറിയാമല്ലോ ജാതകം.

തവണക്കാരി:—(ശുക്രശിഷ്യനുമൊത്തു വീണ്ടും പ്രവേശിച്ചു) അതാ മഹാരാജാവു്. അടുത്തു ചെല്ലാം.

ശിഷ്യൻ:—(എല്ലാവരേയും യഥാവിധി വന്ദിച്ചശേഷം) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും ഭഗവാൻ ശുക്രമഹർഷി ആ ശീർഷാഭയരസ്സരം ഈ എഴുത്തു തിരുമനസ്സിൽനിന്നും അറിയുന്നതിനായി തന്നെയച്ചിരിക്കുന്നു.

രാവണൻ:—(വിനയപൂർവ്വം എഴുന്നേറ്റു വാങ്ങിയിട്ടു്) ഭഗവാൻ ശുക്രാചാര്യന്റെ അനുഗ്രഹമത്രേ എന്റെ സമ്പത്തു്. ഈ പൗലസ്ത്യൻ ഗുരുചാദത്തിൽ നമസ്കരിക്കുന്നുവെന്നറിയിക്കുക.

(ശിഷ്യൻ പോകുന്നു.)

മണ്ഡോദരി:—എന്റെ ഈ കാമനക്ഷത്തിനെപ്പറ്റി എന്താണ് ആചാര്യൻ ദിവ്യദൃഷ്ടികൊണ്ടു കണ്ടിരിക്കുന്നതെന്നറിവാൻ എനിക്കു വലുതായ ഉൽക്കണ്ഠ തോന്നുന്നു.

രാവണൻ:—(എഴുത്തു വായിച്ചുനോക്കിയിട്ടു്) ദൈവം ചതിക്കുയാണ് ചെയ്തതു്. ഇത്ര ആശിഷിച്ചിട്ടു് ഇങ്ങനെ സങ്കടപ്പെടുത്തുന്നതു കഷ്ടമാണ്.

മണ്ഡോദരി:—(ആഘാതത്തോടെ) എന്താണ് ആയുധം
 തുറന്നു പറയുന്നത്? ആചാര്യൻ ദോഷമാണോ കാണു
 ന്നത്?

രാവണൻ:—ദോഷമെന്നോ? കേട്ടുകൊള്ളുക: (വായിക്കു
 ന്നു) “ഈ കുട്ടി എല്ലാംകൊണ്ടും അതിദിവ്യയാണ്. അ
 വളരെ ജനാധികാരമുള്ളതൊരു ലോകം അനുഗ്രഹിക്കു
 പ്പെട്ടിരിക്കുന്നു—എന്നാൽ എന്തു കാലത്തോ അവർ രാ
 വണമഹാരാജാവിന്റെ അന്തഃപുരത്തിൽ താമസിക്കു
 ന്നു, അന്ന് ഈ കുലത്തിന് ഉന്മൂലനാശം ഉണ്ടാകുന്ന
 താണ്—ഇതിന് തക്കമില്ല.”

(മണ്ഡോദരി സങ്കടപ്പെട്ടു മോഹിക്കുന്നു)

ശുപ്തഭവ:—അയ്യോ! ഇതാ, ജ്യേഷ്ഠത്തി മോഹാലസ്യ
 പ്പെടുന്നു. (വീശുന്നു)

രാവണൻ:—വീരപ്രസൂധായ ഭവതി ദുഃഖിക്കരുത്. നമു
 ക്കു കലനാശകാരിണിയാണെന്നെങ്കിൽ ഈ പെൺകുഞ്ഞി
 നെ ഉപേക്ഷിക്കാതെ തരമില്ല.

ഗതഭാഗ്യയാകുമിവളെ തൃജിക്കുവാ-

നൊന്മുളമേ സതി മടിക്കുവേണ്ട നീ:

കലരക്കുന്നത്തിനു കളത്രപുത്രം

സമുപേക്ഷണീയരതു നിത്യധർമ്മം.

5

മണ്ഡോദരി:—എന്നാലും ആൾ ഇത്രമാത്രമയത്തിയിട്ട് ഇ
 ല്ലാതാക്കുന്നത് എത്ര സങ്കടകരമാണ്!

രാവണൻ:—ഈ അന്തഃപുരത്തിൽ ഇരുന്നെങ്കിൽ മാത്ര
 മേ ദോഷമുണ്ടാകുമുള്ളവെന്നാണല്ലോ ആചാര്യൻ പ

റഞ്ഞിട്ടുള്ളത്. അതുകൊണ്ടു ശുപ്പണവയുടെ കൂടെ ദണ്ഡകാരണത്തിൽ താമസിക്കട്ടെ.

ശുപ്പണവ:—വേണ്ട, വേണ്ട. വാമ്പിൻകുട്ടിയെ ആരു വളർത്തും? ഈ കുട്ടിയെ ഇപ്പൊഴേ അംഗവൈരൂപ്യം ചെയ്തു കൊല്ലുകതന്നെ വേണം.

മണ്ഡാദരി:—ചങ്ങല, അങ്ങനെ പറയരുത്. ആ കുഞ്ഞു എന്താണ് ചെയ്തത്? ഈ അന്തഃപുരത്തിൽ അറവൾ താമസിക്കുന്നതു ദോഷമെന്നു ദൈവജ്ഞന്മാർ പറയുന്നപക്ഷിൽ അവളെ നാം എടുക്കേണ്ടെന്നല്ലേയുള്ളൂ?

ശുപ്പണവ:—ഈ ലക്കയുടെ സമീപത്തേങ്ങും പാടില്ല. എവിടെയെങ്കിലും കൂടയണം. പെട്ടിയിൽ വെച്ചു കടലിൽ ഒഴുകിക്കൂടയണം. പക്ഷേ അന്തഃപുരത്തിൽ മേലാൽ എപ്പോഴെങ്കിലും വരികയാണെങ്കിൽ തിരിച്ചറിയത്തക്കവണ്ണം വിരൂപയാക്കി പിടണമെന്നാണെന്റെ അഭിപ്രായം. റാസാക്ഷ്യം ചെയ്താൽ പിന്നെ തരക്കേടുണ്ടാകയില്ല.

രാവണൻ:—ശിശു ദിവ്യയാണെന്നാണല്ലോ ആചാര്യൻ പറഞ്ഞത്. അതുകൊണ്ടു കടലിൽ ഒഴുകുന്നതിൽനിന്നും ആപത്തൊന്നും വരാനില്ല. അങ്ങനെതന്നെ ചെയ്തുകൂടാം. ഉടൻതന്നെ കല്പനകൾ കൊടുത്തുകൂടാം.

(രാവണൻ കുഞ്ഞിനെ രാവണക്കുമാരിയെ കൊണ്ടെടുപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പുറത്തേയ്ക്കു പോകുന്നു)

മണ്ഡാദരി:—അനുജത്തി, എനിക്കു തീരെ സുഖം തോന്നുന്നില്ല. ആ കുഞ്ഞിനെക്കണ്ടിട്ട് എന്റെ മൂല പുറം

ന്നുപോയി. എന്തെന്നറിയുന്നില്ല, അതിനെ ഇങ്ങനെ തള്ളിക്കളഞ്ഞതിൽ വലിയ ദുഃഖം തോന്നുന്നു. എന്തൊക്കെയോ വരാൻ പോകുന്നത്.

ശുദ്ധ്വണ്യവ:— വെറുതെ കാരോന്നു വിചാരിച്ചു ദുഃഖിക്കരുത്. ജ്യേഷ്ഠത്തി വിശ്രമിക്കുക. ഞാനും പോകട്ടെ.

(എല്ലാവരും പോയി.)

മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

നാലാമങ്കം

രക്താക്ഷൻ, കരണ്ടകൻ എന്നു രണ്ടു രാക്ഷസഭടന്മാരും

ചില പ്രമദവനംകാവഴിയോരം പ്രവേശിക്കുന്നു]

രക്താക്ഷൻ:—എടോ കരണ്ടക, എന്നാണു് താൻ ഈ തോട്ടക്കാലോടൊന്നിച്ചു രാചിലെ ഇത്ര ബലപ്പെട്ട നതു്?

കരണ്ടകൻ:—അതു താനറിഞ്ഞില്ലേ? ഈ പ്രമദവനത്തിൽ ആരോ കടന്നുകൂടിയിട്ടുണ്ടുപോലും.

രക്താക്ഷൻ:—അവന്റെ കഥ കഴിഞ്ഞതായിത്തന്നെ വിചാരിക്കണം. അയ്യപ്പപ്രഭാവനായ നമ്മുടെ മഹാരാജാവിനെ പേടിക്കാതെ ഇതിനകത്തു കടക്കുവാൻ ആ കാണു് ധൈര്യമുണ്ടാകുന്നതു്?

കരണ്ടകൻ:—അതല്ലേ അറിയേണ്ടതു്? ദേവേന്ദ്രനോ മറ്റോ അയച്ചു വല്ല മായാചികളും ആയിരിക്കാൻ മതി. അല്ലാതെ യമകിരണാമരപ്പോലെയുള്ള ഈ കാവല്ലാതറിയാതെ എങ്ങനെ അകത്തു കടക്കുവാൻ സാധിക്കും?

രക്താക്ഷൻ:—എനിക്കു വിശ്വാസം വരുന്നില്ല. ഇതിനകത്തു് ഒരാളുണ്ടെന്ന് ആരു കണ്ടു്?

കരണ്ടകൻ:—മഹാരാജാവുതന്നെ ഏതോ ഒരു രൂപത്തെ തൂക്കുൻപാത്തുപോലും.

രക്താക്ഷൻ:—മഹാരാജാവുതന്നെയോ! എന്നിട്ടും ആ മുഖ്ൻ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുവോ?

കരണ്ടകൻ:—ഒരസമയത്താണു് മഹാരാജാവു തൂക്കുൻപാത്തതു്. അതുകൊണ്ടു തല്ലാലം ഒന്നും ചെയ്യാൻ സാധിച്ചില്ല.

രക്താക്ഷൻ:—അതെന്തേ, പറയൂ.

കരണ്ടകൻ:—താപിക്കറിഞ്ഞുകൂടേ? ശുപ്പണവാകമാരിയുടെ നാസികാച്ഛേദം ചെയ്തതിനു പ്രതിക്രിയയായി സീത എന്നൊരു മാനുഷസ്രീയെ അപഹരിച്ചു മഹാരാജാവു് അന്തഃപുരത്തിലുള്ള പ്രമദവനത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നു താമസിപ്പിച്ചിട്ടു കാച്ചു നാളായല്ലോ. ആ സ്രീ മഹാരാണിതിരുമനസ്സിലെ പ്രത്യേകരക്ഷയിലാണ് താമസിക്കുന്നത്. അവരെ യാതൊരു വിധത്തിലും മഹാരാജാവു് ഉപദ്രവിക്കാറില്ല—ഇന്നു പ്രഭാതത്തിൽ മഹാരാജാവു് ആ സ്രീയെ കാണുന്നതിനു ചെന്നിരുന്നു പോലും. അപ്പോൾ മഹാരാണിതിരുമനസ്സിൽനിന്നും അവിടെ എഴുന്നള്ളുകയുണ്ടായി.

രക്താക്ഷൻ:—അപ്പോഴോ?

കരണ്ടകൻ:—ചോദിക്കുന്നോ? സ്വാമിനിയുടെ ചിലമ്പൊഴു ക്കേട്ട മാത്രയിൽ മഹാരാജാവു് അന്തഃപുരത്തിലേയ്ക്കു പോയി. അപ്പോഴാണ് ആരോ വൃക്ഷത്തിന്റെ മറവിലിരുന്നുകൊണ്ടു രാമനാമം ഉച്ചരിച്ചതു്. ശുപ്പണവാകമാരിയുടെ നാസികാച്ഛേദം ചെയ്ത ആ ദുരാത്മാവിന്റെ പേരു കേൾക്കുന്നതുതന്നെ മഹാരാജാവിനു വിരോധമാണ്. അതുകൊണ്ടാണ് പ്രമദവനം സൂക്ഷിച്ചു പരിശോധിച്ചു് അവിടെ പ്രവേശിച്ചവനെ പിടിച്ചു തിരുമുന്വിലാക്കുവാൻ കല്പനയായതു്.

കാവല്ക്കാരൻ:—യജമാനേ, അതാ, ഉപവനത്തിൽ വലിയ കോലാഹലം കേൾക്കുന്നു. ആരോ വൃക്ഷങ്ങൾ തല്ലിത്തകയ്ക്കുന്നപോലെ തോന്നുന്നു.

കരണ്ടകൻ:—പ്രമദവനം തകുകയോ! വേഗം നമുക്ക്
അങ്ങോട്ടു പോകാം.

(എല്ലാവരും പോകുന്നു.)

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[മണ്ഡോദരിയും മേഘനാദനും പ്രവേശിക്കുന്നു]

മേഘനാദൻ:—അമ്മ സങ്കടപ്പെടരുത്. വീരന്മാർ യുദ്ധ
ത്തിൽ മരിക്കുക പതിവാണു്.

മണ്ഡോദരി:—അതേ. എങ്കിലും പൗലസ്ത്യ പുത്രനെ ക
രു വാനന്തർ കൊന്നുവെന്നുള്ളതു് എങ്ങനെ അഭിമാന
കരമാകും?

മേഘനാദൻ:—അമ്മ അങ്ങനെ വിചാരിക്കേണ്ട. ആ വാ
നരത്തോടു ഞാനും യുദ്ധം ചെയ്തതാണു്; ഇന്ദ്രനെ ജ
യിക്കുന്നതിൽക്കൂടുതൽ വിഷമമുണ്ടായിരുന്നു ആ കര
ങ്ങനെ ജയിക്കുവാൻ—

മണ്ഡോദരി:—അവൻ ഇത്ര കേമനോ?

മേഘനാദൻ:—കരു വെറും കരങ്ങനാണവനെന്നു ഞാൻ
വിചാരിക്കുന്നില്ല.

മണ്ഡോദരി:—പിന്നാതാണു്?

മേഘനാദൻ:—എന്റെ ഉപഹാര പരയാം:

ദേവാസുരന്മാരിലൊരുത്തനീവിധം

ദുസ്സാഹസത്തിന്നു തുനിഞ്ഞുകൊള്ളുമോ?

ഉന്മുഖ മാരാത്തൊരു താങ്ങലായിട്ടും

വൈകുണ്ഠനാണായതു തങ്കമില്ല മേ.

അസുരകുലഭേഷിയായ വിഷ്ണു മുഖ്യ വലപ്പോഴം ഇങ്ങനെ നിത്യജന്തുക്കളുടെ രൂപമെടുത്തു നമ്മുടെ പൂവ്വികന്മാരെ ചതിച്ചിട്ടുള്ളതല്ലേ? അങ്ങനെയാണോ ഇപ്പോഴും എന്നുള്ളതിന് എനിക്കു സംശയമില്ല.

മണ്ഡാദരി:—അങ്ങനെയായി വരുമോ?

മോലനാദൻ:—എന്തു സംശയം?

മുന്നം സുകരവേഷധാരിയവനോ
കൊന്നു ഹിരണ്യാക്ഷനെ;—
പ്പിന്നെക്കേസരിയായ് തടീയസഹജൻ...
തന്നെപ്പിച്ചുനില്പോ;
ഇന്നി വാനരരൂപമാനുചവനം
കയ്യേറുവാൻ വന്നതും,
സന്ദേഹം നന്മി, സർവ്വൈത്സരിപുവാം
നാരായണൻതന്നെയാം.

2

അല്ലാതാക്കു് ഈ ലങ്കാനഗരത്തിന്റെ ഭിത്തികൾ കടന്നു രാക്ഷസസേനയാൽ സുരക്ഷിതമായ പ്രമദവനത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനു കഴിയുന്നു? ഇത്ര പരാക്രമികളായ സേനാധിനന്മാരെ നിഷ്പ്രയാസം ചടിക്കുന്നതിനു സാധിക്കുന്നു? അതുകൊണ്ടു് ദാമ്യ ഒരു കാലത്തും സങ്കടപ്പെടരുതു്.

മണ്ഡാദരി:—അങ്ങനെയുള്ള ഒരു മഹാവിരനേയും എന്റെ മകൻ നിഷ്പ്രയാസം ജയിച്ചു ബന്ധിച്ചുവല്ലോ. ചെറുതെയാണോ എന്നെ വിരന്യ എന്നു ജനങ്ങൾ പുകഴ്ത്തുന്നത്. (എന്നു മകനെ ആശ്വേഷിക്കുന്നു.)

മോഹനാദൻ:—എനിക്ക് എന്തെങ്കിലും സാമത്ര്യാമുണ്ടെങ്കിൽ അമ്മയുടെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടും അച്ഛന്റെ ശിക്ഷണംകൊണ്ടും മാത്രമേ ഉള്ളൂ. ഇങ്ങനെ മനസ്സിലാക്കിയ അമ്മയും ഇത്ര പരാക്രമിയായ അച്ഛനും വേറെ ആർക്കാണ് അറിയുന്നത്?

മണ്ഡോദരി:—(സന്തോഷത്തോടെ) കൈലാസോദ്ധാരണ ചെയ്ത അച്ഛൻ ഇത്രനെ ബന്ധിച്ച മകൻ. ഞാൻ എല്ലാംകൊണ്ടും ഭാഗ്യവതിതന്നെ.

വല്ലഭന്റെ പെരുതാം പ്രതാപവും

നല്ല പുത്രന്റെ സദ്യശസ്സുമേ

തെല്ല വേറെയൊരു ഭാഗ്യമേലുപാ-

നല്ല കാമിനിജനത്തിനുശീയിൽ.

3

മോഹനാദൻ:—അമ്മ സന്തോഷിക്കുന്നതിൽക്കൂടുതൽ വേറെ എന്തൊരു ഭാഗ്യമാണ് ഈയുള്ളവർക്കു വേണ്ടത്?

മണ്ഡോദരി:—നിന്നിൽ ഇത്ര സൽഗുണവും വിനയവും അനുഭവ്യവും കാണുന്നതിൽ ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നില്ല. മഹാനുഭാവനായ റാന്റെ അച്ഛന്റെ ഗുണങ്ങളെ വിചാരിക്കുമ്പോൾ അങ്ങനെയൊന്നു ന്യായമുള്ള നീ പിതാവിനു തുല്യനായിത്തന്നെ വളർന്നുവരുവെന്നാണ് എന്നുമെനിക്ക് പരമേശ്വരനോടുള്ള പ്രാർത്ഥന.

മോഹനാദൻ:—അതുതന്നെ എനിക്ക് ഏറ്റവും മഹത്തായ അനുഗ്രഹം.

മണ്ഡോദരി:—മകനേ, എനിക്ക് ഒരു കാര്യംകൊണ്ടു വലിയ കണ്ഠിതമുണ്ട്.

മേഘനാദൻ:—എന്തു വ്യസനവും മാരാനല്ലേ ഈയുള്ളവർ?

മണ്ഡോദരി:—വ്യസനമല്ല; ഒരു മാരാത്ത വിചാരമാണ്. നിന്നോടു പറയാമല്ലോ. ഈ ജാനകിയെ നിന്റെ അർജ്ജുൻ ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നു ചാപ്പിച്ചതുമുതൽ ഭൃശ്ശൂകനങ്ങു കാണുന്നുള്ളൂ. ഇപ്പോൾ ഇതാ, പ്രമദവനംതന്നെ തകർപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. നിന്റെ അനുജനും മരിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ പെൺകുട്ടിയെ അപ്പന്റെ ഭർത്താവിനു തിരികെ കൊടുത്തേയ്ക്കരുതേ? നാം എന്നിന് അപചെ ഈ അന്തഃപുരോദ്യാനത്തിൽ പെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു?

മേഘനാദൻ:—അമ്മേ, അർജ്ജുൻപെങ്ങളുടെ മൃകു മുറിച്ചതിന്റെ പ്രതികൂലയായി ആ സ്ത്രീയെ നാമപഹരിച്ചതല്ലേ? ഇപ്പോൾ കൊടുക്കുന്നത് നമ്മുടെ അഭിമാനത്തിനു ചേർന്നതാണോ?

മണ്ഡോദരി:—നീ പറയുന്നത് ശരിയായിരിക്കാം, രാജനീതിയായിരിക്കാം. വീടി വിട്ടിട്ട് ഒരു സംഗതി നിന്റെ അർജ്ജുൻ ചെയ്തയില്ലെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ. എങ്കിലും എനിക്ക് ആ രാജസ്ത്രീയെ കണ്ടിടത്തോളം ബഹുമാനവും ആദരവും തോന്നുന്നു. ഇത്രനാളായിട്ടും അപ്പന്റെ ഭർത്തൃഭക്തിക്കോ സങ്കടത്തിനോ കുറവു കാണുന്നില്ല. ഭർത്താമല്ലാതെ അപ്പന്റെ നാവിൽനിന്നൊരക്ഷരം പോലും പുറത്തുവരുന്നില്ല. എല്ലായ്പ്പോഴും വ്രതനിയമങ്ങൾകൊണ്ടു ദേഹം ക്ഷീണിപ്പിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ പതിവുപ്രകാരമായ ഒരു പെൺകുട്ടിയുടെ കരൾ കരിയുന്ന സങ്കടം നമ്മുടെ കുലത്തിനു ഗുണമായി വരികയില്ല.

മേഘനാദൻ:—അമ്മ പറയുന്നതു വാസ്തവമെന്നെ. പക്ഷേ വിചാരിക്കുക:

ദ്രോമിച്ചു രാഘവനകാരണമായി നമ്മെ;
മേദിച്ചു ശുശ്രൂണവതൻ മുലമുക്കിതെല്ലാം;
നേരിട്ടെതിഞ്ഞാരു വരാദിയെ നിഗ്രഹിച്ചു;
പാരിൽപ്പുരത്തിയപമാനമിവർന്നേകം. 4

ആ സ്ഥിതിക്ക് എന്തെങ്കിലും തക്കതായ ഒരു പ്രതികാരം ചെയ്യാതിരുന്നാൽ രാക്ഷസരാജാവു് അശക്തനെന്നു് ആളുകൾ അപവദിക്കയില്ലേ? പോരെങ്കിൽ നാമിപ്പോൾ ഈ സൂര്യയെ വിട്ടുകൊടുക്കയാണെങ്കിൽ രാമനെപ്പേടിച്ചാണ് അങ്ങനെ ചെയ്തതെന്നും ആളുകൾ പറയും.

മണ്ഡോദരി:—അതൊന്നുമെനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. ആപെൺകുട്ടിയെ കാണുന്നോറും എന്റെ മനസ്സിൽ സങ്കടം മാത്രമല്ല, ഭാരോ ദുശ്ശങ്കകളും ജനിക്കുന്നു. നീ കേട്ടിട്ടുണ്ടോ, ഈ അശോകവനത്തിൽവെച്ചു് ഒരു പെൺകുട്ടിയെ അച്ഛൻ കണ്ടുകിട്ടിയതു്?

മേഘനാദൻ:—ആരോ അതേപ്പറ്റി കുറെ വഷ്ത്തിനു മുമ്പു പറയുന്നതു കേട്ടു. അതിപ്പോഴെങ്ങുമല്ലല്ലോ.

മണ്ഡോദരി:—നിനക്കു തീരെ ചെറുപ്പമായിരുന്നു. ഒരു പത്തിരവതുവഷം മുമ്പാണ്. ആ കഥ വളരെ ഗോപ്യമായിട്ടാണ് ഇതുവരെ വെച്ചിട്ടുള്ളതു്.

മേഘനാദൻ:—അതെന്തായിരിക്കാം?

മണ്ഡോദരി:—ജാനകി ഇപ്പോൾ ഇരിക്കുന്ന ആ അശോകവൃക്ഷത്തിന്റെ താഴെവെച്ചുതന്നെ ഒരു ശിശുവിനെ

നിന്റെ അച്ഛൻ കണ്ടു. ആ കുട്ടിയുടെ ദിവ്യതേജസ്സു കണ്ട് അവളെ നിന്റെ സഹോദരിയായി വളർത്തണമെന്നു ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. പക്ഷേ ഭഗവാൻ ശുക്രാചാര്യൻ അവളുടെ ജാതകം പരിശോധിച്ചപ്പോൾ ആ സ്ത്രീ ഈ അന്തഃപുരത്തിൽ എന്നു വാഴുന്നുവോ അന്ന് ഈ കുലത്തിന് ഉന്മൂലനാശമുണ്ടാകുമെന്നായിക്കണ്ടു. അതുകൊണ്ട് അവളെ ഉപേക്ഷിക്കുവാൻ ചെയ്തത്.

മേഘനാദൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) എന്ത് അന്ധവിശ്വാസം!

മണ്ഡോദരി:—പ്രായവും ഒത്തു കാണുന്നു. ആ ദിവ്യതേജസ്സുതന്നെ ഈ ജാനകിയുടെ മുഖത്തുമുണ്ട്.

(പുറത്തു വലിയ മുറവിളി കേൾക്കുന്നു.)

അയ്യോ! മഹാരാജാവിനു വല്ലതും സംഭവിച്ചുവോ? എന്താണിത്ര വലിയ കോലാഹലം കേൾക്കുന്നത്.

(മേഘനാദൻ ജനാലയിൽക്കൂടി പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കുന്നു.)

മേഘനാദൻ:—അശ്വത്തും, അത്യാശ്വത്തും, ലങ്കാനഗരത്തിനഗ്നിബാധയോ! എത്ര ഉജ്ജ്വലമായിട്ടാണ് തീ കത്തിക്കാളുന്നത്!

ജാലാജിഹ്വകൾ നീട്ടിയമ്മലിനമാം

ധൂമാഞ്ചരം ചാത്തിയു-

ദേവലോഗ്രപ്രഭവത്തോടേ സകലവും

ഭസ്മീകരിച്ചുങ്ങനെ

കാലാന്തത്തിൽ വരുന്ന കാളിയുടെ ഭീ-

യോറുന്ന രൂപത്തോടും

മേലേ പാവകനുണ്ടു പൊങ്ങിടുവതി-

ന്നാകാശമാഗ്ഗത്തോളം.

മണ്ഡോദരി:—മഹാരാജാവിന്റെ കൊട്ടാരത്തിനും തീ
പിടിച്ചുകാണുമോ?

മേഘനാദൻ:—അമ്മ ഭയപ്പെടേണ്ട. അങ്ങനെ ഒരിക്ക
ലും ഉണ്ടാകയില്ല. ഇതാ, അമ്മ നോക്കൂ, ജപലിക്കുന്ന
പാവകന്റെ പ്രതാപം!

പറക്കുന്ന വന്തിപ്പൊരികളിലൂടെ; പെരുതാം
പുരക്കൂടം കത്തിപ്പൊട്ടുപൊട്ടെനെ വീഴുന്നു ബലമായ്;
തിരക്കിൽ പായുന്ന മുറവിലിടൊട്ടം ലക്ഷ വെടിയേ
ജാക്കൂട്ടം കാളം ജപലനന്റെ കയ്യിനകലുവാൻ. 6

കത്തിക്കാളുന്ന അഗ്നിയുടെ ജപാലകൊണ്ട് എന്തൊരു
അസാധാരണപ്രഭോണ്ട് കാണുന്നത്!

മണ്ഡോദരി:—അയ്യോ, ദൈവമേ, എന്തു കഷ്ടമാണ്!
എന്തു സങ്കടമാണ്! എത്ര ആളുകൾക്കാണ് പത്തു!
എത്ര കുഞ്ഞുകുട്ടികളാണ് വീടും കുടിയും ഇല്ലാതായി
പ്പോകുന്നത്! അതാ, കൊട്ടാരത്തിനതന്നെ തീ പിടി
ച്ചു തുടങ്ങുന്നു. അയ്യോ, മഹാരാജാവി! (എന്നു വില
പിക്കുന്നു.)

മേഘനാദൻ:—അമ്മ ഒട്ടും പരിഭ്രമിക്കേണ്ട. ഈ അഗ്നി
ബാധ അസ്രശക്തികൊണ്ട് ഇപ്പോൾത്തന്നെ ഞാൻ
അടക്കാം (എന്നു വിലു കലയേറ്റി വരുന്നാൾ ജപി
ക്കുന്നു) ഇതാ, നോക്കിയാലും, മന്ത്രപ്രഭാവം! അഗ്നി
ബാധ ഒന്നോടെ ശമിച്ചിരിക്കുന്നു.

മണ്ഡോദരി:—ആശ്ചര്യം.

മഞ്ചീ തീപ്പൊരിയാകമാനമുടനോ:

വൻകാറടങ്ങീ ക്ഷണാൽ;-

ഏറ്റാങ്ങും ജപാല ശമിച്ചു; വാഴ്പ്പുകയക-

ന്നാകാശമാൽ നിർമ്മലം;

അഞ്ചിങ്ങാധിയൊടോടിയോർ സകലരും

നിശ്ചേഷ്ടരായ്;-യൊന്നൊടേ

രംഗം ശാന്തതയാൻ; വിസ്മയമഹോ!

വൻമാന്ത്രികപ്രഭാവം!

7

മന്ത്രബലംകൊണ്ടും പ്രതാപംകൊണ്ടും സാധിക്കാതെ
ഇല്ല?

മേഘനാദൻ:—അമ്മേ, ഞാൻ കണ്ടിടത്തോളംകൊണ്ട്
ഇതത്ര നിസ്സാരമായ കാര്യമല്ല. ഈ ലങ്കാനഗരത്തിൽ
മൂലോകപ്പെരുമാളിന്റെ രാജധാനിയിൽ, തീ കൊളു
ത്തുവാൻ ധൈര്യമുണ്ടാകുന്നത് എത്രതരവനാണ്?

മണ്ഡോദരി:—അതാണ് ഞാനും വിചാരിക്കുന്നത്. ഈ
സംഭവം എന്റെ ആശങ്കയെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതേയുള്ളൂ.

(ചിത്രലേഖ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ചിത്രലേഖ:—(ഭയോക്തയായി) സ്വാമിനി, കൊട്ടാരത്തി
ൽ തീ പിടിച്ചിരിക്കുന്നു. ലങ്കാനഗരം മുഴുവൻതന്നെ
വെന്തുപോയി.

മേഘനാദൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) അങ്ങനെയുണ്ടായോ?
എവിടെയാണ് അഗ്നിബാധ? ഞാൻ നോക്കിയിട്ടു കാ
ണുന്നില്ലല്ലോ.

ചിത്രലേഖ:—(ജനാലയിൽക്കൂടി നോക്കി ആശ്ചര്യഭാവം

നടിച്ചിട്ട്) ഞാൻ ധൂതിയിൽ ഇങ്ങോട്ടു പോന്നപ്പോൾ തീ ആളികൂത്തുകയായിരുന്നു. ഇപ്പോഴാവട്ടെ, ഒരു തീപ്പൊരിപോലും കാണുന്നില്ല. എന്തു മായയാണ്!

മണ്ഡോദരി:—തീ കത്തിയതു ശരിയാണ്. നോക്കൂ, കത്തിവീണ മേൽക്കൂടുകളോടും പാതിയെരിഞ്ഞ തൂണുകളോടും മുതലായവ അതേപടിതന്നെയും, രക്ഷപ്പെടാനായി രാജപാതയിലേയ്ക്ക് സംഭ്രാന്തി പിടിപെട്ടോടിയ ആളുകൾ വിസ്മയഭരിതരായി അവിടുവിടെ കൂട്ടമായും കാണുന്നില്ലേ? കമാരൻ അസ്രശക്തികൊണ്ട് അവിടെ സംഹരിച്ചതാണ്.

ചിത്രലേഖ:—കമാരന്റെ പ്രതാപം!

മേഘനാദൻ:—ആട്ടെ, ഈ അഗ്നിബാധ എങ്ങനെയാണുണ്ടായതെന്നു വല്ലതും കേട്ടുവോ?

ചിത്രലേഖ:—ദാരുപാലന്മാർ തമ്മിൽ സംസാരിക്കുന്നതു കേട്ടു. കമാരനാൽ ബന്ധിക്കപ്പെട്ട ആ വാനരൻ തിരുമുമ്പിൽ ഹാജരാക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ മഹാരാജാവിനെ അധിക്ഷേപിച്ചു സംസാരിച്ചുപോലും. അപ്പോൾ ആ നീചമൃഗത്തിന്റെ വാലിൽ തീ കൊളുത്തുവാൻ സഭയിലുള്ളവർ ആജ്ഞാപിച്ചു. തീ കൊളുത്തിയ ഉടൻ മായ കൊണ്ട് ബന്ധനത്തിൽനിന്നു മൊഴിഞ്ഞു, മക്കടത്താന്റെ തോന്യാസത്തോടുകൂടി കാരോ മാളികമുകളിൽ ചാടിക്കയറി തീപിടിപ്പിക്കയാണുപോലും ഉണ്ടായത്.

മേഘനാദൻ:—(സഗൗരവം) തക്ഷമില്ല. ഇത് അസുരദേഷിയായ വിഷ്ണുവിന്റെ കത്സിതപ്രവൃത്തിതന്നെയാ-

ൺ. ഞാൻ പോയി അന്വേഷിക്കട്ടെ. അമ്മ അറമ്പ
ദിക്കണം.

മണ്ഡോദരി:—ഇതെല്ലാംകൊണ്ട് എന്റെ ഹൃദയം തരള
മായിരിക്കുന്നു. ഞാനും കൂട്ടു വിശ്രമിക്കട്ടെ.

(എല്ലാവരും പോകുന്നു)

നാലാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

അഞ്ചാമാം

വിചിഷ്ണനും സരമയും പ്രവേശിക്കുന്നു

വിചിഷ്ണനും: — ചിരകാലപ്രാത്ഥിതമായ ആ അവസരം വരായിരിക്കുന്നു. രാക്ഷസചക്രവർത്തിനി ഇനി നീ യെന്നതന്നെ വിചാരിച്ചുകൊള്ളുക.

സരമ:—(പുച്ഛഭാവത്തിൽ) ചിലരെക്കൊണ്ട് ഇങ്ങനെ കൈ പറവാൻ സാധിക്കും. ആണുങ്ങളെക്കൊണ്ടേ കാര്യസാധ്യമുണ്ടാകയുള്ളൂ. ഇവിടെ വരുമ്പോൾ പ്രതാപി. ജ്യേഷ്ഠന്റെ മുമ്പിൽ പൂച്ച. കുറച്ചെങ്കിലും പശുഷമില്ലാത്തവരെക്കൊണ്ടെന്തു സാധിക്കും?

വിചിഷ്ണനും:—ജ്യേഷ്ഠനെ ബഹുമാനിക്കുന്നതിലൊന്നാണ് അവസരം?

സരമ:—നല്ല ന്യായസ്ഥൻതന്നെ. ജ്യേഷ്ഠനെ ബഹുമാനിക്കേണ്ടതാണ്, അല്ലേ? അതു മഹാരാജാവിനോടുതന്നെ ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കൂ. അല്ലെങ്കിൽ മൃത്ത ജ്യേഷ്ഠൻ കബോടനോടു ചോദിക്കണം, എപ്പിച്ച് ചോദിക്കുന്നതിനുള്ളതെല്ലാതെ വല്ലതിനും കൊള്ളാമോ? കുന്നമില്ലെങ്കിൽ എന്റെ കാര്യമെങ്കിലും വിചാരിക്കേണ്ടേ? ആ മണ്ഡോദരിയുടെ ഭാവവും അവസ്ഥയും കാണുമ്പോൾ എനിക്കു കോപം വരുന്നു. എനിക്കെന്താണ് അവളോടു നോക്കിയാൽ കുറവ്? ഞാൻ രാജപുത്രി. കൊട്ടാരത്തിൽ സർവ്വേശ്വരസ്വന്തത്തോടെ വളർന്നവൾ. അവളോ? കരാശാരിപ്പണിക്കന്റെ മകൾ. എ

ഓണ്ടു കാട്ടിൽ തെണ്ടിനടന്നിരുന്നുവോ! അപരവരടെ തലയിലെഴുത്തു, അല്ലാതെ എന്തു പറയുന്നു? വിഭീഷണൻ:—നീ വ്യസനിക്കേണ്ട. ഇനി ചക്രവർത്തിനി നീയാണെന്നു പറഞ്ഞിട്ടില്ല?

സരമ:—ഓഹോ! ഈ മിടുക്കൊക്കെ എത്ര പ്രാവശ്യം കേട്ടിരിക്കുന്നു! ഭാവമൊക്കെ കേമംതന്നെ. മഹാരാജാവിന്റെ സോദരനാണ്. വലിയ നീരാമുങ്ങു ധരിക്കുന്നുണ്ട്. ആഭരണങ്ങൾ അണിയുന്നുണ്ട്. സേവകന്മാരും. കൊട്ടാരമുണ്ട്. പിന്നെ ഞെളിയരുതോ? എന്തു കണ്ടിട്ടാണോ ഞെളിയുന്നത്?

വിഭീഷണൻ:—ഇത്തവണ അങ്ങനെയല്ല. രാവണൻ പ്രസ്ഥലനായ ഒരു ശത്രുവുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. കണ്ടില്ലേ, ലങ്കതന്നെ കത്തിയതു്?

സരമ:—അതു് ഒരു കരങ്ങന്റെ വാലിൽനിന്നും തീപ്പിടി ചൂതല്ലേ?

വിഭീഷണൻ:—കരങ്ങോ, കൊള്ളാം. അതു ശ്രീരാമദേവന്റെ ദൂതനായ ഹനുമാനാണ് ചെയ്തതു്. ശ്രീരാമന്റെ കാര്യം ഞാൻ പറയാറില്ലേ? ഖരഭൂഷണത്രിശിരാദികളെ കൊന്നുതുരുത്തൽ ഞാൻ രാമന്റെ കഥകൾ അന്വേഷിച്ചുവരുന്നുണ്ട്. ഞങ്ങൾ തമ്മിൽ മൈത്രിക്കു വേണ്ട ഏല്പാടുകളും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്.

സരമ:—രാവണനെ തോല്പിക്കുത്തക്ക കേമനാണോ രാമൻ? ദിവ്യായുധശക്തിയുള്ള ഇന്ദ്രമിത്തിനെ ആരു തോല്പിക്കും? പറയാമല്ലോ, എന്നിക്കുറു വിശ്വാസമാകുന്നില്ല.

വിഭീഷണൻ:— രാമൻമാത്രമാണെങ്കിൽ മേഘനാദനെ കൊല്ലുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല. ഹോമം ചെയ്തു കഴിഞ്ഞാൽ മേഘനാദനെയെന്നാണു്. പക്ഷേ ഇവിടുത്തെ ഉള്ളുകളികൾ അറിഞ്ഞ കരാൾ അവയുടെ പക്ഷത്തിലുണ്ടെങ്കിലോ?

സരമ:— അതാണല്ലോ ആലോചന? ഇപ്പോൾ അങ്ങോട്ടു ചേരാമെന്നാണു്. ആലോചിച്ചു വേണം. അങ്ങുമിങ്ങു മില്ലാതായെങ്കിലോ?

വിഭീഷണൻ:— അങ്ങനെ ഒരിക്കലും വരികയില്ല. നൈതോപക്രമമായ ബാലിയെത്തന്നെയും രാമൻ കൊന്നല്ലേ? അതിനാൽ രാമനോടു ചേർന്നുകൊണ്ടു് ഭോഷമില്ല. നമ്മുടെ ആഗ്രഹങ്ങൾ സാധിക്കയും ചെയ്യും. നീതന്നെയിനി ലക്ഷ്യം പരി. നീതന്നെ ഇനി രാക്ഷസനാണി.

ഗർവ്വം ചേർന്ന മയാത്മജാത ചരണം—

ഭോജം ഭജിച്ചും രസം..

പുവശ്വാദികൾ വേണ്ടവണ്ണമനിശം

സേവിച്ചമത്യാദരാൽ

സന്ദർശപത്സുഖങ്ങളോടമിവിടെ—

സ്തിരമാസനാത്രാശയം—

യുവിക്കീശപരിയാൽ നിനക്കു വളരെ—

കാലം വസിക്കാം പ്രിയേ!

1

സരമ:— അത്ര തെളിയേണ്ട. കണ്ടിട്ടാവട്ടെ. ഞാൻ ലക്ഷ്യം പരിയാകുമ്പോൾ കണ്ടുകൊള്ളു, ആ ആശാരിപ്പെ

ണ്ണിന് എന്തു പറമെന്ന്. ആദ്യേ! മഹാരാജാ കണ്ടുകൊണ്ടിട്ടു ഫലം? രാമൻ നമ്മെ സഹായിക്കുമെന്നുണ്ടോ അറിയാം?

വിഭീഷണൻ:—അതിലല്ലേ നമ്മുടെ മിടുക്ക്? രാമഭൂതനും ഞാനുമായി സന്ധിച്ചുവസ്ഥകൾ ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു. വേണ്ട സഹായം ഞാൻ ഇപ്പോൾ ചെയ്യാമെങ്കിൽ രാവണവധത്തിനുശേഷം ലങ്കാധിപതിയായി എന്നു വാഴിക്കാമെന്നു രാമൻ ഏറിട്ടുണ്ട്. ഇനിയെങ്കിലും ഈ വിഭീഷണൻ നീ വിചാരിക്കുമ്പോലത്ര പൊട്ടനല്ലെന്നു നീ സമ്മതിക്കുമോ?

സരമ:—ഓഹോ, കേമൻതന്നെ. വമ്പു പറയാനും മറ്റു ഉള്ളവരുടെ എച്ചിൽ തിന്നാനും വിഭീഷണനെപ്പോലാരുള്ളൂ? കുന്നുകൾ രാമന്റെ, അല്ലെങ്കിൽ രാവണന്റെ. എന്തായാലും ഞാൻ ലങ്കേശ്വരിയായി സിംഹാസനത്തിലിരുന്നു മണ്ഡാദരി എന്റെ കാലു വീരമുമ്പോൾ വിഭീഷണമഹാരാജാവു യോഗ്യനെന്നു സമ്മതിക്കാം.

വിഭീഷണൻ:—അതിന് അധികം താമസമുണ്ടാകയില്ല.

സരമ:—അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ നമുക്കിപ്പോഴേ ഇവിടുന്നു മാറിക്കളയരുതേ?

വിഭീഷണൻ:—അതിനു കാലമായില്ല. ഇവിടെ ചില ദുഷ്ടങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കുവാനുണ്ട്. എന്നിട്ടു വേണം. എന്നാലേ ആഗ്രഹംപോലൊക്കെ സാധിക്കുമുള്ളൂ. ലോകരെല്ലാം വിഭീഷണനെ സ്തുതിക്കുന്നതു റിനക്ക കേൾക്കാറാകും.

സരമ:—അങ്ങനെയും വരാം. ലോകർ വരക്കെ മൃഗന്മാരല്ലേ?

(രണ്ടുപേരും പോകുന്നു)

[രാവണൻ, വിഭീഷണൻ, പ്രഥസ്തൻ, മേഘനാദൻ മുതലായവർ
പ്രവേശിക്കുന്നു]

രാവണൻ: —നാം വിചാരിച്ചിരുന്നപോലെല്ല. രാമന്റെ
സൈന്യം കടൽതന്നെ കടന്ന് ഇക്കര കയറിയിരിക്കു
ന്നു. ഇനി യുദ്ധംതന്നെ.

പ്രഥസ്തൻ:—അതേ, യുദ്ധമൊരു മാർഗ്ഗമേയുള്ളൂ. ഇതുവ
രെ അധ്യുക്തയായ ലങ്കതന്നെ വിരോധികൾ വളഞ്ഞു
കഴിഞ്ഞുപല്ലോ. ഇത്രനാൾതന്നെ നാം അടങ്ങിയിര
ുന്നതു തെറ്റായിട്ടില്ലേ എന്നു ഞാൻ സംശയിക്കുന്നു.

മേഘനാദൻ:—അക്കരവെച്ചു യുദ്ധംചെയ്തയായിരുന്നു ന
ല്ലതെന്നു' എന്നിങ്ങനെയോടൊന്നായില്ല.

രാവണൻ:—ഞാനും ആലോചിച്ചു. ബലഹീനനായ ഒരു
ശത്രുവിനെ കടന്ന് ആക്രമിച്ചു എന്നു ലോകർ അപ
വദിക്കുമല്ലോ എന്നുള്ള ശങ്കയൊന്നുമാത്രമാണ് എന്നെ
ആ നിശ്ചയത്തിൽനിന്നും പിന്തിരിയ്ക്കുന്നത്. രണ്ടു ക്ഷു
ദ്രിയബാലന്മാരും അവരുടെ അനുചരന്മാരായി കുറെ
കുരങ്ങന്മാരും ഇങ്ങോട്ടു പോകുന്നതുകൊണ്ടു നമുക്ക് എ
ന്താണ് പേടിക്കാനുള്ളത്?

വിഭീഷണൻ:—അങ്ങനെ നിസ്സാരമായിത്തുള്ളങ്ങാ; അ
വരുടെ പ്രതാപം നേരിട്ടെതിർക്കുമ്പോൾ നമുക്കറിയാറാ
കും. അവരിൽ ഒരാൾ മാത്രമായിട്ടല്ലേ ഇത്രയൊക്കെ
വിക്രമങ്ങൾ ഇവിടെ കാണിച്ചിട്ടു പോയത്?

മേഘനാദൻ:—അവരുടെ ബലമോ? അതെന്തു നിസ്സാരം!
അച്ഛൻ ആജ്ഞാപിക്കുമെങ്കിൽ ഇന്നുതന്നെ അവരെ
തോല്പിച്ചു കടൽക്കര കടത്താമല്ലോ.

രാവണൻ: — നിന്നെക്കൊണ്ട് അതു അതിൽ കൂടുതലും സാധിക്കുമെന്നു ലോകപ്രസിദ്ധമല്ലേ? പക്ഷേ അങ്ങനെ ഒരു ജയംകൊണ്ടായില്ല. റാമന്റെ ശക്തിയെ ഇപ്രകാരം ധഷ്ടിച്ച രാമനേയും കൂടെയുള്ള വാനരസേനയേയും നിശ്ശേഷം ശമിപ്പിക്കുതന്നെ വേണം.

വിഭീഷണൻ: — (ചിന്തയഭാവത്തോടെ) ഞാൻ ഒന്ന് ഒരു റിയിച്ചുകൊള്ളട്ടെ; മഹാരാജാവു കോപിക്കരുത്: കേട്ടതെല്ലാംകൊണ്ട് ഇതത്ര എളുപ്പമായ സംഗതിയാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. രാമൻ അതിപ്രബലനാണ്. ഒരു ദ്രോഹത്തിന്റെ വിക്രമമൊക്കെ കേട്ടിട്ടില്ലേ?

മോഘനാദൻ: — അവിടുത്തേയ്ക്ക് എല്ലാവരേയും പേടിതന്നെ. എന്താണ് രാമന്റെ പരാക്രമം?

വിഭീഷണൻ: — രാമന്റെ പരാക്രമമോ? ഉണ്ണീ, ഞാൻ പറയാം: രാമൻ യുദ്ധത്തിലജയ്യനാണ്. കേട്ടുകൊൾക:

കൊന്നു താടകയേ; മുറിച്ചിതു ബലാൽ
 രൂപ്യംബകം കാമുകം;
 വെന്നു മേഘയദ്രുപബാഹുവടലി-
 കോടാലിയാം രാമനെ;
 തന്നോടേറ്റ പരാദിയേയുമുലകം
 വെന്നുള്ളൊരാ ബാലിയെ-
 തന്നേയും നിഹനിച്ച രാഘവബലം
 കേൾക്കാത്തതാരിഷ്ടവി?

2

മോഘനാദൻ: — ആയ്ക്കു മറ്റുള്ളവരുടെ ഗുണം നല്ലവണ്ണം

അറിയാം. ഈ പറഞ്ഞതിലൊക്കെ എന്താണ് വിശേഷമുള്ളത്?

നല്ലാർ താടക ശക്തിയീന; ജരം
 ത്രയംബകം; ദൃഢനായ്
 വില്ലേനാനമശക്തനാം യമിവരൻ
 ശ്രീഭാഗ്വൻ ബ്രാഹ്മണൻ;
 പുല്ലാണിനു ഖരന്റെ ശക്തി; യൊളിയ-
 വെണ്മല്ലയോ ബലിയെ-
 കൊല്ലാനായതു; രാമബാഹുബലമി-
 ന്നോത്താൽ വിചിത്രം പരം!

3

വിഭീഷണൻ:—(പരിമാസത്തോടെ) ലോകം ജയിച്ചു നിനക്കു രാമന്റെ പരാക്രമം സാരമില്ല.

മായകൊണ്ടു വലശാസനന്റെ കൈ-
 കാലു പണ്ടു യുധി നീ വരിഞ്ഞുപോൽ;
 ആയകൊണ്ടു ജഗദേകവിക്രമ-
 സ്ഥാനമുണ്ടിതി തെളിഞ്ഞീടേണ്ടോ.

4

മേഘനാദൻ:—(അമച്ഛത്തോടെ) എന്റെ ചരിത്രം അവിടുന്ന് അറിയാത്തതിൽ ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നില്ല. എന്നാൽ കേൾക്കുക:—

ഡംഭത്തോടുമെതിർത്തു വലഭിൽ-
 കൊമ്പന്റെ തുമ്പിക്കരം
 കമ്പിക്കായെരിഞ്ഞുവീഴിയടരിൽ
 ദംഭോളിതൻ ചീഡനം

വമ്പോടെന്റെ ശിരസ്സിലേറ്റു ചൊതുരം

കൂസാതെ കയ്യേറിയ -

ജ്ജംഭദേഷിയെ ഞാൻ വലിച്ചു തിരുമു-

മ്പൽ കാഴ്ചവെച്ചിലയോ?

5

പ്രഥസ്തൻ:—കുമാരന്റെ പ്രതാപംകണ്ടല്ലേ വിതാമഹൻ
തന്നെ ഇന്ദ്രജിത്തനെ. സ്ഥാനം തന്നിട്ടുള്ളത്?

വിഭീഷണൻ:—ശരി, ശരി.

മേഘനാദൻ:—അവിടുത്തെ കഥയൊക്കെ എനിക്കറിയാം.
സ്വജനദ്രോഹികളോടു വാദിച്ചിട്ടെന്തു ഫലം?

വിഭീഷണൻ:—ഞാൻ സ്വജനദ്രോഹിയോ! പ്രബലനാ
രായ ശത്രുക്കളോടു യുദ്ധംചെയ്യാൻ മഹാരാജാവിനെ
ഉത്സാഹിപ്പിക്കുന്ന നിങ്ങളൊക്കെയാണ് സ്വജനദ്രോ
ഹികൾ.

വിവേകവൃക്ഷത്തണലിങ്കൽമാത്രമേ

ഗുപ്തേന്ദ്രലക്ഷ്മിക്കു വസിക്കുവാനിടം;

സ്വശക്തി തെല്ലും നിനയാതെ സാഹസ-

പ്രവൃത്തിചെയ്തോൻ റിപ്പ ഭൂവനെന്നുമേ.

6

കാവണൻ:—ശരി. വിവേകംതന്നെയാണ് രാജാക്കന്മാർക്കു
ദൃമായി വേണ്ടത്. എന്നാൽ വിഭീഷണ, ഇവിടെയെ
ന്തവിവേകമാണ് നാം ചെയ്യാൻ കരുതുന്നതും? ര
പുക്കൾ ആക്രമിച്ച രാജധാനി രക്ഷിക്കുന്നതിനല്ലേ നാം
ആലോചിക്കുന്നത്? രാമൻ പരാക്രമിയായിരിക്കാം. അ
തുകൊണ്ടെന്താണ്?

മാത്തനാകലമിതന്തകദണ്ഡമോരും
 സൈപരം ശിരസ്സിലമരാധിപചക്രമോരും
 യക്ഷാധിപന്റെ ഗദ വീരൊടു തോളിലോരും
 ശീലിച്ച നമ്മൊടു രാഘവേനൊതു കാട്ടും? 7

പ്രഥമസ്തൻ:—(മോഹനാദനോട്) മഹാരാജാവിന്റെ അനു
 നയവാക്കുകൾ എത്ര ഭംഗിയായിരിക്കുന്നു!

വിഭീഷണൻ:—അതൊക്കെ എന്തിനു പറയുന്നു? ഞാൻ
 സത്യത്തോടുകൂടിയും ചേർന്നിരിക്കും. നിങ്ങളുടെ ഈ പ്ര
 വൃത്തികൊണ്ടു കലത്തിന്റെ പുണ്യം ക്ഷയിക്കുകയേ ഉള്ളൂ.

പ്രഥമസ്തൻ:—എന്ത്, പുണ്യം ക്ഷയിക്കുകയോ?
 എങ്ങു ശൂകൻ കലാചാതുൻ;
 എങ്ങു രാണി മയാത്മഭ;
 എങ്ങു ഭൂജാനി പൗലസ്ത്യൻ;
 അങ്ങോ പുണ്യം ക്ഷയിപ്പതും? 8

അവിടുത്തെ അഭിപ്രായം വിചിത്രമെന്നേ പറയാനുള്ളൂ.
 രാവണൻ:—വിഭീഷണ, അങ്ങനെ പറയരുത്.

തന്നാളുകൾക്കധികമായ് പിഴയെന്നിരുന്നാൽ—
 തന്നെയുമുത്തമജനം വെടിയുന്നതല്ല;
 മുന്നിട്ടെത്തിൽ രിപുവെത്ര ഗുണാഡ്യനായും
 ചെന്നാശ്രയിക്കുക നൃപക്കുടാരാജ്യമാമോ? 9

വിഭീഷണൻ:—ആയ്യാ, രിപുക്കളെ ആശ്രയിക്കണമെന്നു
 ഞാൻ പറയുന്നില്ല. ശ്രീരാമചന്ദ്രന്റെ ധർമ്മദാരുണ
 ളെ തിരികെ കൊടുത്തു് അദ്ദേഹത്തെ ബഹുമാനി
 ച്ചു സഹിക്കരിക്കണമെന്നേ ഞാൻ പറയുന്നുള്ളൂ.

(എല്ലാവരും ചിരിക്കുന്നു.)

പ്രഥമസ്തൻ:—ശരി. എന്നാൽ ശുദ്ധിപ്പെടുത്തണമെന്നായിൽ
ചെയ്തു അപരാധം രാജ്യം മാറ്റിത്തരും, അല്ലേ?

രാവണൻ:—വിഭീഷണന്റെ അഭിപ്രായം ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി. സീതാപഥരണത്തെ ശരിയല്ലെന്നാണ് നിനക്കു തോന്നിയിട്ടുള്ളത്. ശുദ്ധിപ്പെടുത്തണമെന്നാണ് എന്റെ എന്ന പോലെ നിന്റെയും സഹോദരിയാണല്ലോ. അവളുടെ നാസാക്ഷേപം ചെയ്തു ഈ ക്ഷത്രിയപശുക്കളോടു പേടിച്ചു സന്ധിച്ചെയ്യണമെന്നല്ലേ പാവുന്നത്? അതു നിനക്കു യോജിച്ചതുതന്നെ. നീ അങ്ങനെയൊരു ചെയ്തുകൊള്ളുക. രാമപക്ഷപാതിയായ നീ അവരോടുതന്നെ ചേരുന്നതിനു ഞാൻ പൂർണ്ണമായി അനുവദിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ ആരും തടയുന്നില്ല. ഇപ്പോൾത്തന്നെ പോയ്ക്കാം.

(വിഭീഷണൻ പണം മിണ്ടാതെ സഭയിൽനിന്നും പോകുന്നു.)

മേഘനാദൻ:—അപ്പോൾ അങ്ങനെയൊരു അഭിപ്രായം നമുക്കു വലിയ ദോഷമായിത്തീർന്നു. പിതൃവ്യൻ നമ്മുടെ ബലവും ബലക്കേടും നല്ലവണ്ണം അറിയുന്ന ആളായതുകൊണ്ടു വിരോധികളുടെ കൂടെ ചേർന്നാൽ എന്തൊക്കെ അപകടത്തിന് ഇടവരുമെന്നറിഞ്ഞുകൂടാ.

പ്രഥമസ്തൻ:—കുമാരൻ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. നമ്മുടെ സകലസംഗതികളും അറിഞ്ഞ കരാൾ അവരുടെ വശത്തുള്ള നമ്മുടെ സേനാശക്തിക്കു ക്ഷയത്തിനു കാരണമാകും. പ്രത്യേകിച്ചും അവിടുത്തെ ഒരു സഹോദരൻ അങ്ങനെയൊരു വിരോധികളോടു ചേരുന്നതു നമുക്ക് അപമാനകരമാണ്.

രാവണൻ:—(സമന്വഹാസം) എത്ര വിഭീഷണന്മാർ രാമന്റെ പക്ഷത്തിൽ ചേന്നാലും ഈ ക്ഷത്രിയരോടു യുദ്ധംചെയ്യാൻ ഞാൻമാത്രം മതി.

വെള്ളിക്കുന്ന് പഠിച്ചെടുത്ത ശിവനൃ-
ത്തത്തിന്നു താളത്തിലായ് -

ത്തുള്ളിച്ചീശപരസേവചെയ്ത ഫലമാ-
മിച്ചന്ത്രമാസാസിക

ജേലിൽപ്പോന്നെതിരിട്ട ദാശരഥിതൻ
കണ്ഠം മുറിച്ചുകൊണ്ടേ

തുള്ളിച്ചാടിയ രക്തധാരകൾ കടി-
ക്കാതിന്നടങ്ങിടുമോ?

10

അതുകൊണ്ടു വിഭീഷണൻ അങ്ങോട്ടുതന്നെ ചേർന്നു കൊള്ളട്ടെ. വ്യാജസ്നേഹം നടിക്കുന്നവർ എല്ലാക്കാലത്തും ബലക്ഷയത്തിന്നു കാരണമാണ്. പോകട്ടെ, ആകാശത്തുനിന്നു ഇനി വിചാരിക്കേണ്ടാ. സേനാസന്നാഹങ്ങൾ എങ്ങനെ ഇരിക്കുന്നു?

പ്രഹസ്തൻ:—എല്ലാം ശരിയായിട്ടുണ്ട്. കോട്ടകൊത്തളങ്ങൾ ഞാൻതന്നെ പരിശോധിച്ചു. സേനാനായകന്മാർ എല്ലാവരും വന്നുചേർന്നിട്ടുണ്ട്.

മേഘനാദൻ:—ശത്രുവിജയത്തിന്നു വേണ്ട മോമവൃം ഞാൻ തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്.

രാവണൻ:—ഇതാ,

കേൾക്കുന്നുണ്ടു ദിഗന്തരങ്ങൾ പൊടിയും
 ഘോരാട്ടമാസങ്ങൾ; വ-
 ന്നേല്ക്കുന്നുണ്ടു ചെളിക്കു ഗോപുരമതിൽ
 പാഷാണജാലങ്ങളും;
 ഊക്കേറും ചെറുത്തൊന്നൊലിപനികളും;
 മദ്യോബ്ജലത്തേ ഫസി.
 ചിരിക്കാലത്തു വിളിക്കയോ രിപുബലം
 യുദ്ധത്തിന്നീ നമ്മെയും.

11

പ്രഥമസ്തൻ:—മഹാരാജാവു കോപംകൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്നു.
 അവിടുത്തെ ക്രോധാഗ്നിയിൽത്തന്നെ വിരോധികൾ
 നശിക്കുമെന്നുള്ളതിൽ ഞാൻ സംശയിക്കുന്നില്ല. എ-
 ന്നാൽ കടുനേരത്തേയ്ക്കു ക്ഷമിക്കണം. നമ്മളുമായിരിക്കു-
 ന്ന അവിടുത്തെ സേനയുടെ ഒരു പടംകൾ മതിയാകും,
 ഈ ക്ഷത്രിയാധമനാരെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതിന്.

മേഘനാദൻ:—അതിനു സംശയമില്ല.

പടകളിലൂക്കിടുന്ന ഘോരനാദം
 മതിയിവരെക്കൂടലിൽ തുരത്തിടാനായ്;
 ധവളഗിരിയെടുത്തെറിഞ്ഞ കൈകൾ -
 ക്ഷിപിയെനസ്രുതതന്നെ ഭൂഷയാകും.

12

രാവണൻ:—അതേപ്പറ്റി കൂടുതൽ വിചാരിക്കേണ്ടതാ-
 യിട്ടില്ല. വാനരപ്പടയുണ്ടോ രാക്ഷസസൈന്യത്തോടെ
 തിടുന്നു? ഈ ശാഖാമൃഗങ്ങളെ തുരത്തുന്നതിനു രാവ-
 ണൻ വേണമെന്നില്ല—പക്ഷേ, എന്തുകൊണ്ടെന്നറി-
 യുന്നില്ല, ഇതു നിങ്ങൾ പറയുന്നതുപോലെ ഒരു നി-

സ്നാനമായ കാര്യമാണെന്നു് എനിക്കു വിശ്വാസം വരു
ന്നില്ല.

മേഘനാദൻ: — (പ്രമസ്സനോട്) പിതൃവൃന്ദൻ വാക്കു് അ
ർത്ഥം വ്യസനിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നു.

പ്രമസ്സൻ: — രാമൻ പ്രബലൻതന്നെ ആയിരിക്കാം, വാ
നരസേന നിസ്സാരവുമല്ലായിരിക്കാം; എങ്കിലും.

മല്ലിയെ ക്ഷപുരിതന്നുടെ ദുർഗ്ഗംകുതി

തല്ലിപ്പൊടിച്ചു സുരനാടവിലും മലിച്ചു;

മേളിത കാലനുടെ കോട്ട തകർത്തു ലോകം

തുളിച്ചു രാക്ഷസഭടക്കുതിർന്നില്ലതാരാം? 13

മേഘനാദൻ: — അതേ അങ്ങനെയുള്ള നമ്മുടെ പടയോട്ട
വാനരന്മാർ എതിർക്കുമോ? അവരുടെ സാഹസത്തി
ന്റെ ഫലം അവർ ഉടനെ അനുഭവിക്കും.

രാവണൻ: — ഏതായാലും നിങ്ങൾ വേണ്ടതു ചെയ്യുക.
യുദ്ധത്തിന്നു നാം എപ്പോഴും സന്നദ്ധനെന്നും കാത്തു
കൊള്ളുക.

(മറുക്കുവർ എല്ലാവരും പോകുന്നു)

(രാവണൻ ചിന്താധൂഗനായി സപ്തനേരം ഇരിക്കുന്നു
അപ്പനേര കഴിഞ്ഞു ആത്മഗതം) വിഭീഷണവാക്യം
തീരെ തള്ളത്തക്കതല്ല; അഥവാ അങ്ങനെ വിചാരി
ച്ചിട്ടെന്തു കാര്യം?

രാജ്യബാലകരെതിപ്പിതിലൊന്നു, ബാലി-
ജിത്തിൻ മിടുക്കിലവനെന്തിനു ശങ്ക തെല്ലും?

(ശ്ലോകത്തിൽ)

ഉണ്ടെൻകരത്തിൽ വിലസുന്നു പുരമരന്റെ
ദോർദൃഷ്ടസ്വഭവഹാരചണം കൃപാണം.

(പ്രാശംസ)

അഞ്ചാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

ആനാമകം

[മുസോദേവിയുടെ രണ്ടു ദാസിമാർ പ്രവേശിക്കുന്നു]

കന്നാമത്തവൾ:—ഹാ! സ്വാമിനിയെ ഈ നിലയിൽ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കണം വയ്യ. ഇതുവരെ ദേവി വ്യസനം പുറത്തു കാട്ടാതെ ഒരു വിധത്തിൽ കഴിച്ചു. ഇപ്പോൾ മേഘനാ കുമാരൻ മരിച്ചു എന്നു കേട്ട ഉടനെ ഗതപ്രാണയെ നന്ദപാലം വീണ്ടുപോയി.

രണ്ടാമത്തവൾ:—അതിലെന്താണാശ്ചര്യം? ധൈര്യമുള്ളവർ ദുഃഖം കുറയ്ക്കുകയും തടുത്തുനിൽക്കുവാൻ സാധിക്കും. എന്നാൽ സഹിക്കുവാനാത്ത കാഠിന്യം വരുമ്പോൾ കരകവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന ആവേശമാണ്. സങ്കടം മാറുന്നതിനും വളരെ പ്രയാസമുണ്ട്.

കന്നാമത്തവൾ:—എപ്പോഴെങ്കിലും സങ്കടത്തിനധീനമാകാത്ത മനസ്സുണ്ടോ? ദേവി ഇത്രനാൾ ധൈര്യമെല്ലാം ബീച്ചിരുന്നതിലാണ് എനിക്ക് ആശ്ചര്യം.

രണ്ടാമത്തവൾ:—ഇപ്പോൾ സ്വാമിനി ഏതു സ്ഥിതിയിലായിരിക്കുന്നു?

കന്നാമത്തവൾ:—ബാല്യംതൊട്ടു കൂടെ വളർന്ന ചിത്രലേയമ്മ സാന്തപനവചസ്സുകൾകൊണ്ട് ആശ്വസിപ്പിക്കാൻ നോക്കുകയാണ്. മറ്റു തോഴിമാരും പരിചരിച്ച് അരികെ ഉണ്ട്. എന്നാൽ സങ്കടത്തിന് ഒരു ശമനവുമില്ല. കുമാരന്റെ കാര്യം ഗുണങ്ങൾ പറഞ്ഞു കണ്ണുനീർ വാർത്തുകൊണ്ടുതന്നെയിരിക്കുന്നു.

രണ്ടാമത്തവൾ:—അങ്ങനെയാണ് ഇഷ്ടജനമരണത്തിൽ.

കാലക്രമേണ ഹൃദി വിസ്ഫുതിയാൽ മറഞ്ഞും
മാഞ്ഞും കിടക്കുമനുഭൂതവികാരമെല്ലാം
സന്താപമോറ ഹൃദി പൊങ്ങിവരും ക്രമത്താൽ:
കൊമ്പൻ മദിച്ച പുഴതന്നടിമണ്ണുപോലെ. 1

ഒന്നാമത്തവൾ:—ഇപ്പോൾ ദേവി “ഇവിടെയാണ് ആ
ദ്വം കുമാരൻ കമഴ്ന്നു വീണത്, ഇവിടെവെച്ചാണ്
കുമാരൻ ഭഗവാൻ ശുക്രാചാര്യന്റെ അടുക്കൽനിന്ന്
അക്ഷരാഭ്യാസം ആരംഭിച്ചത്, ഇവിടെവെച്ചാണ് വ
ധുവായ പ്രമീളാദേവിയെ ദേവി ആലിംഗനം ചെയ്ത
ത്, ഇവിടെവെച്ചാണ് ദിഗ്വിജയം കഴിഞ്ഞു് ഇന്ദ്ര
നെ ബന്ധിച്ചു കൊണ്ടുവന്നശേഷം അമ്മയുടെ അനു
ഗ്രഹത്തെ അർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു പാദപ്രണാമം ചെയ്ത
ത്” എന്നിങ്ങനെ പൂർവ്വകഥകൾ കാരോന്നായി പറ
ഞ്ഞു താഴെ നിലത്തു കിടന്നുരുളുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു.

രണ്ടാമത്തവൾ:—ദേവിയുടെ കഥ സങ്കടകരംതന്നെ.
ലോകോത്തരപരാക്രമനായ ഒരു മകനെപ്പറ്റിട്ട് ആ
കുമാരന്റെ മരണവും കാരണങ്ങിവന്നുവല്ലോ. ഇ
പ്പോൾ പിന്നെ അനുചാരികൾ എന്തു ചെയ്യാൻ
പോകയാണ്?

ഒന്നാമത്തവൾ:—അവരെക്കൊണ്ടു നിവൃത്തിയില്ലെന്നു ക
ണ്ടിട്ടു സംഗതികൾ മഹാരാജാവിനെ അറിയിച്ചിരി
ക്കയാണ്.

രണ്ടാമത്തവൾ:—എന്നാൽ ദേവിയെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്ന

തിന്ന മഹാരാജാവുതന്നെ ഇങ്ങോട്ട് എഴുന്നള്ളാതിരിക്കുകയില്ല.

കന്നാമത്തവർ:—ഇതാ, മഹാരാജാവു. പരിചാരകന്മാരെ വിട്ടു വേരൂവതിയെ മുമ്പിൽ നടത്തി അന്തഃപുരത്തിലേയ്ക്കെഴുന്നള്ളുന്നു. അദ്ദേഹമാകട്ടെ,

ദുഃഖം കോപമമിത്രവൈരമിവയാൽ
 ദീപ്താഭിരൂപാർക്കൻ, സ്വതഃ
 ദുർഗമൻ ദുഃഖനിശ്ചയത്തികവിനാൽ
 സ്വൈര്യം മുഖത്താണ്ടവൻ
 യുദ്ധോദ്യമവിചിത്രവേഷവിഭവൻ
 ക്ഷോഭം വെടിഞ്ഞീടില്ല
 കത്താനുഖമായൊരഗ്നിഗിരിപോൽ
 ശോഭിപ്പ രക്ഷോഭരൻ.

2

രണ്ടാമത്തവർ:—ശരിതന്നെ. മഹാരാജാവു ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ എഴുന്നള്ളുന്നു. നമുക്കു വേഗം മാറിപ്പോകാം.

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[അനന്തരം മണ്ഡോദരിയും രാവണനും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

മണ്ഡോദരി:—അവിടുന്നു പറയുന്നതു ശരിയാണ്. പക്ഷേ എനിക്ക് അവിടുത്തെപ്പോലെ സങ്കടത്തെ മനസ്സിൽ അടക്കിവെക്കുന്നതിന്നു സാധിക്കുന്നില്ല. അയ്യോ, അക്ഷകുമാര! അയ്യോ, മേഘനാദാ!

(എന്നു പറഞ്ഞു മോഹാലസ്യപ്പെടുന്നു.)

രാവണൻ:—പ്രിയതമേ, ആശപസിക്കൂ. ഇങ്ങനെ വൃസ നിച്ചിട്ടെന്താണ് ഫലം? ഈശ്വരപുഷ്പയിൽ മഗ്നനായിരുന്ന ആ മോഹനാദനെ അധർമ്മമായി കൊന്ന ആ മനുഷ്യപശുക്കളെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതിനല്ലേ നാമിപ്പോൾ ശ്രമിക്കേണ്ടത്? ഈ സങ്കടം വിരപ്രസുദ്ധായ നിനക്കു യോജിച്ചതല്ല.

മണ്ഡാദരി:—അവിടുന്ന് പറയുന്നതു ബോദ്ധ്യമാകാത്തല്ല; സങ്കടം മനസ്സിൽ കെട്ടുങ്ങുന്നില്ലെന്നുളളു. പുത്രന്മാർ മരിച്ച മാതാവിനെപ്പോലെ നിർഭാഗ്യവതിയായാ രാണുള്ളത്?

രാവണൻ:—സഭർത്തുകയായ ഭവതി അങ്ങനെ സങ്കടപ്പെടരുത്. നമ്മുടെ മകൻ വീരോചിതമായ വിധത്തിലാണ് മരിച്ചതെന്ന് വിചാരിക്കുക.

പെരുത്തൊരു കരുത്തിനാലുലക മൃന്നമൊന്നായ്ജ്ജയിച്ചുടക്കിയമരേന്ദ്രനെപ്പടയിൽവെച്ചു ബന്ധിച്ചവൻ എതിർത്ത രഘുചീരരൈശ്വരനിരയ്ക്കു കീഴാക്കിയോൻ പടത്തലയിലുറാമാമടരിലല്ലയോ വീണതും? 8

മണ്ഡാദരി:—എന്റെ മകൻ വീരസ്വർഗ്ഗത്തന്നെയാണ് പ്രാപിച്ചത്; അതിനു തക്കമില്ല.

രാവണൻ:—എനിക്കു പ്രിയപ്പെട്ട മകൻ നഷ്ടപ്പെട്ടു എന്നുമാത്രമല്ല, എന്റെ വലതുകൈതന്നെയാണ് ക്ഷയിക്കപ്പെട്ടത്.

പ്രഹസ്തകുംഭാദികൾ കുംഭകണ്ഠൻ-
താനും മരിച്ചാരിതടക്കുത്തിൽ;
അതിൽ ചലിച്ചീലിവ;-നീയൊരുങ്ങി
മരിക്കുവേ പാതിമരിച്ചു ഞാനും.

4

മണ്ഡോദരി: —അവനോടു തുല്യനായ ഒരു കുമാരൻ ഇനി എവിടെ? അവൻ ധർമ്മയുദ്ധത്തിലല്ലല്ലോ ജയിക്കപ്പെട്ടതെന്ന് ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു. ഈശ്വരനിയോഗമുടിച്ചു പൂജയ്ക്കു വിദ്വാനും വരുത്തി ഹോമപ്പരയിൽപെച്ചതന്നെയാണല്ലോ വിരോധികൾ എത്തിയത്. ഇതിനെല്ലാം കാരണം.....

രാവണൻ:—അതുകൊണ്ട്. ചാരിത്ര്യവതിയായ നിന്റെ കോപം കുലത്തൊടെ മുടിക്കും. ഇതിനെല്ലാം കാരണക്കാരൻ വിഭീഷണൻതന്നെ. എങ്കിലും അവന്റെ നാശം ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല. രാമനെന്നെ ജയിക്കുമെങ്കിൽ അവൻ രാക്ഷസരാജാവായി വാണുകൊള്ളട്ടെ.

മണ്ഡോദരി:—അധർമ്മം ജയിക്കുമോ?

രാവണൻ:—ധർമ്മധർമ്മം അറിഞ്ഞുകൂടാത്ത ഈ ക്ഷത്രിയപശുക്കളിൽനിന്നും ധർമ്മം ആശിച്ചിട്ടെന്തു ഫലം? അവർ കാടുകേറി നടക്കുന്ന അചരിഷ്ഠതന്മാർ. ശാശ്വതമായ ധർമ്മം അവർ അറിയുന്നില്ല. കാർക്കു:

ബാല്യത്തിൽ വമ്പിനൊടു പെൺകൊല ചെയ്ത വീരൻ;
സ്നേഹിച്ച തനപിതയുടെ നാസയറുത്ത ധന്യൻ;
വഞ്ചിച്ച ബാലിയെ പാടിപ്പൊരു സത്യസന്ധൻ—
കാകൽസ്ഥനോളമറിയുന്നവനായ ധർമ്മം?

5

അതുകൊണ്ട് അതിനെപ്പറ്റി വിചാരിക്കേണ്ടതായി
 ടില്ല.

മണ്ഡോദരി:—(സങ്കടത്തോടെ) എങ്കിലും എന്റെ സീമ
 നെപ്പുത്രന്റെ മരണത്തിൽ ഞാനെങ്ങനെ വ്യസനിക്കാ
 നിരിക്കും? എത്രുപേർ മരിച്ചു; ഏതെല്ലാം വിധത്തിൽ
 നാശമുണ്ടായി; എത്ര സ്ത്രീകൾ വിധവകളായി; എത്ര
 പേർ പുത്രർ മരിച്ചു കേഴുന്നു—ഈശ്വരാ! ഈ സങ്കട
 ങ്ങൾ എന്നെ നിലയ്ക്കും?

രാവണൻ:—മയപുത്രീ, വേദിക്കാതിരിക്കൂ. ഇന്നതന്നെ
 ഈ ക്ഷത്രിയകുമാരന്മാരെ ഞാൻ കൊല്ലുന്നുണ്ട്. ഇനി
 യും മറ്റുള്ളവർ യുദ്ധംചെയ്യേണ്ടയെന്നാണ് തീർച്ചയാ
 കിയിരിക്കുന്നത്. രാമലക്ഷ്മണന്മാരുടെ വീര്യം ഈ ദ
 ശകണ്ഠനോടു കാണിക്കട്ടെ.

മണ്ഡോദരി:—എന്നാൽ രാക്ഷസന്മാർ ജയിച്ചു.

രാവണൻ:—ഞാൻ റോദിട്ടു യുദ്ധത്തിനു പോകുന്നതിൽ
 നിനക്കുശങ്കയില്ലേ?

മണ്ഡോദരി:—(മുഖം തെളിഞ്ഞു പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) അ
 വിട്ടു നു യുദ്ധത്തിനു പോകുന്നതിൽ എനിക്ക് ആശങ്ക
 യോ? ആശങ്കയ്ക്ക് എന്താണവകാശം? ലക്ഷേശപരനോടു
 യുദ്ധത്തിനെതിർത്തുനില്ക്കുന്നവർ അകാലമരണം വരി
 ക്കുകയാണെന്ന് ആകാശം അറിഞ്ഞുകൂടാത്തത്?

രാവണൻ:—പക്ഷേ യുദ്ധത്തിൽ ജയവും തോല്പിയും വരാ
 മല്ലോ.

മണ്ഡോദരി:—മറ്റുള്ളവർക്കു വരാം.

രാവണൻ:—രാമന്റെ പരാക്രമം ചില്ലായല്ല. കേട്ടിട്ടില്ലേ, വരദൃഷണത്രിശിരാക്കളെ മൂന്നര നാഴികക്കൊണ്ടു കൊന്നതും?

മണ്ഡോദരി:—വരനല്ലല്ലോ ലങ്കേശ്വരൻ.

രാവണൻ:—ബലിഷ്ഠനായ കിഷ്കിന്ധാധിപതി ബാലിയെ രേവുകൊണ്ടു കൊന്നില്ലേ?

മണ്ഡോദരി:—ബാലിയല്ലല്ലോ ലങ്കേശ്വരൻ.

രാവണൻ:—കുന്ദനികുംഭാദികളേയും പ്രാമസ്തനേയും കുന്ദകണ്ണനേയും നിഷ്പയാസം വധിച്ചില്ലേ?

മണ്ഡോദരി:—അവരാമല്ലല്ലോ ലങ്കേശ്വരൻ.

രാവണൻ:—നിന്റെ വിശ്വാസം എന്നെ അജയ്യനാക്കുന്നു. എനിക്കുള്ളതിൽ കവിഞ്ഞു ധൈര്യം തരുന്നു. യുദ്ധത്തിൽ തോറ്റു ഞാൻ ഒരുകാലത്തും നിന്റെ സമീപത്തിൽ ചരുന്നതല്ല.

മണ്ഡോദരി:—വിജയിയായിത്തന്നെ വരും. (കാമ്മു നടി ചിട്ട്) കണകൊണ്ടു എനിക്കു സപ്തമായ ഒരു ഭീതി ഉള്ളു.

രാവണൻ:—അതെന്താണ്?

മണ്ഡോദരി:—ആ ജാനകിയെ അന്തഃപുരത്തിൽനിന്നു മാറ്റണം.

രാവണൻ:—(ചിരിച്ചിട്ട്) അതാ, പുറത്തു ചാടി സ്ത്രീകളുടെ.....

മണ്ഡോദരി:—അതുകൊണ്ടാണമില്ല. ആർച്ചപുത്ര, കഷ്ടനാണ്ടു, ഒരു പത്തിരപതു വഷം മുമ്പ് ഒരു

പെൺകുഞ്ഞിനെ ആശോകത്തറയിൽനിന്നുതന്നെയെടുത്ത് എന്റെ കൈയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകുമ്പോൾ?

മാവണൻ:—കാക്കുന്നുണ്ട്. അതിനെ നാം കടലിൽ കഴുകിക്കളഞ്ഞിരിക്കട്ടെ?

മണ്ഡാദരി:—പക്ഷേ കാക്കുന്നുണ്ടോ, ശുക്രാചാര്യൻ ആ കുട്ടിയെപ്പറ്റി ദീപ്തദർശനംചെയ്തത്?

മാവണൻ:—എന്തോ ദോഷമാണ് പറഞ്ഞു.

മണ്ഡാദരി:—ആ കുട്ടി എന്തോ ഈ അന്തഃപുരത്തിൽ വന്നു താമസിക്കുന്നു, അന്നു വലിയ നാശങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്ന്—

മാവണൻ:—(പെട്ടെന്നോർമ്മിച്ചുപോലെ) ഭഗവാന്റെ ആ അരുളപ്പാടു ഞാൻ കാക്കുന്നു. അതുമിതുമായി എന്താണ് ഖണ്ഡം?

മണ്ഡാദരി:—എന്തിനൊരു സംശയം—(എന്നുപറവാൻ മടിക്കുന്നു.)

മാവണൻ:—ദോഷമായാലും ഗുണമായാലും അറിയേണ്ടതാണ് ആവശ്യം. അതുകൊണ്ട് ചേതി കട്ടം മടിക്കേണ്ട.

മണ്ഡാദരി:—ആ പെൺകുട്ടിതന്നെയാണ് ഈ ജാനകിയെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു.

മാവണൻ:—(ആലോചിച്ചിട്ട്) അങ്ങനെയൊക്കെ—എന്നാൽ ദൈവവിധിയെന്നു വിചാരിക്കുക. ദൈവവിധി തടയുവാൻ ആർക്കും ശക്തിയില്ല. എന്നാൽ വിചരീതമായ വിധിയോടു പൊരുതെണ്ടത് എല്ലാവരുടേയും കടമയാണ്.

മണ്ഡാദരി:—(സവിഷാദം) അതുകൊണ്ട് ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നില്ല.

രാവണൻ:—ഇപ്പോൾ എനിക്ക് കാമ്ബവതനും, ആ ചെൺകുട്ടിയുടെ നാസാച്ഛേദം! അപ്പോൾ ശുശ്രൂഷ പരകയുണ്ടായില്ലേ—അതുതന്നെയായിരിക്കാം, ജാനകി നിമിത്തം ഇങ്ങനെ ഒരു സങ്കടം അവർക്കുണ്ടാകാൻ.

മണ്ഡാദരി:—അതുകൊണ്ട് ഇനിയെങ്കിലും ഈ ജാനകിയെ അന്തഃപുരത്തിൽനിന്നു മാറ്റിത്താമസിപ്പിക്കുകതോ?

രാവണൻ:—(നിശ്ചയത്തോടെ) വിധിയെപ്പേടിച്ചു ചെല്ലിട്ടെന്തു ഫലം? വരാനുള്ളതു വരട്ടെ. യുദ്ധംതന്നെ ചെയ്യും. യുദ്ധത്തിൽ ജയവും പരാജയവും വരാവുന്നതാണ്. പൂത്രൻ പാകൻ മുതലയവക്ഷ്യാപാലും തോല്പി പറ്റിയില്ലേ? അതുകൊണ്ട് വിരോധികൾ എന്നെ വധിച്ചു എന്നു വരാം. അതോത്തു നാനക്കു വേടിയില്ലേ?

മണ്ഡാദരി:—(ഗൗരവത്തിൽ) എനിക്കു വേടിയോ?

ആർതൻ നന്ദലുയ്യുണ്ടു മേഘനിനദൻ
ദേവേന്ദ്രദിപ്തം ഫരി-

പ്രാനാശായ്; സുഖമേക്കുന്നേയുമഴകിൽ
താരാട്ടിയാർതൻ കരം;

നാൽക്കൊമ്പദപിപകംമേത്തുകുളി-
ഞ്ഞീടുന്നതാർതൻ കഴു;-

ത്താ ലഭേശപരി രാവണപ്രിയതമ-
ജ്ഞാവാതാനോ ഭയം?

6

രാവണൻ: ... കണ്ടാത്രം ഞാൻ പറയുന്നു: ഇത്ര കാലത്തിനിടയിൽ ഞാൻ ഏതെങ്കിലും അവരായം നിന്നോടു

ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതു് ഈ അവസരത്തിൽ നീ ക്ഷമിക്കണം.

അന്യോന്യപ്രണയത്തൊടും സുമുഖി, സൗ-

ഭാഗ്യാദിയെല്ലാം പക-

ഞ്ഞെന്നാലും സുഖമായ് മനസ്സാണി ചിരം

ജീവിച്ചു നാമിത്രനാഥ;

എന്നാലാവതുപോൽ വളർത്തി വിമലേ,

നിന്മേന; വല്ലഭകിര്യം

നീനോടിനപരാധിയെങ്കിലതുമേ

കല്പേ, പൊറുത്തിടണം.

7

മണ്ഡോദരി:— ആർച്ചപുത്രൻ അങ്ങനെ പറയരുതു്. അതു കേൾക്കുന്നതുതന്നെ എനിക്കു സങ്കടമാണു്. ഞാനാണല്ലോ അവിടുത്തോടു ക്ഷമാവണം ചെയ്യേണ്ടതു്.

സുരീചാപല്യവശാൽ ചിലപ്പോഴറിയാ-

തേയും ഭവാനോടു ഞാൻ

കോപം വാശികളീഷ്ട്യയെന്നിതുകൂടാൽ

കരം പരം ചെയ്തുപോയ്;

ചേരാതുള്ള മനോവൃഥയ്ക്കുമിവളി-

ന്നെത്രയ്ക്കുമോ മേന്മവായ്;

പ്രാണാധീശപര, സർവ്വമെൻറയപരാ-

ധം നീ ക്ഷമിച്ചീടുക.

8.

(എന്ന പാദങ്ങളിൽ പതിക്കുന്നു)

മാവണൻ:—(എഴുന്നേറ്റിപ്പിട്ടു്) പ്രിയേ, ഇതിനൊരുകാലത്തുമവകാശമില്ല. ഭവതിയുടെ ധൈര്യവും ആശിസ്സും

ഏകദേശം രണ്ടാമതൊരു ജീവൻതന്നെ ഉണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നു. നിന്റെ ഈ വാക്കുകളെപ്പറ്റി ശ്രദ്ധാർഹമായി ഉദ്ധരിക്കുന്നു. ഇതാണ് രാമനോടു പൊരുത്തമുള്ള അർത്ഥം. രാമനെ വധിച്ച വിജയാലയണിത്തെ രാവണൻ താമസംവിനാ നിന്റെ പാദപ്രണാമം ചെയ്തുകൊള്ളും.

(രണ്ടുപേരും പോകുന്നു)

ആരാമകം കുഴിഞ്ഞു

റദ്ദാമിനം

[സുഗ്രീവൻ, അംഗദൻ, നീലൻ ഇവർ പ്രഭാശിക്കുന്നു]

അംഗദൻ:—ശ്രീരാമദേവന്റെ ധർമ്മബുദ്ധിയിലാണ്, വിക്രമത്തിലല്ല, എനിക്ക് വിശ്വയം തോന്നുന്നത്. മൃതനായ രാവണനെ അദ്ദേഹം എത്രമാത്രം ബഹുമാനിച്ചു!

സുഗ്രീവനും നീലനും:—അതെന്താണ്?

അംഗദൻ:—രാക്ഷസരാജാവിന്റെ ശവസംസ്കാരത്തെപ്പറ്റി ആലോചിക്കുമ്പോൾ ഞാനും ഹനുമാനും രാമചന്ദ്രന്റെ സമീപത്തുണ്ടായിരുന്നു. രാവണന്റെ ദേഹം കഴുകുനാക്കും ദിവ്യമൃഗങ്ങൾക്കും ഇരയാകത്തക്കവണ്ണം പടക്കുളത്തിൽ കിടന്നുകൊള്ളട്ടെയെന്നായിരുന്നു വിഭീഷണന്റെ മതം.

നീലൻ:—ഇത്ര സ്വജനദ്രോഹിയോ വിഭീഷണൻ?

സുഗ്രീവൻ:—ആ രാക്ഷസന്റെ സഹോദരവിദ്വേഷം ഇത്രമാത്രമുണ്ടെന്നു ഞാൻ ധരിച്ചിരുന്നില്ല. രാമഭദ്രൻ എന്തു പറഞ്ഞു?

അംഗദൻ:—എന്തു പറഞ്ഞെന്നോ! കൊള്ളാം. രാവണൻ ദേവന്മാർക്കുപോലും പൂജനാണെന്നും പൗരജന്മത്തിയാണെന്നും മൂലോകപ്പെരുമാളായി വാണ അദ്ദേഹം ഒരു കാലത്തും നിന്ദിക്കപ്പെടേണ്ടവനല്ലെന്നും നയമായി ആദ്യം അരുളിച്ചെയ്തു.

സുഗ്രീവൻ:—ധർമ്മത്തിന്നും നീതിക്കും ഭക്തവിധമാണല്ലോ
രാമഭദ്രന്റെ അഭിപ്രായം. എന്നിട്ടോ?

അംഗദൻ:—വിഭീഷണൻ്റെ അതത്ര ബോദ്ധ്യമായില്ല. രാ
മഭദ്രനോടു പരസ്യമായി മറുപടി പറഞ്ഞു. മൃതനായ
രാവണനെ അധിക്ഷേപിക്കുവോളം ചെയ്തു.

നീലൻ:—അങ്ങനെയാണു് നീചന്മാരുടെ പ്രവൃത്തി. ജീ
വിച്ചിരുന്നപ്പോൾ രാവണന്റെ മുമ്പിൽ പോകുന്നതി
നുപോലും ഭയമായിരുന്ന വിഭീഷണൻ ഇപ്പോൾ അ
ധിക്ഷേപിക്കുതന്നെ ചെയ്യും.

അംഗദൻ:—എന്തായാലും താൻ പോയി സംസ്കാരകർമ്മ
ങ്ങൾ നടത്തുകയില്ലെന്നു ഖണ്ഡിച്ചു പറയും ചെയ്തു.

സുഗ്രീവനും നീലനും:—എന്തു്, ശ്രീരാമചന്ദ്രന്റെ വാക്കി
നെ ലംഘിക്കുവാൻ ആ സ്വജനദ്രോഹിഷ്ഠി ധൈര്യമു
ണ്ടായോ? അപ്പോഴോ?

അംഗദൻ:—ചെങ്ങി ലക്ഷ്മണനക്ഷി; വായുതനയൻ

കൈത്താർ തെരിച്ചു ജവാൽ;

തുംഗശ്രോധമിയന്നു തൻമിഴി തുറ-

ന്നൊന്നുഗ്രമായ് മജ്ജാംബവാൻ;

അങ്ങുളളാർ കവിവീരർ മറ്റു പലരും

കോപേന സംഭ്രാന്തരായ്-

ത്തിങ്ങിങ്ങിയിടുത്തു; രാഘവഹൊരാൾ

നിന്നാനമഷം വിനാ.

1

സുഗ്രീവൻ:—ശാന്തമൃത്തിയായ രാമഭദ്രന്റെ സ്വഭാവ
ത്തിന്നു യോജിച്ചതാണു് അതു്. എന്നിട്ടുദ്ദേഹം എന്താ
ണു് ചിന്തിച്ചു ചെയ്തതു്?

അംഗദൻ:—രാക്ഷസരാജാവിന്റെ ശവസംസ്കാരം ചെയ്യാൻ വിഭീഷണനും സാധിക്കുന്നതല്ലെങ്കിൽ ആ കർമ്മം ദശരഥപുത്രൻതന്നെ ചെയ്യുന്നതാണെന്ന് അരുചി ചെല്ലൂ.

നീലൻ:—രാജ്യത്താന്റെ വിനയവും ധർമ്മനിഷ്ഠയും! സർവ്വജനസമക്ഷം ഇപ്രകാരം അധിക്ഷിപ്തനായ വിഭീഷണൻ എന്താണു് ചെയ്തതു്?

അംഗദൻ:—എന്താണയാൾക്കു ചെയ്യാനുള്ളതു്? നാണം കെട്ടു് അവിടെനിന്നു പോയി. ഇപ്പോൾ ശവസംസ്കാരം കഴിഞ്ഞിരിക്കണം. രാക്ഷസരാജാവിനു് അനുരൂപമായ പ്രശംസിയോടുകൂടി ശവസംസ്കാരം നടത്തണമെന്നായിരുന്നു കല്പന. ഇതാ, രാമഭദ്രൻ ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ എഴുന്നള്ളുന്നു.

(പക്ഷുണൻ, ഹനുമാൻ എന്നിവരാൽ അനുഗതനായി രാമചന്ദ്രൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. എല്ലാവരും യഥോചിതം ആസനസ്ഥരായ ശേഷം)

ശ്രീരാമൻ:—സ്നേഹിതാ, വാനരരാജാവേ, അങ്ങയുടെ സഹായംകൊണ്ടു് എല്ലാം അഭീഷ്ടംപോലെ സാധിച്ചു. അച്ഛന്റെ ആജ്ഞ അനുസരിച്ചുള്ള പതിനാലു വർഷത്തെ വനവാസവും നാളെക്കൊണ്ടുവസാനിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു നാളെത്തന്നെ അയോദ്ധ്യയ്ക്കു മടങ്ങേണമെന്നാണു് എന്റെ ഉദ്ദേശം.

സുഗ്രീവൻ:—ആയുന്റെ തീർമാനം ഉചിതംതന്നെ. പുത്രവിരഹസന്തപ്തമായ മാതൃജനങ്ങൾ എത്ര ആകാംക്ഷയോടെയാണു് ദിവസങ്ങളെണ്ണി പാക്കുന്നതു്! ഉത്ത

മകേതനാരായ ഭരതശത്രുഘ്നന്മാർ എന്തുതക്കണയോ
 ടെയാൺ അവിടുത്തെ വരവിനെ പ്രതീക്ഷിക്കുന്നത്!
 തങ്ങളുടെ മഹാരാജാവിനെ കാണുവാനായി അക്ഷമ
 രായി പാർക്കുന്ന അയോദ്ധ്യയിലെ പൗരജനങ്ങളുടെ
 കാര്യവും മാനുപോകാവുന്നതല്ലല്ലോ.

ശ്രീരാമൻ:—വൈദേഹിക്കാൺ ഇവിടുത്തെ താമസം ദൃ
 സ്സഹമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നത്. ഇത്രനാൾ സങ്കടമനുഭ
 വിച്ചു പാഞ്ഞ സ്ഥലത്തു് ഒരു ദിവസംപോലും താമസി
 ക്കുന്നതിനു ദേവിഷ് ഇഷ്ടമില്ല.

സുഗ്രീവൻ:—ഞാൻ അതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നില്ല.

(ഒരു വാനരഭടൻ പ്രവേശിച്ചു്)

ദേവാ, രാക്ഷസരാജാവു വിഭീഷണൻ വന്നുനില്ക്കുന്നു.

ശ്രീരാമൻ:—വേഗം അകത്തു കൊണ്ടുവരിക.

(വിഭീഷണൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. അന്യോന്യം അഭിവാദ്യംചെയ്തു
 വിഭീഷണൻ ഇരിക്കുന്നു.)

ശ്രീരാമൻ:—രാക്ഷസരാജാവേ, കർമ്മമെല്ലാം ശരിയായി
 തന്നെ നടന്നുവല്ലോ.

വിഭീഷണൻ:—(തൊണ്ടയിടിച്ചു്ലാഭം) അവിടുത്തെ കാ
 രുണ്യംകൊണ്ടെല്ലാം ശരിയായി നടന്നു. ഹാ ജ്യേഷ്ഠ,
 ഹാ വീരമുത്തേ, ഹാ ത്രൈലോക്യവിക്രമ! ബാല്യംതൊ
 ട്ടു് അവിടുത്തെ വാത്സല്യം അനുഭവിച്ചു വളർന്ന ഞാൻ
 അവിടുത്തെ ചിതാരോഹണവും നിവ്വഹിക്കേണ്ടതായി
 വന്നല്ലോ.

അംഗദൻ:—(ഹനുമാനോടു്) ഈ കള്ളന്റെ സുരഭാപ
 ണം!

ശ്രീരാമൻ:— വഴലമ്പു ൧, ഇതിൽ സങ്കടപ്പെടേണ്ടതായിട്ടില്ല. മഹാനുഭാവനായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതം വിചാരിച്ചു.

വെന്ത മൃഗങ്ങളെയും സ്വകളജാ-
വീയുത്തിനാലേകനായ്;-
യെന്നേയ്ക്കും നിലനിർത്തി രാക്ഷസകല-
ശ്രീതന്റെ സൽകീർത്തിയെ;
തന്നാളേ സഖമായ് ഭരിച്ചു പുരുസ-
മ്പത്തേകി ലോകക്കുമോ;
മുന്നേ കേൾവിയുമില്ലിവണ്ണമൊരുവൻ
സാധിച്ചതായ് ഭൂമിയിൽ.

2

എന്തു പ്രതാപത്തോടെയാണ് ആ മഹാനുഭാവൻ ജീവിച്ചത്! എത്ര ഘോരമായ യുദ്ധം ചെയ്താണ് അദ്ദേഹം മരിച്ചത്! രാജാവായ നിങ്ങൾക്ക് അഭിമാനത്തിനല്ലാതെ ധൃസനത്തിനവകാശമെവിടെ?

സുഗ്രീവൻ:— രാവണന്റെ മഹിമാതിശയത്തെ വാഴ്ത്താതെ ആരാണുള്ളത്? രാജാവേ, യുദ്ധം ചെയ്തതും മരിക്കുകയും ജയിക്കുകയും പ്രതാപികളായവർ കഴിച്ചുകൂടാത്തതാണ്. അതിൽ അങ്ങു സങ്കടപ്പെടാനില്ല. രാക്ഷസവംശത്തിനു നാശവും സംഭവിച്ചിട്ടില്ല. അങ്ങയാൽ രാക്ഷസന്മാർ സരാജന്മാരായ് ഭവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

വിഭീഷണൻ:— എന്തു രാജ്യമാണ്— എന്തു ശ്രേയസ്സാണ്? എനിക്ക് ഒന്നുതന്നെ വേണമെന്നില്ല. വിഷ്ണു കരുനായി ശിഷ്ടമുള്ള കാലം കഴിക്കണമെന്നാണെന്റെ ആഗ്രഹം.

ശ്രീരാമൻ:—അങ്ങനെ പറയരുത്. രാജകുലത്തിൽ ജനിച്ച അങ്ങയ്ക്കു രാജ്യരക്ഷണംതന്നെയാണു് ധർമ്മം—അതു വഴിപോലെ ചെയ്യുന്നതാണു് വിഷ്ണുപ്രീതി സമ്പാദിക്കുന്നതിനുള്ള ഉത്തമമാർഗ്ഗവും. ഭക്തിയും കലധർമ്മവും ഒരു കാലത്തും വിഭിന്നങ്ങളല്ലെന്നു ധരിക്കണം.

ഹനുമാൻ:—സനാതനമായ സത്യമാണു് ഇപ്പോൾ അരുളിച്ചെയ്തതു്.

(പുറത്തു വന്നിട്ടു ആരും ഭക്തർക്കുന്നു.)

ശ്രീരാമൻ:—എന്താണെന്നു പോയി അറിഞ്ഞുവരിക.

(ഹനുമാൻ മോദിക്കുന്നു.)

വിഭീഷണൻ:—അവിടുത്തെ പാദസേവ കന്നേ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നുള്ളു.

പരമാർത്ഥരൂപമറിയുന്ന ഞാൻ വിഭോ,
സുരനാഥപൂജിത, പരാൽപരേശ്വര;
നിരുപാധികം തവ മഹത്വമിന്നു നീ
നാരൂപഭംഗിയിലടക്കി വെപ്പതും.

3

(ഹനുമാൻ സസംഭ്രമം പ്രവേശിച്ച്)

അയ്യോ, അത്യാശ്ചര്യകരമായ ഒരു സംഭവമുണ്ടായി.

(എല്ലാവരും ചുരുങ്ങിയ നാടിക്കുന്നു.)

ശ്രീരാമൻ:—എന്താണു്, പറയൂ.

ഹനുമാൻ:—രാജസഭാജാവിന്റെ ദേഹം ദമിച്ചു തീരാനായപ്പോൾ അതുവരെ സന്താപംകൊണ്ടു നിശ്ചേഷ്ടയെന്നപോലെ അന്തഃപുരത്തിൽ കിടന്നിരുന്ന മഹാ

റാണി മണ്ഡോദരി, ദാസികളുടെ നിരോധവാക്കുകൾ കേൾക്കാതെ ഉടഞ്ഞുവീശുന്നതിനായി സർവ്വഭരണഭൂഷിതയായി ശൃശാനഭൂവിൽ വന്നു. ഉടൻ എല്ലാവരും കാണെത്തന്നെ ശംഖചക്രഗദാചക്രജങ്ങൾ ധരിച്ച വിഷ്ണുപാഷ്വർനാർ നിറഞ്ഞ ഒരു ദിവ്യവിമാനം ആകാശത്തിൽനിന്നുമിറങ്ങിവന്നു. അപ്പോഴേക്കും സ്വന്തരൂപം വെടിഞ്ഞു ലക്ഷ്മീരൂപം ധരിച്ച മഹാരാണിയെ സഞ്ചാലമാനം എതിരേറ്റു ആ വിമാനം മേഘോദ്ഭേദം യന്ത്രപോയി.

(എല്ലാവരും ആത്മയുന്മുഖസ്തരാകുന്നു.)

ശ്രീരാമൻ:—എന്താണ് നിങ്ങൾക്കതിലാശ്ചര്യം നോക്കുന്നത്?

സുഗ്രീവൻ:—രാക്ഷസമഹാരാണി എങ്ങനെ മഹാലക്ഷ്മിയുടെ രൂപം ധരിച്ചുവെന്നറിയാൻ എനിക്ക് ആഗ്രഹമുണ്ട്.

ശ്രീരാമൻ:—അതു പറയേണ്ടതായീട്ടുണ്ടോ? എന്റെ അംഗംതന്നെയാണ് രാവണനെന്നു നിങ്ങൾക്കിത്രയ്യംകൊണ്ടു മനസ്സിലായില്ലേ? ഞാനും എന്റെ ഉത്തമഭക്തന്മാരും സാക്ഷാൽ വിഭിന്നരല്ല. എന്റെ ഭക്തന്മാരിൽ ഒന്നാമത്തവനത്രേ രാവണൻ. എന്റെ അനുഗ്രഹത്താൽ പ്രതിയോഗിഭക്തികൊണ്ടു ക്ഷണസായുജ്യം പ്രാപിച്ച എന്റെ സ്വന്തം കരംശമത്രേ അദ്ദേഹം.

(വിഭീഷണൻ ഇതികത്തവ്യതാമൂഢനെന്നപോലെ ഇരിക്കുന്നു.)

ശ്രീരാമൻ:—(വിഭീഷണന്റെ വിചാരഗതി മനസ്സിലാക്കിയിട്ട്) രാവണന്റെ അനുഗ്രഹത്തിനായിമാത്രമ

രേണാൻ ഈ രൂപം ധരിച്ചത്. നിങ്ങളൊക്കെയും ഭക്തന്മാർ. എന്നാൽ രാവണൻ വൈഷ്ണവാംശമെന്നു ധരിക്കണം.

മനുമാൻ:—രാവണനില്ലാതെ രാമനെങ്ങനെ? രാമരാവണന്മാർ തുല്യപ്രതിയോഗികൾ. രാവണനെക്കൊണ്ടു മാത്രം രാമനു ജീവിതസാഹചര്യം ലഭിക്കുന്നു.

വിഭീഷണൻ:—ഹീ! ഹീ! അങ്ങനെ പറയരുത്. ധർമ്മസ്വരൂപനായ രാമനെവിടെ?

മനുമാൻ:—(വകവെയ്ക്കാതെ) എനിക്കു പലപ്പോഴും ഭതാനാറുണ്ട്, പ്രഹ്ലാദരക്ഷണത്തിനല്ല, ഹിരണ്യാനന്ദനാണു്, മഹാവിഷ്ണു നൃസിംഹവേഷം പൂണ്ടതെന്ന്. പ്രഹ്ലാദനെരുന്നാൾകൊണ്ടാണു് മുക്തി ലഭിക്കുന്നത്?

വിഭീഷണൻ:—(നീരസത്തോടെ) പ്രകൃതത്തിലെന്താണത്ത്?

സുഗ്രീവൻ:—(സമന്വഹാസം)

നിന്ദിച്ചെതിർക്കുമവനും ചരണാരവിന്ദ-

മെന്നും ഭജിപ്പവനമുഗ്രതപോധനനും

നല്ലൊന്നാരേവിധമനശ്ചരമുക്തിതന്നെ;

സർവ്വേശ്വരന്റെ വഴിയാരറിയുന്നു ലോകേ? 4

നമുക്കൊക്കെ മുക്തി കിട്ടിയാലായി; ഇല്ലെങ്കിലായി. കർമ്മഫലംപോലെ; രാവണനു കർമ്മഫലം സായുജ്യമായിട്ടല്ലേ തീർന്നത്?

ഹനുമാൻ:—മഹാരാജാവു കല്പിച്ചതു ശരിയാണ്. എ
ന്നാൽ സംരംഭയോഗം എല്ലാവർക്കും സാധിക്കുന്നതല്ല.
ഭഗവൽപ്രീതിയുടെ പാരമ്യം അനുഭവിച്ചവർക്കുമാത്ര
മേ ക്ഷണഫലപ്രദമായ ആ യോഗം സാധിക്കുമുള്ളു.

ഈശപ്രീതിവഴിക്കു തീക്ഷ്ണതരമാം
സംരംഭയോഗത്തിനാൽ
പ്രാപിപ്പു ചിലർ സച്ചിദാനന്ദകവചം
സായുജ്യമന്ത്രാദിശഃ;
വർദ്ധിക്കുന്നൊരു ഭക്തികൊണ്ടു ഭഗവൽ -
കാരണ്യമാഞ്ജിച്ചതിൻ
ശേഷം മുക്തിയണഞ്ഞിടുന്നൊടുവില -
ദേവഷിമാർപോലുമേ.

5

ശ്രീരാമൻ:—വെറുതേയല്ല ഹനുമാനെ ഭാഗവതോത്തമാ
ന്നെ പറയുന്നത്.

ഹനുമാൻ:—ശ്രീരാമരാമ (എന്നു ജപിക്കുന്നു)

ശ്രീരാമൻ:—വിഭീഷണമഹാരാജാവേ, ഭവാന്റെ ഭക്തി
ലോകമറിയുന്നു. അങ്ങു വിഷ്ണുപാദധ്യാനത്തോടേ ക
ർമ്മങ്ങൾ അനുഷ്ഠിച്ചുകൊണ്ടു ചിരകാലം രാജ്യഭാരം
ചെയ്തശേഷം മുക്തിയെ പ്രാപിക്കും, തക്ഷമില്ല.

സുഗ്രീവൻ:—എല്ലാം ശുഭമായി.

ശ്രീരാമൻ:—ഇനി എന്താണ് വേണ്ടത്?

സുഗ്രീവൻ:—ഇത്രകൂടി ഭവിക്കട്ടെ.

(ഭരതനാട്യം)

ശരിക്കെന്നും വേണ്ടുവടിയിൽ മഴ

പെയ്തൊരു ധരമേ;-

ലിരിക്കട്ടേ വണ്ണാശ്രമവിധിയൊ-

ടേ ലോകരനിശം;

പെരുത്തിടം ശ്രേയസ്സലകിലുള-

വാകട്ടേ; സുചിരം

ഭരിക്കട്ടേ രാമക്ഷിതിപതിയ-

നാതകമിളയെ!

ധ്രുവസാമിനി

[മലയാളനാടകം]

കുറിപ്പ്

ഈ നാടകത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുള്ള സംഗതികൾ എത്രമാത്രം ചരിത്രത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയാണെന്ന് അറിവാൻ കൗതുകമുള്ള വായനക്കാർക്കുവേണ്ടിയാണ് ഈ കുറിപ്പ് എഴുതുന്നത്.

ഇഷ്ടപാകപരവശങ്ങൾപോലെ ചരിത്രപ്രസിദ്ധിച്ചുള്ള ഒന്നാണ് ഗുപ്തവംശം. മുന്മുറവർഷകാലത്തോളം ഭാരതസാമ്രാജ്യം അടക്കിപ്പിടിച്ച ആ വംശത്തിലെ സാമ്രാജ്യമന്മാരുടെ മേന്മയാണ് ഈ ചരിത്രം ഇന്നും ലോകത്തിൽ. അവരുടെ കാലത്താണ് ഹൈന്ദവസംസ്കാരം അതിന്റെ പരമകാഴ്ചയെ പ്രാപിച്ചതെന്നത്രേ പണ്ഡിതന്മാരുടെ മതം. ഗാന്ധാരമുതൽ കാമരൂപംവരെയുള്ള രാജ്യങ്ങളിൽനിന്നു വിദേശീയരെ നിഷ്കാസിച്ച് ഭാരതഭൂമിയുടെ പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം പുലർത്തി, ഹിന്ദുമതത്തെ പുനഃസ്ഥാപിച്ച്, സംസ്കൃതഭാഷയുടെ മേന്മ വളർത്തി, ജനങ്ങൾക്ക് അഭൂതപൂർവ്വമായ സാഹസികത്വം ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്ത ഗുപ്തരാജാക്കന്മാരുടെ ഭരണകാലത്തെയാണ് ഇൻഡ്രാചരിത്രത്തിന്റെ സുപ്രസിദ്ധമായ ഹിന്ദുക്കളുടെ വ്യാഴദശയെന്നും ചരിത്രകാരന്മാർ വാഴ്ത്തുന്നത്. ആ രാജവംശത്തിൽ എല്ലാകൊണ്ടും മഹാനെന്ന പേരിനെ അർഹിക്കുന്നതു വിക്രമാദിത്യവിജ്ഞാനപുരം ചന്ദ്രഗുപ്ത ചിന്തീയനാണ്. കാളിദാസന്റെ പുരസ്കൃതമാണ് അ

റിയപ്പെടുന്ന ആ സാമ്രാജ്യമനെപ്പറ്റി എത്ര പറഞ്ഞാലും അവസാനിക്കുന്നതല്ല.

സമഗ്രപരാക്രമമായ സമുദ്രമഹാരാജാവിനു ദത്താദേവി എന്ന പട്ടമഹിഷിയിൽ ഉണ്ടായ പുത്രനാണ് ചന്ദ്രഗുപ്തൻ. സമുദ്രഗുപ്തനു വേറെ ഒരു മഹാരാണിയിൽ ജനിച്ച പുത്രനായ രാമഗുപ്തനാണ് സമുദ്രഗുപ്തനുശേഷം രാജ്യം വാണത്. ആ രാമഗുപ്തൻ തന്റെ ചക്രവർത്തിനായ ശ്രവസാമിനിയെ ശാകരാജാവിനു കൊടുത്ത കഥ സാഹിത്യത്തിൽ പണ്ടുതന്നെ സ്ഥലം പിടിച്ചിട്ടുള്ള ഒന്നാണ്. എന്നു മാത്രമല്ല, അത് ഒരു കാലത്തു ചരിത്രപ്രസിദ്ധമായിരുന്നുതാനും. എന്നാൽ ഭാരതചരിത്രത്തിലെ അതിപ്രധാനങ്ങളായ സംഭവങ്ങൾപോലും കാലയവനികയിൽ മറഞ്ഞുകിടന്നിരുന്നതുപോലെ ശ്രവസാമിനിയുടെ കഥയും അടുത്ത കാലംവരെ അജ്ഞാതമായിത്തന്നെ കിടന്നു. ബാണഭട്ടന്റെ ഹെഷ്ചരിതത്തിലുള്ള ഒരു സൂചനയാണ് പിന്നീടും ഈ സംഗതി ചരിത്രകാരന്മാരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ കൊണ്ടുവന്നത്.

“പരകളത്രകാമകനായ ശാകപതിയെ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ഹനിച്ചു” എന്നൊരു വാചകം ഹെഷ്ചരിതത്തിൽ കാണുന്നുണ്ട്. ശങ്കരാചാര്യൻ എന്ന വ്യാഖ്യാതാവ് ആ വാചകത്തിന് ഇങ്ങനെ അർത്ഥം പറയുന്നു: “ശകാധിപതി ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ ഭാര്യയായ ശ്രവസാമിനിയെ ആവശ്യപ്പെട്ടു. ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ശ്രവദേവിയുടെ വേഷം ധരിച്ച സ്രീവേഷം ധരിച്ച അനൗപമന്മാരാൽ പരിവൃതനായി ശകാധിപതിയെ വധിച്ചു.”

ഈ സംഗതിയെപ്പറ്റുമാറു സൂചനകളും കണ്ടുകിട്ടുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. കാവ്യമീമാംസയിൽ ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു ശ്ലോകമാണ് ബാണഭട്ടന്റെ ഈ സൂചന ചരിത്രപ്രഖ്യാതമായ ഒരു സംഭവത്തെപ്പറ്റിയാണെന്നു പണ്ഡിതന്മാരെ മറുസ്സിലാക്കിയത്. ആ ശ്ലോകത്തിന്റെ പൂർണ്ണാർത്ഥം ഇങ്ങനെയാണ്:

“ഭതപാ രാജപദം ശകാധിപതയേ

ദേവീം പ്രവസാമിനീം

യസ്മാൽ ഖണ്ഡിതസാമസോ നിവിവൃതേ

ശ്രീ (ശക്ത) രാമഗുപ്തോ നൃപഃ”

ഇതിൽനിന്നു ശകാധിപതിക്ക് ഒരു ഗുപ്തരാജാവു പ്രവസാമിനിയെന്നു പേരായ തന്റെ ഭാര്യയെ കൊടുത്തു എന്നു തെളിയുന്നു.

കൂടാതെ നാട്ടുദ്രപ്പണം എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ വിശാഖദത്തമഹാകവി എഴുതിയതായ ‘ദേവീചന്ദ്രഗുപ്തം’ എന്ന (ഇതുവരെ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടില്ലാത്തതായ) ഒരു നാടകത്തിൽനിന്ന് ഒരു ഭാഗം ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിൽനിന്നു ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ ജ്യേഷ്ഠനായ രാജാവിന്റെ പേര് രാമഗുപ്തനെന്നായിരുന്നുവെന്നും ആ രാമഗുപ്തന്റെ പട്ടമഹിഷിയായിരുന്നു പ്രവസാമിനിയെന്നും സ്രീവേഷം ധരിച്ച ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ശകരാജാവിനെ കൊന്നശേഷം രാമഗുപ്തനെയും കൊന്നു രാജ്യം കൈവശത്താക്കിയെന്നും പിന്നീട് പ്രവസാമിനിയെ വിവാഹം കഴിച്ചു എന്നും കാണുന്നുണ്ട്. അതിനു വേറെ തെളിവായി അമോഘവർമ്മൻ എന്ന രാജാവു ക്രിസ്താബ്ദം 871-ൽ എഴുതിയിട്ടുള്ള ഒരു ചെപ്പേട്ടിൽ ഇങ്ങനെ കാണുന്നു:

“ഹമാം പ്രാതരഭാവ രാജ്യമാനരം

ദേവീം ച ദീനസ്ഥാ

ലക്ഷം ഭോജിമലോപൻ വിവർദ്ധ്യ

ദാതാ സ ഗുഹാ ദയഃ”

ഇതിൽനിന്നും തെളിയുന്നതു ചുറ്റും ശൃംഗായ ഒരു രാജാചു
ഭാതാവിനെക്കൊന്നു രാത്രിത്തരും ദേവിയെയും ഹരിച്ചു
എന്നാണല്ലോ.

ഇങ്ങനെ അപമാനത്തിൽനിന്നും ദാതുജായയെ ര
ക്ഷിച്ചശേഷം സിംഹാസനാരോഹണചെയ്തു ചന്ദ്രഗുപ്തൻ
വിക്രമാദിത്യസ്ഥിരഭാകിതരും കാളിദാസാദികളുടെ പുര
സ്കൃതാവുമായ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ തന്നെയോ എന്നുള്ളതാണ്
പിന്നെ അറിയേണ്ടതു്. അവിനും ശരിയായ തെളിച്ച
കൾ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുണ്ടു്. ചിൽസാദൃസ്സുണ്ടെന്നുള്ള
ലിഖിതത്തിൽ കുമാരഗുപ്തചക്രവർത്തിയുടെ മാതാവാണ്
യുവസാമിനിയെന്നു പ്രത്യേകം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. വൈശാ
ഗയിൽനിന്നു കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുള്ള യുവസാമിനിയുടെ സ്വ
ന്തം മുദ്രയിൽ ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ പട്ടമഹിഷിയെന്നും ഗോ
വിന്ദഗുപ്തമഹാരാജാവിന്റെ മാതാവെന്നും അവർതന്നെ
എടുത്തു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. കുമാരഗുപ്തനും ഗോവിന്ദഗുപ്ത
നും ചന്ദ്രഗുപ്തവിക്രമാദിത്യന്റെ മക്കളെന്നു ചരിത്രം ചോ
ഷിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു യുവസാമിനിയുടെ രക്ഷകനായതും
പിന്നീടു ഭർത്താവായതും ചന്ദ്രഗുപ്തവിക്രമാദിത്യൻതന്നെ
യെന്നു തെളിയുന്നു.

നാടകത്തിൽ ശിഷ്യമുള്ള ഭോഗങ്ങൾ ചരിത്രത്തെ അ
ടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയല്ല എന്നുള്ളി പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നു.

ഗ്രന്ഥകർത്താ

ഒരഭിനയം

“കവിതാ കാളിദാസസ്വ, തന്ത്ര ശാക്തജം മതം,

ശാക്തജേ ചതുർത്ഥാകുസ്സു തു ശ്ലോകചതുഷ്ടയം.”

എന്നൊരു സംസ്കൃതശ്ലോകം പഴമക്കാർ ചൊല്ലാറുണ്ട്. ഇതുപോലെ, സർദാർ കെ. എം. പണിക്കരുടെ ചരിത്രകാവ്യങ്ങൾ, അവയിൽ പെച്ച ‘ധ്രുവസാമിനി’നാടകം, ‘ധ്രുവസാമിനി’നാടകത്തിൽ രണ്ടാമങ്കം, അതിൽ രണ്ടു വാക്യങ്ങൾ—എന്നിങ്ങനെ ഒരു സഹൃദയൻ അഭിപ്രായപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ, അത് ഒരു വാസ്തവകഥ ഫാമുത്രമേ ആകയുള്ളൂ.

ആലോചിക്കുമ്പോൾ ആസാദ്യത കൂടിക്കൂടി വരുന്ന ആ വാക്യദിതയത്തെ വായനക്കാരുടെ മുമ്പിൽ എടുത്തുവെപ്പാൻ എനിക്ക് ചെമ്പൽ തോന്നുന്നു: നാണവും മാനവും കെട്ട ഭീരുവായ രാമഗുപ്തചക്രവർത്തിയാൽ തന്റെ പട്ടമഹിഷീപദത്തിൽനിന്നു ശക്തപ്പെരുമാളുടെ ദാസീപദത്തിലേയ്ക്കു സ്ഥലം മാറ്റപ്പെട്ട നായിക, ധ്രുവസാമിനി, “ഇതിലെന്താണ്, സങ്കടപ്പെടാനുള്ളത്?.... ..അവരവർ അനുഭവിച്ച സങ്കടത്തിന്റെ പാരമ്യംകൊണ്ടല്ലേ നാം പുരാണവനിതകളെ ഇന്നും ബഹുമാനിക്കുന്നത്?” എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ട്, ദുഃഖാക്രാന്തയായ തോഴിയെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നതായ, “മഹാരാജാവു് അതുകൊണ്ടു് എന്നെ ബഹുമാനിക്കുകയാണ്, അപമാനിക്കുകയല്ല ചെയ്യു

തു്” എന്ന വാക്യമാണ് ഒന്നാമത്തേതു്; രണ്ടാമത്തേതുകേട്ടേ, നായികയെ അപമാനത്തിൽനിന്നു സംരക്ഷിക്കാനായി, അവളുടെ വസ്ത്രാഭരണങ്ങൾ വാങ്ങി സ്ത്രീവേഷം ധരിച്ച ശകചകുവത്തിയുടെ കൈനിലയിലേയ്ക്കു പോകാൻ ആളായി നായകന്റെ, ചന്ദ്രശങ്കരന്റെ, “എന്നാൽ ആ മൃഗപടം ഞാൻ ധരിക്കാം. ദേവിയുടെ കയ്യിൽനിന്നു വാങ്ങുന്ന ഈ ദേവാചരണമാണ് എന്റെ രക്ഷാകവചം” എന്ന വാക്യമത്രേ. യുവസാമിനിയുടെ ഈ ശാന്ത ഗഭീരതയിൽ നിഴലിച്ചു കാണപ്പെടുന്നത്, ഭൈരവീതാപ്രഭുതികളായ ഐതിഹാസികസ്മിരണങ്ങളുടെ അത്ഥവാപുതനെയല്ലയോ? ആ പരിശുദ്ധാത്മാഗയായ ദേവിയായ് നൽകപ്പെട്ട മൃഗപടം ധീരോദാത്തനായ നായകന് എങ്ങനെ ഒരഭ്യേമായ രക്ഷാകവചമാകാതിരിക്കും?

ഇത്തരം ഹൃദ്യങ്ങളായ ഗദ്യങ്ങളും,

“ജലഹേനഹസനദിങ്ങളാലും,

മലർ മൂടുന്ന ലതപ്പടപ്പിനാലും,

ഫലഭാരനമത്തരക്കളാലും

വിലസുന്നോരിവിടം നിതാന്തരമ്യം.”

എന്നീ മട്ടിലുള്ള ശോഭനങ്ങളായ ശ്ലോകങ്ങളും ‘യുവസാമിനി’യുടെ ഏഴങ്കങ്ങളിലും ഏറെക്കുറെ കാണാം; ഇവ ഈ ദൃശ്യകാവ്യത്തെ ഉൽകൃഷ്ടരൂപങ്ങളുടെ ഇടയിലേയ്ക്കു ഉയർത്തിയിരിക്കുന്നു.

ഇതിപ്പത്തം എത്ര പഴയതായാലും, അതിനെ നവീനരീതിയാ രേഖപ്പെടുത്തുന്നതിൽ ശ്രീ: പണിക്കരുടെ തുല്യ

കുറച്ചു വാടവം നാം അനുഭവിച്ചറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണല്ലോ. എന്നാൽ, ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മറ്റു നാടകങ്ങളെന്നപോലെ, ഈ ചരിത്രനാടകവും ശ്ലോകമിശ്രിതമെന്നയാകയാൽ, ഗദ്യരൂപകൈകപ്രണയികൾ ഇതിനെയും 'ചഴഞ്ചൻ' എന്ന് ആക്ഷേപിച്ചേക്കാം. ഈ ആക്ഷേപത്തിന്നു തക്ക മറുപടി, തന്റെ മധുരമാദാരമായ 'മണ്ഡോദരീ' നാടകത്തിന്റെ സുദീർഘമായ മുഖവുരയിൽ ശ്രീമാൻ പണിക്കർതന്നെ പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇംഗ്ലീഷിലും വളരെ സൽഗ്രന്ഥങ്ങൾ നിർമ്മിച്ച പണിക്കരവർകൾക്കു ജന്മസിദ്ധമായ വാസനയുണ്ട്; നാൾതോറും വായനകൊണ്ടു വളർന്നുവരുന്ന വൈദഗ്ദ്ധ്യമുണ്ട്; ഏതു പണിത്തിരക്കിലും മന്ദിക്കാത്ത പ്രതിഭാശക്തിയുണ്ട്; ഒരിക്കലും വാടാത്ത ഉത്സാഹമുണ്ട്; സർവ്വോപരി, സ്വഭാഷയെ സേവിക്കുന്നതിൽ അഭംഗുരമായ ഭക്തിയുമുണ്ട്. അതിനാൽ, ഈ അസാമാന്യനായ സാഹിത്യകാരനിൽനിന്ന്, അമ്മേ, കൈരളീ, നിന്തിരുവടിക്കു് ഏതെന്താശിഷ്ടകൂടാ?

ചെറുതുരുത്തി }
2-5-41.

വള്ളത്തോൾ

കുടുംബാംഗങ്ങൾ

രാമഗുപ്തൻ	ഗുപ്തചക്രവർത്തി
ചന്ദ്രഗുപ്തൻ	രാമഗുപ്തന്റെ അനുജൻ
സോമഗുപ്തൻ	ചക്രവർത്തിയുടെ വിജാതീയ സഹോദരൻ
മാധവസേനൻ	രാജസേവൻ
പണ്ണദത്തൻ	അമാത്യൻ
സുകീർത്തി	ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ സാധിവി
	ഗ്രാമികൻ
ചണ്ഡസേനൻ	സേനാപതി
ശീലഭദ്രൻ	ബലരാജൻ
ബലരാജൻ	സംഘമിത്രൻ ബലരാജനാമൻ
സുചിമുഖൻ	} ചാരന്മാർ
ലവണകൻ	
പ്രവിഷ്ഠൻ	ശാകചക്രവർത്തി
തോരമാനൻ	ശാകപ്രഭു
ധൃതരാഷ്ട്രൻ	പണ്ണദത്തന്റെ മകൾ
	(ചക്രവർത്തിനി)
അശ്വമേധി	ബലരാജപ്രഭു
മേഘാധി	ധൃതരാഷ്ട്രയുടെ തോഴി

ധ്രുവസപാമിനി

ഒന്നാമങ്കം

നാദി

ദേവന്മാർ പണിയുന്ന പാദതളിരാൽ
ഭിക്ഷാടനം ചെയ്യുവോൻ
ജീവത്രാണനദീക്ഷയാൽ സകലസ-
മ്പത്തും തൃജിച്ചുള്ളവൻ
*സർവ്വജ്ഞൻ വിഭുവിച്ചരാചരജഗ-
ന്നാഥൻ മഹായോഗിയാം
ശർവ്വൻ ദുഷ്ടകവൈരി നിങ്ങളിൽ വള-
ർത്തിട്ടെട്ടെ സന്മാംഗളം.

(നാദ്യന്തത്തിൽ സൂചിമുഖൻ എന്നും ലവണകൻ എന്നും
രണ്ടുപേർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സൂചിമുഖൻ:—സഖേ, ലവണക, താൻ പറഞ്ഞതൊന്നും
എനിക്കു സമ്മതമാകുന്നില്ല. ഞാൻ ആലോചിച്ചു ക
ണ്ടിടത്തോളം ഈ സാമ്രാജ്യം അനശ്വരകീർത്തിമാ
നായ സമുദ്രഗുപ്തമഹാരാജാവിന്റെ കാലത്തെത്തന്നെ

* സർവ്വജ്ഞൻ, മഹായോഗി, ദുഷ്ടകവൈരി ഈ പേരുകൾ ബു
ദ്ധദേവനും ചേർന്നതാണ്.

ലെ പ്രതാപത്തിൽത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നു. അന്തഃമുദ്രമെല്ലാം മഹാരാജാവു നശിപ്പിച്ചില്ലേ? എല്ലായിടത്തും സമാധാനംതന്നെ.

ലവണകൻ:—അതിലെന്താണ്? അതിൽ രാമഗുപ്തമഹാരാജാവു് എന്തു സാമന്ത്രിമാണ് പ്രദർശിപ്പിച്ചതു്? സമുദ്രഗുപ്തന്റെ മന്ത്രിമാരും കുമാരചന്ദ്രഗുപ്തനുമല്ലേ വിരോധിമാരെ അമർച്ചചെയ്തതു്?

സുചീമുഖൻ:—അങ്ങനെ പറയരുതു്. ആരുടെ കയ്യുകൊണ്ടു വിരോധികൾ അമർച്ചചെയ്യപ്പെട്ടാലും അതിന്റെ മേന്മ രാജാവിനുതന്നെയാണ്.

പാരം വഹി വമിപ്പ ഭാനുകിരണ-

ശ്രീകൊണ്ടു സുയ്യോപലം;

നേരം സുചി കുറിച്ചിടുന്നു മണിമേൽ

യന്ത്രപ്രഭാവത്തിനാൽ;

മന്ത്രിന്ദ്രക്കു പരിശ്രമങ്ങളിലമോ

ചിന്താനുരൂപം ഫലം

സാമിക്കുള്ള മഹാനുഭാവമതിനാൽ-

മാത്രം ലഭിക്കുന്നതാം.

2

അതുകൊണ്ടു മന്ത്രികൾ എത്ര മിടക്കുന്നാരായിരുന്നാലും സേനാനികൾ എത്ര പ്രബലന്മാരായിരുന്നാലും അവർക്കുണ്ടാകുന്ന വിജയങ്ങൾ അവരുടെ രാജാക്കന്മാരുടെയാണ്, തങ്ങളുടെല്ല. പണ്ണഭത്തന്റെ സാമന്ത്രിയും ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ കരബലവും തെളിഞ്ഞതുകൊണ്ടു രാമഗുപ്തമഹാരാജാവിന്റെ മാഹാത്മ്യംകൊണ്ടാണെന്നു പറയണം.

ലവണകൻ:—(ചിരിച്ചിട്ട്) എന്തു വേണമെങ്കിൽ പറഞ്ഞു കൊള്ളൂ. പക്ഷേ ചന്ദ്രഗുപ്തനെ ബഹിഷ്കരിച്ചതിനുശേഷമുള്ള സംഗതികൊണ്ടു മഹാരാജാവിന്റെ മിടുക്കെല്ലാം തെളിഞ്ഞിട്ടല്ലേ? സാമന്തന്മാരെല്ലാം ഇളുകിയല്ലേ ഇരിക്കുന്നത്? പോരെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ ശാകന്മാർ രാജധാനിക്കു സമീപംതന്നെ എത്തിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പ്രവിഷ്ഠനോടെതിർപ്പോൾ കാണാമല്ലോ രാമഗുപ്തന്റെ പരാക്രമം.

സുചീമുഖൻ:— ചന്ദ്രഗുപ്തകുമാരനായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഇങ്ങനെയൊന്നും ഉണ്ടാകയില്ലായിരുന്നു എന്നുതീർച്ചതന്നെ.

ലവണകൻ:—കുമാരന്റെ വംശഭക്തി വലുത്തതന്നെ. അല്ലെങ്കിൽ ഇത്രമാത്രം ഉപദ്രവിച്ചിട്ട് അടങ്ങിയിരിക്കുമോ? സ്വയംവരത്തിൽത്തന്നെ വരിച്ച സ്രീയെ ബ്രഹ്മൻ അപഹരിച്ചു. വസ്ത്രവകകൾ കണ്ടുകെട്ടി. സ്നേഹിതന്മാരേയും ബന്ധുക്കാരേയും ഉപദ്രവിച്ചു. ഇപ്പോൾ നാടുകടത്തി. എന്നിട്ടും അനങ്ങാതെയിരിക്കുന്നത് വംശഭക്തികൊണ്ടല്ലാതെ എന്തുകൊണ്ടാണ്?

സുചീമുഖൻ:—കാലാവലോകനംകൊണ്ടായിരിക്കാം. സമയം വരുമ്പോൾ കുമാരൻ അടങ്ങിയിരിക്കുമെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടാ.

ലവണകൻ:—രാമഗുപ്തന്റെ കാലത്തു് എല്ലാ സമയവും വിരോധികൾക്കു ഗുണകരമാണല്ലോ. ഭാരത്തിനു കീഴിടംവെച്ചതുകൊണ്ടു രാജാവുകൾമോ? മോടിക്കു വേണ്ടതെല്ലാമുണ്ടു്: അന്തഃപുരം നിറച്ചു സ്രീകുളുണ്ടു്, രത്നാഭര

ണങ്ങളുണ്ട്, വലിയ സേനയുണ്ട്, സേനാനായകന്മാരുണ്ട്; പൗരസ്വം മാത്രമില്ല.

നിഷ്പൗരസ്വൻ നൃപതിതന്റെ മഹാഭിസാര-
മാധംബരത്തിനതകം ചിലപോതിലെന്നാൽ
ഷണ്ഡന്റെ ദേഹപരിപൂഷ്ടികണക്കു കാര്യം -
സാധ്യത്തിനോക്കുമളവിൽ പരിമാസ്യമാകും. 3

ശാകന്മാർ തരംകണ്ടു കേറിയതിൽ എന്തിനു വിസ്മയിക്കുന്നു.

സുചിമുഖൻ:—പതുക്കെപ്പറയൂ. സോമഗുഹ്യന്റെ ചാരന്മാരേയുള്ളു എല്ലായിടത്തും.

ലവണകൻ:—(ആത്മഗതം) ഈയാളും ചന്ദ്രഗുഹ്യകുക്ഷിതനെ. (പ്രത്യക്ഷം) അതുകൊണ്ടെന്താണു്? ചന്ദ്രഗുഹ്യസാമിയും ദൂരേയാകയില്ല. ഏതായാലും എനിക്കു ത്യാഗശ്രദ്ധയായി കൊട്ടാരത്തിൽ ചെല്ലേണ്ടതുണ്ടു്. താമസിയാതെ കാണാം.

സുചിമുഖൻ:—കാ, അങ്ങനെതന്നെ.

(രണ്ടുപരമം പോകുന്നു)

വിഷ്ണുഭം കഴിഞ്ഞു

[ശ്രീരാമഗുഹ്യമഹാരാജാവു പണ്ണഭത്തനും സോമഗുഹ്യനും
മാധവസേനനും പരിവാരങ്ങളും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

പണ്ണഭത്തൻ:—ദേവ, ശാകബലം ഇന്ദ്രനഗരത്തെത്തന്നെ
വളഞ്ഞുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

പരാഭവത്താൽ പരമജ്ജപലിച്ചു
പുരാണവൈരജപലനാഭിതപ്തൻ
പരാക്രമത്തോടുമണഞ്ഞതൃണീ
ദ്രാപശക്തൻ പ്രഭു ശാകനാഥൻ. 4

സോമഗുഹ്യൻ:—അതുകൊണ്ടെന്താണ്? ശ്രീരാമഗുഹ്യമ
ഹാരാജാവിന്റെ പ്രതാപം കേൾക്കുമ്പോൾത്തന്നെ
ശാകന്മാർ കാടിയൊളിച്ചുകൊള്ളുമല്ലോ. കാക്കുന്നില്ലേ:
ചിരാഭ്യാസം ചേരും രണതുരഗസംഘത്തോടു ബലാൽ
പുരാ ശാകാധീശസ്സുടയിവരൊടേറിയന്നയവേ
ദിരാധഷ്ടം യുദ്ധോത്സുകത ഗതിവൈദഗ്ദ്ധ്യമിവയ—
പ്രതാപവ്യാപാരം ദൃതഗതിയിൽമാത്രം വെളിവിലായ്. 5

രാമഗുഹ്യൻ:—ശരിതന്നെ. ശാകന്മാർ നമ്മോടൊത്ര തവ
ണ തോറവരാണു? അവർ അടുത്തുവന്നതുകൊണ്ടെ
ന്താണ്? തോല്ക്കുമ്പോൾ കന്നിച്ചവർ കീഴടങ്ങിക്കൊ
ള്ളും.

മാധവസേനൻ:—എന്തിനു നാം വിഷമിക്കുന്നു? മഹാരാ
ജാവു തിരികെ രാജധാനിയിൽ എഴുന്നള്ളിയിട്ടുണ്ടെ
ന്നു കേൾക്കുമ്പോൾത്തന്നെ ശാകാധിപൻ, സിംഹഗ
ർഭനും കേട്ടു കൂറുകുറുപ്പോലെ, തിരിഞ്ഞു പാഞ്ഞുകൊ
ള്ളും.

പണ്ണഭത്തൻ:—(ആത്മഗതം) ഇങ്ങനെയുള്ള സേവകന്മാരാണ് രാജ്യശ്രീയെ നശിപ്പിക്കുന്നത്. എന്തു ചെയ്യാം? ഭാരതസാമ്രാജ്യം ഇവരുടെ അധീനതയിലായല്ലോ. (പ്രത്യക്ഷം) ദേവ, ദിവംഗതനായ അവിടുത്തെ അച്ഛന്റെ ഭൂതന്മാരിൽ ഒരാളെന്ന വിശ്വാസംകൊണ്ടും അവിടുത്തോടു് ഇപ്പോൾ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ചാർച്ചകൊണ്ടും പറയുന്നതാണ്. എന്റെ അറിവിൽ പ്രവിഷ്ഠൻ ഈ പ്രാവശ്യം നമ്മോടെതിർക്കാൻ വന്നിട്ടുള്ളതു വലുതായ കരുസേനയോടുകൂടിയാണ്. എല്ലാ ശാകരാജാക്കന്മാരും അദ്ദേഹത്തെ അനുഗമിച്ചിട്ടുണ്ട്. നമ്മുടെ കഥ പറകയാണെങ്കിൽ—

സോമഗുപ്തൻ:—(പുച്ഛഭാവത്തിൽ) എന്താണ് ഇവിടെ തരക്കോടു്?

പണ്ണഭത്തൻ:—നമ്മുടെ സേനയെവിടെ? സേനാനികളെവിടെ? സൗരാജ്യം കലശിച്ചു നില്ക്കുന്നു. അങ്ങോട്ടേയ്ക്കു യച്ച സൈന്യവിഭാഗത്തിന്റെ കഥയേ കേൾക്കാനില്ല. പരാക്രമശാലികളായ പടത്തലവന്മാർ—

മാധവസേനൻ:—ആയുധ കമാരചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ കഥയായിരിക്കാം സൂചിപ്പിക്കുന്നത്. എന്താണ്, കമാരൻ കരാളേ ഈ ഭാരതസാമ്രാജ്യത്തിന്റെ സൈന്യം നയിക്കുവാനുള്ള എന്താണോ?

രാമഗുപ്തൻ:—അതാണ് ഞാനും ചോദിക്കുന്നത്.

സോമഗുപ്തൻ:—സാക്ഷാൽ ബാഹുലേയന്റെ അവതാരമെന്ന ലോകർ കൊണ്ടാടിയിരുന്ന സമുദ്രഗുപ്തദേവന്റെ സീമന്തപുത്രൻ ശ്രീരാമഗുപ്തമഹാരാജാവു സമ

പ്രതാപത്തോടെ നാടുവാഴുമ്പോഴാണോ ഇങ്ങനെ സൂചിപ്പിക്കുന്നത്?

പ്രതാപം ക്ഷതമസ്തിമസ്തകമണി-

സ്തോമങ്ങളാൽ തൻപ്രിയ-

കണ്ണാലംകരണങ്ങൾ തീർപ്പാക്കു മഹാൻ

ശ്രീരാമഗുഹൻ വിള

ഇക്കോണിതലമുഗ്രശക്തിധരനായ്,

നാകം വലാതിപോൽ,

കാക്കുമ്പോളരിഭിതിയെന്നതു കിന-

വിൽപ്പോലുമുണ്ടാവതോ?

6

രാമഗുഹൻ:—മഹാസേനയാൽ പരിരക്ഷിതമായ നമ്മുടെ ഈ രാജ്യം ആക്രമിക്കുന്നതിന് ആർക്കാണ് ധൈര്യമുണ്ടാകുന്നത്? (സശങ്കം) എങ്കിലും യുദ്ധം കൂടാതെ കഴിയുമെങ്കിൽ അതത്രേ നന്മ. ശാകരാജാവിന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു ചിട്ടയുള്ള സ്ഥാനപതി നമ്മുടെ സ്ഥിതിക്ക് യോജിച്ചവിധം സന്ധി ചെയ്യാതെ ഇരിക്കയില്ല.

പണ്ണഭത്തൻ:—(ആത്മഗതം) ഹാ! കഷ്ടം! രാജാക്കന്മാർ ഭീരുക്കളായിത്തീർന്നാൽ ഉണ്ടാകുന്ന സങ്കടം! ചന്ദ്രഗുഹ കുമാരന്റെ അഭാവംകൊണ്ടുള്ള ആപത്തു് ഇപ്പോഴാണ് പൂർണ്ണമായി മനസ്സിലാകുന്നത്. (പ്രതാപം) ദേവ, രാജധാനിതന്നെ നിരോധിച്ചിരിക്കുന്ന വിരോധിയോടു സന്ധിക്കാലോചിച്ചാൽ ഫലമെന്താണ്? അതു നമുക്ക് അഭിമാനക്കുയമായിട്ടേ വരികയുള്ളൂ.

രാമഗുഹൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ഞാൻ അറിയും ഈ ശാകന്മാരെ! അവർക്കു ധനത്തിലാണ്, രാജാധികാര

ത്തിലല്ല, ആഗ്രഹം. വല്ലതും കൊടുക്കയാണെങ്കിൽ അവർ വന്ന വഴിക്ക് പോയ്ക്കാളും.

സോമഗുപ്തൻ:—അതേ. ഈ ഭൂമിപ്പുറം പൊന്നും പണവുമാണ് വേണ്ടത്. എന്നിന്നു യുദ്ധം ചെയ്യുന്നു? യുദ്ധം ചെയ്താൽ ഫലം ആക്കിയാം? പണം കൊടുത്താൽ നമുക്ക് ചേർന്നു സഹായങ്ങളെല്ലാം അവർ ചെയ്തതൊന്നായിരിക്കുകയില്ല. അങ്ങനെയൊന്നെങ്കിൽ രാജ്യത്തിൽ ഛിദ്രമുണ്ടാക്കുന്നവരെ അമർത്താൻ നമുക്ക് വൈഷമ്യമില്ല.

സേനാനി:—(ആക്ഷേപസംഭരത്തിൽ) സാക്ഷാൽ ബൃഹസ്പതിതന്നെ! ഭൂമിപ്പുറം നെയ്ത കൈകളിലി കൊടുത്തു വശത്താക്കാൻ ഉപദേശിക്കുന്ന മന്ത്രിയുടെ ബുദ്ധിവിശേഷം ആശ്ചര്യകരംതന്നെ. ദേവ, അവിടുത്തെ ആജ്ഞാകരൻമാത്രമായ ഞാൻ പറയുന്നതു കല്പിച്ചു ക്ഷമിക്കണം. ഈ ശാകന്മാരോടു യുദ്ധംതന്നെയാണ് വേണ്ടത്.

കത്തിപ്പലിക്കുന്ന ഭവൽപ്രതാപ-
ദാവാഗ്നിതൻ ചൂടിക്കൊരിഞ്ഞിടട്ടെ,
വരണ്ട കാടെന്നതുപോലെ,യിന്നീ-
ശ്ശകാധിരാജന്റെ ബലിയുടേതെന്നും.

7

മോമഗുപ്തൻ:—സേനാപതി, സാമത്തിനും ഭേദത്തിനും അവസരമുണ്ട്. ഉദ്ധനായ ചന്ദ്രഗുപ്തനെപ്പോലെ എല്ലാ സമയവും യുദ്ധംതന്നെ ഉചിതമെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. യുദ്ധംകൊണ്ടു നാടിനു ദോഷമേയുള്ളൂ.

യുദ്ധംകൂടാതെ അവർ അടങ്ങുമെങ്കിൽ ഇത്ര നാശങ്ങൾക്കു നാമെന്തിനിടയാക്കുന്നു?

പണ്ണദത്തൻ:—(അമർത്തോടെ) ചന്ദ്രഗുപ്തകുമാരനുണ്ടായിരുന്നു എങ്കിൽ—

സോമഗുപ്തൻ:—രാജദ്രോഹപരമായ വാക്കുകൾ ഈ സദസ്സിൽ പറയുന്നത് എന്തു സഹായത്തെ അവലംബിച്ചാണ്?

രാമഗുപ്തൻ:—(കോപത്തോടെ) എന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു തന്നെ രാജദ്രോഹികളെ സൂതിക്കുകയോ! അവിടുന്ന് ദേവിയുടെ പിതാവെന്ന നിലയ്ക്കു നമ്മുടെ ഗുരുവായിപ്പോയതുകൊണ്ട്—(ഏന്ത് അഭോക്തിയിൽ നിൽക്കുന്നു.)

സോമഗുപ്തൻ:—(രാമഗുപ്തനോടു സ്വകാര്യം) ഇങ്ങനെയുള്ള രാജദ്രോഹികളെ സ്വതന്ത്രരായിരിക്കാൻ സമ്മതിക്കരുത്. അതു രാജ്യത്തിനു ഗുണകരമാകയില്ല.

രാമഗുപ്തൻ:—(സ്വകാര്യം) ദേവി ഇപ്പോഴും കോപിച്ചിരിക്കയാണല്ലോ.

സോമഗുപ്തൻ:—(രാമഗുപ്തനോടു) എന്തെങ്കിലും കാര്യത്തിനു നിശ്ചയിച്ചു ചെയ്തിരിക്കയാണെന്നു പറയാമല്ലോ.

രാമഗുപ്തൻ:—(സ്വകാര്യം സോമഗുപ്തനോടു) ശരി, അങ്ങനെയൊന്നുവെട്ടെ.

(യവനഭടന്മാരാൽ അനുഗതനായി പണ്ണദത്തൻ പോകുന്നു)

മാധവസേനൻ:—മന്ത്രസദസ്സിൽ ഇനി ഒത്തുചേർന്നു കാണേണ്ടല്ലോ.

കഞ്ചുകി:—(പ്രവേശിച്ചു) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും, ധർമ്മനാഥരി ജയവാർമ്മൻ കാത്തു നില്ക്കുന്നു.

രാമഗുപ്തൻ:—വേഗം പ്രവേശിപ്പിക്കുക.

ജയവർമ്മൻ:—(പ്രവേശിച്ചു മഹാരാജാവിനെ വന്ദിച്ചു. ശേഷം) ദേവൻ വിജയിയായി ഭവിച്ചാലും.

രാമഗുപ്തൻ:—പ്രവിഷ്ഠൻ ക്ഷേമംതന്നെയല്ലേ?

ജയവർമ്മൻ:—ശാകരാജാവിന് അവിടുത്തെ അപ്രീതി കൊണ്ടല്ലാതെ മറു് അസുഖത്തിനു കാരണം കണ്ടില്ല.

രാമഗുപ്തൻ:—എന്താണ് നമ്മുടെ അപ്രീതി എന്നു പറഞ്ഞത്? നമ്മുടെ ശാസനകൾ അയാൾ ബഹുമാനിച്ചില്ലേ? ഇപ്പോൾ അയാളെ ഇവിടെ സ്വീകരിക്കുന്നതിനു സൗകര്യമില്ലെന്നും അതുകൊണ്ടു നാം സന്തോഷിച്ചു കൊടുത്തയച്ച സമ്മാനങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചു സ്വദേശത്തേയ്ക്കു മടങ്ങിക്കൊള്ളണമെന്നും അവിടെ പറഞ്ഞില്ലേ?

ജയവർമ്മൻ:—അറിയിച്ചു.

രാമഗുപ്തൻ:—എന്നിട്ടോ?

ജയവർമ്മൻ:—എന്നിട്ട്—(പറവാൻ മടികാണിക്കുന്നു.)

സോമഗുപ്തൻ:—അനിഷ്ടമാണെങ്കിലും പറയുക. എന്താണ്, അയാൾ ഭാരതചക്രവർത്തിയുടെ കല്പനകൾ നിഷേധിക്കുവാൻ ഭരണവേട്ടോ? യുദ്ധംതന്നെ വരിച്ചുവോ?

ജയവർമ്മൻ:—യുദ്ധമല്ല, മരണമാണ്, വരിച്ചത്?

സേനാപതി:—എന്താണ് ഇതിനർത്ഥം? ശാകരാജാവും എന്താണ് മറുപടി പറഞ്ഞത്?

രാമഗുപ്തൻ:—തെളിച്ചതന്നെ പറയൂ. മടിക്കേണ്ട.

ജയചന്ദൻ:—ദേവന്റെ നയഗഭമായ കല്പനകൾ ഞാൻ അറിയിച്ചപ്പോൾ പ്രവിഷ്ഠൻ, ശാകന്മാർ നിറഞ്ഞ സദസ്സിൽവെച്ച് പുള്ളുഭാവത്തിൽ, ഉച്ചത്തിൽ ചിരിച്ചുകൊണ്ട് “എന്ത്, സമുദ്രഗുഹയുടെ പുത്രൻ ഭീരുവാണ്, അല്ലേ? ചന്ദ്രഗുഹൻ രാജ്യത്തിൽനിന്നു ബഹിഷ്കൃതനാണ്. അതുകൊണ്ട് പണം തന്നെ മടക്കാമെന്നോ രാമഗുഹയുടെ വിചാരം” എന്നു പറഞ്ഞു.

സേനാപതി:—ശാകരാജാവിന്റെ അഹങ്കാരം! നമ്മെ ഇത്ര നിന്ദിച്ച സ്ഥിതിക്ക് ഉടതൻതന്നെ സേനാസന്നാഹത്തിനു കല്പനയുണ്ടാകണം.

രാമഗുഹൻ:—(വകവെയ്ക്കാതെ) എന്നിട്ടു പിന്നെന്താണുണ്ടായത്?

ജയചന്ദൻ:—അവരെല്ലാവരും രാജവംശത്തെത്തന്നെ കണക്കില്ലാതെ അധിക്ഷേപിച്ചു. പിന്നീട്—(എന്ന് അലോക്തിയിൽ വിരമിക്കുന്നു.)

സേനാപതി:—ദേവ, അവിടുന്ന് അവദിക്കണം. പവിത്രമായ ഗുഹവംശത്തെ അധിക്ഷേപിക്കുന്ന ഈ ദ്രോഹി ഇനി ജീവിക്കാൻ അവസരം കൊടുക്കരുത്.

ഇന്നിപ്പോഴത്തെ മിഷ്ടമരതോപിതന്റെ

പുണ്യത്തെയും പരിഹസിപ്പൊരു ശാകനാഥൻ

ജീവിക്കയോ മമ കരത്തിലരാതിരുകത-

വാനോത്സുകം കൊടിയ വസ്ത്രമിരിക്കെയിപ്പോൾ? 8

രാമഗുഹൻ:—സഖേ, നിങ്ങളുടെ കോപത്തെ ഞാൻ ബഹുമാനിക്കുന്നു. എങ്കിലും രാജാക്കന്മാർ കാഷ്ടസാധു

മാണ്, കൗലത്വമല്ല, മുഖ്യമായുള്ളത്. (ജയവർമ്മനോട്) ശിഷ്യം കേൾക്കട്ടെ.

ജയവർമ്മൻ:—ഒടുവിൽ ശാകരാജാവു സ്വയമായി പോയ്ക്കാളൊന്നെ സമ്മതിച്ചു.

സോമഗുപ്തൻ:—ഈ ഭൂമിയിൽ വസിക്കുകയുള്ളതായ ഇത്രയേ ഉള്ള ആദ്യമേ ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടില്ല, തിരുമേനി രാജധാനിയിൽ എഴുന്നള്ളിയിട്ടുണ്ടെന്നറിഞ്ഞാൽത്തന്നെ പ്രവിഷ്ഠൻ പോയ്ക്കാളൊന്നെ.

രാമഗുപ്തൻ:—(സന്തോഷത്തോടെ) പിന്നെന്താണ് ചെയ്തത്? എന്താണ് ഇത്ര ദൂരം?

ജയവർമ്മൻ:—അങ്ങനെ പോകുന്നതിനു ചില പ്രവചനങ്ങൾ ആസഭയിൽവെച്ചു ശാകരാജാവു പറയുകയുണ്ടായി.

രാമഗുപ്തൻ:—എന്താണ് പ്രവചനങ്ങൾ? കൂടുതൽ പറയണമോ?

ജയവർമ്മൻ:—പണം വാങ്ങിയിട്ടില്ല; നിരസിച്ചു. തിരികെ അയച്ചു. ധനമല്ല അധർമ്മം വേണ്ടത്. അധർമ്മത്തിനായ ശാകൻ സാമ്രാജ്യത്തിന്റെ മാനമാണ് ആവശ്യപ്പെടുന്നത്.

രാമഗുപ്തൻ:—എന്താണ് ഇത്ര വളർച്ചകെട്ടിപ്പറയുന്നത്?

ജയവർമ്മൻ:—കുറ്റിച്ചു തിരുവുള്ളമുണ്ടാകണം. രാമസ്യമായി തിരുമനസ്സായിക്കേണ്ടതാണ്.

രാമഗുപ്തൻ: (മറുത്തുപറയ്ക്കി) നിങ്ങളെല്ലാവരും പറ്റാത്തവർ.

(മറുപടി എല്ലാവരും പോകുന്നു.)

ജയവർമ്മൻ:—ഈ ഭൂമി ആവശ്യപ്പെട്ടതു ദേവിയുടെ

സാന്നിദ്ധ്യമാണ്. ദേവിയേയും അന്തഃപുരത്തിൽനിന്നു കലീനകളായുപേരെ പത്തു സ്രീകളേയും നാളെ അർദ്ധരാത്രിക്കും അയാളുടെ പടകുടീരത്തിൽ അയയ്ക്കുവാണെന്നിൽ അയാൾ സ്വദേശത്തേയ്ക്കു മടങ്ങിക്കൊള്ളാംപോലും.

രാമഗുപ്തൻ:— (സ്തബ്ധഭാവത്തിൽ) എന്ത്, ദേവിയേയോ? ധ്രുവകുമാരിയേയോ!

(ജയവർമ്മൻ മനസ്സോടെ നോക്കുന്നു)

രാമഗുപ്തൻ:—അമ്മോ! ധിക്കാരത്തിന്റെ പാരമ്യം!

നല്ലീടാം ധനസഞ്ചയം; പകുതിയെൻ-

രാജ്യം കൊടുക്കാം; ജയം

നേടീടും രഥവാജിഹസ്തിഗണവും

നല്ലാം മടിക്കാതെ ഞാൻ;

ധർമ്മപോലെ പരിഗ്രഹിച്ച മഹിഷീ-

സ്ഥാനത്തിൽ വാഴിച്ചൊരീ

ശ്രീമൽഭാരതചക്രവർത്തിനിയെ ഞാൻ

നല്ലുന്നതിന്നെങ്ങനെ?

9

പറയൂ, ഇതൊരു കാലത്തും സാധ്യമല്ലെന്നു പറയൂ! പടതന്നെ ഉണ്ടാവട്ടെ.

ജയവർമ്മൻ:—(സസന്തോഷം) എന്താണ് സംശയം? സമുദ്രഗുപ്തന്റെ ശബ്ദംതന്നെ കേൾക്കുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു.

ഭൂതകൃഷ്ണാശിഖരങ്ങളിൽ, കൊടിയ ദം-
 ഭോജിക്കു തുല്യം, ബലാൽ
 വക്ഷുജ്ഞാനവൃത്തിചെല്ലൊരു ഭവൽ-
 പ്രോച്ചണ്ഡവസ്ത്രോത്തമം
 മുഷ്ണാൽ തൻസ്ഥിതി വിസ്മരിപ്പൊരു ശകാ-
 ധീശൻറെ വമ്പിച്ചൊരീ-
 ഭവിക്കാരത്തിനു തക്കതാം പ്രതിവച-
 സ്തേകട്ടെ നിസ്സംശയം.

10

രാമഗുപ്തൻ:—(ആത്മഗതം) സോമഗുപ്തൻ എന്തു പറയു-
 യുമോ? (പ്രത്യക്ഷം) രാജ്യകാൽപ്പങ്ങൾ തനിയേ തീച്ച്
 പെട്ടെന്നുതന്നെ ശരിയല്ല. സോമഗുപ്തനോടുകൂടി ആ
 ലോചിക്കാം. ആരവിടെ?

പ്രതിധാരി:—(പ്രവേശിച്ചു) അടിയൻ.

രാമഗുപ്തൻ:—സോമഗുപ്തകുമാരനെ ക്ഷണം കൂട്ടിക്കൊ-
 ണ്ടുവാ.

പ്രതിധാരി:—കല്പനപോലെ. (എന്നു പോകുന്നു)

രാമഗുപ്തൻ:—ഗൗരവമുള്ള സംഗതിയാണ്. (ആകുപ്പാടെ
 വിഷമിച്ച ഭാവത്തിൽ) ഗാന്ധമായി ആലോചിക്കേണ്ടി
 യിരിക്കുന്നു.

ജയവർമ്മൻ:—(സങ്കടത്തോടെ) ഇതിൽ എന്താണ്—

(സോമഗുപ്തൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാമഗുപ്തൻ:—കേട്ടില്ലേ ശാകരാജാവിന്റെ വ്യവസ്ഥകൾ?

സോമഗുപ്തൻ:—ഇല്ല. എന്താണ്? വല്ല ദിഗ്ഭവമു-
 ണ്ടോ?

രാമഗുപ്തൻ:—ഗാഢമായി ആലോചിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഗാഢമായി.....ഗാഢമായി. നമുക്ക് അകത്തേക്കു പോകാം. ഗാഢമായി ആലോചിക്കേണ്ടതാണ്.

സോമഗുപ്തൻ—(ജയവർമ്മന്റെ മുഖത്തു നോക്കിയിട്ട്) ഇതിലെ എഴുന്നെള്ളാമല്ലോ.

(എല്ലാവരും പോകുന്നു.)

കന്നാമകം കഴിഞ്ഞു.

—o—o—o—

രണ്ടാമങ്കം

(ചണ്ഡസേനനും ഫുകീത്തിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ചണ്ഡസേനൻ:—എന്തു കഷ്ടമാണ് ദേവിയെ ഇങ്ങനെ ബലികഴിക്കുവാൻ തീർച്ചയാക്കിയത്? ആരാനും കേട്ടിട്ടുള്ള കഥയാണോ ഇത്? സമുദ്രഗുഹമഹാരാജാവിന്റെ പുത്രൻ ഇങ്ങനെ ചെയ്തു എന്നു പറഞ്ഞാൽ ആർ വിശ്വസിക്കും? വിരോധികളെ ഭയന്നു ചക്രവർത്തിനിയെ മറ്റേക്കും വിട്ടുകൊടുത്തു എന്നു കേട്ടാൽ എന്തു കുറവാണ്! എന്തു വന്നാലും ശരി, ഞാൻ ഇനി ഈ പക്ഷത്തിലില്ല.

സുകീർത്തി:—എന്തിനും തന്മൂലം കുറവ് പറയുന്നു? എല്ലാം ആ സോമഗുഹനേരയും മാധവസേനനേരയും ദൂരം ലോചനകളാണ്.

ചണ്ഡസേനൻ:—മാധവസേനനോ—അയാളുടെ പേർ തന്നെ പറയുന്നതു വാചമാണ്. മഹാരാജാവിനെ സകലദുർന്നടപടികളിലും സഹായിക്കുന്നതവനല്ലേ? അവനെ ഇപ്പോൾ എല്ലാവരും മുകളിലായി മഹാമണ്ഡലാധിപനെന്നുമാക്കിയിരിക്കുന്നുവോ. കുമാരചന്ദ്രഗുഹന്റെ വസ്ത്രവകകളെല്ലാം അയാൾക്കുണ്ടെന്നുവോ കേൾക്കുന്നു.

സുകീർത്തി:—അതിലൊന്നും എനിക്ക് സങ്കടമില്ല. രാജസേവനാർക്ക് സേവ വർഗ്ഗിക്കുമ്പോൾ വല്ലതുമാകെ കിട്ടും. സേവയില്ലാതാകുമ്പോൾ അതൊക്കെ പോകയും

ചെയ്യും. അതു സാരമില്ല. എങ്കിലും സമുദ്രഗുഹക്കാരാജാവിന്റെ സ്പന്ദനത്തെ, പണ്ണിത്തൊഴുത്തുന്റെ മകളെ, മേൽപ്പറ കൊടുക്കാൻ തീർച്ചയാക്കി എന്നറിയുന്നതിലാണ് സങ്കടമുള്ളത്.

അനല്പസങ്കല്പനകല്പവല്പിയാം
സമുദ്രഗുഹസ്പന്ദനത്തെ നിർദ്ദയം
അനന്തം സാധനമെന്നുപോലെ
നിത്യപ്രദാനം ചെയ്യാൻ സാധിച്ചിട്ടുണ്ട്? 1

ചന്ദ്രഗുഹക്കാരൻ ഇവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ—
ചന്ദ്രഗുഹക്കാരൻ:—അതാണ് പഴയതെല്ലാം പറയുന്നത്. അതാണ് സൈന്യത്തിന്റെയും വിചാരം. എത്രയും അത് കുമാരൻ എവിടെയെന്നുപോയിക്കൊണ്ട് തീർച്ചപ്പെടുത്തി. മാധവസേനൻ എന്തു വേണമെങ്കിൽ ചെയ്യട്ടെ. രാജധാനിയിൽ കണ്ടാൽ കൊണ്ടു കൊള്ളണമെന്നു കല്പിച്ചിരിക്കുന്ന ചന്ദ്രഗുഹക്കാരൻ തന്നെ മുന്നോട്ടേക്കും അന്വേഷിച്ചിവിടെ കൊണ്ടുവരുന്നതാണ്. ഇപ്പോൾ പണ്ണിത്തൊഴുത്തും ബഹിഷ്കരണമല്ല. മാധവസേനനും സോമഗുഹനും എന്തു ചെയ്യാൻ സാധിക്കുമെന്നു കാണട്ടെ.

സുകീർത്തി:—(സന്തോഷത്തോടെ) ചന്ദ്രഗുഹൻ നഗരത്തിൽത്തന്നെ ഇല്ലെന്നു തീർച്ചയാണോ? ഇവിടെത്തന്നെ അന്വേഷിച്ചാൽ മതിയെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്. ആട്ടെ, നമുക്കു പോവാം. എനിക്കു പല കാര്യങ്ങൾ ചെയ്യാനുണ്ട്.

(രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.)

വിഷ്ണുവും കഴിഞ്ഞു

[ദേവീകേന്ദ്രത്തിൽ മഹാരാണി യുവസാമിനിയും
തോഴി മേമാംഗിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

മേമാംഗി:—ദേവി, ധൈര്യമവലംബിക്കണം. ഇങ്ങനെ ഒരു സങ്കടം വരുത്തുവാൻ ജഗദംബിക അനുവദിക്കുകയില്ല.

യുവസാമിനി:—(ധൈര്യത്തോടെ) ധർമ്മസങ്കടത്തെപ്പറ്റി നിരൂപിക്കേണ്ട അവസരം കഴിഞ്ഞു. എന്നെ ബലികഴിക്കുന്നതിനാണ് മഹാരാജാവും മന്ത്രികളും തീർച്ചയാക്കിയതെങ്കിൽ അതിൽ ഞാൻ സങ്കടപ്പെടുന്നില്ല! ജീവിതബലിയെക്കാൾ വലുതാണല്ലോ ചാരിത്രബലി. മഹാരാജാവും ധർമ്മദണ്ഡം അതനുവദിക്ക മാത്രമല്ല, ആജ്ഞാപിക്കുകൂടി ചെയ്തിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്ക് അതിനെപ്പറ്റി ഞാനും ഊർച്ചകഴിഞ്ഞു. ഈ ദേവീസന്നിധാനത്തിൽ എന്റെ മാതൃം തെളിഞ്ഞുതന്നെ ഞാൻ കാണുന്നു.

മേമാംഗി:—സദസ്വർ ധർമ്മബലികളായിരിക്കാം. മഹാരാജാവു രാജ്യക്ഷേമത്തിനുവേണ്ടിയായിരിക്കാം ഇങ്ങനെ എല്ലാം തീർച്ചയാക്കിയത്. എങ്കിലും മഹാരാജാവിനും മേലേ ഒരു ശക്തി ഇല്ലേ. ഇങ്ങനെ ഒരുധർമ്മം ദൈവം സഹിക്കുകയില്ല. എന്തു ചോരമായ ഒരു കൃത്യമാണ് വിധിച്ചത്! ദേവി, ഇതോർക്കുംതോറും എന്നിങ്ങനെ സങ്കടം സഹിക്കുന്നില്ല.

യുവസാമിനി:—(ശാന്തസ്വരത്തിൽ) ഇതിൽ എന്താണ് സങ്കടപ്പെടാനുള്ളത്? മഹാരാജാവ് എന്നെ വീ

രവനിതകളിൽ ഒന്നാക്കി അഭിഷേകം ചെയ്തയല്ലേ! തോഴി കാത്തുനോക്കൂ. അവരവർ അനുഭവിച്ച സങ്കടത്തിന്റെ പാരമ്യംകൊണ്ടല്ലേ നാം പുരാണവനിതകളെ ഇന്നും ബഹുമാനിക്കുന്നത്? ശ്രീരാമൻ വനത്തിൽ കൂടത്തുകൊണ്ടല്ലേ സീതാദേവിയെ നാം ഇന്നും ആരാധിക്കുന്നത്? ചന്ദ്രാസനവും, അപഹരണവും, തിരസ്കാരവും ഇല്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ സീതാദേവിയെ, ഉഴർത്തിയെപ്പോലെ ഒരു മരായയായി മാത്രമല്ലേ നാം അറിയുകയുള്ളൂ? അതുപോലെതന്നെ ദമയന്തി, പാഞ്ചാലി മുതലായവരും. വന്ന സങ്കടങ്ങളിലെല്ലാം അവർ സ്വയമർത്ഥപേക്ഷിക്കാതിരുന്നതുകൊണ്ട് അവരെ നാം ഹൃദിക്കുന്നു. മഹാരാജാവു് അതുകൊണ്ടു് എന്നെ ബഹുമാനിക്കുവാൻ അപമാനിക്കയല്ല ചെയ്തതു്.

മേമാംഗി:—ദേവി അങ്ങനെ വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക. അതൊന്നും മനസ്സിലാക്കത്തക്ക ബുദ്ധി എനിക്കില്ല. മഹാരാജാവു കാണിച്ചതു്, ഏതു ന്യായം പറഞ്ഞാലും, അത്യാചാരമെന്നേ എനിക്കു തോന്നുന്നുള്ളു.

ധ്രുവസ്വാമിനി:—തോഴി അതേപ്പറ്റി ഒക്കെ എന്തിനു വിചാരിക്കുന്നു. ദേവിയോടു ഞാൻ അനുവാദം വാങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു. മറ്റുള്ളവരും തയ്യാറായിക്കഴിഞ്ഞുവെങ്കിൽ ഇനി പുറപ്പെടാം. തോഴി എന്നെ ആലിംഗനം ചെയ്യ.

മേമാംഗി:—(കണ്ണനീരോടുകൂടി) വരട്ടെ, സമയമായിട്ടില്ല. ഒന്നിച്ചു വളൻ എന്നേയും ഉപേക്ഷിച്ചു പോകുന്നതു് ഞാൻ എങ്ങനെ സഹിക്കും? (എന്നു തേങ്ങിക്കരയുന്നു.)

ശുദ്ധസാമിനി:—തോഴി, കരയാതിരിക്ക. ഇതുവരെ നമ്മുടെ ദേഹം മാത്രമല്ലേ ഭിന്നമായിരുന്നുള്ളൂ? ഇനി എന്നെ മാനേജ്ക. പ്രസന്നിച്ചിട്ടും വിലപിച്ചിട്ടും ഇനി എന്താണ് കാര്യം?

സ്വനാഥനാലും സ്വജനങ്ങളാലും
പരിത്യജിക്കപ്പെട്ടമെന്തെന്നാൽ
വിളങ്ങിപ്പോയ സമസ്തലോകം
ജനിത്രിയാമംബികതൻ പദാസ്തം.

2

അതുകൊണ്ടു നീ സങ്കടപ്പെടേണ്ട. ആലംബമില്ലാത്ത വക്ക് ദേവിയുണ്ടു തുണ.

ഹേമാംഗി—(കണ്ണുനീർ തുടച്ചിട്ട്) അമ്മമാരോടും മറ്റുള്ളവരോടും ഞാൻ എന്താണ് പറയേണ്ടത്?

ശുദ്ധസാമിനി:—(സങ്കടത്തോടെ) എന്താണെന്നോ? ഈ മന്ദഭാഗ്യ അവർക്ക് എന്തു സന്ദേശമാണ് പറഞ്ഞയക്കേണ്ടത്? ഇപ്രകാരം ബലി ചെയ്യപ്പെട്ട ഒരു സ്ത്രീ ആരുള്ളൂ? എന്തായാലും അമ്മമാരോട് ഞങ്ങളെ പറയൂ:

പറയുകെൻപ്രിയമാതൃജനങ്ങളോ—
ടിവർ നമസ്കരമോടുചെയ്താൽ
ഗുപ്തപരാജയം വഹിച്ച കൃതാർത്ഥനായ്
സന്ദർശനം സതീവ്രതയോടെയോ?

3

രാജ്യക്ഷേമത്തിനുവേണ്ടി ആയുപുത്രനാൽ, അല്ല സ്വാമിയാൽ, ഞാൻ ഇങ്ങനെ പരന്നു നൽകപ്പെട്ടവെങ്കിലും, ഗുഹ്യവംശത്തിനോ ഭാരതസ്ത്രീകൾക്കോ എന്നിൽനിന്നു കളങ്കമുണ്ടാകുമെന്നു ദേവിമാർ ശങ്കിക്കേണ്ടെന്നു താഴ്

യായി അറിയിക്കുക. മാതൃജനങ്ങളെ മനസ്സുകൊണ്ട് നമസ്കരിച്ച് അവരുടെ ആശിസ്സുകൾ അപേക്ഷിച്ചതായും അറിയിക്കുക.

മോമാംഗി:—ഈ സന്ദേശം ഞാൻ എങ്ങനെ പറയും; ദേവിയോട് 'ഇത്രമാത്രം സ്നേഹമുള്ള അവർ അതെങ്ങനെ സഹിക്കും?

ധ്രുവസ്വാമിനി:—ഇത്രയുടെപ്പറയുക:

തള്ളപ്പെട്ട നൃപേന്ദ്രനായ പതിയാൽ,
 ധർമ്മിഷ്ഠർ പൂരിച്ചൊരാ-
 ചൊല്ലേറും സഭയും വിധിച്ചു, തടയാൻ
 നിന്നില്ലൊരാചാതുരനും;
 മറുത്തോരുമനജ്ഞ നല്കി; കലമാ-
 നത്തിന്നു ഞാൻ മൂലമായ്
 ചെറൊങ്ങാൻ വിഴയെങ്കിലായതു പൊറു-
 ത്തിടേണമെന്നമ്മമാർ.

4

മോമാംഗി:—മഹാരാജാവിനോടു ഞാൻ എന്താണ് പറയേണ്ടത്?

ധ്രുവസ്വാമിനി:—അദ്ദേഹത്തോടു പറയുക: “മഹാരാജാവിൽ അനാരകതയായ എന്തെ ബലാൽക്കാരമായി അപഹരിച്ചു. അങ്ങനെ പരകളത്രത്തെ അപഹരിക്കുന്നതിനു ശക്തനായെങ്കിലും തന്റെ മഹാരാണിയായി അഭിഷേകം ചെയ്ത സഹധർമ്മചാരിണിയെ രക്ഷിക്കുന്നതിന് അവിടുന്ന് ശക്തനായില്ല. ഇപ്പോൾ വിരോധികളുടെ ആജ്ഞ കേട്ട ഭ്രാന്തരുടെ ചാരിത്രബലിയും അവിടുന്ന് കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇത് ദ്രോഹത്തെയും ഞാൻ

അനുസരിക്കുന്നു. അതാണല്ലോ ചാരിത്രം. അവിടുത്തെ മാനസിന് എന്തെ വിചാരിച്ചു സങ്കടമുണ്ടാകാതിരിക്കട്ടെ.” നിന്റേതായി ഇത്രകൂടി പറയണം:

കുലിച്ചുപോലെയിവൾ ചെയ്തു, കരഞ്ഞുമില്ല
ജലിച്ചുമില്ല ചെറുതും, വിധിവൈപരീത്യം
ആവത്തിലും മഹിതഭാരതരാജ്ഞിതന്റെ
മാനത്തിനൊത്തപടിതന്നെയിരുന്നതായി! 5

മോമംഗി: — ഇതല്ല, എന്റെ വാക്കായി ഞാൻ പറയാൻ തീർച്ചയാക്കിയിട്ടുള്ളത്. രാമഗുപ്തമഹാരാജാവ് എന്നിരുന്ന കേൾക്കുന്ന വാക്കു വേറെയാണ്. അതു കേട്ടുകൊള്ളുക:

ഹരിച്ചു ന്യായവിട്ടുപരനെ വരിച്ചുള്ളവളെ നീ
കുരിച്ചു തൻചിത്തം പ്രണയജലമേകാതെ ചെറുതും
മറയ്ക്കിപ്പോൾ ശാകേശപരനടിമയായ് നല്ല പശുപോൽ
മരിച്ചാലും തീരാക്കു പലതു നീ ചേർത്തിരിവരിൽ. 6

ശ്രവസാമിനി:—(ശാന്തഭാവത്തിൽ) അതതു തോഴി അതത്. അങ്ങനെ വിചാരിക്കുവോളം ചെയ്യരുത്. ഞാൻ ജീവനോടിരിക്കിലും മരിച്ചതായി വിചാരിച്ചുകൊള്ളുക. മഹാരാജാവിനെ എന്തിനു ശല്യപ്പെടുത്തുന്നു?

മോമംഗി: — ഈ വാക്കുകൾ വിഷലിപ്തമായ അസ്രംപോലൊന്നാണ് എന്റെ മാനസിൽ തറയ്ക്കുന്നത്. ദേവി! ബാല്യകാലംതൊട്ട് അവിടുത്തെ തോഴിയായ ഞാൻ പാദപ്രണാമം ചെയ്യുന്നു.

ശ്രവസ്വാമിനി:—(വിടിച്ചാലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്) ഹേമാംഗി, നീ വൃസനിക്കാതിരിയ്ക്കൂ. എന്റെ ഈ ഹൃദയം ഇന്നു കാര്യമായി. അതിൽ വികാരങ്ങൾക്കു സ്ഥാനമില്ലാതായി. കണ്ണിൽ കണ്ണുനീരും വാറി. ഇപ്പോഴേ ഈ ദേവീസന്നിധാനത്തിൽ ഞാൻ മൃതിയടഞ്ഞതായി നീ വിശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക. ഇനി താമസിക്കേണ്ട. ഹേമാംഗി—ദേവി ഒട്ടനേരംകൂടി നില്ക്കൂ; ഞാൻ ഒന്നുകൂടി കാണട്ടെ.

(ചന്ദ്രഗുപ്തകുമാരൻ യുദ്ധോചിതമായ വേഷത്തിൽ പീഠത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഹേമാംഗി:—(സന്തോഷത്തോടെ) ഇതാ കുമാരൻ.

ശ്രവസ്വാമിനി:—കുമാരനോ! എവിടെ? (കാണുന്നു) വേഗം മുഖം മറയ്ക്കുന്നു.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ഇതാ, ഇവിടെത്തന്നെയുണ്ട്. മറ്റുള്ളവർ ഉപേക്ഷിച്ചാലും ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടില്ല.

ശ്രവസ്വാമിനി:—(കേൾക്കാത്ത ഭാവത്തിൽ) എന്തു കാരണവശാലാണു് നാടുകടത്തപ്പെട്ട ചന്ദ്രഗുപ്തകുമാരൻ രാജശാസനയെ അതിലംഘിച്ചു തലസ്ഥാനനഗരത്തിൽത്തന്നെ വന്നതു്; അനുവാദംകൂടാതെ സ്ത്രീജനങ്ങളുടെ മുൻപിൽ പ്രവേശിച്ചതു്?

ഹേമാംഗി:—ദേവി! വളരെ സങ്കടമനുഭവിക്കുന്ന കുമാരനെ ദേവിയും ഇങ്ങനെ വേദനപ്പെടുത്തുന്നുവല്ലോ.

കുമാരൻ:—ശരി, ഞാൻ രാജശാസന ലംഘിച്ചു. മഹാറാണിയുടെ മുൻപിൽ അനുവാദംകൂടാതെ പ്രവേശിച്ചു.

ഞാൻ അപരാധിതനെന്നു. അതിനെല്ലാമുള്ള ശിക്ഷ സമയം വരുമ്പോൾ സഹിച്ചുകൊള്ളാം.

ഫേമാംഗി: — (സന്തോഷത്തോടെ) കുമാരൻ വന്നല്ലോ. ഇനി എല്ലാത്തിനും നീവുത്തരി ഉണ്ടാകും.

യുവസാമിനി: — (ആത്മഗതം) കുമാരനെ ഈ സമയത്തു കാണുന്നതിൽ എന്റെ ഉള്ളു തകരുന്നു. എന്റെ വികാരപ്രചാരമത്തെ തടയുന്നതിനു ഞാൻ സമത്വയാകുന്നില്ല. (ധൈര്യം അവലംബിച്ചു, ഫേമാംഗിയോടായിട്ട്) നീവുത്തരിയുണ്ടാക്കുവാൻ കുമാരനാരാണ്? എന്നു വകാശമാണ്?

കുമാരൻ: — ആരാണ്, എന്നുവകാശമാണ്, എന്നോ? ഞാൻ പറയാം. പരിപാവനമായ ഗുപ്തചംശത്തിന്റെ മാനത്തെ രക്ഷിക്കുവാൻ സമുദ്രഗുപ്തചക്രവർത്തിയെ പട്ടമഹാഷിയിലുണ്ടായ പുത്രൻ അവകാശമില്ലെന്നോ? എന്നിങ്ങനെ പിതൃതുല്യനായ പണ്ഡിതന്മാരുടെ മകളെ അടിമത്തത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കുവാനും എന്നിവകാശമില്ലായിരിക്കാം. ഇല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട. പരന്നാൽ അപഹൃതയെങ്കിലും സ്വയംവരസദസ്സിൽ എന്നെ മാലയിട്ടു കന്യകയെ രക്ഷിക്കുവാൻ എന്നിവകാശമില്ലെന്ന് ആർ പറയും?

ചോദിക്കട്ടെ ജനങ്ങൾ, പൗരജനമെ.

ജീടട്ടെ നീതികൃതം,

വേദജ്ഞാത്തമർ ധർമ്മവും സഭവിധി.

ചീടട്ടെ മൽകൃത്യവും

പ്രാതിപ്ലവ സമുദ്രപുനരവതരം
തൻപുണ്യസമ്പത്തുതാ-
നോതിക്കൊള്ളമതിനൊരുത്തരമിവൻ
ജീവിച്ചിരുന്നീടവേ.

7

പ്രവസാമിനി:—(ആത്മഗതം) ഇതുവരെ ധൈര്യമായി
രുന്ന മനസ്സേ! ധൈര്യമായിട്ടുതന്നെ ഇരിക്കൂ. (മുഖ
ടി പറയുന്നതിനു ശ്രമിച്ചിട്ടു തൊണ്ട ഇടറി വാക്കു പുറ
ത്തു വരാതെ വിഷമിക്കുന്നു.)

ഹോമാംഗി:—പരിതപ്തഹൃദയമായ ദേവിയോടു കൂമാരൻ
ഇങ്ങനെയൊന്നും ഇപ്പോൾ പറയരുത്.

പ്രവസാമിനി:—(ഗർഭഭയത്തോടെ) അക്കാര്യമൊക്കെ ഇനി
എന്തിനു പറയുന്നു! രാജശക്തി എന്റെ മനസ്സിനെ...

കൂമാരൻ:—(ഉദ്ഭോഗത്തോടെ) അതെങ്ങനെയായാലും എ
ന്റെ ചുമതല മാറിയിട്ടില്ലല്ലോ. എല്ലാംകൊണ്ടും ഞാൻ
കടമപ്പെട്ടവനാണ്. ഇതാ, ദേവീസന്നിധാനത്തിൽ
ചെച്ചു ഞാൻ ശപഥംചെയ്യുന്നു. (ബിംബത്തിന് അ
ഭിമുഖമായി നിന്ന്) ജഗദംബികേ! സർവ്വേശ്വരി! ഈ
ചന്ദ്രഗുപ്തൻ കലദേവതകളെ സാക്ഷിയാക്കിപ്പറയുന്ന
ഈ വാക്കു വിഫലമാക്കരുതേ! എന്തുചെയ്തും ജീവനെ
ഉപേക്ഷിച്ചും ഞാൻ എന്റെ വംശത്തിന്റേയും, നാട്ടി
ന്റേയും, ധർമ്മപ്രകാരം എന്നെ വരിച്ച ഈ കുമരിയു
ടേയും മാനത്തെ രക്ഷിക്കും. അതിനു സഹായിക്കേ
ണമേ!

(പ്രവസാമിനി കണ്ണടച്ചു പ്രാർത്ഥിക്കുന്ന ഭാവത്തിൽ നില്ക്കുന്നു.)

ഹോമാംഗി:—കൂമാരൻ എന്തു ചെയ്യാനാണ് ഒരുമ്പെടു
ന്നത്?

കുമാരൻ:—അതു ഞാൻ പറയാം. ദേവി ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കണം. സ്രീവേഷ്ഠാരികളായ എന്റെ അനുചരന്മാർ പുറത്തു മേനാവിൽ ഉണ്ട്. ദേവിയുടെ വേഷത്തിൽ ശാകുടീരത്തിൽ പോകുന്നതിന് എനിക്ക് അനുവാദമുണ്ടാകണം.

ധ്രുവസാമിനി:—(സങ്കടത്തോടെ) അയ്യോ വേണ്ട! ഞാൻ തന്നെ പോയ്ക്കൊള്ളാം. കുമാരൻ മുത്യാലിന്റെ വക്ത്രത്തിൽ ചെന്നുചാടുവാൻ ഞാൻ മരിക്കലും അനുമാതിനപ്പെടുന്നതല്ല.

കുമാരൻ:—രാജദ്രാവിഡം, പ്രണയതിരസ്കൃതനും, രാജ്യത്തിൽനിന്നു ബഹിഷ്കൃതനുമായ ഞാൻ മരിച്ചാലേന്ത്? ഊണാലേന്ത്? ആകാണതിൽ സങ്കടമുണ്ടാകാനുള്ളത്? ഇങ്ങനെ അലഞ്ഞുനടക്കുന്നതിൽ ഷ്വേദം പീരമരണമെന്നു. ഒന്നുകിൽ വംശത്തിന്റെ മാനത്തെ രക്ഷിച്ചു കീർത്തി നേടാം; അല്ലെങ്കിൽ മരിക്കാം.

ധ്രുവസാമിനി:—അതേ, സ്രീജനങ്ങളുടെ സങ്കടങ്ങൾ ആരു വകവെക്കുന്നു? ഞങ്ങളുടെ എല്ലാവരുടേയും ഉള്ള കത്തിയെരിഞ്ഞാലും പുറത്തു കാട്ടിക്കൂടല്ലോ.

ഹേമാംഗി:—ശാകുപ്ലാളയത്തിൽ കുമാരൻ തനിയേ പോയി എന്തു ചെയ്യാനാണ്? സാഹസമല്ലേ അത്?

മുഖ്യാത്തതാം യമഭടകെതിരായ സേനാ-

വക്ത്രം പുഴുന്നരികളിൽ കൊടുങ്കീതിയേറ്റി

വില്ലുന്ന നിഷ്കരശകാധിപനോടെതിക്കാ-

നോക്കുന്നിതോ, നൃപകുമാര, വെറും കരത്താൽ? 8

കുമാരൻ:—(സമന്വയാസം)ശരിതന്നെ. അല്ലാതെന്താണ്.

ദോർദണ്ഡം ചാചദണ്ഡം മേ

രണ്ടേ വേണ്ടൂ സഹായമായ്

കണ്ഠനാം ശാക നാഥന്റെ

കണ്ഠം തുണ്ടാക്കി വീഴ്ചാൻ.

9

അതുകൊണ്ടു സങ്കടപ്പെടേണ്ട.

ധ്രുവസ്വാമിനി:—(വിചാരത്തോടെ) ഞങ്ങൾ എന്താണ് വേണ്ടത്? കൊട്ടാരത്തിൽ നിന്നു പുറത്താക്കപ്പെട്ട ഞാൻ എങ്ങോട്ടു പോകാനാണ്? എനിക്കാരാണ് കരാശ്രയം? എങ്ങോട്ടാണ് കരു ഗതി?

കുമാരൻ:—അതു ഞാൻ ആലോചിക്കാത്തതല്ല. ഞാൻ ശാകപ്പാളയത്തിൽ പോയി മടങ്ങുവരെ സമീപത്തിലെത്തിയതു ദേവിക്കും കൂടെയുള്ള സുരീകൾക്കും മറ്റൊരു മറിയത്തെ അംഗീകരിക്കേണ്ടിയിട്ടുള്ളതാണ്. താമസിക്കുന്നതിന് എപ്പോഴും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്.

ഹേമാംഗി:—സർവ്വേശ്വരി നമ്മെ രക്ഷിച്ചു.

ധ്രുവസ്വാമിനി:—കുമാരനെ ആപത്തിലാക്കി നമ്മെ രക്ഷിച്ചതുകൊണ്ടെന്താണ്?

കുമാരൻ:—ദേവി ആശ്വസിപ്പിച്ചുകൊള്ളുക. എനിക്കു യാതൊരാളെയും ഉണ്ടാകുന്നതല്ല.

ധ്രുവസ്വാമിനി:—ഒന്നും വരാതെ കാത്തുരക്ഷിക്കട്ടെ! എന്നാൽ എന്താണ് ഇനി വേണ്ടത്?

കുമാരൻ:—എന്നാൽ ആ കൂടുപടം ഞാൻ ധരിക്കാം. ദേവിയുടെ കയ്യിൽനിന്നു വാങ്ങുന്ന ഈ ദേവാചരണമാണ് എന്റെ രക്ഷാകവചം.

(ധ്രുവസ്വാമിനി മേമാംഗിയോട് കണ്ണിടുന്ന മൂഴപടം വാങ്ങി കൊടുക്കുന്നു.)

കുമാരൻ:—ഇതുകൊണ്ടായില്ല; കയ്യിനേലുള്ള വളകളും കാലുകളിലെ രത്നകിരീടങ്ങളുംകൂടി വേണം; കഴുത്തിലെ മാലയും.

(പുനഃ മിണ്ടാതെ ആഭരണങ്ങൾ അഴിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. മാല കുമാരനെ അണിയിക്കുന്നു.)

കുമാരൻ:—രാജസദസ്സിൽ ഇട്ട വരണമാലയേക്കാൾ കൂടുതൽ ഞാൻ ഇതിനെ വിലമതിക്കുന്നു. ഇതു ദേവീസന്നിധാനത്തിൽവെച്ചാണല്ലോ. ഞാൻ ഇനിയും തിരികെ വന്നില്ലെങ്കിലും ദേവിയുടെ അന്തർഗ്ഗതമാറിത്താണോ മരിച്ചതെന്നുള്ള സംശയവുമുണ്ടല്ലോ.

(ആഭരണങ്ങൾ അണിഞ്ഞു മൂഴപടം ഇടുന്നു.)

മേമാംഗി:—ഇതാ, കുമാരൻ,

സുക്ഷുപ്രിയശ്രീ വിജയിച്ച മേനിയിൽ
പ്രൗഢാംഗനാഭ്രുവണഡംബരോജ്വലൻ
വിടിക്കു ചേരും പുതുകോപ്പണിത്തൊരാ
മത്തേതേല്യം വിലസുന്നു കോമളൻ.

10

ധ്രുവസ്വാമിനി:—(സഹഷം മേമാംഗിയോടു്)

ശരണേച്ഛത്തിനാൽ മൂടി
റിലുളം ചന്ദ്രൻകണക്കിനെ
പ്രച്ഛന്നനെങ്കിലും ചോര
തേടിക്കാണുന്നു റിട്ടരം.

11

എല്ലാം കുമാരൻ നിശ്ചയിച്ചതുപോലെ വരട്ടെ.

കുമാരൻ:—ഇതൊരനുഗ്രഹമാണ്. എന്നാൽ ഞാൻ ആദ്യം പോവാം.

(എന്നു പോകുന്നു.)

ധ്രുവസാമീനി:—(നിശ്ചേഷ്ടയായി അല്പനേരം നിന്നിട്ട്)
അഹോ! ഭാരണമായ ദുഷ്ടിയി! ഈ അഭാഗിനിയെ
ക്കൊണ്ട് ആക്കെല്ലാമാണ് സങ്കടം. വല്ലവിധത്തിലും
ജീവൻ കളഞ്ഞാൽ മതിയായിരുന്നു.

മേമാംഗി:—ഇതാ, നമ്മെ അനുഗമിക്കാൻ കുമാരൻ ഏല്പാട്ടു ചെയ്തിട്ടുള്ളവർ. നമുക്കും പോകാം.

(എല്ലാവരും പോകുന്നു)

രണ്ടാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

മൂന്നാമങ്കം

[പ്രവിഷ്കനം തോരമാനനും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

പ്രവിഷ്കൻ:—രാമഗുപ്തന്റെ ആളുകൾ വരേണ്ട സമയമായിരിക്കുന്നല്ലോ.

തോരമാനൻ:—അവർ ചതിക്കുമോ?

പ്രവിഷ്കൻ:—ചതിക്കാനും ധൈര്യം വേണ്ടേ. രാമഗുപ്തനെക്കൊണ്ട് അതിനുകയില്ല. എന്തായാലും നമ്മുടെ ഈ ജൈത്രയാത്ര വളരെ ഫലപ്രദമായി. യുദ്ധം ചെയ്ത സാമ്രാജ്യം പിടിച്ചടക്കുവാൻ സാധിക്കുമെന്ന് എനിക്കു വിചാരമില്ലായിരുന്നു. പോരാത്തതിനു തിരികെ നാട്ടിലെത്തുന്നതിനു നമ്മുടെ പടയാളികളും ലക്ഷ്യമുണ്ടുണ്ട്. അപ്പോൾ രാമഗുപ്തൻ സന്ധിക്കാലോചിച്ചതുതന്നെ ഭാഗ്യം.

തോരമാനൻ:—എനിക്ക് ഒരു സംശയം മാത്രമേ ഉള്ളൂ: എത്രമാത്രം പണവും രത്നങ്ങളും എല്ലാം ആവശ്യപ്പെടാമായിരുന്ന സ്ഥിതിക്ക് ഈ ചക്രവർത്തിനിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യംമാത്രം ആവശ്യപ്പെട്ടതെന്തിനാണ്?

പ്രവിഷ്കൻ:—തോരമാന, നീ രാജനീതി അറിയുന്നില്ല. പണംപോയാൽ രാമഗുപ്തൻ പിന്നെയും ശേഖരിക്കാൻ സാധിക്കും. മാനം പോയാലോ?

വക്ഷം രണ്ടുമൊടിഞ്ഞ വൻകഴുകനോ,
 ഘോരം വിഷപ്പല്ല പോത്
 കഷ്ടപ്പാടു ഭവിച്ചു സപ്പുവരനോ,
 കാൽ പോയ ഹയ്യുക്കുനോ,
 പകുത്തിൽ ബത! പെട്ട ദന്തിവരനോ,
 തേജോവധം വന്നൊരാ
 ഭൂപാലനൊടു നോക്കുകിൽ പ്രബലനാ-
 ണെന്നാണിതിൽ സംശയം? 1

രാമഗുഹനെ തേജോവധം ചെയ്തിട്ടു നാമിപ്പോൾ പോ-
 യാൽ അടുത്ത ആണ്ടിൽ ആക്രമിക്കുമ്പോൾ അയാളെ
 സഹായിക്കുന്നതിന് ഒരാൾപോലും ഉണ്ടാകയില്ല. രാ-
 ജ്യത്തിൽ ഹിദ്രം വലിക്കും. ഇങ്ങനെ അപമാനിക്ക-
 ണ്ണെട്ടു രാജാവിനെ ആർ വകവെക്കും?

തോരമാനൻ:—ചെറുതെ അല്പ രാജാധികാരം വകവെക്കു-
 ത്ത ശാകന്മാർ അങ്ങേ ചക്രവർത്തിയായി സ്വീകരിച്ചി-
 ട്ടുള്ളതു്. അവിടത്തെ നയനിപുണത വിശേഷംതന്നെ.
 ഈ സ്ഥിതിക്കു നാം അടുത്ത ആണ്ടിൽ ആക്രമിക്ക-
 ുമ്പോൾ യുദ്ധംകൂടാതെതന്നെ ഭാരതസാമ്രാജ്യം നമുക്ക്
 കീഴടങ്ങുമല്ലോ.

പ്രചിഷ്ഠൻ:—തക്കമുണ്ടോ? അതിനിടയ്ക്കു ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ജേ-
 ഷ്ടനെ നാട്ടിൽനിന്നോടിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിൽ സേനാസന്നാ-
 ഹമാനം കൂടാതെതന്നെ ഞാൻ ഇവിടം അടക്കി-
 കൊള്ളാം.

തോരമാനൻ:—ചന്ദ്രഗുപ്തൻ രാജ്യം അപഹരിക്കുമെന്നു
 അവിടത്തെയ്ക്കു സംശയമുണ്ടോ?

പ്രവിഷ്ഠൻ:— സംശയമല്ല. നിശ്ചയമുണ്ട്. എന്നാൽ അതിനെ തടയുന്നതിനു വഴിയും ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. രാമഗുപ്തനെ സഹായിക്കുന്നതിനായി ഒരു സേനാവിഭാഗത്തെ ഇവിടെ താമസിപ്പിച്ചിട്ടു പോകണമെന്നാണ് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നത്. മധ്യവസേനൻ മുഖാന്തരം അതിനു വേണ്ട ആലോചനകളും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ചില വെല്ലാം രാമഗുപ്തൻ വഹിച്ചുകൊള്ളും; അയാൾ നമ്മുടെ അധീനതയിലുമാവും.

തോരമാനൻ:— ഒരു വിദ്യതന്നെ.

(ഏതോ പ്രവേശിച്ചു പ്രവിഷ്ഠനെ തൊഴുതിട്ട്)

ഭടൻ:— മൃടിപ്പൊതിഞ്ഞ കുരേ മേനാവുകളും രാമഗുപ്തമഹാരാജാവിന്റെ കരളും ചുറ്റത്തു വന്നു നില്ക്കുന്നു.

പ്രവിഷ്ഠൻ:— ഗുപ്താണിയേയും കൂടെ വന്നവനേയും മാത്രം അകത്തു കൊണ്ടുവരൂ. മറുക്കളവർ തല്ലാലും കൂടാത്തതിനു പുറത്തു നില്ക്കട്ടെ.

(നിരായുധനായ ഒരനുചരനോടൊന്നിച്ചു തല കുത്ത് അടിവരെ മൂട്ടപടം ഇട്ട ചന്ദ്രഗുപ്തൻ സ്ത്രീവേഷത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

പ്രവിഷ്ഠൻ:— തോരമാന, താൻ തന്റെ കൂടാരത്തിലേയ്ക്കു പോയ്ക്കൊള്ളൂ. രാമഗുപ്തന്റെ അന്തഃപുരസ്ത്രീകളിൽ ഒരാൾ തന്നെ സേവിക്കുന്നതിന് താമസകൂടാതെ ഹാജരായിക്കൊള്ളൂ.

(തോരമാനൻ വാങ്ങിച്ചു പോകുന്നു.)

പ്രവിഷ്ഠൻ:— (ഭൂതനോട്) രാമഗുപ്തരാജാവിന്റെ സന്ദേശം എന്താണ്?

ഭൂതൻ:—മഹാരാജാവും ഇപ്രകാരം കല്പിച്ചയച്ചു: “നാം തമ്മിൽ ചെയ്ത സന്ധി അനുസരിച്ച് ഞാൻ ഇവരെ അയയ്ക്കുന്നു. ശാകരാജാവും നാമുമായുള്ള സഖ്യം സ്ഥിരമായി നില്ക്കണമെന്നാണ് നമ്മുടെ ആഗ്രഹം” എന്ന്.

പ്രവിഷ്ണുൻ:—(പൊട്ടിച്ചിരിച്ചിട്ട്) തമ്മിൽ സ്നേഹം! കൊള്ളാം. ആർ തമ്മിലാണ് സ്നേഹം?

ദന്തീന്ദ്രമസ്തകമടിച്ചു പൊടിച്ചു, തന്റെ
ഹുകാരമാത്രമതിനാൽ ഭയമേകി നില്ക്കും
പഞ്ചാനനപ്രഭ നികൃഷ്ടസുഗാലമൊത്തു-
സന്ധാനമെന്നതു വിചിത്രമഹോ വിചിത്രം. 2

ശരി ശരി, സ്നേഹത്തിന്റേയും സന്ധിയുടേയും കാര്യമെല്ലാം പിന്നെ. ആട്ടെ, റാണിയുടെ മൃഗപടം മാറ്റൂ. കാണട്ടെ രാമഗുപ്തന്റെ പട്ടമഹിഷിയുടെ സന്ദർഭം. ശാകരാജധാനിയിൽ നമ്മുടെ അന്തഃപുരത്തിൽ അയ്യായിരം സ്ത്രീകളുണ്ട്, പല നാട്ടിൽനിന്നും പല ജാതിയിൽനിന്നും. കാണട്ടെ, അവരിൽ ഏറ്റവും നിസ്സാരയായ ദാസിയിലൊരിക്കലും കിടപിടിക്കത്തക്ക സ്ഥാനം ഭാരതരാജ്ഞിക്കുണ്ടോ എന്ന്. ഞാൻ അഷ്ടമനായിരിക്കുന്നു.

കുളിരട്ടെ കണ്ണുകളെനിക്കു നിന്റെ മെ-
യ്യാളിയാം നവാമൃതവിശിഷ്ടധാരയാൽ
തെളിയട്ടെയെന്റെ മനതാരിതിന്ദുവിൻ
സുഷമാപമാരി മുഖസമ്പദാ ശുഭേ! 3

(ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ഭൂതനോടു ചതുക്കെ എന്തോ പറയുന്നു.)

ഭൂതൻ:—ദേവി കല്പിക്കുന്നു: ചക്രവർത്തിസ്ഥാനത്തിൽ ഇരുന്ന അവിടുന്ന് മറ്റുള്ളവരുടെ മുൻപിൽവെച്ച് കൂടുവാടം മാറുന്നതു ശരിയല്ല. അതുകൊണ്ടു കാവല്ക്കാര മുതലായവർ നില്ലെ അങ്ങനെ കല്പിക്കരുതെന്നുവേക്കുകയുണ്ട്.

പ്രവിഷ്ണുൻ:—ശരിയാണ്. ആ അഭിപ്രായത്തെ ഞാൻ മാനിക്കുന്നു. (ഭൂതന്മാർ പുറത്തു പോകുന്നതിന് ആജ്ഞാപിക്കുന്നു) ഇനിയെങ്കിലും....

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(മുദ്രസ്ഥരത്തിൽ) അവിടുന്നു വലിയ ചക്രവർത്തി. ഞാൻ അവിടുത്തേയ്ക്കു ദാസിയായി സമർപ്പിക്കപ്പെട്ടവൻ. അവിടുത്തെ സ്നേഹത്തെ മാത്രം കാത്തു സപത്നികളുടെ ഇടയിൽ— അന്യരാജ്യത്തു—കഴിച്ച കൂട്ടേണ്ടവൻ. ഒരപേക്ഷ മാത്രം ആദ്യമായി ഞാൻ തൃപ്താദിങ്ങളിൽ സമർപ്പിക്കുന്നു.

പ്രവിഷ്ണുൻ:—(സന്തോഷത്തോടെ) പറയുക. ഈ പ്രവിഷ്ണുൻ ഉദാരബുദ്ധിയല്ലെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. രാമഗുപ്തനെ വിട്ടുപോണതുകൊണ്ടു സങ്കടം തോന്നുകയും വേണ്ട. സ്വന്തം പട്ടമഹിഷിയെ ഇത്രുപോലും വിലവെച്ചിട്ടില്ലാത്ത ആ അന്തസ്സാർവ്വഭൗമനന്ദൻ മഹാരാണിയായി ഇരിക്കുന്നതിലും ഭേദം നമ്മുടെ ദാസിയായിരിക്കുന്നതാണ്. എന്നെ സേവിച്ചാൽ ഉണ്ടാവുന്ന മേന്മ വിചാരിക്കുക.

അനർഘരത്നങ്ങൾ വിരോധിമാരിൽനി-
ന്നെടുത്ത സമ്പത്തുകൾ വസ്യസഞ്ചയം
സർവ്വോത്തമം സ്ഥാനമിതൊക്കെയും ക്രമാൽ
നിനക്കു കൈവന്നിട്ടമെൻപ്രിയത്തിനാൽ. 4

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:— (ആത്മഗതം) ഇവന്റെ ധിക്കാരം. (പ്രത്യു-
ഷ്ഠം) അവിടുത്തെ പ്രതാപം ലോകം അറിയുന്നു. അ-
വിടുത്തെ ഗുണവും ആളുകൾ സ്തുതിക്കട്ടെ.

വുകുട്ടേ ലോകം ശുഭമതി ശകാധീശനെന്നാൾ
വിശിഷ്ടാചാരത്താൽ നിജകരബലത്താലുമതുപോൽ
ജഗത്തിൽ സാമ്രാജ്യവിട്ടവനരിഗ്വപാലന്റെ വധുവെ-
ക്കരത്തിൽ പെട്ടിട്ടും ബഹുമതിയിൽ വിദ്യോനിതിസദാ. 5

രാജനീതിയനുസരിച്ചു സാധിക്കേണ്ട കാര്യം അങ്ങ-
സാധിച്ചു. വിരോധിയെ തേജോവധം ചെയ്തു, പ്രജ-
കൾക്കു പരിമാന്യനാക്കി. ഈ സാധുസ്രീയുടെ ചാരി-
ത്രഭംഗംകൊണ്ട് എന്തു ഗുണമാണ് മഹാനഭാവനായ
അങ്ങയ്ക്കുണ്ടാവാനുള്ളത്? അഭിമാനമില്ലാതെ രാമഗു-
പ്തൻ കഴിഞ്ഞുകൊടുത്ത സ്രീയെ ശാകരാജാവു ബഹു-
മാനിച്ചയച്ചു എന്ന് ആളുകൾ അങ്ങയെ സ്തുതിക്കട്ടെ.

പ്രവിഷ്ഠൻ:—(അനുരോധനഭാവത്തിൽ) റാണി ധ്രുവസ്വാ-
മിനി അതിസൗന്ദര്യവതിയെന്നു ലോകപ്രസിദ്ധമാണ്.
എന്നാൽ ഇത്ര നയമന്തയും ബുദ്ധിമതിയുമാണെന്ന്
ഇപ്പോഴാണ് അറിയുന്നത്. ഏതായാലും ഞാൻ അ-
ക്ഷമനായിരിക്കുന്നു (അനുനയഭാവത്തിൽ)

സ്നേഹം ചേർന്നൊരു കണ്മനക്കുളികളാ...
 ലെന്തെന്തെങ്കിലും തലോടിട്ടു നീ
 തുവെൻപുഞ്ചിരിയാം നിലാവിലലിയ...
 ടെന്താനസേന്ദ്രപലം
 താവും മാധുരിചേർന്നു നിന്നൊഴികളാൽ
 കണ്മന സുഖിക്കട്ടെ ഞാ...
 നാവുംപോലെ നുകന്നിടട്ടെ തവ സൗ...
 ണ്ടുതാതിരേകം പ്രിയേ!

6

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—അങ്ങു ധർമ്മിഷ്ഠനെന്നു് ആളുകൾ പറയുന്നു. സുന്ദരികളായ വളരെ യുവതികൾ അങ്ങയുടെ അപരോധത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നുണ്ടുതാനും. എന്നിട്ടും പരകുളത്രത്തിൽ—അതും സമസ്ഥിതിയുള്ള ഒരു രാജാവിന്റെ ധർമ്മഭാരങ്ങളിൽ—ആഗ്രഹം തോന്നിയെന്നുള്ളതു് കേവലാതിയായി തീരുന്നതല്ലേ? പാരദാരികതപം പോലെ എന്നൊരു ദോഷമാണുള്ളതു്? അങ്ങറിയുന്നല്ലോ എത്ര പ്രബലനാരായ രാജാക്കന്മാരാണ് ഈ പാപത്തിലകപ്പെട്ടു നാശം പ്രാപിച്ചിട്ടുള്ളതു്!

പ്രവിഷ്ണുൻ:—മരീ, മരീ; എന്റെ ഗുണം വിചാരിച്ചാണു് അല്ലേ റാണി തടസ്സം പറയുന്നതു്? ഞങ്ങളുടെ ജാതിക്കാർ ശാകന്മാരല്ലാത്തവരുടെ സ്ത്രീകളെ അപഹരിക്കുന്നതു ദോഷമായി ഗണിച്ചിട്ടില്ല. വിജിതന്മാരായ രാജാക്കന്മാരുടെ ഭാര്യമാരെ സ്വീകരിക്കുന്നതു ഞങ്ങളുടെ നടപടിയാണ്.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—എന്നാൽ എന്റെ കാര്യമെങ്കിലും വിചാരിക്കണം.

പ്രവിഷ്ഠൻ:—(അക്ഷമയോടെ) എന്താണോ വിചാരിക്കാൻ ഉള്ളത്? ഡാൻറെ ഭർത്താവിനാൽ നീ അടിമപോലെ വില്പിക്കപ്പെട്ടു; ഇനി എൻറെ ദാസി. നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലാക്കുക.

ചന്ദ്രമുഹൂർത്തം:—(വ്യസനഭാവത്തിൽ) സങ്കടമറിയിക്കുന്നതാണോ ഉള്ളത്. മഹാരാജാവും സ്വാമിയുമായ അവിടുന്ന് ദയവുണ്ടായി കേൾക്കണം. ചക്രവർത്തിവീഥത്തിൽ ഇരുന്നിട്ട്—

പ്രവിഷ്ഠൻ:—സ്വപന്തമാനത്തെ വിലവെച്ചിട്ടില്ലാത്ത രാജാവനെ വിടുവോന്നതിൽ എന്താണോ സങ്കടപ്പെടാനുള്ളത്? എൻറെ അന്തഃപുരത്തിൽ അനേകായിരം ദാസിമാരുണ്ടെങ്കിലും അവരിൽ ഒരാളെയെപ്പോലും ഇതുപോലെ വിട്ടുകൊടുക്കുമെന്നു വിചാരിക്കുന്നുവോ?

ചന്ദ്രമുഹൂർത്തം:—ഒന്നുകൂടി ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു: എന്നെ പോകുവാൻ അനുവദിക്കണം.

പ്രവിഷ്ഠൻ:—അതിനെന്താണോ വിഷമം? വേണമെങ്കിൽ തിരികെ അയച്ചേക്കാം.

സഖിലാസരതാന്തതാന്തമാം നിൻ
തനുവിൽ സേവകനെന്നു ചേർന്നിണങ്ങി
മമ ഭാഗ്യവർദ്ധനയെത്തിനായി—
പൂലാശ്ലബ്ധാദ നിന്നെ യാത്രയാക്കാം.

8

ചന്ദ്രമുഹൂർത്തം:—സൂക്ഷിക്കണം. രാമമുഹൂർത്തമല്ല ഇവിടെ വിചാരിക്കേണ്ടതുള്ളത്, കമാരചന്ദ്രമുഹൂർത്തമാണ്.

പ്രവിഷ്ഠൻ:—(അരപ്പത്തോടെ) ഇതിൽ അയാൾക്ക് എന്താണെന്നോ?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ഞാൻ ഗുപ്തരാണിയാകുന്നതിനു മുൻപ് ചന്ദ്രഗുപ്തനെ സ്വയംവരത്തിൽ മാല ഇട്ടതാണ്. ഈ സംഗതിയറിഞ്ഞാൽ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ശാകസൈന്യത്തെ വെറുതേ വിട്ടമെന്നു വിചാരിക്കുന്നുവോ?

പ്രവിഷ്ഠൻ:—ചന്ദ്രഗുപ്തൻ ഇത്ര പരാക്രമിയെങ്കിൽ സ്വയംവരത്തിൽ തന്നെ മാലയിട്ട കന്യകയെ മരൊരാൾ അപഹരിച്ചപ്പോൾ എന്തേ അടങ്ങിയിരുന്നതും?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—കുലമാനത്തെ വിചാരിച്ചും ജ്യേഷ്ഠനെക്കൂടി വിചാരംകൊണ്ടുമായിരിക്കണം. ഏതായാലും തന്റെ വംശവിരോധികളിൽനിന്ന് ഇങ്ങനെ കരപമാനം കുമാരൻ സഹിക്കയില്ല.

പ്രവിഷ്ഠൻ:—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) രാജദിപ്പുനായി മരണമാലയണിഞ്ഞു കാട്ടിലെങ്ങാനും കളിച്ച താമസിക്കുന്ന ചന്ദ്രഗുപ്തനെ ഞാൻ പേടിക്കണമെന്നാണോ പറയുന്നതും?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—മാലയണിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതു ശരി. പക്ഷേ അത്ര മരണമാലയല്ല.

തൽക്കണ്ണനാളത്തിൽ വിളങ്ങിടുന്നു—
 ണ്ണനഗ്ലമുകതാമണികൈതവത്താൽ
 വിരോധിശൗർച്ചച്ചെടിതന്റെ കീർത്തി.

പ്രസൂനവർഗ്ഗങ്ങൾ ചിരാഞ്ജിതങ്ങൾ.

9

പ്രവിഷ്ഠൻ:—(സഹിക്കുവയാത്ത കോപത്തോടെ) എന്താൽ കാണട്ടെ, ചന്ദ്രഗുപ്തൻ വന്നു രക്ഷിക്കുന്നതും. നി

നേരയും അവനേരയും മിടുക്കും ചുണയും കാണേണ്ടതി-
പ്പോൾത്തന്നെ.

(എന്നു പിടിച്ചൊന്നായി എഴുന്നേല്ക്കുന്നു.)

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:— എന്നാൽ അതു കണ്ടുകൊള്ളുക (എന്നു്
അരയിൽനിന്നു വാൾ ഉയരി മുഖാവരണം മാറ്റുന്നു)
ഇതാ, രാജദ്രിഷ്ടനായ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ.

(കുട്ടൻ)

മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

നാലാമങ്കം

[മരു സത്യാസി പ്രവേശിക്കുന്നു]

സത്യാസി:—ആളുകൾ ഇളകിത്തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നപോലെ തോന്നുന്നു. എല്ലായിടത്തും കോലാഹലവും കേൾക്കുന്നു. തെരുവുകളിൽ കൂട്ടം വലിച്ചുവരുന്നു. ഇതാ, കരാൾ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു. അതു സൂചിമുഖൻതന്നെ ആണല്ലോ. അയാളോടു ചോദിക്കാം: സ്നേഹിത! എങ്ങോട്ടാണ് ഗൃതിയിൽ പോകുന്നത്?

സൂചിമുഖൻ:—(സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയിട്ട്) ഇതു ലവണകൻതന്നെയാണല്ലോ. സഖേ! ലവണക, ബാലസത്യാസിചേഷ്ടം വളരെ നന്നായിരിക്കുന്നു.

ലവണകൻ:—ഇവിടെ കാവലിരുന്നുകൊള്ളണമെന്നാണ് എന്നോടാജ്ഞാപിച്ചിട്ടുള്ളത്. താൻ എങ്ങോട്ടാണ്?

സൂചിമുഖൻ:—കുമാരൻ പട്ടണത്തിലെത്തിയിട്ടുണ്ടെന്ന് ഒരു ശ്രുതി പരന്നിട്ടുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് പൗരന്മാർ ഇളകിയിരിക്കുകയാണ്. കുമാരനെ അന്വേഷിച്ചു പിടിക്കുന്നതിനായി മാധവസേനനും കുറെ പടയാളികളും പട്ടണത്തിൽ ചുറ്റി സഞ്ചരിക്കുകയാണ്. അതു പണ്ണിത്താമാത്രനെ അറിയിക്കുവാൻ ചണ്ഡസേനൻ ആജ്ഞാപിച്ചതനുസരിച്ച് ഞാൻ അങ്ങോട്ടു പോകയാണ്. അവർ ഇങ്ങോട്ടും വന്നേക്കാം.

ലവണകൻ:—ശാകപ്പാളയത്തിലെ കഥയെന്താണ്?

സുചീമുഖൻ:—ശാകന്മാർ രാവിലെ പാളയം വിരിച്ചു യാത്ര തുടങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു. അവിടെ വലിയ ലക്ഷകുടം ഉണ്ടായതായി കേൾക്കുന്നു. സംഗതി എന്താണെന്ന് അറിവില്ല. ദേവി പണ്ഡിതന്മാരെ ഗൃഹത്തിൽ എത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നും കേൾക്കുന്നുണ്ട്. അതുകൊണ്ടാണുപോലും അങ്ങോട്ടേയ്ക്കു മാധവസേനൻ പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. ലവണകൻ:—എന്ത്, ദേവി ശാകപ്പാളയത്തിൽ പോയില്ലേ?

സുചീമുഖൻ:—എന്ത്! താനറിഞ്ഞില്ലേ? ദേവിയല്ല പോയത്, കുമാരനായിരുന്നു. ബുദ്ധസന്യാസിനികളുടെ കരാശ്രമത്തിൽ ദേവിയേയും കൂട്ടത്തോടും ഇരുത്തിയിട്ട് കുമാരൻതന്നെ സ്ത്രീവേഷം ധരിച്ച് ശാകപ്പാളയത്തിൽ പോയിപ്പോലും. അവിടെവെച്ച് ശാകരാജാവിനേയും വയ്ക്കു പ്രഭുക്കന്മാരേയും കൊന്നുപോലും. അതാണ് അവർ പാളയംവിരിച്ചു പോയത്.

ലവണകൻ:—ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായി, എന്നെ ഇവിടെ ഈ ബുദ്ധമഠത്തിന്റെ മുൻപിൽ ഇരിയ്ക്കാൻ ആജ്ഞാപിച്ചതെന്തിനാണ്. കുമാരൻ മാതാവായ മഹാരാണി ദത്താദേവിക്ക് ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട പരിപ്രാജിക അശ്വമതീഭഗവതി ഈ സന്യാസിനീമഠത്തിന്റെ അദ്ധ്യക്ഷയാണല്ലോ. ഇവിടെ ആയിരിക്കണം കുമാരൻ ദേവിയെ പാറ്റിച്ചിട്ടു പോയത്. ഇപ്പോൾ കുമാരൻ എവിടെയാണെന്നു കേട്ടുവോ?—

സുചീമുഖൻ:—ഒരു നിശ്ചയവുമില്ല. പട്ടണത്തിൽത്തന്നെ എത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നാണ് ജനശ്രുതി. അതാണ് ജ്ഞാപിതൻ

നങ്ങൾ ഇളകിക്കാണുന്നതും. ചണ്ഡഃസനൻ എന്തായാലും അന്വേഷിച്ചുവരുന്നുണ്ട്. ഇന്നല്ലെങ്കിൽ നാളെ പട്ടണത്തിൽ വന്നുചേരും.

ലവണകൻ:—എന്നാൽ നമുക്കും ഇവിടെ നിന്നിട്ടു കാര്യമില്ല.

(രണ്ടുപേരും പോകുന്നു)

വിഷ്ണുവും കഴിഞ്ഞു

[രാമഗുപ്തമഹാരാജാവും വാസന്തിയും പ്രവേശിക്കുന്നു]

രാമഗുപ്തൻ:—പ്രിയേ, എന്താണിങ്ങനെ അസുഖാവസ്ഥയായ ഈ നന്മ? നിനക്കുണ്ടാകാൻ പോകുന്ന പദവിയിൽ ആഘാതമുണ്ടാകാതെ സമയമല്ലേ? അതിനുപകരം അസന്തുഷ്ടയായി കാണുന്നതെന്താണ്?

മുഖം വിവർണ്ണം പരിപാസ്യ നിഷ്പ്രഭം

വിലാസശൂന്യം നയനോല്ലാസഭയം

പ്രഭാതവേളാപഹതാഭമായ പൂ-

നിലാവുചാൽ കാമിനി, കാണതെന്തു നീ? 1

വാസന്തി:—(നെടുവീർപ്പിട്ട്) എനിക്കു കപ്പാടെ സുഖമില്ല. മനസ്സിൽ എന്തെന്നില്ലാത്ത ദുഃഖസ്ഥിത.

രാമഗുപ്തൻ:—(അനന്യഭാവത്തിൽ) ഞാൻ പ്രണയലാസനും ചെയ്തതായി കാണുന്നില്ല. ഒരു കാലത്തും ഭവതിയോടു കോപിച്ചതായും അറിയുന്നില്ല. മഹാനാണിയായി അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെടാൻ പോകുന്ന ഭവതി

ഇങ്ങനെ എന്നിൽ കോപം ഭാവിക്കുന്നതിൽ ഞാൻ
 വേദിക്കുന്നു. എന്താണ് ഞാൻ പിഴച്ചിട്ടുള്ളത്? എ
 ന്താണ് ഞാൻ അതിനു പ്രതിക്രിയയായി ചെയ്യേ
 ണ്ടത്?

കാന്തേ! ദോർമുലകൂലംകഷസുരുചിരമാം

പോർമുലത്തൊത്തിനോടോ

കാന്തം താംബൂലരക്തം നവമധു നിറയും

ചോരിവായ്ത്താമിനോടോ

സ്വപാന്തം നിർമ്മൂലമാട്ടുന്നൊരു മുഴുഹസിത-

പ്ലനിലാവോട്ടതാനോ

ശാന്തം! പാപം! പിഴച്ചു പ്രിയവതി, തവ കാൽ

കുപ്പമിടുംഭദ്രാസൻ. 2

വാസന്തി:—അല്ലല്ല, അതിനോടൊന്നുമല്ല, പിഴച്ചത്.

രാമഗുപ്തൻ:—പ്രിയേ! പറഞ്ഞാലും, പിന്നെന്തിനോടാ
 ണ് ഞാൻ പിഴച്ചത്?

വാസന്തി:—എന്തിനു വെറുതെ ഇങ്ങനെ കൈപ്പറയുന്നു?
 നാളെ എങ്ങനെ എന്ന് ആകുറിയാം? ഞാൻ അറി
 യും പ്രഭുക്കന്മാരുടെ മനോവൃത്തി.

സുഖക്ഷണാധീനവിരാഗചിത്തം,

മുഖത്തിൽമാത്രം മധുരസ്വഭാവം,

അഖണ്ഡിതം സ്വാത്മവിചാരം;—മേവ-

മഹോ! പ്രഭുക്കൾക്കനുരാഗസാരം. 3

രാമഗുപ്തൻ:—(നോരേ നോക്കാതെ) കളയൂ ആ വിചാര
 മൊക്കെ. ജീവനുള്ളിടത്തോളം കാലം ഈ രാമഗുപ്തൻ

വാസന്തിയുടെ ഭാസനാത്തനെ തീർച്ചയാക്കിക്കൊള്ളുക.

വാസന്തി:—ശരിശരി, എങ്കിലും ദേവിയുടെ.....

രാമഗുപ്തൻ:—ആ ശവത്തിന്റെ കഥ പറയേണ്ട. അവളുടെ അച്ഛന്റെ സ്ഥിതി വിചാരിച്ചു ഞാൻ പട്ടമഹിഷിയാക്കി അഭിഷേകം ചെയ്തു. അവൾ വെറും ഭ്രാന്തി. മഹാരാണിയായിരുന്നിട്ടും എന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു വൾ തിരിഞ്ഞുനോക്കിയിട്ടില്ല. ആ നിർഗന്ധപുഷ്പം പേരവടെ—പോയി തുലയട്ടെ. നീചന്റെ അടിമയായി കഴിയട്ടെ. നമ്മെ നിരസിച്ചതിന്റെ ഫലം അനുഭവിക്കട്ടെ. (മദ്യപാനം ചെയ്തിട്ട്) തുലയട്ടെ ദർമ്മം കഷ്ടന ശവം. അവളുടെ പേരുതന്നെ പറയരുത്.

വാസന്തി:—എങ്കിലും ചെറുപ്പം മുതൽ എന്റെ സ്വാമിനി ആയിരുന്നല്ലോ. എന്നോട് എന്തു ദാക്ഷിണ്യമാണ് ദേവി കാണിച്ചിട്ടുള്ളത്! എനിക്കതു വിചാരിക്കുമ്പോൾ സങ്കടം തോന്നുന്നു.

രാമഗുപ്തൻ:—(പിന്നെയും കുടിച്ച്) അവളുടെ കഥ മറക്കൂ. നീയല്ലേ ഇപ്പോൾ ഈ ഭാരതവംശത്തിൽ എല്ലാവരും സ്വാമിനി?

വാസന്തി:—ഇതേക്കുറിച്ചാണ് ഇന്നു ഞാൻ ഉച്ചയ്ക്ക് ഉറങ്ങിയപ്പോൾ ഘോരമായ ഒരു സ്വപ്നം കണ്ടത്. ആ സ്വപ്നത്തിനുശേഷം എനിക്കു മനസ്സിനു സുഖമില്ല. സഹോദരനായ സ്ഥാനലബ്ധിക്കൊണ്ടും സന്തോഷം തോന്നാത്തത് അതുകൊണ്ടായിരിക്കണം. ആ സ്വപ്നത്തിന്റെ കഥയോർമ്മയോൾ ഞാൻ വിറക്കൊള്ളുന്നു.

രാമഗുപ്തൻ:—ദൃസ്സപ്തം വിചാരിച്ചു വല്ലഭതം ചേടിക്കു
 റുണ്ടോ? ഞാൻമിക്കുമ്പോൾ നിനക്കെന്തെങ്കിലും വരാൻ
 ണ്? നമ്മുടെ വിരോധികളെ നാം നിഷ്ഠാസനം ചെ
 യ്തില്ലേ? ചന്ദ്രഗുപ്തന്റെ കഥതന്നെ കഴിഞ്ഞിരിക്കു
 ണം. പട്ടണത്തിലെങ്ങാനും എത്തിയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ മാ
 ധവസേനൻ ശരിയാക്കിക്കൊള്ളും. അയാൾ അതന്നെ
 ഷിച്ചിരിക്കുകയാണ്.

വാസന്തി:—എനിക്കു വിശ്വാസം വരുന്നില്ല. വലിയ സ
 കടങ്ങൾ വരാൻപോകുന്നതായി തോന്നുന്നു. ഒരു ജ്യോ
 തിഷ്ഠക്കാരനെ വരുത്തി എന്റെ സ്വപ്നത്തിന്റെ ഗു
 ഡാതം മനസ്സിലാക്കി പ്രതികരിച്ചു ചെയ്യണം?

രാമഗുപ്തൻ:—മഹാരാണിയുടെ തിരുവുള്ളം അങ്ങിനെയൊ
 ണെങ്കിൽ അതിന് എന്താണ് പ്രയാസം? എന്താണ്
 നിന്റെ സ്വപ്നം?

വാസന്തി:—നാം രണ്ടുപേരും ഒരു ഘോരകാനനത്തിൽ
 അകപ്പെട്ടു എന്നും മറ്റൊരു തുണയില്ലാത്ത സമയം
 കാട്ടാളന്മാർ നമ്മെ വളഞ്ഞു എന്നും അവർ—അയ്യോ
 എനിക്കു പറകവയ്യാ—ചിന്നെയും എനിക്കു ചേടിയു
 ണ്ടാകുന്നു.

രാമഗുപ്തൻ:—ഭീരു! എന്തു ചേടിയാണ്? ഞാനല്ലേ സമ
 പത്തിരിക്കുന്നത്! നിനക്കെന്തുചേടിയാണ്? നിന്നെ
 ഞാൻ മഹാരാണി ആക്കിയിരിക്കുന്നു. ശുഭമുറുത്ത
 ത്തിൽ പട്ടമഹിഷിയായും അഭിഷേകം ചെയ്തേയ്ക്കാം.

വാസന്തി:—(ചേടിച്ചവിറച്ച്) വേണ്ട വേണ്ട, എന്റെ...

രാമഗുപ്തൻ:—ഈ വിചാരം എല്ലാം കളയൂ. നോക്കുക

ചന്ദ്രോദയോനുബന്ധമായ ഈ രാത്രി എത്ര മനോരഞ്ജകമായിരിക്കുന്നു!

താരാസീമന്തിതശ്രീഗഗനകചമൊടും

പുഷ്പസൗരഭഭാരം

ചേരും തൈത്തെന്നലാം നൽസുരഭിലസുഖനി-

ശ്വാസസാരങ്ങളോടും

പാറിക്കുന്നാശയെല്ലാം പല പെരിയ വികാ-

രത്തിനാൽ മൗനമാനും

നേരേ ശോഭിപ്പു രാത്രിഗുഹന കണവനെയും

കാത്ത ശയ്യാതലത്തിൽ.

4

വാസന്തി:—ഈ രാത്രി എനിക്കു പേടിയാണ് ഉണ്ടാക്കുന്നത്. എന്തു ഭയങ്കരമായ നിശ്ശബ്ദതയാണ്! എന്തു കൂരിരുട്ടാണ് ഈ മട്ടുപ്പാവിൽനിന്നു പുറത്തോട്ടു നോക്കിയാൽ! എന്തോ ആവത്തിനുള്ള കാലംതന്നെ.

രാമഗുപ്തൻ:—നിനക്കെല്ലാം അശുഭശങ്കതന്നെ. ഇനിയെന്താണ് പേടിക്കാനുള്ളത്? ശാകന്മാർ പോയിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. അല്ലാത്തപക്ഷം സോമഗുപ്തൻ ഈ അന്തഃപുരത്തിൽ കയറിയും നമ്മെ ഉപദ്രവിക്കുമായിരുന്നു. ചന്ദ്രഗുപ്തനെപ്പറ്റിയും ഒന്നും കേൾക്കാനില്ല. മാധവസേനനെ കാണുമ്പോൾ ഉറിയും പിന്നുള്ള വിശേഷമെല്ലാം. അതൊക്കെ ഇപ്പോൾ ആലോചിച്ചിട്ടു കാര്യമെന്ത്? എല്ലാത്തിനും സമയംവേണ്ടേ? നിന്റെ ആവലാധികൾക്ക് ഒരു സിദ്ധൗഷധം ഞാൻ തരാം. ഇതാ, ഈ യവനമദ്യം ഒന്നാസപിച്ചുനോക്കുക. മറ്റൊരു ശങ്കയ്ക്കും അപ്പോൾ അവകാശമുണ്ടാകയില്ല.

ദേവനാരായണം ഭജിച്ചു ഞെളിയ-
 ടെന്നും സുഖാധീനരായ്
 രാജശ്രീ സകലം രസാലനഭവി-
 ച്ചീടട്ടെ രാജേന്ദ്രനും
 വാരം പുഞ്ചിരിതുകിടം തവ മുഖം-
 ഭോജേ കവിധിക്കൊണ്ടതാം
 മൈരേയം ചെറുതാസപദിപ്പെരു വരാ-
 നനും കണക്കെത്തു മേ.

5

(എന്നു വാസന്തിയെ കുടിപ്പിച്ചിട്ട് തനും കുടിക്കുന്നു)

ഇതോടുകൂടി നിന്റെ ദൃസ്സുപപ്പവും പോകും. മറൊല്ലാ
 വിചാരങ്ങളും കാടി കളിക്കും.

വാസന്തി:—(പിന്നെയും സേവിച്ചിട്ട് ചിരിയോടുകൂടി)
 നന്നു പ്രണനാമാ!

കാമഗുപ്തൻ:—ദുഃഖിചാരങ്ങളെ കൂലവാൻ മട്ടുംപോലെ എ
 ന്താണുള്ളത്? യവനന്മാരുടെ ഈ ദ്രാക്ഷാരസത്തിനു
 പ്രത്യേകരുചിയും മദനീയതപവും ഉണ്ട്. കുടിച്ച് ആ
 നന്ദിക്കുക.

വാസന്തി:—(അല്പം ആസ്വദിച്ചിട്ട്) ഇപ്പോഴാണ് ഹൃത
 ത്തിനുള്ള സമയം.

കാമഗുപ്തൻ:—തക്ഷമില്ല. ഗാന്ധാരദേശത്തുനിന്നു ചില ന
 ത്തകികളെ ഈയിടെ മാധവസേനൻ കൊടുത്തയച്ചി
 ട്ടുണ്ട്. അവരെ വിളിക്കാം. ആരവിടെ?

(വേത്രവതി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

വേത്രവതി:—അടിയൻ.

രാമഗുപ്തൻ:—ഗാന്ധാരദേശക്കാരായ ചില നന്തകികളെ രണ്ടുദിവസം മുൻപു മാധവസേനൻ നമുക്കു കാഴ്ചവെച്ചിട്ടുണ്ടോ? അവരെ നട്ടുവന്നോടൊന്നിച്ച് ഇവിടെ വിളിച്ചു കൊണ്ടുവരൂ.

(വേരവതി ചോദനം.)

വാസന്തി:— (മദ്യലഹരികൊണ്ടു പ്രാകൃതഭാവത്തിൽ) ഹാ, ഹാ! തേന്റേട്ടെ, ഇട്ടു ചവുട്ടിത്തേന്റേട്ടെ? അയ്യോ, അതാവേടന്നാർ.

രാമഗുപ്തൻ:—(വാസന്തിയെ തലോടിയിട്ട്) പ്രിയേ, ഈ മദ്യം വികാരോത്തേജകംതന്നെ.

പുഷ്പായുധവ്രണവിനാശരസായനം നിൻ
ശുഭാലാസലളിതം മധുരാധരോഷം
നല്ലാണൊരീ മദിരത്ന രുചിയോടിണക്കി-
യിപ്പോൾ നുകർന്നിടുവതിന്നലക്ഷമൻ ഞാൻ. 6

(എന്നു് അലിംഗനംചെയ്താൻ മുതിരുന്നു.)

വേരവതി:—(പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! നന്തകികൾ ഹാജരായിരിക്കുന്നു.

രാമഗുപ്തൻ:—പ്രവേശിക്കട്ടെ.

(രണ്ടു നന്തകികളും മേളക്കാരും നട്ടുവനും പ്രവേശിച്ചു രാമഗുപ്തനെയും വാസന്തിയേയും വന്ദിക്കുന്നു. രാമഗുപ്തൻ നന്തകികളുടെ ശുഭലാവണ്യം കണ്ണുകൊണ്ടു നുകന്നുഭവിക്കുന്നതുപോലെ നോക്കുന്നു.)

നട്ടുവൻ:—മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും! തിരുമേനിമാരുടെ സന്നിധാനത്തിൽ തങ്ങളുടെ കലയെ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതിനു സാധിക്കാറായതിൽ എന്റെ ഈ ശിഷ്യകൾക്കു

വലുതായ ചാരിതാത്മ്യമുണ്ട്. എതുവിധത്തിലുള്ള പ്രയോഗംകൊണ്ടാണ് ഞങ്ങൾ തിരുമേനിമാരെ പൂജിക്കേണ്ടത്?

രാമഗുപ്തൻ:—ഏതെങ്കിലും അവസരോചിതമായ ഒരു വടം പാടി നൃത്യം ചെയ്യട്ടെ.

(നർത്തകികൾ പാട്ടുപാടി ആട്ടുന്നു.)

വേരൂവതി:—(ധൂതിയിൽ പ്രവേശിച്ചു) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! പട്ടണത്തിൽ വലിയ ലഹളയായിരിക്കുന്നു. കൊട്ടാരത്തന്നെ പട്ടാളക്കാർ വളഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു.

(പാട്ടും ആടവും എല്ലാം പെട്ടെന്നു നില്ക്കുന്നു.)

രാമഗുപ്തൻ:—എന്ത്? നമ്മുടെ കൊട്ടാരമോ?—

വാസന്തി:—(മദ്യലഹരിയിൽ) അതാ, വേടന്മാർ—അയ്യോ! അവരുടെ രൂപം.

വേരൂവതി:—ലഹളക്കാർ കൊട്ടാരത്തിനകത്തു പ്രവേശിച്ചുകഴിഞ്ഞു. അവർ കാവല്ലാരം കൊന്നുകളഞ്ഞു.

രാമഗുപ്തൻ:—എന്ത്? ശാകന്മാർ മടങ്ങിയോ? വേഗം സേനാനിയെ വിളിക്കൂ. മാധവസേനനെയെവിടെ?

വേരൂവതി:—ശാകന്മാരല്ല നഗരം കീഴടക്കിയിരിക്കുന്നതും കൊട്ടാരം വളഞ്ഞിരിക്കുന്നതും. പൗരന്മാർത്തന്നെയാണ്. ശാകന്മാരെ ഹനിച്ചശേഷം കുമാരൻ രാജധാനിയിൽ എത്തിയിട്ടുണ്ടുപോലും. സേനയും അങ്ങോട്ടു ചേർന്നിരിക്കുമാണ്.

വാസന്തി:—ആ വേടന്മാരുടെ വേഷം! (എന്നു പൊട്ടിച്ചിരിക്കുന്നു.)

രാമഗുപ്തൻ:—(പറഞ്ഞതു മുഴുവൻ മനസ്സിലാക്കാതെ) എന്ത്? ചന്ദ്രഗുപ്തനോ? അവനെ ഞാൻ നാടുകടത്തിയല്ലോ. വേഗം സോമഗുപ്തനേയും മാധവസേനനേയും വിളിക്കൂ.

വേരവതി:—(സങ്കടത്തോടെ) സോമഗുപ്തനെ കാണാനില്ല. മാധവസേനനെ ലഹളക്കാർ കൊന്നുകളഞ്ഞുപോലും. അയ്യോ തിരുമേനി—അതാ, ആളുകൾ വരുന്ന ശബ്ദം കേൾക്കുന്നു. അവർ തിരുമേനിയേയും പിടിക്കും.

രാമഗുപ്തൻ:—(പരിഭ്രമിച്ചു പുറം നോക്കിയിട്ട്) എന്ത്? ചന്ദ്രഗുപ്തൻതന്നെ ആയിരിക്കുമോ വരുന്നത്? (വേടിത്തോടെ) വേരവതി, വേഗം നോക്കൂ, പുറത്ത് ആരാമത്തിൽ വല്ലവരുമുണ്ടോ എന്ന്. പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങാനുള്ള രഹസ്യക്കോണിയുടെ വാതിലും തുറക്കൂ.

വേരവതി:—വാതിൽ തുറന്നിട്ടാണു് അടിയൻ പോുന്നത്. (മടുപ്പാവിൽനിന്നു കീഴോട്ടു നോക്കിയിട്ട്) ആരാമത്തിൽ ആരേയും കാണുന്നില്ല.

(അണിയറയിൽ കോലാഹലം കേൾക്കുന്നു.)

രാമഗുപ്തൻ:—എന്നാൽ ഞാൻ ആ വഴി പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങിക്കളയാം.

വാസന്തി:—അതാ, വേടന്മാർ വന്നുകഴിഞ്ഞു. അയ്യോ! അയ്യോ!

(രാമഗുപ്തൻ വേടിച്ച് വിറച്ചു പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങുന്നു. കുറച്ചു കഴിഞ്ഞു് ആരാമത്തിൽനിന്നു ഭയനീയമായ ഒന്നരണ്ടു മുറവിളി കേൾക്കുന്നു.)

നാലാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

അബ്രാമക്കു

[പണ്ണത്തനം സുകീർത്തിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

സുകീർത്തി:—ദിഗപിജയം കഴിഞ്ഞു മഹാരാജാവു വന്നിട്ടു മാസം മൂന്നു കഴിഞ്ഞു. ഛിമവൽസേതുവയ്ക്കുനടുള്ള രാജ്യങ്ങളെല്ലാം ജയിച്ചു കീഴടക്കി. ഇനിയുമെന്താണ് എത്ര പറഞ്ഞിട്ടും അശ്വമേധത്തിന്റെ കഥപോലും കേൾക്കാത്തത്?

പണ്ണത്തനം:—മഹാരാജാവിന്റെ മനോഭം വലിച്ചു വരുന്നതായിട്ടാണ് കാണുന്നത്. ധർമ്മനിഷ്ഠനാണ് രാജ്യകാര്യങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധിക്കുന്നു എന്നു ഉള്ളു.

സുകീർത്തി:—ചെറുപ്പത്തിലുള്ള വിചാരങ്ങൾ കാഴ്ചപ്പാട് എനിക്കാശ്ചര്യം തോന്നുന്നു. അച്ഛനെപ്പോലെ താനും ദിഗപിജയം ചെയ്ത് അശ്വമേധവും കഴിച്ച്, ഭാഗീരഥിയിൽ അവളുമസ്താനം ചെയ്യുമെന്നാണ് അന്നു പറയാറുണ്ടായിരുന്നത്. ഇപ്പോൾ എന്തോ ആകാശം പറയുമ്പോൾ സങ്കടമാണ്. ഇതിൽ ആർക്കാണ് ഉത്സാഹിപ്പിക്കേണ്ടത്.

പണ്ണത്തനം:—നിങ്ങൾ സമവയസ്കർ, ചെറുപ്പത്തിലേക്കു വളർന്നവർ. ആ സ്ഥിതിക്കു നിങ്ങൾ പറയുന്നതു മഹാരാജാവു കേൾക്കും. ഞാൻ എന്തു പറയാനാണ്?

സുകീർത്തി:—ഈ സംഗതി പറയുന്നതുതന്നെ മഹാരാജാവിനു സങ്കടകരമായിട്ടാണ് എനിക്കു തോന്നിയിട്ടുള്ളത്. ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹം “തനിയേ യാഗംചെയ്യാറുണ്ടോ?” എന്നു കല്പിക്കുകയുണ്ടായി.

പണ്ണദത്തൻ:—(ഭീഷ്മനിശ്വാസം ചെയ്തിട്ട്) എന്നാൽ സങ്കടപ്പെടാനില്ല. സമയമാകുമ്പോൾ ചെയ്തുകൊള്ളും. അഭിഷേകംചെയ്ത രാജാവിനെ കൂടെയില്ലാതെ യാഗം പതിവില്ലല്ലോ.

സുകീർത്തി:—(വിഷമിച്ച ഭാവത്തിൽ) ഉം!

പണ്ണദത്തൻ:—സമയമാകുമ്പോഴെല്ലാം ശരിയാകും. മഹാരാജാവു സഭാമണ്ഡപത്തിൽ വരേണ്ട സമയമായി. നമുക്കും പോകാം.

(രണ്ടുപേരും പോകുന്നു.)

വിഷ്ണുവും കഴിഞ്ഞു

[ചന്ദ്രഗുപ്തൻ അലസഭാവത്തിൽ ഉദ്യാനത്തിൽ നടക്കുന്നു.]

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(ആത്മഗതം) രാജ്യംകൊണ്ടെന്നു ഫലം; ദിഗ്വിജയംകൊണ്ടെന്നു ഗുണം? എല്ലാവരും വിക്രമാദിത്യനെന്ന് വാഴുന്നു. ജനങ്ങൾ ശത്രുബാധയില്ലാതെ പ്രശാന്തതയോടും സമ്പൽസമൃദ്ധിയോടും ജീവിക്കുന്നു. അതെല്ലാംകൊണ്ട് എനിക്കെന്താണൊരു ഫലം? എന്റെ ഹൃദയംതന്നെ മരവിച്ചുപോയിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു രാജ്യശ്രേയസ്സുകൊണ്ട് എനിക്കെന്തു സുഖമാണ്. എത്ര നിസ്സാരനും ദരിദ്രനും ഭാര്യാപുത്രമിത്രാദികളോടു കൂടി താമസിക്കാം. സന്തോഷത്തിന്റെ ഉറപ്പുതന്നെ വാററിപ്പോയ എനിക്കുമാത്രം ദൈവം അതു വിധിച്ചിട്ടില്ല. എന്റെ സൗഖ്യം ദൈവത്തിന് അസാധ്യമായിരിക്കാം. ഹിമവൽസേതുപർവ്വതം ജൈത്രയാത്ര ചെയ്തു.

സേനകളെ നയിച്ചു. യുദ്ധങ്ങൾ ചെയ്തു. ശത്രുക്കളെ ജയിച്ചു. എന്നിട്ടും പ്രിയയുടെ വിചാരംകൊണ്ടു വ്യാകുലമായ എന്റെ മനസ്സു സന്തോഷിക്കുന്നില്ല. “ഇനിയുള്ള ജീവിതം തവശ്ചന്ദ്രയോടെ കഴിച്ചേയ്ക്കാം. എന്നെ മറന്നേയ്ക്കൂ” എന്നു പറഞ്ഞ് അന്നുതന്നെ നഗരം വിട്ട പ്രിയതമയെ ഞാൻ എങ്ങനെ മറക്കും?

(കൈകൊണ്ടു മുഖംപൊതുനും.)

ഹാ! ഹാ! ഈ ദാരുണമായ ദുഃഖത്തിൽനിന്നു ചന്ദ്രഗുപ്തൻ രക്ഷയെ ചിന്തയ്ക്കുന്നു? ബാല്യകാലത്തിൽ ഒന്നിച്ചുനടന്നു ക്രീഡിച്ചു; കൗമാരത്തിൽ സ്നേഹമായ; സ്വയംവരസദസ്സിൽ മാലയിട്ടു വരികയും ചെയ്തു. ഹാ! പ്രിയതമ! നിന്റെ സ്ഥിരമായ പ്രേമംകൊണ്ടോനാം തമ്മിലുള്ള ഗാഢമായ അനുരാഗംകൊണ്ടോ എന്തൊരു ഗുണമാണ് ഉണ്ടായത്? നമുക്കു രണ്ടുപേർക്കും അതു ദുഃഖത്തുപാണല്ലോ കാരണമായതു. ഹാ! ധ്രുവകുമാരി! ബാല്യകാലസ്നേഹിതേ! നിന്നെ ഞാൻ എങ്ങനെ മറക്കുന്നു?

കൂസീദാതെ വിദരാധിസൈന്യനിരയോ-

ദോറാഞ്ജ നില്ക്കുമ്പൊഴും

സംസത്തിൽ പല രാജ്യഭാരവിഷയം

മന്ത്രിച്ചിരിക്കുമ്പൊഴും

ഉണ്ണുമ്പോഴുമുറങ്ങിപ്പൊഴുതും-

കല്ലുഗ്രാണിതൻരൂപമെ-

ന്ദുള്ളത്തിൽ സ്മരശിഥ്വി തീർത്തു മറ-

ക്കാനൊട്ടുമാളല്ല ഞാൻ.

ഓ! കഷ്ടം ഇങ്ങനെ ആയിത്തീർന്നല്ലോ ജീവിതം. അത്ര പ്രേമസുരഭിലമായി ആരംഭിച്ച ജീവിതം ഇങ്ങനെ വരുമെന്നാക കണ്ടു? അവൾ ഇപ്പോൾ എവിടെ ആയിരിക്കുമോ! ഫതഭാഗ്യനായ ഈ എന്നെ സ്പെഷ്യലൈസ് ചെയ്തുകൊണ്ട് അവൾക്കും ഇങ്ങനെ ഒരു സങ്കടം വന്നല്ലോ. ഞാൻ രാജ്യഭോഗങ്ങൾ അനുഭവിച്ച് സുഖിക്കുന്നു. അവളോ?

അതിലോരമായ വിചിന്തത്തിലോ പരം
 പലർത്തിട്ടിട്ടു നഗരസ്ഥലത്തിലോ
 അസഹായമായ സുമുഖി! നീ വസിച്ചു: ഞാൻ
 നവഭോഗമിങ്ങനെയെല്ലാം വാഴ്ത്തേ. 2

ഓ, പ്രിയതമേ! (എന്ന് ഒരു വൃക്ഷത്തെ ചാരിനില്ക്കുന്നു.)

(കുളിപ്പാൽ പ്രവേശിക്കുന്നു)

കുളിപ്പാൽ:—ഇതാ, കണ്ടുകിട്ടി. തോഴരെ എവിടെയെല്ലാം അന്വേഷിച്ചു!

(ചന്ദ്രപ്രഭാന്റെ ഭാവം കണ്ടു)

തോഴർ ഇപ്പോഴും ദുഃഖത്തിൽ മഗ്നനായിരിക്കുന്നല്ലോ.
 ചന്ദ്രപ്രഭാൻ:—(ദൈവം അവൾക്കിടയിൽ) എന്റെ ദുഃഖത്തിന് ചിതയിലല്ലേ ഉള്ള അറുതി?

കുളിപ്പാൽ:—അല്ലല്ല. ദേവി തിരികെ വരുമ്പോൾ—

ചന്ദ്രപ്രഭാൻ:—എന്തിന് താൻ എന്നെ ഇങ്ങനെ എല്ലാം പറഞ്ഞു കബളിപ്പിക്കുന്നു? ഇങ്ങനെ തനിയെ ഇരി

ക്കുന്ന സമയത്താണ് ഈ വൃസനം ഒട്ടും സമീകൃതയായതത്.

എൻജീവനാഡിയിൽ തന്നെ പ്രപഞ്ചപോയി
മന്ദീഭവിച്ചിട്ടു വികാരഗണങ്ങളെല്ലാം
നിശ്ശേഷമായി മമ ചേതന; -യസകാരം
വ്യാപിച്ചുപോലെയുലകാകെയിരുണ്ടുകാണു. 8

കുളഹംസൻ:—അതുകൊണ്ട് ഇനിയും വല്ലവരോടും യുദ്ധം ചെയ്യാൻ പോയ്ക്കുളയാമെന്നാണോ വിചാരം? ഈ സാധുബ്രാഹ്മണനെത്തു ചെയ്യാനാണ്? മൃണലക്ഷം തെക്കുവടക്കു പാളയങ്ങളിൽ സഞ്ചരിച്ചു. ചെറും നിലത്തു കിടന്നുറങ്ങി. ഇനി എന്തായാലും ഇല്ല.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—അതോത്തു താൻ വിഷമിക്കേണ്ട. തല്ലാലം യുദ്ധത്തിനു ഞാനും തീർച്ചയാക്കിയിട്ടില്ല.

കുളഹംസൻ:—(സന്തോഷത്തോടെ) ഞാൻ പേരിച്ചാണ് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതെന്നു തോഴർ ചിന്തിക്കരുത്!

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—തന്റെ ധൈര്യം പലടത്തുംവെച്ചു ഞാൻ കണ്ടിട്ടുള്ളതല്ലേ? അല്ലെങ്കിൽത്തന്നെ മഹാബ്രാഹ്മണൻ എന്തു പേടിയാണ്?

കുളഹംസൻ:—തോഴരുടെ പുതിയ കവിയെ എനിക്കു പിടിച്ചില്ല. അയാൾ ബ്രാഹ്മണരെ മോദകപ്രിയനെല്ലു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(ചിരിച്ചിട്ട്) ആർ, കാളിദാസനോ? കൊള്ളാം. അയാളുടെ കവിത വായിക്കുമ്പോൾ എന്റെ ദുഃഖത്തെനെയല്ലേ ദുഷ്കൃന്തന്റേതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കു

നന്ത് എന്നു തോന്നിപ്പോവാറുണ്ട്. അത്ര തന്മയത്വമാണ്.

കുളഹംസൻ:—അപ്പോൾ ഞാനായിരിക്കണമല്ലോ മാധവ്യൻ! ഏതായാലും ധർമ്മദാരുണന്റെ തിരസ്കരിച്ച ആ ചരവനം അവിടുന്ന്മായി എന്താണ് സാമ്യമുള്ളത്?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ശരിയായ കാമ വന്നപ്പോൾ ആ രാജാവിനുണ്ടായ സങ്കടം എത്ര ഹൃദയംഗമമായിട്ടാണ് അയാൾ വണിഞ്ഞിട്ടുള്ളത്!

കുളഹംസൻ:—ശരി, തോഴരും ചിത്രമെഴുതിനോക്കണം. വാൾ പിടിക്കുന്ന കൈകൾ ചായക്കുപ്പകൾ പിടിക്കട്ടെ. നല്ല ഗോഷ്ടി!

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ഗോഷ്ടികൾ കാട്ടാറില്ലെന്ന് ആരു പറയുന്നു. ഒരുവിധം പകൽ രാജ്യകായുങ്ങൾ ക്ലേശിച്ചും, മറ്റു പ്രവൃത്തികൾ ചെയ്തും കഴിച്ചുകൂട്ടാം. രാത്രികളാണ് അസഹ്യമായിട്ടുള്ളത്.

അരികത്തന്നെൻപ്രിയയേ

പരമൗത്സുക്യേന കണ്ടു ഞാൻ മോഹാൽ

പുണരാനോങ്ങിന കൈകൾ -

കായാസംതന്നെ മിച്ചമാം നിശയിൽ.

4

കുളഹംസൻ:—ഇങ്ങനെ ഇരുന്നിട്ടും തോഴർ കാണിക്കുന്ന കൃത്യനിഷ്ഠ വാചാരിച്ചാണ് എനിക്കാശ്ചര്യം.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(കൂട്ടാക്കാതെ) മഹാരാണി! ഹാ! ബാല്യകാലസ്നേഹിതേ! വേതി എന്നെ ഈ സ്ഥിതിയിലാക്കിയല്ലോ.

കുളമംസൻ:—തോഴർ ആശ്വസിപ്പിക്കണം. ഇപ്രകാരമുള്ള സ്നേഹം ദൈവം കൈക്കൊള്ളാതിരിക്കുമോ? തത്രഭവതി ഇത്ര കഠിനഹൃദയയാകുമോ?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—താനെന്തറിയുന്നു? ദേവിയുടെ ഹൃദയം പ്രണയമന്ദ്രണമെങ്കിലും ധർമ്മകാര്യങ്ങളിൽ കാഠിന്യവിനേക്കാൾ കാഠിന്യമുള്ളതാണ്.

കുളമംസൻ:—ഇതിലെന്താണ് ധർമ്മശമുദ്രമുള്ളത്? തത്രഭവതി സ്വയംവരസദസ്സിൽ തോഴരെ വരിച്ചതാണ്. രാജവലന്തെ അനുസരിച്ചു രാമഗുപ്തന്റെ അന്തഃപുരത്തിൽ താമസിച്ചു എന്നു ഉള്ളല്ലോ.

വസിച്ചില്ലേ രക്ഷോവരവസതിയിൽ ജാനകി പുരാ; ഹരിച്ചില്ലേ മൂന്നം ദൂപദണ്ഡയെ വൈരിക്കിതിവരൻ; ഇതിൽ ധർമ്മശം ചെറുതുമാറുന്നില്ലിതവരിൽ പവിത്രശ്രീചേരും ചരിതമവർകൾക്കിന്നമിളയിൽ. 5

പിന്നെന്താണ്?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—താൻ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്. ദേവി സമുദിതതന്നെയെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. എങ്കിലും മഹാരാണിയായി അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെട്ട സ്ഥിതിക്കു ചാരിത്രഭംഗം വന്നില്ലെങ്കിലും ആചാരഭംഗം വരുമല്ലോ എന്ന ഭയമാണ്. അഹോ! ദുഃഖിധിയുടെ ഫലം! (എന്ന് കരോരദുഃഖം നടിക്കുന്നു)

കുളമംസൻ:—തോഴർ ഇങ്ങനെ സങ്കടമനുഭവിക്കുന്നത് അവിടുത്തെ പ്രജകൾ എങ്ങനെ സഹിക്കും? അതുകൊണ്ട്—

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—എങ്ങനെ വ്യസനിക്കാതിരിക്കും? പ്രിയയുടെ കാൽ വിചാരിക്കുമ്പോൾ എന്റെ മനസ്സുരുക്കുന്നു. അവൾ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുവോ—അതോ—

കുളമംസൻ:—തോഴർ സമാശ്വസിക്കണം. തത്രഭവതി ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ടെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല. നാനാദിക്കുകളിൽ അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്ന ഭൃതന്മാരിലാരെങ്കിലും തത്രഭവതിയുടെ വർത്തമാനവുമകൊണ്ടു വരാതിരിക്കയില്ല.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—അമ്മോ പ്രിയേ, ഭവതി ഇപ്പോൾ എവിടെയാണ്? ഒരു ലക്ഷ്യവും തരാതെ എന്നെ വിട്ടിങ്ങനെ പോയ്ക്കുളഞ്ഞല്ലോ.

വീണോ ദൃഷ്ടമുഗങ്ങൾതൻ നടുവിൽ നീ

ദിഗ്ഗുമാം കാട്ടിലെ—

ങ്ങാനും? നിഷ്കരനീചജാതികളിട—

യ്ക്കങ്ങാനകപ്പെട്ടുവോ?

നാനം ജീവനിലാശവിട്ടു തനതാം

പ്രാണൻ തൃജിച്ചോ? നിന—

പ്പാനം വയു, വരാംഗനേ, ഭവതിതൻ

ദുഃഖങ്ങളെൻമൂലമായ്.

6.

കുളമംസൻ:—ഇതാ, ആരോ വരുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു. ധൈര്യമവലംബിക്കുക. അല്ലാ, വേരൂവതിയോടൊന്നിച്ച് അവിടത്തെ ചാരപ്രമുഖനായ സുചീമുഖനാണല്ലോ വരുന്നത്. (ഉച്ചത്തിൽ) വേരൂവതി, മഹാമാജാധിനെ അറിയിക്കേണ്ടതായിട്ടില്ല. ആനായ

സുചീമഖൻ എല്ലാത്തോഴും തിരുമുൻപിൽ പ്രവേശനം ഉണ്ടല്ലോ.

സുചീമഖൻ:—(പ്രവേശിച്ച് അരുതമഗതം) ഈ കൊട്ടം ദുഃഖത്തിലും മഹാരാജാവു ഗംഭീരനായിത്തന്നെ കാണപ്പെടുന്നു.

വല്ലാതുള്ളൊരു വഹ്നിയുൾത്തടമമോ

വേവിക്കിലും ശാന്തനാ-

യെല്ലാത്തോഴുമൊരുങ്ങിനിശ്ചിതമാ-

ന്നാലും സ്വയംശിതനായ്

ശല്യം ചേപ്പൊരു ബാഹ്യദുസ്ഥിതികളാൽ

തപത്തിലക്കോട്ടനായ്

നല്ലോണം വിലസുന്നു ഭൂപതി മഹാൻ

ഗംഭീർവാരാന്നിധി.

7

(അടുത്തു ചെന്നഭിവാദ്യം ചെയ്തിട്ട്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും! വിക്രമാദിത്യമഹാരാജാവിന്റെ നന്മകളത്രേ ലോകം സ്മരിക്കുന്നത്.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—സഖേ, സുചീമഖാ, സ്വാഗതം. വല്ല അറിയും ലഭിച്ചുവോ?

സുചീമഖൻ:—ഇത്രമാത്രം മനസ്സിലായി. ദേവി ഇപ്പോൾ കാശീരഥിതീരത്തിലുള്ള ഒരു ബുദ്ധാശ്രമത്തിൽ സന്യാസചര്യയോടെ താമസിച്ചുവരികയാണ്.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—അതെങ്ങനെ മനസ്സിലായി?

സുചീമഖൻ:—ഞാൻ ദേവിയെ കാരോ ഇടത്തായി അന്വേഷിച്ചുവരുമ്പോൾ കാശിയിലെ ഒരു സന്യാസിമഠത്തിൽവെച്ച് അവിടെ ആകസ്മികമായി വന്നുചേർന്നു.

ഒരു പരിവ്രാജികയെ കാണുകയുണ്ടായി. അവരുടെ ഭാഷകൊണ്ട് ഈ നാട്ടുകാരിയാണെന്നറിയുകയാൽ ഭിക്ഷുവേഷധാരിയായിരുന്ന ഞാൻ ഓരോ സംഗതികൾ ചോദിക്കുകയും അവരുടെ സംഭാഷണത്തിൽനിന്ന് ഇത്രയും മനസ്സിലാക്കുകയും ചെയ്തു. വിവരം തിരുമൻപാകെ അറിയിക്കുന്നതിന് ഉടൻതന്നെ ഇങ്ങോട്ടു പോന്നു.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(സഹായം) ആ പരിവ്രാജിക എവിടെയാണ്?

സുചീമുഖൻ:—എന്റെ കൂടെത്തന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ കൊട്ടാരവാതിൽ കടന്നപ്പോൾ അമ്മതമ്പുരാൻ തിരുമനസ്സിലെ പേലക്കാർ വന്ന് അന്തഃപുരത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—അമ്മയ്ക്കു കാഷായവേഷക്കാരിൽ ഉള്ള ഭക്തി എനിക്കറിയാം. തോഴരേ, ഇതിൽ താങ്കളുടെ സഹായമാണ് വേണ്ടത്. അമ്മയുടെ സമീപത്തിൽനിന്നു പരിവ്രാജികയെ അങ്ങുതന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരണം.

കുളംഭസൻ:—അങ്ങനെതന്നെ. (എന്നു പോകുന്നു)

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(ഉൽക്കണ്ഠയോടെ) ദേവി സന്യാസം സ്വീകരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നാണോ അറിഞ്ഞത്?

സുചീമുഖൻ:—പാപപരിഹാരത്തിനായി പ്രായശ്ചിത്തം ചെയ്തുവരുന്നതായിട്ടാണ് പറഞ്ഞത്. സന്യാസിനിയായെന്നെന്നു ശരിക്കുണ്ടെന്നും, എന്നാൽ മൂന്നുപന്ത്രണ്ടു പ്രായശ്ചിത്തം കഴിഞ്ഞു ദുഃഖനിശ്ചയം വന്നശേഷം മാത്രമേ ദശശീലചരിത്രം ആകാവൂ എന്നു

ശീലഭ്രാചാതുൻ കല്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും ആ അധി തീ രാറായിരിക്കുന്നു എന്നും സംഭാഷണത്തിൽനിന്നു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി.

(പരിവ്രാജികയും കളമംസരം പ്രവേശിക്കുന്നു)

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ഇതാ, ഭഗവതി. (സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയിട്ട്) ഇത് എന്റെ മാതാവിനെക്കാളും എനിക്കു പ്രിയതര യായ അശ്വമേധിയെപ്പോലെയാണല്ലോ. ഭഗവതി, ഞാൻ പാദപ്രണാമം ചെയ്യുന്നു.

പരിവ്രാജിക:—വത്സ, കാരണമുന്തിയായ തമാഗത ന്റെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ട് സർവ്വഭീഷ്ടസിദ്ധിയുണ്ടാ വട്ടെ!

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ഭഗവതി, ഞാൻ അനുഗ്രഹംതന്നായി. ത ക്കമില്ല. അവിടുത്തെ വാക്കുണ്ടോ വിഫലമാകുന്നു?

പരിവ്രാജിക:—വത്സ, നാം തമ്മിൽ കണ്ടിട്ടു വളരെ നാ ളായെങ്കിലും വിക്രമാദിത്യമഹാരാജാവിന്റെ ധർമ്മനി ഷ്ഠ ജനങ്ങൾ പുണ്യസ്ഥലങ്ങളിൽ പുകഴ്ത്തുന്നതു കേട്ടു സംസാരശ്യാഗം ചെയ്തു ഞാനും മായാപാശങ്ങൾകൊ ണ്ടു പിന്നെയും ബന്ധിക്കപ്പെട്ടുപോലെയാണിത്.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ഇതിൽപ്പരമെന്താണ് ഒരു രാജാവിനു കേൾപ്പാനുള്ളത്? അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു മേലാൽ എല്ലാം ശരിയാകുമെന്നുള്ളതിനു തക്കമില്ല. അതോ! സജ്ജനസാന്നിദ്ധ്യത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന സ്ഥി തിഭേദം. ഇതുവരെ ദുഃഖത്തിൽ നിമഗ്നനായിരുന്ന ഞാൻ ഇപ്പോൾ സന്തുഷ്ടനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

പരിവ്രാജിക:—വത്സ! നിന്റെ സങ്കടത്തിന്റെ കഥ ഞാനറിയുന്നു. മൂന്നുവയ്ക്കും മുൻപ് എന്നെ ഏല്പിച്ച ദിവ്യരത്നം ഞാൻ സൂക്ഷിച്ചതന്നെ വെച്ചിട്ടുണ്ട്. ദേവന്മാർ നിശ്ചയിച്ച സമയമാകുമ്പോൾ അതു വീണ്ടെടുക്കാം. അതിനു സമയമായിട്ടില്ല. ആയി വരുന്നതേ ഉള്ളൂ.

വേദവതി:—(പ്രവേശിച്ചു) ദേവ! പണ്ഡിതന്മാരായാൽ അറിയിക്കുന്നു.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—എന്താണ് ആയുന്റെ സന്ദേശം?

വേദവതി:—ഹിമാലയസാനുവിൽ കാത്തിരുന്ന ഗന്ധർവ്വന്മാർ വാഴുന്ന ആഭിരാമൻ രാജാധികാരത്തെ ധ്വംസിച്ചു നില്ക്കുന്നു. അവർ വലിയ ഒരു പടയും ശേഖരിച്ച് പ്രബലന്മാരായ ചില സാമന്തന്മാരുടെ സഹായത്തോടുകൂടി അവിടെ പാപ്പിച്ചിരുന്ന രാജസേനയെ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ചണ്ഡസേനൻ സൗരാഷ്ട്രത്തിലാണ് താനും—എന്ന്.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ആയുന്റെ അന്തർഗതം മനസ്സിലായി. ഞാൻതന്നെ ഇതിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടേണമെന്ന്, വേദവതി, പറഞ്ഞേയ്ക്കുക.

കുളഹംസൻ:—(പരിവ്രാജികയോടു്) ആയു, ഇതു തടയേണ്ടതാണ്. മഹാരാജാവു യുദ്ധത്തിനുശേഷം ഇപ്പോൾ മടങ്ങിവന്നിട്ടേ ഉള്ളൂ.

പരിവ്രാജിക:—നാം ഇതിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ടു കാത്ത്മില്ല. രാജകാത്യങ്ങൾ അമാത്യന്മാർക്കല്ലേ?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—സൈന്യം തയ്യാറാക്കുന്നതിനു സാധിവി
 ഗ്രഹികനായ സുകീർത്തിയോടു പറയുക. നാളെത്തന്നെ
 ഞാൻ പുറപ്പെടും.

ചരിത്രാജിക:—എല്ലാം ശുഭമായിത്തന്നെ വരും.

(എല്ലാവരും പോകുന്നു.)

അഞ്ചാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

ആനാമകം

[മോഹി പ്രവേശിക്കുന്നു.]

മോഹി—നാളെയൊന്നല്ലോ ദേവിയുടെ നോമ്പുകൾ കാലംകൂടുന്നത്. നോമ്പു കഴിഞ്ഞാൽ സന്യാസിഭീഷ്ക കൊടുക്കുന്ന കാഴ്ചം തീർച്ചപ്പെടുത്താമെന്ന് ആചാര്യനും അരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. എന്താണ് വേണ്ടതെന്നറിയുന്നില്ല. ദേവീയാകട്ടെ, ലൗകികകാര്യങ്ങൾ എല്ലാം മറന്നതുപോലെതന്നെ. എന്തെല്ലാം ഞാൻ പറഞ്ഞാലും നഗരവാസകഥ കേൾക്കുന്നതുപോലും ഇഷ്ടമില്ലെന്നു ഭാവിക്കുന്നു. പ്രിയജനങ്ങളുടെ വർത്തനം കേൾക്കുന്നതിൽ വൈമുഖ്യം കാണിക്കുന്നു. നിയമങ്ങളിലും ആചാരങ്ങളിലും മുഴുകി ജാപവും ഉപവാസവുമായി കഴിയുന്നു. സന്യാസം സ്വീകരിച്ചാൽ ദേവിയെ ഞാൻ വിട്ടുപോകേണ്ടിവരുമല്ലോ എന്നു വിചാരിക്കുമ്പോഴാണ് സങ്കടം. ശൈശവംതൊട്ട് ഒന്നിച്ചു വളർന്ന ഞാൻ എങ്ങനെ ദേവിയെ പിരിയുന്നു? എങ്ങനെ ആ വേർപാട് ഞാൻ സഹിക്കുന്നു? ഹാ കഷ്ടം! ദൈവം ഏതു സങ്കടങ്ങളാണ് വരുത്തുന്നത്! ഇതാ, ദേവിതന്നെ എന്നെ അന്വേഷിച്ച് ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു.

മെലിഞ്ഞൊരുമലോട്ടുമച്ചിടവിടിച്ച കേശത്തൊട്ടും
മരത്തൊലിയുടുത്തു ഭ്രഷണഗണങ്ങൾ ചാർത്തതെയും
വിളർത്ത മുഖതൊട്ടും ദൃഢതയാൻ പാദത്തൊട്ടും
സമുത്തരിയമകണകിത വരുന്നു മത്സപാമിനി.

(യഥോക്തവേഷത്തിൽ ധ്രുവസ്വാമിനി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഹേമാംഗി:— (അടുത്തുചെന്ന്) ദേവി, ഞാൻ പണ്ണശാലയിലേയ്ക്കു മടങ്ങുകയായിരുന്നു.

ധ്രുവസ്വാമിനി:—എനിക്കു മനോവേദന ഏകുന്ന ഈ ദേവീപദം നാളെത്തൊട്ടെങ്കിലും നീ ഉപയോഗിക്കയില്ലല്ലോ. ഹേമാംഗി, ഞാൻ ദീക്ഷ സ്വീകരിച്ചു സംസാരമുപേക്ഷിക്കുന്നതിൽ നിനക്കു സന്തോഷമല്ലേ?

സ്വപ്നാവലോകപ്രതിമങ്ങളായ
കാമങ്ങൾകൊണ്ടെന്തു സുഖം വരുന്നു?
കാണുന്നു ഞാൻ ശാശ്വതധർമ്മമായ
സത്യാസമൊന്നിൽ പരശാന്തിമാളും.

2

ഹേമാംഗി:— ദേവി, ഞാൻ എങ്ങനെ സന്തോഷിക്കും? സാമ്രാജ്യഭോഗം വെടിഞ്ഞു ഭിക്ഷുപാത്രമെടുക്കുന്നത് എങ്ങനെ സന്തോഷത്തിനു വകയാകും?

ധ്രുവസ്വാമിനി:— അതേപ്പറ്റി ഇനിയും സംസാരിക്കുന്നോ? ബുദ്ധഭഗവാന്റെ കഥതന്നെ വിചാരിക്കുക. ലോകരക്ഷയ്ക്കുവേണ്ടി സ്വസ്വവും ത്യജിച്ച ആ ഭഗവാനെ അനുഗമിക്കാൻ സാധിക്കുന്നതിൽ ഞാൻ ഭാഗ്യവതിതന്നെ. എന്തു സാമ്രാജ്യസുഖമാണ് ഞാൻ അനുഭവിച്ചത്? ദുഃഖമല്ലാതെ എന്താണ് സംസാരത്തിലുള്ളത്? അതുകൊണ്ട് ആ കഥ പറയേണ്ട.

ഹേമാംഗി:—എങ്കിലും ഇങ്ങനെയുള്ള വ്രതവിധികൾക്കല്ലല്ലോ സുക്ഷാരമനോഹരമായ ഈ ദേഹം ദൈവം നിർമ്മിച്ചത്?

ശുഭസാമിനി:—(സന്ധിതം) മാരജിത്തായ ഭഗവാനിൽ വിശ്വസിക്കുന്നവർക്കു ദേവത്തെപ്പറ്റിയെന്തു വിചാരമാണ്? ലോകസേവയ്ക്കു മാത്രമാണല്ലോ ദേവം.

മോമാംഗി:—ശരിശരി, തത്വജ്ഞാനം പറയണം. കൺ മറിച്ചാത്ത എന്നോടു പറയാം. എങ്കിലും സീത, പാഞ്ചാലി, ദമയന്തി, സാവിത്രി ഇവരെല്ലാം ഭർത്തൃപരിചരണംവഴിയാണല്ലോ ലോകസേവ ചെയ്തത്.

ശുഭസാമിനി:—(അല്പം ക്ഷോഭത്തോടെ) അതെനിക്കു ദൈവം വിധിച്ചില്ല. ഭർത്തൃസേവ സ്രീകൾക്ക് ഉൽക്കൃഷ്ടംതന്നെ. പക്ഷേ വിവാഹംമുതൽക്കു അഭർത്തൃകയായ ഞാൻ എങ്ങനെ ആ ധർമ്മം പരിപാലിക്കും?

മോമാംഗി:—എങ്കിലും മറ്റുള്ളവരെ വിചാരിക്കേണ്ടേ? ദേവിയെ കാത്തു സങ്കടപ്പെടുന്ന പ്രിയജനങ്ങളെ കാർമ്മിക്കേണ്ടേ?

ശുഭസാമിനി:—(ശാന്തസ്വരത്തിൽ) അവരെ ഞാൻ മറക്കുന്നില്ല. സ്നേഹം ഭഗവാൻ വിരോധിച്ചിട്ടില്ലല്ലോ. എല്ലാ പ്രാണികളോടും ഒരുപോലെ സ്നേഹമുണ്ടായിരിക്കണമെന്നല്ലേ ആചാര്യൻ ഉപദേശിക്കുന്നത്?

മോമാംഗി:—അതു ശരിയായിരിക്കാം. എങ്കിലും കുമാരൻ—

ശുഭസാമിനി:—(വികാരസംയമം അനുഷ്ഠിച്ചിട്ട്) മഹാ രാജാവിനു നന്മവരുട്ടേ! ലൗകികകാര്യങ്ങളിൽ വ്യഗ്രനായിരിക്കുന്ന അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു നിരാശത കൊണ്ട് അധികകാലം സന്തപിക്കയില്ല.

മോമാംഗി:—കഷ്ടം! ദേവിക്ക് ഇങ്ങനെ പറയാൻ തോന്നുന്നല്ലോ. കുമാരൻ ശ്രീരാമചന്ദ്രനെപ്പോലെ ദൃഢപ്രതിജ്ഞനെന്നല്ലേ ലോകർ പറയുന്നത്?

(ധ്രുവസ്വാമിനി കനം മിണ്ടാതെ സങ്കടത്തിലെന്നപോലെ നില്ക്കുന്നു.)

മോമാംഗി:—എനിക്കിതൊന്നുകൊണ്ടും സമ്മതം വരുന്നില്ല. ഈ വനാന്തരഭാഗങ്ങളിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതാണൽ കൃഷ്ണമെന്നു പറഞ്ഞാലാരു വിശ്വസിക്കും? അന്നു സങ്കടമനുഭവിച്ചു; ശരിതന്നെ. ഇന്നത്തെ സങ്കടമോ?

അന്തഃപുരത്തിലലരൊത്ത നിലത്തുപോലും
നൊന്തനപഥം തളരുവോരു ഭവൽപദങ്ങൾ
കാന്താരഭാഗമിതളുന്നു നടക്കുവാനാൽ
കാന്താംഗി! വന്ന വിധിയാണിസഹ്യമേററം. 8

ധ്രുവസ്വാമിനി:—അതിലെന്താണുള്ളത്? ഈ തപോവനത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നത് ഉദ്യാനത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതിലും സുഖമായിട്ടാണു് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നത്.

ജലമേനഹസൻനദിങ്ങുലും
മലർ മൂടുന്ന ലതപ്പടപ്പിനാലും
ഫലഭാരനമൻതരക്കുളാലും
വിലസുന്നുരിവിടം നിതാന്തരമ്യം. 4

മോമാംഗി:—വളരെ ദാനംചെയ്ത ഈ കൈകൾ ഭിക്ഷുപാത്രവുമേന്തി നഗരവീഥികളിൽ നടക്കുന്നതു വിചാരിക്കുതന്നെ വയ്യാ. അയ്യോ, ദേവി!

ചേണംപോൽ ധനധാന്യവസ്തുനിചയം
 നിത്യം കണക്കെന്നിയേ
 ദാനം ചെയ്തൊരു തൃക്കരങ്ങളിൽ മര-
 പ്പാരും വഹിച്ചുങ്ങനെ
 കാണുന്നോരൊടീരുന്ന നാട്ടുപഴിമേൽ
 മഞ്ഞപ്പുതപ്പേന്തി നീ
 ക്ഷോണീഭർത്രി യലഞ്ഞിടുന്നതു വിചാ-
 രിപ്പാനുമാളല്ല ഞാൻ.

5

ശ്രവസപാമിനി:—ശരിശരി, ഈവിധമുള്ള സാംസാരികപ്ര-
 ലോഭനങ്ങൾ എന്റെ മനസ്സിനെ ഇളക്കുന്നതല്ല.

ഹേമാംഗി:—എങ്കിലും നാഗരികവാസം ആക്ഷേപിക്കുന്ന
 തു ശരിയാണോ? ദേവി ആലോചിക്കുക: രാജധാനിയി-
 ലെ ഉദ്യോഗങ്ങൾ എത്ര ഭംഗിയുള്ളവ! പ്രമദാവനത്തി-
 ലെ പൂക്കൾ എത്ര മനോഹരങ്ങൾ! അപ്രകാരമുള്ള സു-
 ഖാനുഭോഗങ്ങളിൽ ശീലിച്ച ദേവി എങ്ങനെ ഈ ആ-
 ശ്രമവാസം സഹിക്കും?

ശ്രവസപാമിനി:—റീയൊരു പഞ്ചരശ്മികിതനെ. നിന-
 കു നിന്റെ കൂടിനോടുള്ള ഇഷ്ടം! അതിന്റെ പൊൻ
 പൂച്ചു കണ്ട് അതിൽത്തന്നെ പാഷ്ട്യാൻ നീയാഗ്രഹി-
 ക്കുന്നു. എന്താണ് ഈ വനഭോഗത്തിനു രാജധാനിയി-
 ലെ ഉദ്യോഗങ്ങളേക്കാൾ രാമണീയകതയ്ക്കു കുറവു?

എത്രം ദോഷമെന്നിയേ തളിരിടും

പൂവല്ലിയുണ്ടെങ്ങുമേ

സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൽ വളർന്ന പക്ഷികൾ സദാ

പാടുന്നു സന്തുഷ്ടരായ്

ശീതശ്ശീകരഗന്ധവാഹനഃസം
വീശുനു സന്താപഹൻ
ചേതോമോഹനമീയരണ്യവിഭവം;
വാണീടുമാർ പട്ടണം?

6

ഹോമാംഗി:— ഞാനെന്തു പറയാനാണ്?

സുധാസിക്തമെല്ലാം സുഖംചേർന്നിടുമ്പോൾ
വിഷം ചേർന്നതെല്ലാം സുഖം കൈവിടുമ്പോൾ
അരത്യാദിരത്യാദിചിന്താവിശേഷം
മനോഭാവമൊത്തന്നതേ തോന്നിടുന്നു.

7

രാജധാനിയിൽ ദേവി അസുഖമനുഭവിച്ചതുകൊണ്ട്
അവിടുമെല്ലാം ഉപേക്ഷണീയമെന്നു തോന്നുന്നു. വ്രത
വിധികൾകൊണ്ടു ശാന്തി പരിശീലിച്ചതിനാൽ എല്ലാ
ടവും ഇപ്പോൾ ഒരുപോലെയെന്നല്ലേ വരേണ്ടത്? അ
തിനു പകരം രാജധാനിയോടീവിധം വെറുപ്പു തോന്നു
ന്നതുകൊണ്ട് അതിനോടുള്ള ബന്ധം തീരെ വിട്ടിട്ടി
ല്ലെന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു. ഇതാ, വരുന്നു ഭഗവതി
അംശ്രമതി.

ധ്രുവസ്വാമിനി:— ഭഗവതി അംശ്രമതിയോ? (സന്തോഷ
ത്തോടെ) എന്റെ നോൽപ്പുകൾ കാലംകൂടുമ്പോഴേ
യ്ക്കു തീർത്ഥാടനം കഴിഞ്ഞുവരുമെന്നാണല്ലോ അരുളി
ച്ചെഴുതിയതല്ലേ.

ഹോമാംഗി:— (ആത്മഗതം) ഇവരും വന്നുചേരുന്നു. ഇനി
പറഞ്ഞിട്ടു കാത്ത്മില്ല.

(ചരിത്രാങ്കിക പ്രവേശിക്കുന്നു)

ചരിത്രാങ്കിക:— (ധ്രുവസ്വാമിനിലെ കണ്ടിട്ട്)

തീവ്രവൃത്തങ്ങൾ ശരിയായ് ചലനാചരിച്ചു
 ദേഹം മെലിഞ്ഞിടിലുമേറിന കാന്തിമൂലം
 വാത്മീകീതനാടജദേശമലങ്കരിച്ചു
 ശ്രീരാമചത്തിയിവളെന്നു നിനയ്ക്കുമാരും.

8.

ശ്രീവത്സലാഭിനി:—ഭഗവതി, ഈ പുത്രീ വന്ദിക്കുന്നു.

മേമാംഗി:—ഈ ദാസി പാദപ്രണാമം ചെയ്യുന്നു.

(രണ്ടുപേരും വന്ദിക്കുന്നു.)

പരിവ്രാജിക:—(അനുഗ്രഹിച്ചിട്ട്) ഭഗവാൻ തഥാഗതൻ
 നിങ്ങൾക്കു കശലം വരുത്തട്ടെ!

ശ്രീവത്സലാഭിനി:—ഭഗവതിയുടെ ഈ ആഗമനം ശുഭഭാഗ
 ക്കമാണെന്നുള്ളതിനു തർക്കമില്ല. എന്റെ വ്രതവിധി
 കൾ അവസാനിക്കുന്ന ദിവസംതന്നെ എന്നെ സദഷ്ടാം
 ഗമാർത്ഥത്തിൽ നയിക്കുവാൻ ദേവിയുടെ കരങ്ങളാണു
 ല്ലോ എന്നിക്കുവലംബമായി വേണ്ടതു്.

പരിവ്രാജിക:—(പുഞ്ചിരിയോടെ) ആട്ടെ! ആട്ടെ! അ
 തൊക്കെ പിന്നെയൊന്നും. അരമനയിൽ വസിച്ചിരുന്ന
 കാലത്തുള്ളതിൽ കൂടുതൽ ലാഭവും ഞാൻ നിന്നിൽ
 കാണുന്നു.

നീരാളങ്ങൾ വെടിഞ്ഞു വല്ലുലമുട്ട-

ത്തീടുന്നു; സംസ്കാരമോ

നീരാഴിക്കടവിൽ വ്രതങ്ങളിഴൊഴി-

ച്ചൊന്നില്ല കല്പശ്രാണി തേ!

ആഹാരം ഫലമൂലജാലമമൃതേ-

ത്തെല്ലാമുപേക്ഷിച്ചുമോ!

പാരാതെങ്കിലുമംഗഭംഗികൾ തെളി-

ത്താണിന്നു കാണുന്നു ഞാൻ.

9

ഹേമാംഗി:—(സന്തോഷത്തോടെ) അരുളിച്ചെയ്തത് എത്ര ശരിയാണു്!

കാതിൽ തോടകളില്ല കണ്ണുകളുണി-
 ണ്ണിട്ടില്ല നല്ലഞ്ജനം
 ചേണാളും നവചന്ദ്രനദ്രവമണി-
 ണ്ണിട്ടില്ല പോർകൊങ്കകൾ
 താംബൂലാദിവരിഷ്ഠ തിക്ഷധരമോ
 കീഴ് വെട്ടതില്ലെങ്കിലും
 ദേവിക്കിന്നുടൽ സൗഭഗത്തികവിനാൽ
 ശോഭിപ്പതുണ്ടേററവും.

10

പരിവ്രാജിക:—അങ്ങനെയല്ലാതെ വരുമോ?

ജപലിതാനലനിൽ തപിച്ചുപോതും
 കനകം ശോഭവുൻ കണ്ടിടനു;
 കമനീമണി! നീ തപസ്സിൽവാഴ്ച-
 വൊഴുതും നിൻതിരുമൈ മനോജ്ഞമത്രേ!

11

ധ്രുവസ്വാമിനി:—(ലജ്ജയോടെ) ഭഗവതിയും ഇങ്ങനെ പറയുന്നല്ലോ. ഭീഷ്മയാചിക്കുന്ന ഞാൻ ദേഹകാന്തിയാഗ്രഹിക്കുന്നില്ല.

പരിവ്രാജിക:—വത്സേ! ചേതോമോഹനമായ ദേഹസൗകന്യത്തെ നീ എന്തിനു് അപലപിക്കുന്നു.

ഹേമാംഗി:—ദേവി, ഭഗവതിയുടെ അരുളപ്പാടെങ്കിലും വകവെക്കുക.

ധ്രുവസ്വാമിനി:—(സംഭാഷണം മാറ്റാനെന്ന ഭാവത്തിൽ) ഈ മൂന്നുവർഷത്തെ തീർത്ഥാടനത്തിൽ ഭഗവതി എത്ര

പുണ്യക്ഷേത്രങ്ങൾ ദർശിച്ചിരിക്കണം! അതെല്ലാം വിസ്തരിച്ചു കേൾക്കാനെന്നിക്കാഗ്രഹമുണ്ട്.

പരിവ്രാജിക:—എന്തു പറയുന്നു? എല്ലാവരും ചുറ്റിനടക്കുന്നു. ഭഗവജ്ജനംകൊണ്ടു പുണ്യഭൂമിയായിത്തീർന്നു. ലാമിനി ഉദ്യാനം, തപസ്സുചെയ്ത വനങ്ങൾ, ജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ച ഗുഹ, ബോധിച്ചുക്കും, ധർമ്മകൃതം തിരിച്ചു കാശി, കൗശാംബി, രാജഗൃഹം എല്ലാം കണ്ടു. എത്ര മാഹാത്മ്യമുള്ള സ്ഥലങ്ങൾ! എന്തു പുണ്യംവിളയുന്ന ദേശങ്ങൾ!

യുവസാമിനി:—(അതിസന്തോഷത്തോടെ) തഥാഗതൻ പ്രസാദിച്ചു, ആ സ്ഥലമെല്ലാം ദർശിക്കുവാൻ എനിക്കും ഭാഗ്യമുണ്ടാവട്ടെ. ആ പുണ്യദേശങ്ങളിലെ പാവനധൂളിയോടു എന്റെ ഈ ദേഹവും ചരിതാത്മമാവട്ടെ.

പരമകാരുണികൻ ഭഗവാന്റെ തൃ-

ച്ചരണപങ്കജധൂളി വഹിച്ചുമോ

പെരുമയാണോരു പുണ്യതടങ്ങളിൽ

പുരപ്പുറം കൊതിചിത്തതലത്തിൽ മേ.

12

പരിവ്രാജിക:—ഭഗവാൻ പ്രസാദിച്ചു അതിനിടവരുത്തും. ഞാൻ വേറെയും പല സ്ഥലത്തു പോയി; ഒടുവിൽ ഉജ്ജയിനിയിലും.

മോമാംഗി:—എന്തു! ഉജ്ജയിനിയിലോ? അവിടെ എല്ലാവരും സുഖശതനെയല്ലേ? മഹാനഭാവനായ മഹാരാജാവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രിയമാതാവും അമാത്യന്മാരും മറ്റു ബന്ധുക്കളും എല്ലാവരും കുശലികളായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നില്ലേ?

പരിവ്രാജിക:—അവകൾല്ലാം ക്ഷേമംതന്നെ. എല്ലാവരും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം അന്വേഷിച്ചു. വിശേഷിച്ചും മഹാരാണി ദത്താദേവി—

ശ്രീവസുപാമിനി:—(ദൃസ്സാമമായ സങ്കടത്തോടെ) അവരെല്ലാം ഈ ദുഃഖാഗ്രാശനത്തിനെ കാഴ്ചപ്പെടുത്തുകയല്ലോ. വിശേഷിച്ചും പരമപത്നിയായ ദത്താദേവി. അവരുടെ വേർപാടാണ് എന്റെ മനസ്സിനെ വേദനപ്പെടുത്തുന്നത്. മാതാവു മരിച്ചു എന്നെ ശൈശവം മുതലു എടുത്തു വളർത്തി. ഞാൻമൂലം ദേവിക്ക് ഒരു ദിവസത്തെ സുഖം പോലും ഉണ്ടായിട്ടില്ലല്ലോ—(എന്നു കരയുന്നു)

പരിവ്രാജിക:—മകളേ, ആശ്വസിപ്പിക്കുക. നിനക്കു ദുഃഖാഗ്രാശനം അകലേണ്ട കാലമായി. പരമഭട്ടാരികയായ ദേവി ചാത്രമല്ല വിക്രമാഭിത്യമഹാരാജാവും നിന്റെ കശലത്തിൽ ഉത്സുകിയാണ്.

ശ്രീവസുപാമിനി:—(സോൽക്കണ്ഠം) മഹാരാജാവിനു ക്ഷേമംതന്നെയാണല്ലോ.

പരിവ്രാജിക:—ധർമ്മപുരനായ അദ്ദേഹത്തിന് അനാരോഗ്യത ഒന്നും കണ്ടില്ല. പുതിയും അദ്ദേഹം മാരാത്ത മനോഭൂഷംകൊണ്ടു വ്യാകുലപ്പെട്ടാണ് കാണപ്പെട്ടത്.

മെയ് ചടച്ചു മകതാരിലരിട്ടു.

നാടൽകൊണ്ടു മുഖശോഭ മാർപ്പിതം

കാരിൽ മൂടിയ നവേന്ദ്രവെന്നു പാൽ

പാണിടുന്നു പൂജാർച്ചയ്ക്കു പാൽ.

മേമാംഗി:—അയ്യോ! മഹാരാജാവു ഇങ്ങനെ സങ്കടത്തിനധീനനാകയോ?

ശ്രവസാമിനി:—(തേങ്ങി കരഞ്ഞിട്ട്) അയ്യോ! ജീവിതേശ, സർവ്വസങ്കടങ്ങളും സഹിച്ച് എന്റെ മാനരക്ഷയ്ക്കു മഹാനുഭാവ, ഞാൻ അവിടുത്തേയ്ക്കും ദുഃഖമേതുവായിട്ടാണല്ലോ തീർന്നത്?

പരിവ്രാജിക:—വത്സേ, വ്യസനം അടക്കൂ. സംസാരത്തിലുള്ള സങ്കടങ്ങളിൽ ഇത്രമാത്രം വഴിപ്പെടുന്നതു വ്രതങ്ങൾ അനുഷ്ഠിക്കുന്നവർക്ക് ഉചിതമല്ല. മേമാംഗി, നീ പോയി ദേവിയുടെ തളച്ച് തീർന്നതിനു ഭക്ത്യുപാസനയങ്ങൾ കൊണ്ടുപരിക.

(മേമാംഗി പോകുന്നു.)

ശ്രവസാമിനി:—(വികാരസംയമനം ചെയ്തു ശാന്തിക്കൈക്കൊണ്ടിട്ട്) ഭഗവതി, എന്റെ ചാപല്യത്തെ ക്ഷമിക്കണം. എത്രമാത്രം വ്രതമാചരിച്ചിട്ടും, എന്തെല്ലാം നോമ്പുകൾ നോന്നിട്ടും, പ്രിയജനങ്ങളിൽ സകലമായ എന്റെ ഹൃദയത്തിനു വൈരാഗ്യം ലഭിക്കുന്നില്ല. സ്നേഹം, കടുംബം, ലൗകികബന്ധങ്ങൾ ഇവയെല്ലാം ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടില്ല. അവയെ ഉന്മൂലനാശം ചെയ്യുന്നതിന് എനിക്കു സാധിക്കുന്നുമില്ല. സർവ്വംഗത്യാഗം വേണ്ട സത്യാസമെവിടെ? ചപലബുദ്ധിയായ ഞാൻ എവിടെ? അഹോ കഷ്ടം!

പരിവ്രാജിക:—വത്സേ! സമാധാനപ്പെടുക. നിന്റെ ധർമ്മസങ്കടങ്ങൾ മനുഷ്യസഹജങ്ങളാണ്. സ്നേഹബന്ധങ്ങൾ എളുപ്പത്തിൽ മുറിക്കാവുന്നവയല്ല. മുൻപുണ്ടായ

സങ്കടത്തെ മാത്രം വിചാരിച്ചു സന്യാസവും ശരിയല്ല.
മോഹചാശങ്ങൾ മുറിയത്തുള്ള സന്യാസം കാരാഗൃഹം
വാസമാണ്.

വിഷയങ്ങളിലാശ തീർന്നിടത്തോൾ
സുഖവേദങ്ങളിൽ നിശ്ചയംവരാത്തോൾ
തരണീമണി, നീ സഫിപ്പതാനോ
ശ്രമസാധ്യം കഠിനം യമീവൃതങ്ങൾ.

14

അതുകൊണ്ട് എല്ലാം ആലോചിച്ച് ആചാര്യൻ ശരി
യായ ഒരു മാർഗ്ഗം ഉപദേശിക്കാതെയിരിക്കുകയില്ല. അത്
അനുസരിക്കുക.

പ്രവസാമിനി:—(ഭീഷ്മനിശ്വാസത്തോടെ) സംസാരം
തൃജിക്കാനും വരിക്കാനും ശക്തയല്ലാത്ത എന്നെ മാത്രം
ജിത്തായ ഭഗവാൻതന്നെ രക്ഷിക്കട്ടെ.

നേരായ് നോയ്മ്പുപവാസമുഗ്രനിയമാ-

ചാരങ്ങളെന്നൊക്കെയു-

ജ്ജ്വലോ വൃത്തികളായ ശാന്തി മണലാൽ

മുടിക്കിടന്നീടിലും

പാരം താഴ്ചയിൽ വേർ പടൻ പെരുതാം

സംസാരവൃക്ഷത്തിനെ-

തീരെയ്ക്കിത്തലത്തിൽനിന്നു പിഴുതാ-

നിന്നേതുമാളല്ല ഞാൻ.

15

അഹോ! ഇതാണ് ധർമ്മസങ്കടത്തിന്റെ പാരമ്യം.

വരിപ്രാജിക:— എല്ലാം ശുഭമായി വരും. പരമകാരുണി
കനായ ഭഗവാൻ ബുദ്ധദേവനിൽ വിശ്വസിക്കുക. (പു
റും നോക്കിയിട്ട്) സന്ധ്യാനിയമങ്ങൾക്കു സമയമായി.
നമിക്കും പണ്ഡിതന്മാരിലേക്കു പോകാം.

(രണ്ടാമതും പോയി)

ആരാമകം കഴിഞ്ഞു.

ഏഴാമങ്കം

[ചന്ദ്രഗുപ്തനും സുകീർത്തിയും പരിവാരങ്ങളും പ്രവേശിക്കുന്നു.]

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ദൈവധീനംകൊണ്ടു യുദ്ധംകൂടാതെ
ഒന്നു അഭീരന്മാർ കീഴടങ്ങി.

സുകീർത്തി:—അതിലെന്താണ് ആശ്ചര്യം?

കൈത്താമേന്തും പ്രചണ്ഡാസിക ചെറുതുമയ -

ത്താതെ പേരൊന്നിനാലേ

ഭീത്യാ പാഞ്ഞുഗുഹാന്തസ്ഥലികളിലമനം

ചൈരിതമിസ്രജാലം

പാത്തട്ടിൽ ദ്വീപസപ്തങ്ങളിലരിച്ചുമൊരി

വിക്രമാഭിത്യാനാമം

നിത്യം സാത്വീകരിപ്പു നൃപവര; മഹിമാ -

നങ്ങൾ മറൊത്തു ചൊൽവു?

1

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—യുദ്ധസന്നാഹങ്ങൾ കഴിഞ്ഞതോടുകൂടി ഇ
തുവരെ അടങ്ങിക്കിടന്ന ഏറെ ദുഃഖം ഇതാ, പിന്നെ
യും വളരുന്നു.

സുകീർത്തി:—തിരുമേനി, ഇതാ, നാം ഭാഗീരഥീതടം അ
ണഞ്ഞതുപോലെ തോന്നുന്നു.

അൻപിൽ ശീകരശീതമാം ചെറുമരുത് -

പോതങ്ങൾ വീശുന്നതു -

ണ്ടമ്പാടും തളിരിട്ടു വല്ലികൾ പട -

ൻണ്ടി ളമശ്രോണിയും

കൊമ്പന്ത്രോന്ത്രമുരച്ചിടുന്നിണകളും

പാടും വിഹംഗങ്ങളും

വൻപുണ്യസ്ഥലമാം നദീതടമേ-

തപത്തെപ്പകഴ്ന്നിതോ.

2

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—അങ്ങനെ അല്ലാതെ വരുമോ? സർവ്വാ
പാപഹരായ ഗംഗാദേവിയുടെ സമ്പക്ഷമുള്ള ഇവിടം
പുണ്യഭൂമിതന്നെ. ദേവി, ഭാഗീരഥി!

ധന്ത്രേ വിഷ്ണുവദോതഭവേ, ശിവജടാ-

ലംകാരഭൂതേ, മഹൽ-

പുണ്യാകാരഗുണേ, ജഗത്രിതയതീ-

ത്വങ്ങൾക്കുമാധാരമേ,

നിന്നാൽ ഭാരതഭൂമി വിൺതലമതേ-

ക്കാളും മഹതപംകല-

ന്നന്ത്യനം വിലസദ്യെ സർവ്വജനതാ-

പാപാപഹന്ത്രി,ശുഭേ!

3

സുകീർത്തി:—നാം ഏതോ ആശ്രമസ്ഥാനത്തിനു സമീപ
മാണ്, തക്ഷമില്ല. എത്ര ശാന്തമായിട്ടാണ് പക്ഷിമൃ
ഗാദികൾപോലും വിഹരിക്കുന്നത്!

ഗർജ്ജിപ്പതില്ല കടവാ പുലി സിംഹമൊന്നും;

നൈസർഗ്ഗവൈരമറിയാതെ മൃഗങ്ങൾ വാഴ്വു;

മരം ചലിപ്പിതു സമീരണനാദമേന്താ;-

ലിനീ സ്ഥലത്തു തെളിയുന്നതു ദിവ്യശാന്തി.

4

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ദിവ്യനായ ഏതോ ഒരു മഹഷിയുടെ ആ
ശ്രമസ്ഥാനമാണ് ഇതെന്നുള്ളതിനു തക്ഷമില്ല. സുകീ

തേന്ത, പരിവാരങ്ങളും സേനയും വേറെ വഴി പോയ്ക്കൊള്ളുവാൻ ആജ്ഞാപിക്കുക. ആശ്രമവാസികൾക്കുപറ്റുവമുണ്ടാക്കരുതല്ലോ. നമുക്കിവിടെ കുറച്ചുനേരം വിശ്രമിച്ചിട്ടു തീർത്ഥപാദദർശനത്തിനുശേഷം അവരോടു ചേരാം. (എന്നു മഹാരാജാവു ഉത്തരീയം വിരിച്ചിരിക്കുന്നു.)

സുകീർത്തി:—കല്പിച്ചതു ശരിയാണ്. സ്വയം സമീപിച്ച ശ്രേയസ്സിനെ ഒരു കാലത്തും തിരസ്കരിക്കാവുന്നതല്ല. (തിരിഞ്ഞു പരിവാരങ്ങൾക്കു് ആജ്ഞ നല്കുന്നു.)

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—എന്താണെന്നറിഞ്ഞുകൂടാ. പ്രിയാസംഗമുണ്ടായാലെന്നപോലെ അനിവാര്യമായ കരാനന്ദം എനിക്കുണ്ടാകുന്നു. അനവദ്യമായ ഒരു നിർവൃതി. മനസ്സിനു് ആഹ്ലാദവും. അഥവാ ഇതിലെന്താണ് ആശ്ചര്യപ്പെടാനുള്ളതു്?

സുകീർത്തി:—ഈ വള്ളിക്കെട്ടിനപ്പുറമായി ആരോ സംസാരിക്കുന്നുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(ചെവിക്കൊടുത്തിട്ടു്) അതേ, ശ്രാമണനാണു്.

അണിയറയിൽ:

ബുദ്ധശ്ലോഷ, പൂ പഠിച്ചതു മതി.

(രണ്ടു ശ്രാമണന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കന്നാമൻ:—ബുദ്ധശ്ലോഷ, പൂ പഠിച്ചതു മതി. നമുക്കു് ആശ്രമത്തിലേയ്ക്കു മടങ്ങാം. ആ രാജയ്ക്കി ഉച്ചയോടു കൂടി വരുമെന്നല്ലേ ആചാര്യൻ അരുളിച്ചെയ്തതു്?

ബുദ്ധമോഷൻ:—ആയുസാലമിത്ര, എന്നാൽ വരേണ്ട സമയമായല്ലോ. അനക്കമൊന്നും കേൾക്കാനില്ല. രാജാക്കന്മാരും മറ്റും വരുമ്പോൾ വാദ്യമോഷങ്ങളും മറ്റും പതിവില്ലേ? എങ്ങനെയാണ് ആ രാജാവിനുവരുവെന്നു് ആചാർയൻ അറിഞ്ഞത്? വല്ല സന്ദേശവും ഉണ്ടായിരുന്നോ?

സംഘമിത്രൻ:—ദിവ്യനാരായ സിദ്ധന്മാർക്കു് സന്ദേശംകൊണ്ടെന്നാണു് ആവശ്യം?

ബുദ്ധമോഷൻ:—അപ്പോൾ ദിവ്യദൃഷ്ടികൊണ്ടു് കണ്ടതായിരിക്കണം.

സംഘമിത്രൻ:—ആയിരിക്കണം. ഇന്നെല്ലാംകൊണ്ടും ആശ്രമവാസികൾക്കു സുഖിനന്തന്നെ. ഇന്നാണല്ലോ ആചാർയൻ പുതിയ ശിഷ്യർക്കു ദശശീലപരിഗ്രഹം നല്കുന്നത്.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(ആത്മഗതം) ഈ വാക്കു് എന്റെ ഉള്ളിൽ തീക്ഷ്ണമായി ഇടുന്നു. ഇവിടെ ആയിരിക്കുമോ എന്റെ പ്രിയ വസിക്കുന്ന ആശ്രമം? ഏതയാലും ഇവരോടു ചോദിച്ചുനോക്കാം.

(ചന്ദ്രഗുപ്തനും സുകീർത്തിയും അടുത്തു ചെല്ലുന്നു)

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—വോന്മാർക്കു വന്ദനം.

സംഘമിത്രൻ:—ആയുന്മാർക്കു സ്വാഗതം. തഥാഗതൻ നിങ്ങൾക്കു നന്മ വരുത്തട്ടെ.

സുകീർത്തി:—നിങ്ങളുടെ ആശ്രമം സമീപംതന്നെയല്ലേ? അവിടെ പോയി മഹാനായ ആചാർയനെ വന്ദിച്ചു പോകാൻ ആയുന്റേ ആഗ്രഹമുണ്ടു്.

സംഘമിത്രൻ:—ഇന്ന് ആചാര്യരുപ്പാദങ്ങൾ അതിമാന്ദ്യനായ അതിമിയെ പ്രതീക്ഷിക്കുന്ന ദിവസമാണ്. ദൾനത്തിന് അവസരം കിട്ടുമോ എന്നു ഞാൻ ശങ്കിക്കുന്നു. ഏതായാലും അവിടെ അന്വേഷിച്ചു നോക്കാം.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—അതുതന്നെയാണ് ഉത്തമവക്ഷം.

സംഘമിത്രൻ:—ആയുന്മാർ ഞങ്ങളെ അനുഗമിച്ചു ഈ വഴിയേ വന്നാലും.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(സുകീർത്തിയോടായിട്ട്) എന്താണ് ഈ ആശ്രമസ്ഥാനം അടുക്കുതോറും എനിക്ക് എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരു നിർവൃതി ഉണ്ടാകുന്നത്?

മുങ്ങുന്നോ കുളർവെണ്ണിലാവിലമരം

പ്ലുകാവിലെത്തെന്നൽതാൻ

തങ്ങുന്നോ, ഫരിചന്ദനദ്രവമൊഴി-

ച്ചീടുന്നതോ മേനിയിൽ

പൊങ്ങുന്നോരു സുഖാമൃതാംബുധിയിൽ ഞാൻ

നീന്തുനുവോ പാരിലി-

ന്നെങ്ങുന്നോ നിരവദ്യനിർവൃതി ലഭി-

ച്ചീടുന്നു നിസ്സംശയം.

5

സുകീർത്തി:—വൃണ്യാത്മാക്കളുടെ സാമീപ്യംകൊണ്ടുതന്നെ ഈവിധമായ അനുഭവവിശേഷം ഉണ്ടാകാവുന്നതാണല്ലോ.

ബുദ്ധഘോഷൻ:—ആചാര്യരുപ്പാദങ്ങൾ ഇന്നേദിവസം മാന്ത്യാതിഥികളുടെ സപ്കാരംകൊണ്ടു സത്തുഷ്ടനാകാതിരിക്കയില്ല. ഞങ്ങളുടെ ഈ ആശ്രമത്തിൽ അപൂ

വമായിട്ടു മാത്രമേ സംസാരിക്കുവാനായ മഹാമാർ വരാറുള്ളല്ലോ.

ചന്ദ്രമൂലൻ:—ഭഗവൽപാദർ ആരെയാണ് പ്രതീക്ഷിക്കുന്നത്?

സംഘമിത്രൻ:—വിക്രമാദിത്യമഹാരാജാവിനെ എന്നാണ് ഞങ്ങൾ കേട്ടത്. അതുകൊണ്ടാണ് ആശ്രമത്തിൽ എല്ലാവരും ഇത്ര ആഘോഷം.

വീതാശങ്കമെതിർത്ത യവന -

നാരായണമിച്ഛുന്നവൻ

ശ്രീമൽഭാരതധർമ്മമെങ്ങുമിളയിൽ

സ്ഥാപിച്ച പുണ്യാശയൻ

ശാകോപപ്തവഹാരി ശാന്തനമലൻ

ശ്രീ വിക്രമാദിത്യനാം

ലോകാധിപനണഞ്ഞിടുന്നചിലാ -

കാഘോഷമുണ്ടായിടാ?

6

ചന്ദ്രമൂലൻ:—(സമഷം) അങ്ങനെയോ? ലോകഗതിയെ നിയന്ത്രിക്കുന്നതിനു ശക്തിയുള്ള പുണ്യാത്മാക്കൾക്കു മനശ്ശക്തികൊണ്ടാണെന്നാണ് വരുത്താൻ സാധിക്കാത്തത്?

സംഘമിത്രൻ:—ഇതാ, നാം ആചാര്യരുപ്പാദങ്ങൾ അധഃപതിക്കുന്ന പണ്ണശാലയുടെ വാതുകൽ എത്തിയിരിക്കുന്നു. ആയുർമാർ ഇവിടെ ഒട്ടു നില്ക്കുക. ഞാൻ പോയി അറിയിച്ചുവരാം. എന്നാണ് ഭഗവൽസന്നിധിയിൽ അറിയിക്കേണ്ടത്?

സുകീർത്തി:—തീർത്ഥാടനം ചെയ്യുന്ന രണ്ടു ക്ഷത്രിയർ ഭഗവൽപാദദർശനംകൊണ്ടു പാപമോചനം ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്ന്.

(ശ്രാമണന്മാർ പോകുന്നു. ചന്ദ്രഗുപ്തനും സുകീർത്തിയും

മരു വൃക്ഷച്ഛായയിൽ നില്ക്കുന്നു.)

അണിയറയിൽ:

വസുമിത്ര! ആയുധുടെ നോയ്മ്പുകൾ കാലംകൂടേണ്ട സമയമായിരിക്കുന്നു. എല്ലാ വിധികളും കഴിഞ്ഞാൽ തൃപ്താദിസേവ ചെയ്യുന്നതിന് ഉടൻതന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരണം. ഒട്ടും താമസിക്കരുത്.

സംഘമിത്രൻ:—(പ്രവേശിച്ചു) ആചാര്യൻ അവിടുത്തെ കാത്തിരിക്കുന്നു. അകത്തേയ്ക്കു കടക്കാം.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—(ശീലഭദ്രനെ കണ്ടിട്ട് ആത്മഗതം)

ദിനാരംഭേ ജംഭിച്ഛൊരു മിഹിരനെ-

നോണമതിയാം

പ്രഭാപൂരം തുകിത്തെളിയുമിതമാ-

നഷ്ടവിഭവൻ

പ്രശാന്തജ്യോതിസ്സായ് മരുവുകിലുമു-

ള്ളിൽ കൊടിയതാം

പ്രതാപം ചേരുംപോൽ വിലസിടുവതു-

ണ്ടിന്നധികമായ്.

7

(രണ്ടുപേരും നമസ്കരിക്കുന്നു)

(പ്രത്യക്ഷം) ഭഗവൻ! തൃപ്താദിദാസനായ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ വന്നിരിക്കുന്നു.

ശീലഭദ്രൻ: — വത്സ! ബുദ്ധഭഗവാന്റെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു വിജയി ആയി ഭവിക്ക.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ: — ഞാൻ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടു.

ശീലഭദ്രൻ: — ഇതാ, ഈ ആസനത്തിൽ ഇരുന്നാലും. രാജാവേ, അവിടുത്തെ ധർമ്മലക്ഷ്യവും സൽബുദ്ധിയും അറിഞ്ഞു ഞാൻ സന്തുഷ്ടനായി.

പ്രതാപവിപുലതപമാന്ധികമാം

സ്വതേജസ്സിനാൽ

അധർമ്മമിരത്തിനെ തുടർത്തിയാ-

ട്ടിയോടിച്ചമോ

പ്രഭാകരനൊടൊത്തു ഭൂവഖിലവും

പ്രകാശിക്കിലും

പ്രശാന്തകരസമ്പദാ വിജയമാ-

ന്നിടുന്ന ഭവാൻ.

8

അതുകൊണ്ട് ധർമ്മക്കു ചെയ്ത് അനുരൂപയായ സമധർമ്മചാരിണിയോടുകൂടി വളരെന്നാൽ രാജ്യം പരിപാലിച്ചാലും!

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ: — ഭഗവൻ! അവിടുത്തെ വാക്ക് ഒരുകാലത്തും വിഫലമാകയില്ലല്ലോ. അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ട് സർവ്വഭീഷ്ടങ്ങളും ലഭിക്കുകയും ചെയ്തു. അതുകൊണ്ട് ഒട്ടനാൾ തൃപ്താദിസേവചെയ്ത് ഇവിടെ താമസിച്ചുകൊള്ളുവാൻ അനുവാദമുണ്ടാകണം.

ശീലഭദ്രൻ: — ധർമ്മകാര്യഗുരായ മഹാരാജാക്കന്മാർ സർവ്വഭാഗങ്ങൾ അനുഭവിച്ച രാജധാനിയിൽ താമസിച്ചാലും പുണ്യം നേടുന്നതാണ്. അതുകൊണ്ട് ശാസ്ത്ര

വിധിപ്രകാരം പ്രജാപരിവാചനം ചെയ്തശേഷം വാന
പ്രസ്ഥത്തിൽ പ്രവേശിച്ചാൽ മതിയെന്നാണ് എന്റെ
അഭിപ്രായം.

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:—ഭഗവൻ, രാജ്യകാര്യങ്ങളിൽ എന്റെ മ
നസ്സു പതിയുന്നില്ല. ഉള്ളിൽ അടക്കാൻപാടില്ലാത്ത
ദുഃഖങ്ങൾകൊണ്ട്—

ശീലഭദ്രൻ:—എല്ലാത്തിനും സകലലോകനിയന്താവായ
ഭഗവാൻ നിവൃത്തി ഉണ്ടാക്കും. അതിനു സമയവും
അടുത്തിരിക്കുന്നു.

(പരിവ്രാജിക പ്രവേശിക്കുന്നു)

പരിവ്രാജിക:—ഭഗവൻ, നോമ്പു കറ കാലം കൂടിയ ദേ
വി പാദശുശ്രൂഷക്ക് ഇങ്ങോട്ടു പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

(പരിവ്രാജിക പോകുന്നു)

ശീലഭദ്രൻ:—വത്സ, ശുദ്ധിച്ച കേൾക്കുക. മൂന്നുവർഷം
ത്തെ പ്രായശ്ചിത്തവിധികൾകൊണ്ട് പരിശുദ്ധയായ
ധൃവസപാമിനി ഭീക്ഷയാചിച്ച നമ്മുടെ സമീപത്തേ
യ്ക്കു വരുന്നുണ്ട്. ധർമ്മിതയായ അവളിൽ പാപ
ലേശമില്ലെങ്കിലും അവൾ സ്നേഹബന്ധമുപേക്ഷിച്ചിട്ടി
ല്ലെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. ദുർവ്വിധിനിമിത്തം ഉണ്ടാ
യ ക്ലേശങ്ങളാൽ പരിഖിന്നഹൃദയയായ ആ സ്ത്രീ പ
ശ്ചാത്താപത്തെ ലോകജീവിതത്തിലുള്ള വിരക്തിയെ
ന്നു തെറ്റിദ്ധരിക്കുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ സ്നേഹമൊന്നു
മാത്രമാണ് അവൾക്കു ജീവസന്ധാരണത്തിനു ശക്തി
കൊടുത്തിട്ടുള്ളത്.

ചന്ദ്രപ്പൻ:— (അഞ്ചലിയോടെ ഗർഭസപരത്തിൽ) ഭഗവൻ, ഞാൻ അറിയുന്നു. അവിടുത്തെ കൃപമാത്രമാണ് എന്നിവലഞ്ഞ്.

(യുവസാമിനിയും പരിവ്രാജികയും പ്രവേശിക്കുന്നു. യുവസാമിനി ഏകാഗ്രചിത്തയായി മറാഭരയും നോക്കാതെ ആചാരങ്ങളിൽ നമസ്കരിക്കുന്നു.)

ശീലഭദ്രൻ:—(അനുഗ്രഹിച്ചിട്ട്) വത്സേ, ബാലസന്യാസിനിമാർക്ക് ആരേയും കാണുന്നതിനു വിരോധമില്ല. ബഹുമാന്യനായ നമ്മുടെ അതിഥി ചന്ദ്രപ്പൻമഹാരാജാവിനേയും വന്ദിക്കുക.

യുവസാമിനി:—(വേര കേട്ടു പുളകംകൊണ്ടു മഹാരാജാവിന്റെ മുഖത്തു നോക്കി ലജ്ജിച്ചിട്ട് ഇതികുത്തവൃതാമൃഗയായി അല്പം നില്ക്കുന്നു. വേഗം വികാരത്തെ സംയമനം ചെയ്ത്) ശീലഭദ്രശിഷ്യയായ ഈ ദാസി വന്ദിക്കുന്നു.

(ചന്ദ്രപ്പൻ വികാരാധീനനായി കണ്ണുനീർ വാർക്കുന്നു.)

ശീലഭദ്രൻ:—വത്സേ, ലജ്ജിക്കരുതോ, സങ്കടപ്പെടുകയോ വേണ്ട. നിനക്കു വ്രതവിധികൾകൊണ്ടു പാപമോചനം ലഭിച്ചു ഏകിലും ഭീഷ്മയ്ക്കുള്ള സമയമായിട്ടില്ലെന്ന് ഇപ്പോൾ തെളിഞ്ഞുപോയില്ലോ. സ്നേഹപാശങ്ങൾ പരിശുദ്ധസ്ഥിതിയിൽ നമ്മെ ബന്ധിക്കുന്നിടത്തോളം കാലം അവയെ ഉപേക്ഷിച്ചുകൂടാ. മഹാനുഭാവനായ ഭർത്താവിനോടുമിവിടെ വളരെയധികം ജീവിച്ചിരിക്കുക. (ചന്ദ്രപ്പനോടായിട്ട്) മഹാരാജാവേ, കളങ്കവിമുക്തയായ ഇവളെ ഏന്റെ കയ്യിൽനിന്ന് അവിടുത്തെ ധർമ്മദാരുണ

ളായി സ്വീകരിച്ചാലും. ഇവർക്കു പാതിവ്രത്യഭംഗമോ, അങ്ങയ്ക്ക് പാരദാരികതപദോഷമോ ഉണ്ടെന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ദൈവഭക്തികൊണ്ടു സർവ്വാപങ്ങളും പരിഹരിക്കപ്പെടും.

ചന്ദ്രമുക്തൻ:—(സന്തോഷാശ്രുക്കളോടെ) എനിക്കു പുത്രനായി ഒരു ജീവനാണു് ഭഗവാന്റെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതു്.

പരിവ്രാജിക:—(ലജ്ജകൊണ്ടും ആശ്ചര്യംകൊണ്ടും പ്രേമംകൊണ്ടും ഒന്നും മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്ന ധ്രുവസ്വാമി നിയെ തഴുകിക്കൊണ്ടു്) ഗുരുജനങ്ങളുടെ മുൻപിൽ ഒന്നും പറയുന്നതിനാളല്ലാതെ നില്ക്കുന്ന എന്റെ ഈ പുത്രിയുടേണ്ടി ഞാൻതന്നെ പറയാം. ഭഗവാന്റെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടും കലാഭടന്മാരുടെ പ്രീതികൊണ്ടും ലഭിച്ച ഈ ഭാഗ്യം അവർ ഭക്തിപുരസ്സരം സ്വീകരിക്കുന്നു.

ശീലഭദ്രൻ:—മഹാരാജാവേ, ഇനിയും വിളംബിക്കേണ്ട. സ്വയംവരസദസ്സിൽ മാലയിട്ട ഈ കന്യകയെ എന്റെ കരങ്ങളിൽനിന്നു രണ്ടാമതും വാങ്ങിക്കൊൾക.

(ചന്ദ്രമുക്തൻ എഴുന്നേൽ മുൻപോട്ടു ചെല്ലുന്നു. ലജ്ജാധീനനായ ധ്രുവസ്വാമിനിയുടെ കരങ്ങൾ ശീലഭദ്രൻ ചന്ദ്രമുക്തന്റെ കരങ്ങളിൽ അപ്പിക്കുന്നു.)

പരിവ്രാജിക:—മഹാരാജാവേ!

തപശ്ശീർത്തിപാനരസമോത്തമതം മറന്നു
മുന്നേ സുരപ്പരിഷ വിണ്ണിൽ വസിച്ചുപോതും;
ഇപ്പോൾ പ്രിയപ്തിയിൽ വിശുദ്ധി കലന്നിരിക്കേ
പൗലോമിതൻ പതിയുമുള്ളിലന്യയകൊള്ളും.

ശീലഭദ്രൻ:— ശരിതന്നെ. ഇനിയും എന്താണ് വേണ്ടത്?

ചന്ദ്രഗുപ്തൻ:— എല്ലാം ശുഭമായി. എന്നാൽ ഇത്രകൂടി
ആവശ്യമാണ്:

(ഭരതവാക്യം)

സ്തീതസസ്യഫലസമ്പദാഘ്രി
മാതൃഭൂമി രിപുഭീതിയെന്നിയേ
പൃതധർമ്മനിലമായ് സ്വതന്ത്രയായ്
ശ്രീതിജ്ഞി വിജയിക്കുമേലിലും.

നോവലുകൾ

അഭ്യർത്ഥകർമ്മം (ഡിസക്ട്രിക്ട്)		1	8	0
രാജകുമാരി	,,	2	4	0
അഭ്യർത്ഥകർമ്മം		0	12	0
ബാബിലോണിയൻ രാജകുമാരി		1	8	0
ബാബിലോണിയൻ	—വെങ്കിൾ	1	4	0
ഭാരതീയീലാസം	—കുഞ്ഞുണ്ണി	1	8	0
കുളിത്തൊഴി	—വെങ്കിൾ	2	8	0
കാൽഡീസ്	—വാർട്ടർ	2	0	0
കേരളസിംഹം	—കെ. എം. ചെങ്ങന്നൂർ	2	4	0
മനുഷ്യപ്പുഴുക്കൾ	—മുഹമ്മദ് ഗോഷി	1	8	0
മുട്ടപ്പടം	—എസ്. കെ. പൊന്നക്കാട്	2	8	0
ഒരു സ്ത്രീയുടെ ജീവിതം	—പരി: എ. ബാലകൃഷ്ണപിള്ള	2	8	0
പരിമള		1	8	0
പരമാത്മങ്ങൾ	—തകഴി	1	8	0
പതിനാലാം	,,	1	4	0
പ്രതിഫലം	,,	1	8	0
രണ്ടിടങ്ങൾ	,,	2	8	0
തലയോട്	,,	1	8	0
തോട്ടിയുടെ മകൻ	,,	2	0	0
ഗായത്രി	—വിവ: എ. ദിവാകരൻ	2	4	0
സുധാമിന	—ആർ. സി. ഡബ്ല്യു	3	0	0
ഓയിൻബെ	—വാൻസാ വാസുദേവൻ	2	8	0
വെറും പ്രേമം	,,	1	8	0
വെളിച്ചം		1	2	0
വെളിച്ചം (മിനിയിലെ ഗന്ധൻ)	—പ്രേമം	3	8	0
ഭ്രാന്തായത്	—കേശവദേവ്	2	8	0
നിർമ്മല	—പ്രേമം	2	4	0

മംഗളോദയം ലിമിറ്റഡ്, തൃശ്ശൂർ